

26-4-57

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఏప్రిల్ 1959

సంపుటము 36 :

: సంచిక 4

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఏప్రిల్ 1959

సాహస్ర మాన్మథము	శ్రీ సుప్రసన్న	...	1
ఇకో యణచి	శ్రీ శ్రీనివాస సోదరులు	...	3
నాడఁదిమళ్ళం	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	9
లక్షణసార సంగ్రహము	శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్య	...	10
తీరని నమస్య	శ్రీ ఆర్. ఎం. చిదంబరం	...	17
మనకున్న హక్కులు	శ్రీ కామరాజుగడ్డ రామచంద్రరావు	...	32
వసంతవాల్లభ్యము	శ్రీ శేనగన నరసింహస్వామి	...	38
రాష్ట్రగౌరవములోని			
రామణీయకము	శ్రీ నాగళ్ళ గురుప్రసాదరావు	...	40
ముద్దబంతి	శ్రీ బోయి భీమన్న	...	53
కొన్నిప్రయోగాల			
పరిశీలనము	శ్రీ నిమిషవోలు వేంకటరావు	...	54
ఉక్కుపంజరాలు	శ్రీ రమణశ్రీ	...	61
హరివంశము :			
సంవృతి మాధురి	శ్రీ మల్లంపల్లి శరథయ్య	...	75
కలలో పిలుపు	శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి	...	80
సాహితీ సుగతుని స్వగతం	రామచంద్ర	...	81
కీ. శే. శ్రీ కళావేంకటరావు		...	86
కలగూరగంప			87
గ్రంథవిమర్శనము			93
మనవి మాటలు			

మేనెల సంచికలో

మాధవవర్మ - అతని సంతతి	శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ
మన వ్యవసాయ ప్రణాళికలు	శ్రీ బులుసు వేంకటసుబ్బారావు
'వక్షో ముఖాంగేషు' చింత్యమా?	శ్రీ శ్రీనివాస సోదరులు
భీష్మునికి పెండ్లి అయినదా?	శ్రీ నేలటూరి రామదానయ్యంగారు
నన్నయభట్టు కావ్యసిద్ధాంతము	శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి
హరివంశము	శ్రీ మల్లంపల్లి శరథయ్య

సాహస్రమాన్మథము

శ్రీ సుప్రసన్న

క్రమలమ్మ, లశోకమ్మలు,

కుముదమ్మలు, చూతమ్మలును, కుందమ్మలు, పూ

లు — మృదువులు, భావనాపర

మములు, పరిమళావధులు అమాంతము తోచెన్.

పూవుల్ పూవులు విచ్చుకొన్నవి ధనుః పుష్పేగ్ర నారాచ లీ

లా వైచిత్ర్యము పాదుకొల్పిన దొరా! లావణ్య సౌందర్య వే

లా విద్యు ల్లహరీ స్ఫురన్మధుర బాలా నీల నేత్రాంత శో

భా వీధిన్ దిగివచ్చినట్టి శిశువా! పాలింపు మీచైత్రమున్.

ఈ ఎడ ఎవరో పరిమలింపగ జేసిరి — పుష్పముల్ దిద్ద

తొయతి సహ్యముల్ — గిరుల యందున, గ్రామములన్, పురంబులన్,

లోయలలోన, ఎల్లెడలలో ఒక పుష్పమే ఒక్క మన్మథుం

డై యతిలోక మోహన మహాద్భుత దర్శన మావహిల్లినన్.

వేలై మన్మథు లాక్రమించిన దిశల్ వీణాక్వణతక్రమ రో

దోలావణ్యము కూర్చుకో, దిశల దంతుల్ గున్నమామిళ్లుగా

నాలో మన్మథ మన్మథమ్మలు చల న్నవ్యాంబుధార్ద్రాంబులై

మాలా రమ్యములైన ఊహలు మృదూన్మాదక్రియా హేతువుల్.

చెరువున గండి పడ్డటుల, చేతమునందున కోర్కులేవో ము

ప్పిరి గొనె; ఒక్క పెద్దడవి భీకరమైనది దావవహ్ని దు

ర్భరమయి కాల్చివేసినటు-పాల సముద్రమువోని శాంత సుం

దరమగు నాయెదన్ అదుపు దాటిన కోర్కులు పెల్లురేగెడిన్.

ప్రవరుండొక్కడు నేనుగా, సకల విశ్వంబందు నున్నట్టి మే

లి వరాలోహలు కన్యకల్ మదనకేలీ దాహసంతప్తులై

ఎనరో ఒక్కరుకాక అందరొక సారే వచ్చి ప్రార్థించి పో

వ వలెన్, నేను తిరస్కరింపవలె, సర్వస్త్రి సుఖావీచులన్.

నగ్నములొ ఒడలు, కనినంతనె పొంగులువోవు యావనో
ద్విగ్నరపైకవాహములు, వ్రీడ ఎరుంగని సోగ కన్నులున్
అగ్నుల నోని కోరికల అంతరమందు జ్వలించు కామ సం
లగ్నలు మద్వియోగభర లక్ష్మము లచ్చర లెన్ని వందలో?

ఎదలో కామము కొల్చుకోదగినదా? ఈకత్తులొ కన్నులున్,
తుదలన్ చక్రములట్లు వెల్లులను చిందుల్ ద్రొక్కు నేత్రంబులున్,
మద సంస్రన్నయనంబులున్, భువన సామ్రాజ్యేత్వ దర్పాక్షముల్,
ఉదిత స్వప్నము లంబకమ్ములు — నవహ్లాస్మాదముల్ పెంచగా.

రాగమువోలె, తెల్లని పరాగము చల్లెడి గాలి వోలె, అం
తా గిలింగింతవెట్టు ఉది తారుణ కాంతుల వల్లి పోలికన్,
తూగుతరంగముల్ వలె, ఎదో ఒక వచ్చని చేనువోలె — ఈ
మాగిన పంచ భూతముల మైకము స్త్రీమయమై జ్వలించినన్.

ఈ ఉన్న దెల్లయు ఒక్క స్త్రీయయినచో,
అనుభవించెడి కోర్కె కదుపుకల్లు
నా? కనులందు సుధాకాంతి విషభూతి
అయిన ఆయమ చూచినంత బెదరి
పోవనా? గుండెలో పుట్టిన వాంఛల
ఉట తానయి యింకునో తెలియదు —
ఆయమ కావలెనన్న కోర్కెయె కాని,
ఆనందభావ పర్యాప్తి లేద
ఈ ఎడద తాను కామేచ్ఛ వల నృప్తి
లోన లేనంత తనలోన రేపుకొనియె?
ఈ సహస్ర మన్మథభావ మెట్టులొ దిగి
పోవునో! ఎదకాల్చియె పోవునేమొ!

పూవు భూవున పొల్చు మన్మథుడు చంపు న్నన్ను ఈ విశ్వ రూ
పావిర్భావము పొల్చు మన్మథుడు నేనా? ఔను నేనే! అనం
తావేశంబున నర్వస్పృష్టి సాగసంతా దోచుకోనొందినా
నీవేళన్ మృదువాయు వీచికలలో ఈ పూలలో తాడిలో.

ఇ కో య ని చి

శ్రీ శ్రీనివాస పోదరులు

యచ్చిమత్తురగాస్య దివ్యకరుణా
ప్రాప్తం లవం వాధికం
తే నోద్యత్సదసద్వివేకపలునా
జ్ఞానేన సంకోధనా
ద్వైపాయనైః ప్రకటికృతః; సువిలుప్తైః
ర్విద్యావయః ప్రాభవైః
సాహిత్యేన పరిత్యక్తం చిదప్సితే
ద్వాపాయం ముదా గృహ్యతామ్.

“ఇకో యనిచి” - (పాణి. 6-1-77) అనే సూత్రం వ్యాకరణ ప్రథమపాఠాలు నేర్చినవారికి కూడా సుపరిచితమైనది. సవర్ణంకొని అచ్చు పరమైనప్పుడు ఇక్కు (ఇఉయులి) లకు - అనగా వాని సాసంలో - యణ్ణు (యవరల) లు ఆదేశమవుతాయని సూత్రార్థం ప్రసేదంగా చెప్పకుంటున్నాము. దీనిచేత “సుస్వపాస్యః, సుస్వరిః, కర్తర్యః, లాకృతిః” ఇత్యాది ప్రయోగాలు సాధింపబడుతున్నాయి.

విశేషంస్కృత వాఙ్మయంలో ప్రాచీనకాలం నుంచి “త్రియంబకం యజామహే, స్త్రీయన్న పానాది విచిత్రభోగః, త్రియహే పర్యవేతేఽథ, భూవాదయో ధాతవః, త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ, వాయువంబరయో రివ, సుశాహంవాదయః” ఇత్యాది ప్రయోగాలు చాలా ఉన్నాయి. వీటిలో ఇక్కులకు పరమందు యణ్ణులు ఆగమంగా వచ్చాయి. ఇవి “ఇకో యనిచి” సూత్రంచేత సాధింపబడలేదు.

కాత్యాయనుడు “అచి ఘృధాతు భ్రువాం య్మౌరీయ బువత్” (పాణి. 6. 4. 77) అనే సూత్రం క్రింద “ఇయబువత్ ప్రకరణే తస్మాదీనాం ధందసి బహుల ముపసంఖ్యావం కర్తవ్యం” అని వార్తకం పఠించాడు. అక్కడ భౌష్యకొనులు “తస్యం పుషేను, తనువం పుషేను. విప్యం పశ్యే, విభవం పశ్యే. స్వర్గం లోకం, సువర్గం లోకం. త్రియంబకం యజామహే,

త్రియంబకం యజామహే” అనే ఉదాహరణ లిచ్చారు. అయితే ఈ వార్తకమూ ఉదాహరణలూ వైదిక ప్రయోగాలకే సీమితమైనాయి. ఉపనిషత్ 1, సూత్ర 2, పురాణ 3, కావ్యాలలో 4 ఉన్న యిటువంటి ప్రయోగాలకు పాణినీయం సాధకం కాలేదు.

“త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ” అనేచోట వ్యాఖ్యలో మల్లినాథుడు “త్రియంబక మిక్కుక్తే పాద పూరణవ్యత్యాసా త్రియంబక మితి పాదపూరణా ర్థోఽయ మియజాదేశ త్సాందసో మహాకవిప్రయోగా దభియుక్త రంగీకృతః. తేచి త్సాహసికా స్త్రీలోచన మితి వేదః.” అని వ్రాశాడు. మహాకవి కాలిదాసంత వాడికి పాదపూరణంకోసం ఇయజాదేశంచేసి వైదిక శబ్దం ప్రయోగించుకోవలసి వచ్చిందట! పానీలే, ఏదో చెప్పవాడు వ్రాశాడు అని అభియుక్తు లంగీకరించారట. కొంతమంది సాహసికులు “త్రిలోచనం” అని దిద్దను కూడా దిద్దారట. ఔను, వారికి తెలిసిన వ్యాకరణానికి అది లొంగకపోతే ఎటువంటి ప్రయోగమైనా దిద్ద కుండా ఉంటే తను దోషజ్ఞత్వానికి భంగం రాదూ మఱి! ఇలాగేగా భారతం మొదలైన తెలుగు గ్రంథాలలో ప్రయోగాలు ముద్రణంలో తారుమార్చి పోయాయి!

పాణినీయంలోకూడా “భూవాదయో ధాతవః” (1. 8. 1) అనే సూత్రంలో “భూవాదయః” అనే ప్రయోగం ఉంది. భూ + ఆదయః = భూవాదయః.

1. “స్త్రీయన్న పానాది విచిత్రభోగం” కైవల్య 1-12.
2. “త్రియహే పర్యవేతేఽథ.” బోధాయన గృహ్యశేషం 5-2.
3. “యేన దేవ స్త్రీయంబకః.” కాంతిపర్వం. 99-88.
4. “త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ.” కుమార సంభవం 8-44.

ఇందులో ఈకారంకంటే పరమందు వకారం ఆగ మంగా వచ్చింది. “ఇకో యణచి” నూత్రం ప్రకారంగా “భ్యాదయః” అని ఉండాలి. ఈ నూత్రం స్వరూపస్వరూపాలనిబట్టి చూస్తే పాణిని తనకు పూర్వమున్న నూత్రాన్నే యథాతథంగా తీసుకున్నట్టనిపిస్తుంది. విలే పాణిని మహర్షి తన నూత్రానికి విరుద్ధమైన ప్రయోగం గల నూత్రం గ్రహించటం సంభవమా? అనే ప్రశ్న వస్తుంది. కాని పలుచోట్ల ఆవిధంగా చేసినట్టు కనపడుతుంది. ఉదాహరణకి “కర్తరి చ” (పాణి. 2. 2. 16) అనే నూత్రంచేత కర్తృత్వమందుండు తృచ్ఛ, ఆక ప్రత్యయంతాలతో వస్త్రీసమాసం నిషేధించిన పాణినియే “జనికర్తుః ప్రకృతిః” (పాణి. 1. 4. 80), “తత్ప్రయోజకో హేతుశ్చ” (పాణి. 1. 4. 55) అనే నూత్రాలలో అనే పస్త్రీసమాసాలు ప్రయోగించాడు. బహుశా ఇవికూడా తనకు ముందు ప్రచారంలో ఉన్న నూత్రాలనే శ్రోదీకరించుకున్నవై యుండువచ్చు ననిపిస్తుంది.

త్రియంబకౌది వైదికశబ్దసాధన కుప్రయోగించిన “ఇయణువచ్చి”కరణే...” ఇత్యాది వార్తికం “భూవాదయః” అనే ప్రయోగం విషయంలో “భవోవ త్సూత్రాణి భవంతి” అనే వ్యాయంప్రకారం వర్తింపజేయవచ్చు. కాని అప్పుడు “భూ + ఆదయః = భౌ + ఉవ + ఆదయః = భువాదయః” అనేరూపం వస్తుంది కాని “భూవాదయః” అనే రూపం సిద్ధిందదు. భువాదయః అనే రూపం సుపద్యవ్యాకరణంలో కనిపిస్తున్నది; “భువాది సనాద్యంతా ధాతవః” 8-1-49.

భూవాదిరూపాన్ని అన్యథా సిద్ధింపజేయటానికి పరిణతి ప్రయత్నించాడు. మొట్టమొదట “భవోఽయం వకారః? యది తావ త్సంహితయా నిర్ణేతః క్రియతే భ్యాదయః ఇతి భవితవ్యం. అథాసంహితయా భూ ఆదయః ఇతి భవితవ్యం” అని శంకించి “భూవాదీనాం వకారోఽయం మంగలార్థః ప్రయుజ్యతే” అని వార్తికం పఠించి “మంగలిక అచార్యః మహతః శాస్త్రోఽస్మయ మంగలార్థం వకారమగమం ప్రయుంక్తే. మంగలాదీని మంగలమధ్యాని మంగలాంతాని శాస్త్రాణి ప్రథంజే వీరపురుషాణి భవంతి ఆయుష్కర్మపురుషాణిచ, అగ్నేతారశ్చ మంగలయుక్తాయథా స్యురీతి” అని సమర్థించాడు. దీన్ని కైయటోపాధ్యాయుడు “నిపాతనా దాగమరూపోఽత్ర వకారః కృతః స చాయ మసాధుః.

వై యాకరణికాయే ప్రసిద్ధత్వాత్. తస్య చ మంగలం ప్రయోజన మిత్యనేన ప్రతిపాదితం భవతి. అపూర్వస్య హి లాభో దధ్యాతే తోకే మంగలం సూచయతి. తథేవో ప్యాగమో వకారో మంగలార్థః సంపద్యతే” అని బలపరచాడు.

విలే ఇక్కడ ఒక చిక్కుంది. “మంగలాదీని మంగలమధ్యాని మంగలాంతాని” అన్న పద్ధతిని బట్టి చూపినా ఈ నూత్రం గ్రంథమధ్యంలో లేదు, సరికి తెల్లెడు దూరంలోకూడా లేదు. ఎనిమిది అధ్యాయాల గ్రంథంలో మొదటి అధ్యాయం మూడోపాదం మొదటి నూత్రమేనాయె. అప్పుడే మంగలానికి ప్రసక్తి యొక్కడిది? కనుక ఈవాదం బలహీనం.

ఈ సందర్భంలో కై నేంద్ర వ్యాకరణ మహావృత్తిలో ఆధారనంది చెప్పినది గమనించదగి ఉంది. “యే తు వకారో మంగలార్థ ఇతి పశంతి త ఇదం వాచ్యాః. య ద్యాధిక్యా ద్యకారో మంగలం, అతి ప్రసంగః స్యాత్. ఏతేన తత్కానం ప్రత్యుక్తం. మంగలాభిధేయశ్చ వకారో నామమాలాదిషు వపత్యతే” (కై. మహా. 1. 2. 1.)

భూవాది నూత్రంమీద భాష్యకౌరాభిప్రాయాలని శ్రోదీకరించిన ఒక కారిక కాశికావృత్తిలో ఇలా ఉంది. “భూవాదీనాం వకారోయం, మంగలార్థం ప్రయుజ్యతే. భవో వార్థం వదంతీతి, భ్యర్థా వా వాదయః స్మృతాః.” ఇందులో వకారం మంగలార్థమనే వాదం పైని పరికిలించి ఉన్నాము.

ఇంక రెండవవాదం “భవో వార్థం వదంతీతి” అనేది. భూధాతువునుండి “భూ”ను క్రియంతంగా తీసుకొని “భవం = భవనం = క్రియాం వదంతీతి భూవాదయః అని నిష్పత్తి చెప్పవంటే సరిపోతుందని దీని భావం. కైయటోపాధ్యాయుడు “జాయమాన మర్థం యేఽభిదగతి తే ధాతవః” అని ఈ భావం విప్రళికించాడు. భాష్యకౌరుడు “నేద మాదిగ్రహణమ్. వజీరయ మాణాదిక ఇతో కర్తృసాధనః. భవం వదంతీతి భూ వాదయః” అని ప్రతిపాదించాడీ వాదాన్ని.

“వసి వసి యజి రాజి వ్రజి సది హని వాశి వాది వారిభ్య ఇతో” (ఉణాది 4-1-84) అనే నూత్ర వ్యాఖ్యానంలో “ఇహ వాదీతి ణ్యంత నిర్దేశిఽపి బాహులకా దణ్యంతా దపి ఇతో. తథా ధ భూవాది

నూత్రే వదంతీతి నాదయో నాచకౌ ఇతి న్యాసకౌతా దయః" అని సిద్ధాంత కాముడీ తత్త్వబోధినిలో జ్ఞానేంద్ర సరస్వతి వ్రాశాడు. అయితే బాహులక మంటే లక్షణం లక్ష్యంపై ప్రవర్తించటం, ప్రవర్తిం పకపోవటం, విభాష కావటం, లక్ష్యోక్తమైనదాని కంటే వేరు యాపం రావటం. "క్వచిత్ప్రవృత్తిః, క్వచి దప్రవృత్తిః క్వచి ద్విభాషా క్వచి దన్యజేవవిధేర్విధానం బహుధా సమీక్ష్య, చతుర్విధం బాహులకం వదంతి." (కాశికావృత్తి.) అంతేకాని అసలు లక్ష్యనిగి మూల భూతమైన ధాతువే మారటం బాహులకార్థం కాదు, అలా అయితే ఏధాతువుకైనా ఏ ప్రత్యయమైనా చేర్చి బాహులక గ్రహణాన్ని అడ్డంపెట్టుకోవచ్చు కదా! అప్పుడు ఒక వ్యవస్థ ఉండదు. అది సమంజసం కాబోదుకదా! అందుచేతనే అధ్యయనం ది జ్ఞేంద్ర మహావృత్తిలో "అస్మిన్ పక్షే శిష్ట ప్రయోగా దాగవయత్యాదీనాం షేషః" అని సమాధానం చెప్పాడు. గ్యంతంకాని వద ధాతువును ఇతే ప్రత్య యం చేర్చటం నూత్రాభిప్రాయం కాదు. శిష్ట ప్రయుక్తం కాదు. ఇది ఒప్పుకుంటే 'అగవయతి' మొదలైన అశిష్ట ప్రయోగాలను మాత్రం ఎందుకు ఒప్పుకో నూడదు? "శిష్టప్రయోగా దాగవయత్యా దీనాం వివృత్తిః" కన్నా కాత్యాయనోక్తి నిజానికి ఈ విషయంలో నూదా వర్తిస్తుంది కదా!

ఇంతే కాదు. "భవం వదంతీతి భూవాదయః" అన్నప్పుడు 'భవతి, పతతి' ఇత్యాదులకు కూడా ధాతుత్వం సిద్ధిస్తుంది. కనుక వాదం సమంజసం కాదు.

ఇంక "భ్యర్థా వా వాదయః స్మృతాః" అనే సమర్థన ఒకటి మిగిలింది. దీని విషయం భాష్యంలో ఇలా ప్రతిపాదించ బడింది — "ప్రత్యేకం చాది శబ్దః సమాప్యతే. భ్యాదయ ఇతి చ, వాదయ ఇతి చ. త ద్యదా తావత్ 'క్రియా వచనో ధాతుః' ఇత్యేవ పక్షః తదా భూ ఇత్యక్రయ ఆది శబ్దః స వ్యవస్థాయాం వర్తతే, వా ఇత్యక్రయ ఆదిశబ్దః స ప్రకారే భూ ఇత్యేవమాదయః వా ఇత్యేవం ప్రకారా ఇతి. యదా తు 'భావవచనో ధాతుః' ఇత్యేవ పక్షః తదా వేత్త్యక్రయ ఆది శబ్దః స వ్యవస్థాయాం భూ ఇత్యక్రయ ఆది శబ్దః స ప్రకారే ఇది." వా ఇత్యే వమాదయో భూ ఇత్యేవం ప్రకారా—ఇక్కడ ఇతి."

"భూ ఇత్యేవ మాదయః" అంటేనే ధాతుపాఠంలో మొదటి ధాతువు 'భూ' కనుక దానితో మొదలు పెట్టి ధాతు పాఠంలో పరింపబడ్డ వన్నీ ధాతువు లని తెలుస్తూంటే భ్యాదుల్లో వున్న మొదటి ధాతువును, అదాదుల్లో ఎక్కడో ఉన్న 'వా' ధాతువును ఎత్తుకోవటం అనవసరం. పైగా భ్యాదులూ అదాదులూ తప్ప మిగిలిన గణాల్లోని ధాతువులా? కావా? అనే అనుమానానికి తావేర్చుతుంది. ఇంక ధాతుపాఠంలో మొదటిది భూధాతునైయుండాగా 'వా'తో మొదలుపెట్టి 'భూ' మాదిరిగా ఉండేవి ధాతువు లని చెప్పటం అసలే సమంజసం కాదు. కనుక "భూ ఇత్యేవమాదయః వా ఇత్యేవం ప్రకారాః" అనే పక్షం గాని, "వా ఇత్యేవమాదయః భూ ఇత్యేవం ప్రకారాః" అనే పక్షం గాని సమర్థనీయాలు కావు.

అసలు "క్రియావచనో ధాతుః" అనిగాని, "భావవచనో ధాతుః" అనిగాని లేక రెంటినీ కలిపి "క్రియా, భావ వచనో ధాతుః" అనిగాని చెప్పదలయ కుంటే అలా చక్కని మూలైన నిర్వచనం చెప్పటానికి పాణిని అధ్యంతరం ఏముంది? అలా చెప్పక "భూవాదయః" అనటంలోనే పాణిని 'భూ' అదిగా గల ధాతుపాఠాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకున్నాడనేది స్పష్టం. లేకపోతే "ఏధాదయః" అనికాని, "వదాదయః" అనికాని విదో యథాలాభంగా స్ఫురించిన ధాతువును ఎత్తుకొని ఉండేవాడు. ఈ క్రింది ఉద్ధారాలు చూస్తే ఇప్పుడు చెప్పిన రెండు పక్షాలుగా మూత్రాలు చెప్పిన శబ్దానుశాసకులు కనిపిస్తారు.

- "క్రియాభావో ధాతుః". కాతంత్రం 3. 1. 9.
- "క్రియాతో ధాతుః" కాకటాయన 1. 1. 22.
- "క్రియాతో ధాతుః" హైమశబ్దానుశాసనం 388.
- "ఏధాదయో ధాతవః స్యుః" ప్రయోగరత్నమాల 1. 170.

మఱి "ఇకో యగచి" మూత్రం ప్రకారం 'భ్యాదయః' అనీ లేదు; పోనీ భాష్యకారులు సాధించ బూనిన ఇతరపద్ధతులూ కుదరలేదు. ఇంకెలాగు?

F. శిష్టప్రయోగాత్ అన్నదానికి "ప్రయుక్తానా మిద మన్వాఖ్యానం న చాగవయత్యాదయః శిష్టైః ప్రయుజ్యంతే ఇతి నాస్తి తేషాం కాస్త్రీణామ విధాన మితి భావః" అని కైయటుని వివరణం.

అంటే దానికి పురుషోత్తమజేవుడు పాణినీయంమీద వ్రాసిన భాషావృత్తిలోను, అభయనంది శైవేంద్ర మహావృత్తిలోను, పాల్కీర్తి శాకటాయన వ్యాకరణం మీద వ్రాసిన అమోఘావృత్తిలోను, అదే వ్యాకరణం మీద యక్షవర్మ వ్రాసిన చింతామణివృత్తిలోను, హేమచంద్రుడు తనశబ్దానుశాసనంమీద వ్రాసిన బృహద్యృత్తిలోను సమాధానం దొరుకుతుంది.

“ఇకాం యజ్ఞీ ర్వ్యవధానం వ్యాధిగాలవయో రితి వక్తవ్యం.” (భాషావృత్తిలో 6. 1. 77. ‘ఇకో యజచి’ సూత్రందగ్గర పఠించిన వార్తికం.)

“ధూవాదీనాం వకాశోఽయం

లక్షణార్థః ప్రయజ్యతే

ఇకో యజ్ఞీ ర్వ్యవధాన

మేకేషా మితి సంగ్రహః” (శైవే. మ. వృత్తి. 1. 2. 1.)

“తేన ‘త్రియంబకం యజామహే,’ ‘వాయు వంబరయో రివ’ ఇత్యాది సిద్ధం.” (శైవే. మ. వృత్తి. 1. 2. 1.)

“ఇకో యజ్ఞీ ర్వ్యవధాన మిశ్యేకే. తేషాం ఇక ఇతి పంచమీ. దధియత్ర, మనువత్ర తిరియత్, భూవాదయః” (శాకటాయనవ్యాకరణం 1. 1. 78. “అస్యే” అనే సూత్రంపై చింతామణివృత్తి.)

“కచి త్రివర్ణాదిభ్యః పరాక్ యవరలా నిచ్చంతి. దధియత్ర, తిరియత్, మనువత్ర, భూవాదయః. తన్మత్రసంహగ్రహార్థ మివర్ణాదే రితి పంచమీ వ్యాఖ్యేయా.” (హైమశబ్దానుశాసనం బృహద్యృత్తి “ఇవర్ణాదే రస్యే స్వరే యవరలమ్” 1. 2. 21 సూత్రం.)

పై ఉద్ధారా లన్నీ ‘ఇ ఉ ఋ శి’ ల స్థానంలో ‘య వ ర ల’ లు ఆదేశమతా యనే విధికి — ‘ఇ ఉ ఋ శి’ లకు పరమందు ‘య వ ర ల’ లు ఆగమమతా యనే అపవాదాన్ని తెలుపుతున్నాయి. ఇందు మూలంగా “త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ”, “వాయువంబరయో రివ”, “ధూవాదయో ధాతవః” ఇత్యాది ప్రయోగాలు సాధించబడుతున్నాయి.

ద్వ్యైక్రయ మహాకావ్యంలో హేమచంద్రుడు “రజతం చారు ఈషీత్వా, హోత్ర చ కాంచనం! దధి యేత నృగు వేత, క్కుమారీ యేవ మాహతే”

అని తన సూత్రానికి ఉదాహరణ మిచ్చాడు. “జ్ఞాతై ర్మృగాపుత్ర సుబాహువాదిభిః” అని సిద్ధాంత స్రవంలో ప్రయోగించబడింది.

ఎవే ఇలా యజాగమం చెయ్యటానికి భాష్య కారుడు ఒప్పుకోలేదు. ఆయన “సర్వాదీని సర్వనామాని” (పాణి. 1. 1. 27) అనే సూత్రచర్చలో ప్రసంగవశాత్తు “ఇకో యజచి ఇతి వచనాద్యజ్ న్యోత్ యథాప్రాప్తశ్చేక్ కూయేత” అని ప్రతి పక్షితేత చెప్పించి “నైషకోషః అస్త్యత్ర విశేషః. షష్ఠ్యైత్ర నిర్దేశః క్రియతే. షష్ఠీచపునః స్థానినం నివర్త యతి” అని సిద్ధాంతం చెప్పాడు. అంటే “ఇకో యజచి” అన్నప్పుడు విధించినందువల్ల యజ్ వస్తుంది, యథాప్రాప్తమైన ఇక్కు ఉంటుంది. అని పూర్వ పక్షీవాదం. కాదు. ‘ఇకః’ అన్న చోట షష్ఠీవిభక్తి చెప్పకోవాలి. ఆ షష్ఠీవిభక్తిస్థాని అయిన ఇక్కును నివర్తింప జేస్తుంది. అందువల్ల యథాప్రాప్తమైన ఇక్కు ఉండదు. దాని స్థానంలోనే యజ్ ఆదేశ మౌతుంది. అని సిద్ధాంతం చేశాడు భాష్యకారుడు. ఇది భాషా పరిణామక్రమానికి కొంతవరకు విరుద్ధం.

“ఇకో యజచి” సూత్రంలోకూడా ‘ఇకః’ అనేచోట షష్ఠీతోపాటు పర్యాయంగా పంచమికూడా చెప్పుకుంటే యజాదేశం, యజాగమంకూడా సిద్ధిస్తాయి. కాని మేమెరిగినంతవరకు పాణినీయవ్యాఖ్యాతల్లో పురుషోత్తమజేవుడుతప్ప ఇతరు లీవైపు దృష్టి పెట్టలేదు. అందుకనే కొన్నిచోట్ల సూత్రాభిరుతం కాకపోయినా ‘ఇయంబకాదేతాల్’ చెప్పకోటం, ‘ధూవాదయః’ అనే సూత్రప్రయోగాన్ని అన్యథా సాధించడానికి తికమకలుపడటం సంభవించింది.

భాషా స్వభావాన్నిబట్టి చూస్తే ఇక్కులకు పరమందు యజాగమం సమాజమే ననపిస్తుంది. వేదాల్లో, ఉపనిషత్తుల్లో త్రియంబకాది యజా గమయుక్త ప్రయోగాలు, శోకొల్లలుగా కనిపిస్తాయి. కాబట్టి ఇక్కులకు అసవర్ణ స్వరాలు పరమైనప్పుడు యజాగమమే మొదటినుండి ఉన్న సంధిపద్ధతి అనీ, తరువాత క్రమంగా ఈ ఆగమం ఆదేశంగా పరిణమించిందనీ స్పష్టమౌతున్నది.

పాణినీయంలో “స య్యాభ్యాం పదాంతా భ్యాం పూర్వాభ్యుతాభ్యా మైవ” (2-8-8) అనే సూత్ర ముంది. వ్యాకరణం, స్వశ్యః అనే పదాలున్నా

యనుకోండి. వి+అకరణం = వ్యాకరణం, సు+అశ్వః = స్వశ్వః. ('ఇకో యణచి' నూత్రంప్రకారం.) వీటికి తద్ధితార్థకమైన అక్షర ప్రత్యయం పరమైనప్పుడు అది ఇకారానుబంధక ప్రత్యయం కావటం చేత అదిస్వరానికి వృద్ధి రావలసివుంది. వ్యాకరణ+అక్షర; స్వశ్వ+అక్షర. ఇక్కడ ఉన్న దున్నట్టుగా తీసుకుంటే 'వ్యా'లో 'అ'కున్నూ, 'స్వ'లో 'అ'కున్నూ వృద్ధి రావలసివుంది. ఇటువంటి పరిస్థితిలో "న య్యాభ్యాం" అనే నూత్రం ఆముల్లోకి వస్తుంది. దీని ప్రకారం పదాంతముం దున్న యకార వకారాలకు సంబంధించిన అచ్చులకు వృద్ధి రాకుండా, ఆ యకార వకారాలకు ముందు 'ఏబై'లు యథాసంఖ్యంగా ఆగమమూతాయి. అంటే 'వ్యా'లోని 'అ'కు వృద్ధి రాదు. అసలు అనే వృద్ధాక్షరం. 'స్వ'లోని 'అ'కు వృద్ధి రాదు. ఇంక యకార వకారాలకు ముందు 'ఏబై'లు ఆగమమూతాయి. కాగా "వ్+వి+యాకరణం = వైయాకరణం, వ్+బై+వశ్వ = సౌవశ్వ" అనే రూపాలు ఏర్పడుతాయి. ఇక్కడ ఆగమంగా వచ్చిన 'ఏబై'లు 'ఇ,ఉ'లకు వృద్ధిరూపాలు. అంటే ఈ 'ఏబై'లు ఆగమమైనచోట్ల 'ఇ,ఉ'లు ఉండివుండాలి. వ్+ఇ+యాకరణం = వియాకరణం. వ్+ఉ+వశ్వ = సువశ్వ అనేవి అసలు రూపాలైవుండా లనేది తెల్లమారున్నది గదా! అంటే "వి+అకరణం, సు+అశ్వః" అనే చోట్ల "ఇకో యణచి" నూత్రంప్రకారం వ్యాకరణం, స్వశ్వః అనే రూపాలే కాకుండా "ఇకో యణ్యిర్వ్యవధానం" అనే నూత్రంప్రకారం వియాకరణం, సువశ్వః అనే రూపాలుకూడా ఏర్పడటం భాషాపరిణామ దృష్ట్యా సమంజస మని విదితమారున్నది. విలే పాణినీయ వ్యాకరణప్రచరకులలో భాషావృత్తికారుడైన పురుషోత్తముడేవుడు తప్ప ఇతరు లెవరూ - మాకు తెలిసినంతవఱకు - ఈ యకోవ్యవధానం సంగతి చెప్పినట్లు లేదు. పాణినీయశాస్త్రాలపై అందులోని దోషాలను తొలగించి పరిష్కరించిన చాంద్ర, సరస్వతీకంఠాధికారిగారు గూడా దీన్ని గమనించలేదు. విలే శైలేంద్ర, కాకటాయన, హైమశిల్పానుశాసనాలు భాషాపరిణామయాధార్థ్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని యజాగమం (యణ్యిర్వవధానం) స్పష్టంగా చెప్పి ఉన్నవి.

పారస్పరవ్యాకరణంలో 'ఇఉబులి' లకు 'యవ' రల'ల ఆదేశమే చెప్పబారు. కాని అందులో "న సం

ధియ్యా య్యత్ చ" (తద్ధిత. 806 నూ.) అనే నూత్రం ఉంది. ఇది పాణినీయంలోని "న య్యాభ్యాం" అనే నూత్రం లాంటిదే. అయితే ఇందులో భాషాపరిణామ క్రమం చక్కగా గుర్తించబడింది. ఈ నూత్రానికి చంద్రకీర్తిమారి వ్యాఖ్య యిలా వుంది - "వ్యాకరణ, స్వశ్వ - ఏక త్రాగ్యయన జ్ఞావాత్ అక్షర. అవ్యుత్తరే వేదే త్యక్తే అక్షర. ఇకారో వృద్ధ్యర్థః...సంధి జాతయో న్యకార వకారయోః సంబంధిః స్వరస్య వృద్ధిర్న భవతి. అత్ర 'వ్యా' ఇత్యుత్తరే 'వి+అక్ష' ఉపసర్గయో ర్యోగే సంధిజో యకారః. తత్సంబంధీ స్వర అకారః. స చ వృద్ధిరూప ఏవ. అతో న తస్య వృద్ధికార్యం. సు+అశ్వః ఇత్యుత్తర ఉకారాకారయో ర్యోగే సంధిజో వకారః. తత్సంబంధీ స్వర అకారః. స చ న వృద్ధిరూపః. ఏతస్య జిత్యా ద్వ్యవధిసంధివే ప్రస్తుతనూత్రేణ వృద్ధినిషేధః. తతః కింతు యకార వకారయో ర్యుదాగమో భవతి. యదాగమ ఇతి కోఽర్థః?...ఇట్ ఉట్ ఇత్యేతా వాగమా. నను సంధి స్వస్యయకారస్య వకారస్యవ ఇట్ ఉట్ ఆగమాకథం భవతి ఇత్యాహ - వర్ణవిశ్లేష మితి. (మూలే - వర్ణ విశ్లేషం కృత్వా యకారా త్సూర్య ఇకారః, వకారా త్సూర్య ఉకారః. పశ్చాత్ అదిస్వరస్య జ్ఞాతి వృద్ధిః) "వ్+య+అ; వ్+వ్+అ" ఇతి వర్ణ విశ్లేషం వియోజన మసంశ్లేషే దోషావరణం కృత్వా యకారా త్సూర్య వికారః కర్తవ్యః. వకారా త్సూర్య మకారః కర్తవ్యః. స్వరహీనం పరేణ సంయోజ్య మితి నూత్రేణ 'వియా' 'సువ' ఇతి జాతం. పశ్చాత్ అదిస్వరస్య వృద్ధిః. 'వైయా' 'సౌవ' ... వైయాకరణం, సౌవశ్వః."

ఇక్కడ 'ఏబై'లు ఆగమమూతా యన్న పాణినీయనూత్ర వ్యవస్థకంటే 'ఇ,ఉ'లు ఆగమమూతాయిని ప్రాథమిక సత్యస్వరూపం చూపించి తరువాత జిత్యసంబంధియైన వృద్ధికార్యం విధించడం భాషాపరిణామతత్త్వానుసారమూ, ఆత్యంత సమంజసమూను. 'ఇఉ'లు ఆగమమూతా యని వియాకరణ, సువశ్వ రూపాలు సాధింపచుంటే యజాగమం అంగీకరించటమే కాని వేఱు కాదుగదా!

6. అంగస్య. పా. 6-4-1. మృశే ర్యవృద్ధి. పా. 7-2-114. అచోఽన్వేతి. పా. 7-2-115.

ఫలితాంశ మేనుంటే — ‘ఇఉబులిలకు ఆనవ
ర్ణస్వరం పరమైవత్పడు — (1) ‘ఇఉబులి’ లకంటే
పరమందు ‘యవరల’ అగమమాతాయి. ఉదా: దధి
యత్ర, సుగ్ధయుపాస్యః, మధువత్ర, భూవాదయః,
ధాత్యరంశః, లిలాకృతిః. (2) ‘ఇఉబులి’ల స్థానం
లో ‘యవరల’ అదేశమాతాయి. ఉదా: దస్యత్ర,
సుధుపాస్యః, మన్వత్ర, భ్వదయః, ధాత్రంశః,
లాకృతిః.

“ఇకో యణచి” నూత్రానికి ‘ఇకః’ అనేచోట
షష్ఠీమాత్రమే కాకుండా పంచమిభూడా చెప్పకుంటే
యణాదేశమా యణాగమమా నీద్దించి సవాతవ సం
స్కృత ప్రయోగాలకు సాధక మేర్పడుతుంది. ఇది
భాషాపరిణామం దృష్ట్యా సమచిరం, ఆవరణీయమా
కూడాను.

భట్టోజీదీక్షితులు చెప్పినట్లు మునిత్రయోక్తమే
ప్రమాణం, అందులోనూ మళ్ళీ ఉత్తరోత్తరమునికంటే
పూర్వపూర్వముని చెప్పింది ప్రమాణం అనే వాదం
కేవలం అనుచితం. భాష ప్రవాహినిగా ఉండగా

ఒక్కొక్క భాషావేత్త తనవాటికి అమలులో ఉన్న
భాషకు అనుకూలం చేస్తాడు. ఉత్తరోత్తరవ్యాక
ర్తలు తమతమ కాలాల్లో అమలులోకి వచ్చే అభినవ
ప్రయోగాలకు సాధన దాపిస్తారు. కనుక బహువ్యా
కరణశాస్త్ర పరిశ్రమచేత గాని సమగ్రభాషాతత్త్వం
అవగాహన కాదు. విశ్వవిద్యాలయాల్లో వ్యాకరణ
పరీక్షలకు పాఠనీయంతప్ప ఇతరవ్యాకరణాలు కిరోమణి
పరీక్షకై వా, శాస్త్రీ, ఆచార్య పరీక్షలకై వా పాఠ్యా
లుగా నిర్ణయించకపోవటం దురదృష్టం. పూర్వం
ఈపద్ధతి అమలులో ఉన్న కాక మొదలైనచోట్లకూడా
సంకుచితదృష్టి ఏర్పడి కేవలం పాఠనీయానికి తమ
పాఠ్యక్రమాన్ని సీమితంచెయ్యటం శోచనీయం. భాషా
శాస్త్రసిద్ధాంతాలు విపులప్రచారం పొందిన ఈరో
జుల్లో విశ్వవిద్యాలయాలు భట్టోజీదీక్షితులవాటి సంకు
చితదృష్టికి స్వదీక్షెప్పి ఇంకనై వా వ్యాకరణశాస్త్రా
భ్యాసం విపులంచేసి పాఠనీయేతర వ్యాకరణాల అభ్యా
సానికి తగిన దోహదం చేసి వైయాకరణులకు విశాల
దృష్టి కలిగించే ప్రయత్నం చెయ్యటం ఎంతో
అవసరం.

నారద పరిమళము

శ్రీ సి. నారాయణ రెడ్డి

ఇపుడిపుడే యేదో నా
ద పరిమళ కిశోరమ్ము
నా మనస్సు లో లోపలి
నందనమున కా లోపిపెను.

పలుమారులు రమణుల చె
క్కిళ్ళులపైన బారిపడ్డ
నా చూపులు నేటికి ఆం
తర కాంతివ్రతము లయ్యె.

ఇంకా శమియింపవేమి
ఈ పంచేంద్రియ బంధర
ముహూర్ముఖర ఝంకార
మ్ములు విషయ వికారమ్ములు?

క్రొత్త క్రొత్త విరుల పెదవి
కొనల రుచుల మరగినట్టి
మత్త మధు లిహములపుడే
మాన స్థిరము లగునా?

మల్లడిగొను ఈ బాహిర
కల్లోల మృణాగి నపుడె
అనుభావ్య మృగును నిర్గు
ణాంతర్నాద రసాకృతి.

కన్నులెదుట కిమ్మిరిత
కాంతౌ కింజల్కమ్ములు
చెల్లాడగ మనసులోని
చిరవాసన లారుపెట్లు?

క్షణకాలావధిక మన
స్తర్వణ నిఘ్నమ్ములైన
ఈ వాసన లెచట? శక్య
దీశ్వర పరిమళ మ్మెచట?

ప్రణవాక్షర పద్మ ముఖ
ప్రసర స్మృదు పరిమళమ్ము
నాతనువున కమృతచేత
నస్థితి కలిగించుగాక!

బహు స్పృహ సంక్షోభ
స్ఫూటిరమా అస్మదంత
రాళమ్మున ఆనంద మ
రాళము రమియించుగాక!

లక్షణసార సంగ్రహము

శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్య

ఆంధ్రమున గల లక్షణగ్రంథములలో 'లక్షణ సార సంగ్రహ' మొకటి. దీని రచయిత చిత్ర కవి - పెద్దన. దీనిని 1940 లో 'ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు' వారు శ్రీ చంపరాల - సూర్యవారాయణ శాస్త్రిగారి 'ఓరిక' తోను, శ్రీ నిడుదవోలు - వేంకట రావుగారి 'ఉపోద్ఘాతముతో'ను ప్రకటించియున్నారు. అంతకుపూర్వ మీ గ్రంథమును గూర్చి యెఱిగినవారు చాల కొలది. అప్పకవి లక్షణ సార సంగ్రహమును వేర్కొనుటయే గాక, యిందలి చేరియ వడికి సంబంధించిన పద్యమును తన 'చేక్కినిత్య సమాస విక్రంతి' వివరణ సందర్భమున నిచ్చియున్నాడు. దీనినిబట్టి యీ పెద్దన ఆపుకవికంటె వ్రాచినవగుట నిశ్చయము. మరియు నీతికు సుప్రసిద్ధ వైష్ణవ మతగురువున కందాళ - అన్నగారి శిష్యుడు. ఆయన పదునాణవ శతాబ్దిలోని ప్రారంభమున నుండినట్లు తిరుపతి చేప స్థానమునందలి యొక శాసనమునుబట్టి తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి యతని శిష్యుడగు నీ పెద్దన శ్రీ. క. 1550 ప్రాంతమున నుండియుండునని యూహింపవచ్చును. శ్రీ. క. 1570 ప్రాంతమున నున్న లింగమకుంట - తిమ్మకవి - సులక్షణ సారకర్త - చిత్రకవి పెద్దనను వేర్కొనియున్నాడు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన ఈ 'లక్షణ సార సంగ్రహము' మా డాక్టా సముల గ్రంథము. ఇందలి లక్ష్య, లక్షణములు, వివరణ— అన్నియును పద్యరూపముననే కలవు. శీ, కే. శ్రీ మాన వల్లి - రామకృష్ణ కవిగారు కుమారసంధన, శ్రీడాభి రామముల పీఠికలలో వ్రాసిన యంశములనుబట్టి పెద్ద కవి గ్రంథ మధ్యమును ఆటాశ్వాసముల గ్రంథమై యుండినట్లును, అందలి లక్షణములకును, విషయము లకును వివిధగ్రంథములనుండి యుదాహరణములు గ్రహింపబడినట్లును తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి చిత్ర కవి పెద్దన కవికృత లక్షణ సార సంగ్రహములు—

విభిన్న స్వరూపములు గెండున్నట్లు తెలియుచున్నది. శ్రీ రామకృష్ణకవిగా రుదాహరించిన గ్రంథ మింత వఱకు నలభ్యము. అయ్యది లభ్యమైన సేగాని, వీనిలో నేది పెద్దనకృతమో, వీదికొదో— ఆలోచించుటకైన నవకాశములేదు.

ఒక్క గ్రంథము విభిన్న రీతులలో ఏకకర్తృక ముగా నుండుట కొంత విచిత్రమే! ఇట్టి సమస్యయే గౌరవకవి రచించిన లక్షణదీపిక యొకను నుద్భవించు చున్నది. ఆ లక్షణగ్రంథమునకు గెండు విభిన్నప్రతు లున్నవి. అంచేది కవికృతమో, నిర్ణయించుట కష్టము. తమ గ్రంథమునకు సుప్రతిష్ఠితనామని కర్తృత్వము వాకోపించినయెడల, దానికి మంచి ప్రచారము లభింప వచ్చునను వాశయమున గొందఱు కృతికర్త లిట్టి పద్ధతి నవలంబించి యుండువచ్చును!

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన లక్షణ సార సంగ్రహములోని పద్యము నప్పకవి యుదాహరించుటచే నీ ప్రతియే పెద్దనకవి కృతియని ప్రకృతియునకు నిర్ణయింపవచ్చును. గ్రంథములోని విషయమును పరిశీలించుటయే వ్యాసముయొక్క యుద్దేశముగుటచే గర్త యెవ్వరైననుసరే—ఆతనిని గూర్చిన చర్చ యప్రస్తుతము.

సంస్కృత లక్షణ గ్రంథములకంటె వాండ్ర లక్షణ గ్రంథములు చాల విలక్షణములైనవి. ఛందో గ్రంథములందు వ్యాకరణాలంకార విషయములుండవు. అట్లే మిగిలిన లక్షణ గ్రంథములందును విషయంతర ముల సాంకీర్ణ్యము మృగ్యము. ఆంధ్రభాష యందలి లక్షణ గ్రంథము లట్లుండవు. ఛందోగ్రంథములందు వ్యాకరణాలంకార విషయములు, వ్యాకరణములందు ఛందః ప్రశంస, అలంకార గ్రంథములందు దక్షిణ వాని ప్రసక్తి గానవచ్చుచున్నవి. అలంకార లక్షణ మగు కౌవ్యాలంకార చూడామణిలో ఛందోవ్యాకరణ ముల వివరణ కొంతకలదు. కవిజనాశ్రయము, ఛందోదర్ప

రెండు మూడు తాటిచెట్ల లోను కలవని, శ్రూర జంతువులు నివసిస్తున్నాయని బుస్సులోవున్న ప్రయాణికులు వర్ణించారు. వారిమధ్య కండక్టరు రోడ్డు వారగా వున్న ఓ రాతి విగ్రహానికి కొబ్బరికాయకొట్టి చెంపలు వాయించుకున్నాడు. వారిలో ఎలాంటి ప్రమాదమూ కలుగకుండా వుండటానికి ప్రార్థన—

డిప్యెన్సరీ చాలా చిన్నది.

కావలసినమందులు చాలావరకు లేనేలేవు. ఓ ముసిరి కంపౌండ్లమాత్రం వున్నాడు. అతనిపేరు క్రిస్టన్ నాయర్. ఆ మట్టుపక్కలవున్న గ్రామాలకు కూడా ఇతే డిప్యెన్సరీకావటంయాలాన సైకిలుమీద సేనే పూళ్ళన్నీ తిరిగిరావారి. ప్రజలు గౌరవ మర్యాదలతో ప్రవర్తించి నా బాగోసులు, జీవితక్రమం తెలుసుకోటానికి ఎలాంటి ప్రయత్నమూ చెయ్యలేదు. క్రిస్టన్ ఒంటరిగాడు. అతనికి, భార్యకూ మధ్య మనస్సుర్లు ఏర్పడి ఇద్దరూ విడిపోయారు. ఆమె ఆచార ప్రకారం మోవ్వక్తిని పెళ్ళిచెసుకుని సుఖంగావుంది. క్రిస్టన్ అప్పడప్పుడు తమ చేసిన పనికి పశ్చాత్తాప పడినా అది ఎంతోకాలం నిలిచేదికాదు. 'అహం' దాన్ని తుడిచివేసింది. అందుచేత ఇద్దరం కలిసి డిప్యెన్సరీ వెనకవున్న ఓ చిన్నగదిలో వండుకు తినేవాళ్ళం. ఇలా రెండు వారాలు గడిచాయి.

ఉన్నట్టుండి అతను రాజీనామాచేసి ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు. తాళ్ళోవున్న వ్యక్తుల్ని సూరించి అత నొక్కడే నాకు వివరించి చెప్పేవాడు. ఇప్పుడు ఆ లోటు భయంకరంగా విబ్రంభించింది. జీవితమంటే జగటు కలిగింది. ప్లీనెస్సన్ అన్నట్టు ఏదో అనుకోని, పూహించని సంఘటన జరక్కపోతే కొందరికి జీవితం కరక్కాయ సములుతున్నట్టుంటుంది. మా నాన్న గారి రక్తం నాలో ప్రవహిస్తుంది కనక నా విషయంకూడా అంతేననిపించింది. మెడికల్ ఆఫీసరుమీద అంతులేని కోపం వచ్చింది. నన్ను మరక్కడికైనా బ్రాన్స్ ఫర్ చేయమనికోరుతూ పెద్ద వుత్తరం రాశాను. కొత్త వ్యక్తులు - కొత్త వాతావరణం - ఎందుకొచ్చిన ఆర్థం లేనిమాటలు - సాయంత్రం బయలుదేరి వడిస్తే పరిపాలన. తాటిచెట్లు-విచిత్రంగా చూసే మనుష్యులు- చివరిక్కరిగేది ముళ్ళమీద వడుదున్న బాగ-అనుభవం.

మానసిక సంఘర్షణ - తిండి పరిగ్గాలేకపోవటం- ఆకాశపుటంచులవరకూ ఎగిరే అసంతృప్తి-మనిషిని తీవ

వృథంగా మార్చి మంచావజేయటానికి ఇంతకంటే ఏంకావాలి? వచ్చిన మూడువారాలలో జ్వరంతో బాధపడ్డాను.

ఓనాడు మధ్యాహ్నం రెండుగంటలు-

కొత్త కంపౌండ్లకు రెండు మూడు పాల్లు వచ్చి ఏదో విశిష్టత వెల్లాలని భావించేవాడు. అతన్ని కనిపి పొమ్మన్నాను. మళ్ళీ తలుపుతీసుకుని ఎవరోవచ్చారు. నాకు తెలుసు. ఆకంపౌండ్లే అయింటాడు. అటు తిరిగిచూడకుండా 'ఎన్నిపాల్లు చెప్పారీ? నీకు బుద్ధి లేదా? జ్వరంగావుందని, లేవలేవని చెప్పేది నీక్కాదా?' అనరిచాను.

'అందుకే, సంగతేమిటో కనుక్కుం దా మని వచ్చాను.'

ఆకంకస్వరం కంకరరాయిని నేల మీద గీసి నట్టుంది. వచ్చింది కంపౌండ్లకొదని అర్థంకాగానే వెనక్కి తిరిగిచూశాను. ఆయనకూ నాకూ పరిచయం లేకపోయినా తెలుసు. క్రిస్టన్ అయినాడుపాల్లు ఆయన్ని సూరించి నాకు చెప్పాడు. పూళ్ళో వున్న స్థితి మంతుల్లో స్థితిమంతుకు. వందఎకరాల భూమి-బోలెడంత ఆస్తివుంది. లేచి కూర్చుని సమస్కరించాను. నల్లటి పెదవులమీద చెదరిపడివున్న నవ్వును ఒక మూలకు కేంద్రీకరింపజేస్తూ నా దగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నాడు.

'నా రాకమీకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తుంది. రెండు మూడు రోజులుగా వద్దామనుకుంటున్నా. తీరుబడి కలిగిందికాదు. మీకు వంట్లో బాగాలేదని, వండు కోటం అదీ, కుదరటంలేదని విని బాధపడ్డాను. ఇప్పుడెలావుంది?' ఆశ్చర్యంలోంచి లేరుకోటానికి కొంత సేపు పట్టింది.

'కొంచెం నయం. నా సూరించి ఇంత శ్రద్ధతీసుకున్నందుకు కృతజ్ఞత' అన్నాను.

కళ్ళలోవున్న గంభీరత పెదవులు కదిపింది.

'అలాక్కాదు. మాకోసం మీరు చాలాదూరం నుండి వచ్చి కష్టపడుతున్నారు. మీసూరించి ఎవరూ శ్రద్ధతీసుకోటంలేదు. అంటే నిర్లక్ష్యంతోకాదు. ఎలా నమ్మరించాలో తెలియని ఆమాంతులు. ఆ లోపాన్ని భర్తీచేసేందుకే నేను వచ్చాను.'

సంభాషణ అలా సాగిపోయింది. చివర కాయన వ్యక్తంచేసిన సంగతి నన్ను దిగ్భ్రాంతిలో ముంచింది.

అయినట్లైతే నాకోసం ఓ గది ఏర్పాటు చేశారుట—
 తిండి పంగలి తను చూస్తానని, వెంటనే మకాం మార్చు
 మని చెప్పారు. అయిన పేరు రామయ్యగారు. అయిన
 అభిమానానికి కారణం ఊహిస్తూ ఊహాపథంలో దారి
 తప్పి యెక్కడికో వెళ్ళిపోయాను. వసంతబుడువు
 రాగానే బొప్పిలో మూలుగుతున్న ప్రకృతి పులకరింత
 లతో పరుగులు వేసినట్టు ఈ అనునయ నాకాశ్రితాని
 మనసు అడవిల్లావుల పరిమళాన్ని వాచన చూసింది.
 ఇంకా కొంతకాలం అక్కడే వుంటానని మెడికల్
 అఫీసరుకు రాశాను. అయిన నా సెలెరితనానికి నవ్వు
 కుంటున్నది నులుగు.

నాలుగు రోజుల తరువాత అయినంటికి బయలు
 చేరాను. సామాను మంచే వెళ్ళింది. మాట్లేన్ మాత్రం
 చేతిలోవుంది. బాట్టిగా, బావుగావున్న రామయ్యగారు
 ముందు నడుస్తుంటే ఏదో గొప్పకత్తి నమ్మ
 సర్వోదయం వైపు తిరుగు వెడుతున్నట్టుపించింది.
 తిరి చివర అయిన యిల్లు-మెయిన్ గేటు దాటి లోపల
 అడుగు పెట్టగానే నులలి, చేతుంత, నిద్రగన్నేరు
 పువ్వులు కలుక్కుమని నవ్వాడు.

‘ఇదెవరూ? కొత్త దాక్టరుగారా? అయిన
 క్కుడా జ్వరం వచ్చిందట.’ ఈ మాటలు నా దృష్టిని
 మరో దిక్కుకు మరలించాయి. నువ్వూ పది పన్నెం
 జేల్లుంటాయి. నలువూ-తెలువూకాని రంగు. నెవులకు
 నేనెప్పుడూ చూడని ఇవ్వెక్కుల కాలంలో ప్రసిద్ధిలో
 వున్న చిత్రిచిత్రమైన ఆధరణాలు-ముక్కుపుడకల్లో
 వున్న రాళ్లు దగ్గరగా మెరుస్తూ ‘మేం వున్నాం’
 అన్నాయి. మెడిసిండా మెయిలేనన్ని గోలుసులు-
 వగలు-కొనులమాల-పచ్చ పరికటి-ఎరుపు రబక-బాట్టి
 కెడ-కాళ్ళకు పట్టాలు-వేళ్ళకు పాలిపోతున్న గోరిం
 టాకు రంగు-ఛాండవత్వం మూర్తిభవించి కనిపించింది.

‘మా అమ్మయి-అలమేలు, అన్నాడాయన.
 గుర్తుకొచ్చింది. ఎవరికో కళ్ళు కలిగాయని మందుకోసం
 వచ్చింది ఈ అమ్మయి! వంట్లోనాగారేదని, మర్నాడు
 రమ్మని కసిరికొట్టాను.

గదిలో సామానంతా సర్దాను. నాలుగుగోడలకూ
 పటాలు-మ్యూటన్-ఆర్కి మెడెన్-లూయిపాశ్చర్-
 షేక్స్పియర్. గోడమీద అలమేలు పోటోవుంటే
 దానుండుననిపించింది. ఆమెతో నాకు సాన్నిహిత్యం
 లేదు. అలాంటప్పుడు ఈ అనురాగం ఎందుకేర్పడిందో

అర్థం కాలేదు. కొందరు వ్యక్తుల్ని చూసేయా-
 టంతో ప్రేమిస్తాం. వారిలో యిమిడివున్న ఆకర్షణ
 కత్తి లోపాల్ని కప్పిపుచ్చుతుంది. కొన్ని సంవత్సరాల
 పాటు పరిస్థితుల ఒత్తిడిమూలంగా కలిసివున్నా,
 ఒకరి మనస్తత్వం మరొకరికి అర్థమైనా, ఎందుకో
 కొందరిని ప్రేమించలేం. ప్రేమివత్తుకూ తియ్యగా
 మాట్లాడినా లోపల ఎక్కడో ఓమూలవున్న అస
 హ్యం మైకి రాలేక నిజగతాన్ని బాదుకుంటుంది. మెడి
 కల్ జర్నల్ మీద కళ్ళుమాత్రం కేంద్రీకృతమై
 వున్న మెదడులో పరుగెత్తే ఆలోచనలు ఇవి. కిటికీ
 తలుపులు రెండుసార్లు దబదబా బాదుకున్నాయి.

గాలి పీచుటం లేదు. బాహ్యశక్తి క్షేపిణీ వీ వస్తువూ
 కదిలదని న్యూటన్ మొదటి నిర్ధారణ ప్రతిపాది
 న్నాంది. కవక లక్ష్మిర్యంకో తరెత్తియాకాను. కిటికీ
 లోంచి అలమేలు చూస్తోంది. ఆమె చాలా సేప
 ట్నుంచి అక్కడ నిలబడివుందని, నా దృష్టిని తన
 వైపు తిప్పుకోటానికి ప్రయత్నించి ఓడిపోయి తలుపు
 రెక్కల రెక్కలు విరిచిందని ఆమె కళ్ళు వివరిం
 చాయి. పుస్తకం చూసేసి బయటకు వచ్చాను.

‘ఏం కావాలి అలమేలు?’ అనడిగాను.

‘నాకేం కావాలి? జ్వరం వచ్చిన వాళ్ళు మీ
 దగ్గరకు రావాలికాని-నాకెప్పుడూ గుస్తీ చెయ్యదు.
 తెలుసా?...అది సరేకాని మీరిక్కడే వుంటారా?’
 ఆ ప్రశ్ని ‘వెంటనే దయచేయండి’ అన్నట్టు
 వున్నా ఆలా అనుకునేందుకు ఆధారాలు లేవు.

‘అవును. ఇలా లోపలకురా-మంచి మంచి పుస్త
 కాలు చూపిస్తాను’ అన్నాను. పరికటి కుచ్చెట్లు ఎత్తిపట్టు
 కుని బాట్టికెడవుందో, వూడిందోనని ననక్కి తిరిగి
 చూసుకుంటూ లోపలకువచ్చి పెట్టెమీద కూర్చుంది.
 లాంగ్ మన్స్ వారి కొన్ని బొమ్మల పుస్తకాలు ఆమె
 ముందు పడేశాను. ‘మీకిలాంటి పటాలే నమ్మతాయా?
 వీళ్లంనెవరూ దయాల్లా అలావున్నారేమిటి? దేవుడి
 పటాలు పెట్టుకూడదూ?’ అని కొంనెంచువూ, కొవం
 చూసిస్తూ అడిగింది.

కనిపించని దేవుణ్ని ఆరాధించి చివరకు మోక్షం
 పొందే దానికన్న, వీళ్లను సృష్టించుకోటం మేలు-
 నరకబాధలమధివిడుపు మాషవుల కష్టాలు గట్టెక్కింద
 టానికి వీళ్లంతా త్యాగం చేశారు. చీకటిలో మ్రగ్గి,
 ‘భూమి బల్లపరుపుగా వుంది.’ మొదిలైన సిద్ధాంతా

లను నమ్మి మూఢనమ్మకాల పిడిలో చిక్కుకుని వెలుతురు వుందని మర్చిపోయిన మనుష్యులకు వెలుగుమార్గం చూపించారని ఆమెకు పువన్యసిద్ధామనుకున్నాను. అంతేకాదు, ఈ కౌస్తుభాలు ఏదో రంగాల్లో కృషి చేసి ఏదో ఎలా ఆధ్వర్యదాయానికి మెట్లుకట్టాలో వివరిద్దామనుకున్నాను. సరైన మాటలు పుర్రేకంలో కొట్టకు పోయాను. ఆమెకు అర్థంకాదుకదా. మరుక్షణం నవ్వుకున్నా, 'అలమేలు! నీకు జ్వరం వచ్చిందనుకో!' అని మెడలు పెట్టాను. 'మందే చెప్పాను. నా కన్నదూ జ్వరంరాదని.' అంది కోపంతో.

'పోనీ- నాకే జ్వరం వచ్చిందనుకో- దేవుడికి దంపంబెడితే తగ్గుతుందా? డాక్టరు రావాలి-ఎర్రనా మండివారి- అవునా? అందుచేత డాక్టరు గొప్పవాడు. అతనిచ్చే మందులు కనిపెట్టింది వీరేశనక పీఠం దూరం గొప్పవాడు.' అన్నాను పట్టాలకేసి చూపిస్తూ. అలమేలు నా మాటల్ని జీర్ణం చెసుకుంటుందనికాదు. అంతచిన్న అమ్మాయి ముందు ఓడిపోకుండాదని.

'కానీ ఆ గొప్పవార్యంతో దేవుడి దయవలసే జన్మించారు. ఇదంతా కనిపెట్టేందు క్కావలసిన మేధాశక్తిని అయినే ప్రసాదించాడు. సృష్టికంతా మూలకారణం 'ఓం' అన్న శబ్దం- అందులోంచి అందరూ జన్మించారు. అదీ భగవంతుడి స్వరూపం!'

ఆశ్చర్యంలో ఐక్యమై పోయాను.

'అలమేలు? ఇదంతా ఎక్కడ నేర్చావు?'

'మా అమ్మాయిసంగతి మీకు బాగా తెలియదు గామోలు. సంస్కృతం చదువుకుంది. సంగీతం నేర్చుకుంది. మొన్న మొన్నటిదాకా ఒకాయన నేర్చేందుకు వచ్చేవాడు. భగవద్గీతలో శ్లోకాలు చాలావరకు కంఠస్థం ... అలమేలు! అప్పుడే సాధింపు మొదలెట్టావా? అని రామయ్యగారు రక్షణకి ఆమెనిగ్గ పడుతూ వెళ్ళిపోయింది. ఆయన నాయోగక్షేత్రాలు కనుక్కుని, భోజనాదుల విషయంలో ఏర్పాట్లు గురించి వివరించారు. మనసులో నమస్కరించాను.

ఆ మర్నాడు వుదయం—

కోటనిండా రకరకాల పువ్వులు మేలుకున్నాయి; ఆకర్షణ ప్రతాలను విదర్శి ముసిముసిగా నవ్వాను. అజిదాగిందికాదు. ఓ గోమాపువ్వు కోకాను. చేమంతిపువ్వు దగ్గరకు చెయ్యి వేశేసరికి వెనకనుండి హుంకరింపు వినిపించింది. అలమేలు కాలికామ్మ వారిలా నిలబడివుంది.

'మీరు పొద్దున్నే స్నానం చెయ్యకుండా పువ్వులందుకు కోస్తున్నారు? అదీకాక అవన్నీ చేతుడికి. మీరు వాసనచూసి పారేసేందుక్కాదు.' అంది.

చిరుకోక ఆమెకోపాన్ని రెట్టించాను.

'ఏం? కోస్తే మీ చేతుకు ఏం చేస్తాడు?'

'తుడిగా చేయటంలేదు కనక తిన్నగా నరకానికి పంపిస్తాడు.'

'నాకు నరకమంటే భయంలేదు- అదో అధునిక బ్రహ్మ.'

ఈ మాటలు ఆశ్చర్యపడటం ఆమెవంతు.

'భయంలేదు! అక్కడ ఏం జరుగుతుందో తెలిస్తే మీరూ జనుగుతుంటారు. అక్కడికు వెళ్ళిన వార్యందన్నీ కలకల మరిగే నూనెలో పడేస్తారు. రంపంతో కోస్తారు. కూలాలలో పొడుస్తారు. తిల్లకిందులుగా నిలబెట్టి నోట్లో నివ్వలుపోస్తారు. అవన్నీ అనుభవించాలని వుందా?'

అలమేలు స్నానంచేసింది - తడిగావున్న జాట్లంతా విరియబోసుకుంది. ఓడిపోయినట్టు ఒప్పుకుని గడికివచ్చాను.

రెండువారాలు గడిచాయి.

నిరాశి ఆవరించి నా, ఏమాత్రం వెలుగు కనిపించినా తిరిగి ఆశి మొలకెత్తుకుంది. ఆశి అనేది జనిస్తూ, పెరుగుతూ, మరణిస్తూవుంటుంది. జాగ్రద వస్థలోవున్న వ్యక్తుల్ని అలమేలులాంటి మనస్తత్వం పుట్టించుతుంది. నిజానికి ఆమెకూ, నాకూవున్న అనుబంధం ఎలాంటిదో తెలియదు. ఆ పల్లెటూలో పున్నందున నా భవిష్యత్తును చెబులారా సమాధిచేసుకుంటున్నాను. అయినా ఆత్మజ్ఞానం కలగలేదు. పూర్వజన్మలో ఆమె నాకేదో అయిందా. ఏదోవిధమైన ఋణానుబంధంవుంటుంది. అందుకే నువ్వీ ఓచోట కలిశాం - ఆమెనుచూడాలని, ఏదో అర్థంలేని, అంతులేని కలుగుచెప్పాలని వుంటుంది. ఇలా వేదాంతం యిచ్చే తృప్తి తృక్కరికమైనా దాన్నుండి తప్పించుకోలేం. అలమేలు ఏదోవిధంగా నన్ను సాధించటానికి ప్రయత్నించటం-చివరకు ఓడిపోయి వుండు మోక్ష సంతోషాన్ని పోషటం పరిపాటైపోయింది. 'చెట్టిచ్చి' కాయలు తీసుకోచ్చి నామందుపడేసి తినమనేది. నాకిష్టంలేదని ఎంతచెప్పినా వినదు. ఉదయంలేచి అరభరాంసుమారంలోవున్న ఎరిమెంటరిమూలకు

వెళ్ళే ముళ్ళకంచెలమీదకొనే ఆ కాయలు కోసుకు
రావటం ఆమె దైవదీప కార్యక్రమాలలో ఒకటి.
వగరుగా పుల్లగావుండే ఆ కాయల్లో దాగివున్న
అమృతత్యం వివిటోమరి?

ఆవేళే అదివారం.

పాయంత్రం ఎక్కడకూ వెళ్ళవలసరంలేదు.
సూర్యాస్తమయంతోపాటు ఎదురుమాస్తూ కూర్చు
న్నాను.

‘త్వరగా బయలుదేరండి.’ అంది ఆలమేలు.
పట్టుపరికిణీ-జాకెట్టు-మొదటికోజాచూపిన దానికంటే
ఎక్కువ వగలున్నాయి. చేతిలో వెండిపళ్ళెం.
దాంట్లో హారతి కర్పూరంముద్ద - పెద్దపువ్వులదండ -
ఓ చిన్న వెండిగిన్నెలో నూనె-అంతా పదిత్రమయం.

‘ఆలమేలు! నీ కన్నోపార్లు చెప్పాను. దేవుడి
మీద నాకు నమ్మకంలేదు-గౌరవభక్తులు అనలులేవు.
ఎందుచేతనంటే నేనెప్పుడూ అయన్ని చూడలేదు.’
అన్నాను కదలకుండా.

‘అదంతా నాకు తెలిసిందే-ఇవేళ ఏకాదశి-
దేవుణ్ణిచూపిస్తాను. పదండి.’ అంది మందలింపుగా.
అందులో ఎలాంటి ఆకర్షణ వుండోకాని ఆమెవెంట
బయలుదేరాను.

ఊళ్ళించి వెళ్ళకుండా జొంకతిరుగుడుగా
వున్నదోవంటవెకుతున్నది. ఎందుకో నాకు తెలియదు.
పదినిమిషాలు నడిచాక ఓ ‘ఇట్టి’ గుండా వెకు
తున్నాం. (రెండువైపుల ముళ్ళకంచెలోవున్న చిన్న
సందుకు మలయాళంలో ‘ఇట్టి’ అంటారు.) హఠా
త్తుగా ఓ యింటిముందు ఆగింది. మట్టిలో కలిసిపోయి
ఇద్దరు కుర్రాళ్ళు ఆడుకుంటున్నారు.

‘మీయమ్మను పిలు.’ అంది. ఇద్దరూ లోపలకు
పరుగెత్తారు. మరో రెండునిమిషాల్లో ఓ మసలావిప్
బయటకువచ్చింది. ఆమె వేషాన్నిబట్టి వెంటనే
గ్రహించాను. ఆమె ‘ఈయవన్’ అనేజాతికి చెందు
తుంది. పొలాల్లో పనిచేసేది వీళ్ళే. ఆనాడు బ్రాహ్మ
ణులకు వీరికీ బద్ధవైరంవుండేది. ‘ఈయవన్’
జాతి నీచజాతి - వాళ్ళకు పదిగజాల దూరంలో
వుండాలి. ఏ మాత్రం దగ్గరకు వెళ్ళినా
మైల పడతారు. సాన్నం చెయ్యాలి. ముట్టుకుంటే
మహాపాపం. వీళ్ళు గ్రామంలో ప్రవేశించేటప్పుడు
‘ఓ’ అంటూ ధ్వనిచేస్తూ రావాలి. ఆ ధ్వని వి

గానే వారి రాక తెలుసుకుని ముందు జాగ్రత్తపడమని
అర్థం-హెచ్చరిక-అంతకంటే అగమమైన జాతి
‘నాయాడి’జాతి. ఈ జాతివారిని ముట్టుకుంటే
నూటెనిమిదిపాళ్ళు నీటిలో మునగాలట. అయిదారళ్ళ
క్రితం ఓ చిన్న కుర్రాడు పొరపాటున ఓ ‘నాయాడి’ని
ముట్టుకున్నాడని, చాందగుడైన అతని తండ్రి నూటెని
మిదిపాళ్ళు నీటిలో నుంచెత్తాడని, తత్కారణంగా ఆ
కుర్రాడు వాతంకమ్మి చనిపోయాడని క్రిథరన్ ఇది
వరకు నాకు చెప్పాడు. ఈ ఆచార వ్యవహారాలు
ఘోరంగా వితంపనృత్యం చేసినా, దాని బాగోగులు
పరికిలించి నిరూపించేకత్తి, మనస్తైర్యం ఎవరికీ లేక
పోయాయి. చిన్నతనవ్యాలు ముట్టుకుని, మరో చిన్న
తనవ్యాలతో గుండెకప్పుకున్న ఆమెను చూడగానే
ఈ విషయాలన్నీ జ్ఞాపక వచ్చాయి.

‘ఏవండీ! బుల్లమ్మయ్యగారూ?’ అంది తమల
పాకులు నములుతున్న నోటితో ముసలావిప్.

‘కంకు ఇంట్లోలేదా?’

ఆ ముసలావిప్ ముఖంలో రకరకాల భావాలు
కనిపించి నూయమయ్యాయి. భయం-విచారం-
సందేహం-తత్తరపాటు అన్నీ—

‘లేడం డమ్మయ్యగారు!’ అంది వగుతుకున్న
కంకంతో-ముసలితనంవలన కావచ్చు—

‘ఎప్పుడు వస్తాడు?’

‘ఏమోనండి. చావలేక యిలావున్నాను.’ అనేసి
గబగబ వెళ్ళిపోయింది. నాలుగడుగులు ముందుకు
వేళాక ‘కంకుఎవరు?’ అనడిగాను- కొంతనేపటివరకు
సమాధానం రాలేదు.

‘మా పొలంలో పనిచేసేవాడు. నాన్నగారు
వద్దని పంపించేశాడు.’

ఆవేళే ఏకాదశి కావటంమూలాన దేవాల
యంలో జనం కిటకిటలాడారు. దివ్య సంగీతాకౌరుకు
చిరువపులు వెదజల్లుతూ మానవుల మాధత్వాన్ని
చేపించి విజ్ఞానదీపాన్ని వెలిగించటానికి కాంతులు, కిర
ణాలు వెదజల్లుతున్నాడు.

‘ఇప్పుడు చెప్పండి- దేవుడు వున్నాడారేదా?’
అనడిగింది ఆలమేలు. వుండో లేదో తెలియదు.
నలుపో, తెలుపో అర్థంకాదు- కాంతిప్రియత్వం ఎంత
వరకూ వ్యాపించినది బోధపడదు. అలాంటి వస్తువుకు
నామరూపాలు సృష్టించి దాని వునికిని నిర్ణయించ

టానికి ప్రయత్నించటం అవిచేకం- మాట్లాడక వూరుకున్నా-

ఆ మర్నాడు ప్రదయం పోల్లోకి రమ్మని రామయ్యగారు కబురంపారు. వెళ్ళేసరికి ఓ కొత్త వ్యక్తి కనిపించాడు.

‘రండి! మీ కోసమే ఎదురుచూస్తున్నా. ఈ యన ఇన్స్ పెక్టర్ సింగారవేలు- మీరు విశేపుంటారు కనిపించే పేపర్లో చదివివుంటారు.’

‘రెండూ లేదు’ అందా మనుకున్నాను. కాని ఆయన బాధపడతాడేమోనని అంగీకార మాదకంగా తలవూపాను. సింగారవేలు వల్లగా విగనిగ లాడుతూ రాయిలావున్నాడు. కోరమీపాలతో వందమంది దొంగల్ని కట్టివేసేవాడిలా కనిపించాడు. పదునెక్కినకళ్లు- ప్రతివ్యక్తిని, వస్తువును అనుమానంతో చూసే మనస్తత్వం అతనిది. ‘వేలు ఎందుకువచ్చారని ఆశ్చర్యపోతున్నారా? ఏడాదికితం నా దగ్గరకంకు అనే అతను పనిచేసేవాడు. ఎంతో విశ్వాసంతో, విషయంతో ప్రవర్తించేవాడు. కాని కామిదా ఆపలేనినాడెవడు? ఉన్నట్టుండి ఓ చిన్నదొంగతనంచేసి పట్టుబడిపోయాడు. అనాటినుండి గజదొంగల పోయి నామిద కన్నీకట్టాడు. ముందువాగ్రతకోసం వేలుగార్ని రప్పించాను. ఆయన్ని నాకు బాగా తెలుసు.’

కంకు గజదొంగ-అలమేలు చెప్పినకంకు, ఇతనూ ఒక్కరేవా? అలాగే అలమేలుకు అతని సంగ తెందుకు? మనసులోవున్న అభిప్రాయాల పరావర్తన మొహంమీద కనిపించిందిగామోలు-వేలు నన్ను అనుమానంగా, పరీక్షగా చూశాడు.

‘ఇదంతా మీకు చెప్పటం మొందుకంటే మీరు చాలా వూళ్లు తిరుగుతూంటారు. అతని ఆయాశీ తెలిస్తే వెంటనే తెలియజేయాలి.’ అన్నాడు వేలు. ‘తప్పకుండా-అరాజకాన్ని అరికట్టటం ప్రతివాడి విధ్యుక్త ధర్మం-కాని ఓ చిక్కువుంది. అతనిముఖం నేనెప్పుడూ చూడలేదు. ఒకవేళ అతనే నా కడుగుగా వచ్చినా- అతనికీ నేను చికిత్స చేసేవా, నురుపట్టటం సులభం కాదు.’ ఇద్దరూ నవ్వుకున్నాను - అవును మరి కంకు ఘోటలేదుగా!

ఆ సాయంత్రం-

రాత్రంతా ఆలోచనలమధ్యపడి నలగటం మూలాన నిద్రలేచి. చల్లగాలి తో కొడుకుంటగా

నిద్రపోతున్నా, ఎవరో తెలుపు దబదబ బాదుకుంటే ఆదిరిపడిలేచి కూర్చున్నా. క్రిథరన్ లోపలకు వచ్చి సమస్యరించి కూర్చున్నాడు.

‘ఏమాయ్! కులాసా?’ అనడిగాను. గడ్డం బాగా పెరిగిపోయింది. కళ్ళు రెండూ ఎర్రగా భయం కరంగా వున్నాయి. ముఖంమీద యిదివరకున్న ముసలి తనం కాబోలెపాఖిలు వేసింది.

‘మీ దగ్గర్నుండి వెళ్లొక తిండితిప్పలు సరిగ్గా లేకుండా చాలా బాధపడ్డాను. ఎక్కడా సరైన వాఖిరి దొరకలేదు. అనుకున్న పని జరగలేదు. మీరే దయతల్పి నన్ను మళ్ళీ కంపాండరుగా చేర్చుకోవాలి.’

ఆ కొర్ర అసందర్భమెందని అతనికి తెలుసు.

‘నీకు తెలియనిదేమింది క్రిథరన్? కొత్త కంపాండరు పర్యవేంటయ్యాడు. ఏ తప్పు లేనప్పుడు ఎలా దిస్ మిస్ చెయ్యటం? అయినా అభైర్యపడకు- మైదాసులో మా మెడికల్ ఆఫీసరున్నాడు. ఆయనకో వుత్తరం రాసిస్తాను-నీ అదృష్టాన్ని పరీక్షించుకో.’

క్రిథరన్ వ్యవటానికీ పెదవులు కదల్చబోయి అళి క్తతతో వూరుకున్నాడు.

అతనితో నాకున్న పరిచయం స్వల్పమైనదైనా అతన్నే ప్రియమిక్రమిగా భావించాను. నన్ను వేధించుకుంటున్న కంకు విషయం అతనితో ప్రస్తావించాను. అతను స్పష్టీకరించిన విషయాలు నెత్తిమీద నికుసులవాన కురిపించాయి. కంకు అందరికంటే విశ్వాసపాత్రుడు-కోలాకు పదహారు గంటలు పనిచేసేవాడు. మంచికీ, చెడ్డకీ మధ్య తెల్లగోడవుందనికూడా తెలియదు. ఉన్నట్టుండి రామయ్యగుగారింటోంచి చిన్న చిన్న వస్తువులు మాయం కాసాగాయి. ఎవరిమీద అనుమానపడటమో కూడా తెలిసిందికాదు. ఓనాడు అలమేలు మెడలో వుండే పదహారు కొనుల గొలుసు కంకుదగ్గర దొరికింది. ఆ సమయంలో ఆ యింట్లో పనిచేసే ‘నాక్కన్’ తప్పించి మరెవరూ లేదు. రామయ్యగుగారి యింటి వెనకంపుండే పెద్ద తోటపనంతా అతనే చేసేవాడు. అయిన ముక్కోమి పరిస్థితులు అర్థం చేసుకునే ఓకలేదు. కంకుని దొంగగా నిర్ణయించి ప్రంభానిక్కట్టి చావగొట్టారు. క్రిథరన్ చెప్పిన మరో విషయం నన్ను ఆశ్చర్యంతో యడివేసింది. ఆ దొంగతనం చేసింది నాక్కన్. అతడి కుటుంబం చాలా పెద్దది. దాన్ని సర్వేన మార్గంలో

పోషించలేక ఈ ప్రావిలోకి దిగాడు. తప్పని తేలికినా జారిపడి కండు అతనికి సాయంచేశాడు. చెబ్బలన్నీ తిన్నాడుకాని నిజం చెప్పలేదు. ఆవృత్తుంచి గ్రామంలో అందరూ అతన్ని దొంగగా నిర్ణయించి వేధించుకుతిన్నారు. బహిష్కరించారు. అందరూ కలిసి నువ్వు దొంగతనంచేసి బతికాలి-మరెందుకూ పనికి రావు' అని తాసించారు. కండు గత్యంతరంలేక ఆ మార్గాన్ని ప్రేమించటం నేర్చుకున్నాడు. అతని చేతు పోలీసు రిజిస్టరులో స్థానం సంపాదించుకుంది.

‘అదేదిటి క్రిథరన్! ఇంతమంది పోలీసులు-పోస్టు-సి. ఐ. డి. లు ఒక్కదొంగను పట్టలేరా?’

‘మీకు తెలియదండి. ట్రిచూర్ దగ్గరవున్న కుదరాంకున్నలోనే అతని చుకాం. ఆ లోయలోకి వెళ్లిటానికి ఎవరికి ధైర్యం వుంటుందెకనక-క్రిథరన్ వెళ్లిపోయాడు. మరి కొంతసేపటికి అలమేలు వచ్చింది.

‘ఇండాకా పోలీసరు మీలో చెప్పినదంతా విన్నాను.’ అంది చెతులు వెనక్కికట్టుకుని తలనిలు వునా ఆడిస్తూ- సమాధానం రాకపోవటంమూలాన తనే చెప్పకుపోయింది.

‘జాగ్రత్త! కండు చాలా చెడ్డవాడు. కత్తితో పోడిచేసి చంపేస్తాడు. కాబూ చెతులూ విరగ్గించ తాడు. అతని తోలికిమాత్రం పశ్చికండి.’ నాకు నవ్వగిందికొడు.

‘నా దగ్గర తుపాకీవుంది- కాల్చేస్తాను.’ అన్నా ను దాబుగా.

కళ్ళల్లో అసహాయత అటునుంచి యిటుకదిలింది.

‘అది సరేకాని అతన్నిగురించి నీకింత క్రిద్ద ఎందుకు?’

తన నిజమయిన జనుకున్న వ్యక్తిలా ప్రశ్ని పడింది. ఆ చిన్ననండేలో జరుగుతూన్న మథనం నా కర్థంకొడు.

‘చిన్నప్పట్నుండి అతను నన్ను ఎత్తుకుని పెంచాడు. ఎవ్వడూ అతనిదగ్గరేవుంటూ ఆడుకుంటూ వుండేదాన్ని. అతనిజూతురు, నేను కలిసి ఆడుకునే వాళ్ళిం- అమ్మ వాన్న పీలెంతవరకూ వారించారు. చివరికి చెనీదిలేక ప్రాదుకున్నాడు. ఓనాడు ఆ అమ్మాయి నన్ను మేడ మెట్టుమీదనుండి కిందకు తోసేసింది. రెండుమూడు మెట్టుకోర్లుకూ వచ్చేసరికి నాన్న గారు వట్టుకున్నాడు. ఆయన తోపంచువే నల్లి తెలి

యడు. కండుకూతుర్ని చింతబరీకత్తుచ్చుకుని బాదాడు. పదిరోజులు జ్వరంతో బాధపడి ఆమె చచ్చిపోయింది. ఆవృత్తించి కండు నన్ను ముద్దుగా ఎత్తుకుని తిరిగే వాడు. నాన్నగారు ఏమీ అనేవారుకాదు. ఇదంతా మా యింటోనే- బయటకు ఏ వార్తా పొక్కేదికొడు. తెలిస్తే నలుగురూ మమ్మల్ని వెలివేస్తారుకూడా. అతను కనిపించకపోతే ఎలాగోవుంటుంది. అందుకే నేను గుళ్ళోకి వెళుతుంటే అతన్నిగురించి అడిగాను. నన్నె వరూ అనుమానించరు- పాపం! చెరివాడుకండు!’

ఆమె కళ్ళు నీటిగుంట లతుగ్గయి.

ఆమె చిన్నహృదయంలో ఒత్తిడిచేత పగల టానికి సిద్ధంగావున్న లక్ష్మీన్నర భావాల్లో ఇవికూడా కలిసివుంటాయి. ప్రేమ, అనురాగం- ఈ రెండూ అయిపాకతా ల్లాంటివి. ఒకసారి ఆకర్షించటం మొదలుపెడితే దానికేర్తిని ఎదుర్కోటం, నిర్లక్ష్యపర చటం సాగ్యంకొడు. అలమేలు మనస్తత్వం నాకు ఆద్దంలో ప్రతిబింబంలా బాగా అర్థమైంది. సహ జత్యనికి ఓ మెట్టువైవే-

రాత్రి పన్నెండైంది.

దురంగా రకరకాల అరుపులు వినిపిస్తున్నాయి. కొన్ని మునుష్యుల ఆర్తవాదాల్లా ప్రతివ్వనించాయి. రాత్రిలాట దయాగ్నుల వూరి పాలమేరవరకూ ఒక్కొక్కప్పుడు వూళ్ళోకి- వస్తాయని, రాత్రి తొమ్మిది గంటలుదాటితే ఎవరూ ఒంటరిగా బయటకు పశ్చికరిన అలమేలు చాలాపాదు చెప్పింది. విశిరాత్రి ఒంటరిగా బయలుదేరివెళ్ళి ఈ మాటల్లో దాక్కున్న నిజా నిజాన్ని దుజువుచేయాలని వెలుతురున్నప్పుడు ఆను కున్నా, చీకటి ఒంటరితనం బంధించేసరికి ఆ పథకా లన్నీ గజగజ వణకుతూ పడుకునేవి. దయాగ్నులు కేవలం మానవసృష్టిని వాదించినా, అర్థంకాని అస్పష్ట భవములు ఎందుకెలా వస్తున్నాయన్న ప్రశ్నకు సమా ధానం లభించక పోయేసరికి ఆత్మగంలో దయాగ్ను లున్నాయని నమ్మాను. నెమ్మదిగా కిటికీ దగ్గ రకు వచ్చాను. ప్రకృతి చీకటి గర్భంలో దాక్కుంది. ఏమీ కనిపించటంలేదు. కేరళ దేశంలో ప్రతి ఇంటి వెనక ఓ చిన్నతోట వుండి తీరుతుంది. రామయ్యరుగారు స్థితిమంతుడుకనక ఫర్లాంగు పాప వున్న తోటవుంది. ఎడారిలో ఎండమావుల్లా మిణుగు రురుగుల వెలుతురు తిప్పించి మరేమీలేదు. ఆ నిశిధినిలో

దరిగాలిలో ఏ సత్యాన్వేషణ చేద్దామనుకున్నానో గాని తలుపు దగ్గరగావేసి తోటలోకి వచ్చాను. చంద్ర కాంతం పువ్వులు విచ్చి సొగసుగా పూగిసలాడు కున్నాయి. కీచురాళ్ల న్యని గగనంలోకి దూసుకు పోతోంది. మంచు కురుస్తున్నా లేక్కచేయకుండా వర్ష వర్ష వర్షించిన 'దాఫడిల్స్' పద్యాలను గుర్తుకు తెచ్చుకుంటూ అలాగే నిలబడ్డాను. నాచుట్టూ వెయ్యి నానుపాములు బుసకొట్టినా తెలియదు. అంతటి తన్మయత్వం.

రంతే తుదాయి!

ఎవరో మొదలగట్టిగా పట్టుకున్నారు. దృష్టిని వెనక్కి తిప్పటానికి వీలేదు. అసలే దయ్యన్నిగురించి ఆలోచించానేమో, భయంతో నిర్ణీత ప్రతిమనై పోయాను.

'ఎవరు నువ్వు?' అన్న మొరటు కంకం వినిపించింది స్వచ్ఛమైన మలయాళంలో.

'అయిన్నేం చెయ్యకు-వదిలేయి.'

అది అలమేలు కంకధ్వని-మెదమీది చెయ్యి సవరించింది. వెనక్కి తిరిగి చూశాను. చెవులకున్న దుద్దులముక్కు పువక తళుక్కు తళుక్కు కున్నాయి.

'ఏమిటిదంతా అలమేలు?' అనడిగాను.

'ఓస్! ఈ మాత్రానికే భయపడుతున్నారా? ఇతరేకంకు.'

గుండె జల్లుమంది. మాతాత్మగా అసాధారణ పరిస్థితులనుద్యచిక్కుకున్నప్పుడు ఎలా ప్రవర్తించాలో తెలియదు. ఎలాంటి ఆలోచనలూ మెదకులో ప్రవహించవు. ఓ పెద్దదొంగమందు నేను నిలబడివున్నాను. అతడెందుకు వచ్చాడు? ఎలా వచ్చాడు? అతనిరాక అలమేలుకు ఎలా తెలిసింది? పర్యసాధారణంగా వుదయించే ఈ ప్రశ్నల గుర్తులూకూడా కనిపించలేదు. అలమేలు నన్ను 'మంచినాడి'గా పరిచయంచేసింది. సింగారవేలు కోర్కె జైప్రికొచ్చింది. ఈ తుదంలో అతన్ని పట్టివ్వగలిగితే నా పేరు చిరస్థాయిగా నిలబడుతుంది. ప్రభుత్వం ఏదైనా పతకమిచ్చి గౌరవిస్తుంది.

'మీ గదిలోకి వెళ్లిపోండి.' అన్నాడు కంకు. ఆ చీకట్లో ఏదో తళుక్కున మెరిసింది. అది పదునైన కత్తి అనుకున్నాను. మరు మాట్లాడకుండా గదిలోకి వచ్చిపడుకున్నాను. అలమేలు నాతో చనువుగా

మాట్లాడినందున అతను పూరుకున్నాడుకాని, లేక పోతే అక్కడే సమాధి కట్టేవాడు.

నిద్రపట్టలేదు. కిరీంలూ ప్రతి అణు పూరెండుగా చీలిపోయి ద్వంద్వయుద్ధం ప్రారంభించాయి. కర్తవ్యానికి, అనురాగానికి మధ్య సంఘర్షణ. అడుగుజారిని దేహాననుకుంటే - వయసు పదివన్నెండు సంవత్సరాలు-ఆమె చూడడం నిర్మలమైన సరస్సులాంటిది. అందులో ఇలాంటి నీడభావాలకు స్థానం వుందని ఒక్కసారైనా పూహించుకున్నందుకు నీగ్ధ పడ్డాను. కంకు ముఖం ఆ చీకట్లో సరిగ్గా కనిపించలేదు.

నా కర్తవ్యాన్ని మాటగట్టి వుంచినందుకు అంత రాత్రు ఎత్తిపొడిచింది. గతాగతాలు ఎలావున్నాదొంగ తనం ధర్మమాత్రానికి కట్టుబడింది కానప్పుడు దాన్ని ప్రతిఘటించటం నా విధి. ఏదో కత్తి నన్ను వశం చేసుకుంది. గబగబలేచి చప్పుడు కాకుండా రామయ్యగారు పడుకునే గదిదగ్గరకు వచ్చాను. ఆయన అరుగు మీద మంచం వేసుకుని సురకపెట్టి నిద్రపోతున్నారు. నెమ్మదిగా లేపాను. కొందరు ఎంతటి గాఢనిద్రలో పెనవేచుకుపోయినా ముదిరిందపట్ట చప్పుడుకాగానే మేలుకుంటారు.

'కంకు తోటలో వున్నాడు' అన్నాను. అలమేలు కూడా వుందని అనవోయి నాలిక్కరుచుకున్నాను. దానివలన కలిగే అనర్థాలు నన్ను హెచ్చరించాయి.

'ఎవరు? కంకు? అతనిని మీకెలా తెలుసు?' అంటూ రామయ్యగారు మంచంకింద వుంచిన పెద్ద కర్ర తీసుకున్నారు.

'ఎవరో దొంగ-అతనే అయింటా ననుకున్నా-' అన్నాను కల్పిస్తూ.

'పదండి. మీకు భయంగావుంటే మాత్రం రాకండి' అన్నారు.

ఆ చీకట్లో పట్టు కనిపించాయి. ఆ మాటల్లో పోలీస్ వుండిగామోలు-చిక్కివచ్చిపడింది. ఆలోచించేందుకు ఆవకాశంలేదు. నన్ను చూడగానే అలమేలు అంతా పసిగడుతుంది. ఇంక నాకు 'చెట్టిచ్చి' కొయలు ఇచ్చేవారెవరూ వుండరు. ఆయన్ని వెంటడించాను. తోటంతా టార్పిలైటువేసి చూశాడు. ఎవరూ కనపడలేదు.

‘ఎవడో మామూలు దొంగ అయింటాడు. దొంగల వాంతు అరటిగెలులు ముదిరి నిద్రిం గా వున్నాయి. ఎక్కువోవటానికి వచ్చివుంటాడు. పోనిద్దురూ! వాళ్ల నికూడా తివసీయండి. నేనే మర్యాదగా పిలిచి యిస్తే పూర్వో పెద్దలు నలుగురూ యీపడిస్తారు. ఈ రాక్షసులతోనూ— జిక్కులవారి వక్రలతోనూ పోట్లాడే దానికంటే చాటుగా పూరుకోవటమే మంచిది. వెళ్లి పడుకోండి. గదితలుపులు కేయటం మర్చిపోవద్దు.’ అనేసి పెద్దగా ఆపులించి వెళ్లిపోయారు. రామయ్యబిగారన్న చివరి మాటలు నన్ను ఆలోచనలోకి విసిరివేశాయి. నిజంగా ఆయనకు కందుమీద కోపం, పగతీర్చుకోవాలన్న అభిప్రాయం వున్నట్టు కనపడలేదు. ఆయనమనసు సముద్రమైతే అందులో అభిప్రాయాలు రత్నాలు, మొసళ్లు—

మర్నాడు వుదయం ముఖమీద అయిదారు నీటిచుక్కలుపడి నిద్రలోవున్న నన్ను మేల్కొలిపాయి.

‘అటుచూడండి- అటు-’ అంది కళ్లు తెరిచేలోగా అలమేలు- ఎదురుగా కృష్ణాడిపటం వుంది. వద్దన్నా వినకుండా పదిరోజులక్రితం గోడకు తగిలించింది.

‘ముందుగా ఆ పటాన్ని ఎందుకు చూపి మంటా?’

అలమేలుకళ్ళు పెద్దవిచేసి గుండ్రంగా తిప్పుతూ ‘ముందుగా దేవుణ్ణి చూస్తే ఎలాంటికష్టాలూ ఎదు రోక్కవు. ఈ రోజు ఏలాంటి నిందలూ మీదపడవు. ఈ చరాచరాలకు ఆయనే కర్తవ్య ముందుగానే ఆశీర్వాదం పొందటం అవసరం-’ అంది.

లేచి కూర్చునేసరికి అలమేలు నా ముందు ఓఅట్ట పెట్టే వుంచింది.

‘ఏమిటిదంతా?’ అనడిగాను.

‘అలాచెప్తే ఇంకేముంది? తెరచి చూడండి— పాములున్నట్టు భయపడతారే?’

పెట్టె తెరిచాను. రకరకాల అటవస్తువులు పలకరించాయి. ఆపుకోలేక పెద్దగా నవ్వేశాను. అది ప్రమాదించింది.

‘ఎందుకలా నవ్వుతారు? ఇలాంటిది మీ చెప్పు జైనా చూసివుంటేగా?’ అని ఒక్కొక్కటే దీసి

బయట వుంచింది. కీయవ్యగానే పరుగెత్తే లు. అందుక్కొలవిన పట్టాలు - చిన్నకారు-వృత్తిం చేసే కోతి బొమ్మతల అటూ యిటూ పూగిస్తూ ఏదో గానా లాపన చేసున్నట్టు కళ్లు గుండ్రంగా సోగసుగా కదిపే రబ్బరు దొరసానిబొమ్మ-ఇంకా ఏదో-వాళ్ళూడా ముచ్చటవేసింది.

‘ఇకన్నీ మీ వాన్నగారు ఎప్పుడు కొనిచ్చారు?’

‘మీ వాన్నగారు కొనివ్వలేదు.’

‘మరి?’ టార్పిలైటులో పెల్లు బయటికితీస్తూ అడిగాను.

‘నిన్న రాత్రి వచ్చాడే కందు-అతనే కొనుక్కొచ్చాడు. అందుకే వచ్చాడు. బాగున్నాయా?’

నేతిలోవున్న పెల్లుకాళ్ళమీద పడ్డాయి. బాధలో మూలుగుతూ వెనక్కి తిరిగాను. ఏదో అనటానికి పెదవులు కదిలాయి. అలమేలు ముఖంలో పెదరి పడివున్న ఆనందం కళ్ళల్లో చేరుకుని వుండేందుకు చోటుచాలక బయటకు పురకటానికి యత్నించింది.

‘మరి మీ వాన్నగారుమాస్తే ఏమీ అనరా?’

‘ఆయనకు చూపించను - అమ్మకు తెలిసినా ఘనవాలేదు.’

‘అంతేలే! మరేం భయపడకు - ఒకవేళ మీ వాన్నగారు చూసినా ఏదో అబద్ధంచెప్పి తప్పించుకోవచ్చు.’

‘ఏమిటి? అబద్ధమా? నా వారిక కొనేసినా అబద్ధం చెప్పను-దేవుడు క్షిప్తాడు. వెనక వోమారు తప్పచేసినవా క్షిందర్నీ సరకానికి పంపిస్తాడని చెప్పాను. జ్ఞాపకం వుందా? మళ్ళీ వంద జన్మలు ఎత్తినా ఆ పాపంపోదు. ఇంత పెద్దవారు మీరుకూడా అబద్ధం చెప్పమంటున్నారా?’ అనరిచింది.

ఈ నమృతాలన్నీ ఆమెలో వేళ్లు పాతుకు వోయిందాలి. దీనికంతకూ తలదండ్రులే కారణం అయిందాలి. ఆమెకంటే ఎక్కువ వదువుకున్న నాకు ఓ అబద్ధం (ఆవసరంవస్తే ఎక్కువ) చెప్పటంలో తప్పేమీ కనిపించలేదు. ముక్కుకు నూటిగా, నీతి నియమాలతో బతికితే ఈ లోకంలో కాలమోపేటందుకూడా చోటు దొరకదని, ఏయెంత కాగొడుగైతినాడికే జయం లభిస్తుందని ఆమెకు వివరిద్దామనుకున్నాను. కాని కూలంకషంగా అర్థం చేసుకునే

శ్రీ ర వి స మ స్వ

దు. పరిసరాలు, వాతావరణం అందు కను
పు. ఓ అంగ రచయిత 'నీక్షిప్తమైతే యర
కూర్చుకుంటున్నాను' అందులో దించకు

గాని అలమేలు! మానవజాతి రక్షణలకోసం
దవచ్చుని మనశాస్త్రాలు చెబుతున్నాయిగా!
కొవచ్చు-కాని ఆ గండ్తూ పోయేటంత ఆపద
రాలేదు! అని వచ్చేసింది.

కాని మనం అనుకున్నట్లు అన్నీ జరిగితే సమ
ప్రకారం, గుండెలు బాదుకోటం-ఇలాంటివి
నే ఉండవు. రామయ్యగారు గదిలో అడుగు
లు. ఆశ్చర్యాన్ని, తత్తరపాటును దాచుకో
యిద్దా ఆయన మా సంభాషణంతో విన్నట్లు
దీనా రుజువు దొరుకుతుండేమోనని ముఖం వంక
రాలాను.

'సాయంత్రం ఓమాటు మంగలనికెళ్ళండి-
పిచ్చయ్యగారు వారంకోలాలుగా జ్వరమట-
రంపాడు. అగ!! ఇంతా ఏమిటి? డాక్టరు
మా! తీరిక వేళలో మీరు చిన్నపిల్లలా అడుగుంటు
న్నారా?' అనడిగి ఒక్కొక్కటే పరిశీలించారు.
యయానికత్తగ్గ ఆలోచన ఏదీ తట్టలేదు.

'కాదు- అవన్నీ నావి.' అంది అలమేలు తమ
కోకుండా.

'ఏవరు కొనిచ్చారు?'

సమాధానం లేదు. ఆ బొమ్మలన్నీ జాగ్రత్తగా
పెట్టెలోవుంచి 'పద' అన్నారు. అలమేలు మానంగా
అడుగులు వేసింది. పర్యవసానంకోసం ఎదురు
చూస్తున్నా- అయిదు నిమిషాల్లో ఏడుపులు, పెద
బొమ్మలు వినిపించాయి. రామయ్యగారి భార్య
మధ్య మధ్య ఏవో అరుస్తూంది. అలమేలు నిజం చెప్పి
వుంటుంది. దేహానంద అవుతోంది. ఈ ఆలోచన
ఏందుకో తృప్తినివ్వలేదు. నెమ్మదిగావెళ్ళి కిటికీలోంచి
దృశ్యము ప్రసారించాను. ఆయనచింతబరికే పుచ్చ
కుని బాదుతున్నాడు. ఉండేకంతోవెళ్ళి చెయ్యి పట్టు
కున్నాను.

'క్షమించండి. ఆమె నెండుకలా బాదుకుం
టారు?'

'మీరు తెలియదు. ఇది వంకగారవానికి సంబం
ధించినది. దీనికి మాత్రం, దీనికే పెట్టిచెయ్య

వలసింది. మరి చిన్నపిల్లని పూరుకున్నాను. ఈ
బొమ్మలు ఏవరు కొనిచ్చారని అడిగితే జవాబుచెప్పదు.
నిజం తెలిసేవరకు నేను పూరుకొను. నాకోపం అలాం
టిది. వదలండి. మీపని మీరు చూసుకోండి' అన్నారు
కర్కశంగా.

అలమేలు ఎటూ చెప్పకుండా గోడమీది పిల్లి
వాటంగా పూరుకుని తన పర్యవసానం నిలుపుకుం
దన్నమాట.

'దంపారు. ఇక ఆపండి-నేనే కొనిచ్చాను.
మీ చేతులుకుంటాకోసని చెప్పలేదు. పర్యవసానం
ఇంత ఘోరంగా వుంటుందనుకోలేదు.'

రామయ్యగారు చింతబరికే దూరంగా విసిరి
వేసి 'పాసిష్టిచేతులు' అన్నారు. వంకగారవం -
కర్కశ్యం - విత్పక్రేమ - చిత్రమైన అర్థం లేనిమాటలు.
ఆ సాయంత్రం.

'ఒక్కసారి అబద్ధం చెబితేచాలు-చిత్రగుప్తుడు
మీపేరు రాసుకుంటాడు. యమధర్మరాజు కీషిస్తాడు.'
అంది పెట్టిచ్చికాయలు పళ్లెంలోపోస్తూ - 'అసలు
కంకు ఇచ్చావని చెబుదామనుకున్నాను.'

ఏవో అనటానికి కనురెప్పలు కదిలాయి - 'పెద
ములు విడివడ్డాయి-సింగార వేలు లోపలకు వచ్చాడు.

'కంకు ఎప్పుడు వచ్చాడు? ఏంటీను
కొచ్చాడు?' అని నవ్వుతూ అడిగి పెట్టెమీద కూర్చు
న్నాడు.

'అచ్చే! నేను ఏవో అటవస్తువులు కొనిచ్చాను.
ఎవరైనా అడిగితే కంకుకొనిచ్చావని చెప్పమం
టున్నా.'

అబద్ధం చెప్పినా నేర్పుగా చెప్పారీ. కాగి
లంలో చిన్న చిరుగుపుంటే కనిపించినట్టు ఏమాత్రం
లోపం వున్నా దాని అసలు రంగు బయటపడుతుంది.
నేను చెప్పిన సమాధానం సమద్రానికి వంతెన క
నట్టు ధ్వనించి వుంటుంది. సింగార వేలు వమ్మటం
మన్నట్టు తలపూపాడు.

'అవును - రామయ్యగారి చెప్పారు -
రాత్రి మీరూ, కంకు కలుసుకున్నారని. మీ
నేనువుంటే అక్కడే హతమాళ్ళేవాణ్ణి.
జారిపోయింది.'

అలమేలు వెళ్ళిపోయింది.

‘రామయ్యగారు నమ్మటంలేదుకాని మీరు కండును చూశారని నాకు బాగా తెలుసు, అతనిమీద మీరు కనికరం చూపటం ఎంతమాత్రం న్యాయం కాదు. చట్టానికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తిస్తే మీరూ జైలుకు వెళ్లవలసి వస్తుంది. మీకు మంచి భవిష్యత్తువుంది. దాన్ని చేరులారా వాణనం చేసుకోవద్దు.’ అనేసి జవాబుకోసం ఆగకుండా వెళ్లిపోయాడు. నాక్కరిగిన కోపంలో నవడలు రెండు సాఫైచెద్దామనుకున్నాను. ఒక విధంగా అతను చెప్పిన సంగతులు సత్యమారం కాకపోయినా నిజాన్ని ఒప్పుకోకూడదు. మనసులో వుండే అభిప్రాయాల్ని తెలుసుకునే యంత్రంవుంటే నాలంటినారి పరిస్థితి ఎలా వుంటుందో - సింగారవేలు ఇదింతా ఎలా పసిగట్టడన్న సందేహం నన్ను ఆవరించింది.

ఓనాడు సాయంత్రం రామయ్యగారు నన్ను ఇంటాకి రమ్మని కలుసుకుంటారు. వెళ్లేసరికి చాలా మంది కొత్త వ్యక్తులు కనిపించారు.

‘ఈయనే మన డాక్టరుగారు, మన డింట్లోనే వుంటున్నారు. చాలా మంచివారు’ అని పరిచయం చేశారు. నాకు నవ్వొచ్చింది. ఓ మనిషిని పరిచయం చేసేటప్పుడు ‘బుద్ధిమంతుడు’, ‘సవంతుడు’, ‘బాగా చదువుకున్నవాడు’, ‘పుత్రాహి’ అనేదానికంటే, ‘మంచివాడు’ అనటంలో ఏదో ఔన్నత్యం వుంది. ఆ మాటలో ప్రత్యేకమైన విలువ యిమిడివుంది. మనిషి క్కొవలసింది మంచితనమేగామోలు-ఎలాంటి మంచి తనంకావాలి? సిగరైన మంచితనం కావాలా? లేక నలుగురిలోనూ సత్వకూ మంచిగా నటిస్తే చాలా? ముక్కుకు మూటిగా, మనస్సాక్షి చూపిన దోపిట కాకుండా సంఘాన్ని మెప్పిస్తూ అందరూ నడుస్తున్న తోపంటనడిచే మంచితనమా? ఏది మంచిది? ఏమో! ఎవర్నడిగి తెలుసుకోవాలి?...

‘ఏళ్ళంతా అమ్మాయిని చూసుకోటానికి వచ్చారు. ఈ మకరమాసంలో పెళ్లిచెద్దామని అనుకుంటున్నా. ఇప్పటికీ ఆలస్యమైంది. ఈయనే మన ఇద్దర్నూ బాగుంటే కావాలే అబ్బదుగారు,’ అంటూ ఆలోచనలకు కళ్ళెంజేశారు.

అతనివంక చూశాను - నల్లగావున్నాడు, ఆచార గారం చిన్న పిలకవుంది. చేతివళ్ళిండా రక రక వుండరాలు-పట్టుపంచె - అంగవస్త్రం - నల్ల

పట్టు - చాపేవుంటాయి. ముఖంనిండా ముచ్చలు - కంకర్రాళ్ళలాంటికళ్లు - చూడకరంగా వున్నాడు. వివాదం-కోపం - జనాలో వుదయించి మాయమయ్యాయి. ఆసాధారణ వ్యక్తి. ఆమె అభిప్రాయాలు - అన్నీ గట్టివువాదిమీద నుండరాని స నిర్బంధపడిన హర్షస్థింలాంటిది. ఆమె ఒక వ్యవస్థ-అతన్ని - త్రాసులోవుంచి తూచితే ఆకాశంలో - మరోపక్కం పాతాళంలో వున్నా లీకటికి వెలుగుకు పెళ్లిట-మరుక్షణం నన్ను దిద్దుకున్నాను. మనిషి క్కొవలసింది కేవలం కాదు. బాహ్యస్వరూపం సుదాత్రతం కావచ్చు దాని వివర్యయం మాత్రం నిజంకాదు. అయి విషయంలో నా కెలాంటి అధికారమాలేదు.

కానేపటికి “సర్వాలంకార భూషితయై”అలమేలుక అతనికి నమస్కరించింది. ఓమహాలావిడ మూడునా గజాల దారాన్ని నేలమీదపరచి దానిమీదుగా నుంది. అంగవైకల్యంలేదని నిర్ణయించుకునే ఇదో పరీక్ష-సంస్కృత శ్లోకాలు చదవమ అన్నీ పూర్తయ్యాయి. వచ్చిన అతిథులందరూ సా త్రానికి వెళ్లిపోయారు.

ఆ మర్నాడు ఆ పెళ్లికోడుకును గురించి వికల్ప సేకరించగలిగాను. అతనిదికే రెండో పెళ్లి. ఆ విషయంలో రామయ్యగారికంటే అతనిదే పెచ్చయి ఆ పూరికంతా సర్వాధికార్తవా దురభ్యాస చాలా వున్నాయి. రామయ్యగారు ఈ పెళ్లికి ఎవో వ్యవస్థాన్నాలో నాకర్థం కాలేదు. అప్పట్లో వసువరులు ఒకరినొకరు చూసుకోని, పరస్పరం యిష్టపడేనే పెళ్లిచేసుకోవాలన్న సిద్ధాంతం కొత్తగా బయటపడింది - అంతేకాని దాన్ని ఆచరణలో పెట్టేవారు నేలలో ఒకరు.

‘అలమేలు! ఈ పెళ్లికి నవ్వు ఒప్పుకున్నట్టేనా? మీ నాన్నగారు బీదవారుకారు. వెరికి వెరికి ఈ రెండో పెళ్ళినిటి? అదీకాక అతనికి నీకు ఏ క్షమా మదరదు. అతన్ని పెళ్లిచేసుకోనని మీ నాన్నగారివో కచ్చిలింగా చెప్పియో. తరువాత పశ్చాత్తాపపడతావు. అన్నాను సాయంత్రం. ఆమెకూ నా మాటలోవున్న విలువను గ్రహించే శక్తిలేదని నాకు తెలుసు.

‘మీరనేది చిత్రంగా వుంది. నాన్నగారికి ఎదురు చెప్పటమే! నిన్ను నిదిదం, నున్నా నున్నా

శ్రీ ర వి స మ స్వ

బ. వా లేంచెసినా మనసుంచికోసమే. పూలేగ ఎవరై లేసే? అనేసి చెల్లిపోయింది. అది మకత్యమో-గడుమతనమో నిర్లక్ష్యమో-ఇతమిత్థ తెలియదు. 'కుదరాంకున్ను' లోయలోవున్న రజంతువుల్ని కోడ్డుమీద నిలబడి చూడలేనట్టు మాచంలో నిలబడి భవిష్యత్తులోకి తొంగిచూడ అలమేలు. వాలుగ్గుడు కోశాల తరువాత ప్రధానం ంది. ఇంక చెల్లికి ఒక్కరైతే వుంది.

* * *

ప్రకాంతమైన నీటిని ఎవరో తెలికిపోయారు. భవి గ్గును తలపుకుని భయపడే దానికంటే, ధైర్యంగా ముక్కటం మంచిననుకున్నాను. పింగారపేలు న్ను నీడలా అనుభవిస్తున్నాడని పసిగట్టటానికీ ఎంతోకాలం పట్టలేదు. అసంతాకాకెంలా? తుఫాను గాలికి వోమూలగా విసిరివేయబడ్డ ఒంటిమేఘంలా ఫీ లయ్యాను. దీనికంతకా కారణం పిడుగులా ఎగిరివచ్చి పడ్డవార్త - అలమేలుకు నిశ్చయించిన చెల్లికొడుకును ఎవరో వాత్యచేతారు. పేలుచెప్పిన దాన్ని బట్టి కండు ఆ పని చేసివుంటాడు. ఎందుకు చేశాడన్నది తనకు తెలి సినా బయటపెట్టటం వుచితం కాదన్నాడు. తనకు పూహించే కీర్తిలేదని డొంక తిరుగుదుగా చెప్పటం కావచ్చు. అలమేలును అడిగి చూశాను. అశ్రుర్యంతో నాలుగుపాళ్లు కనురెప్పలు కదిపింది. చివరకు నాకునేనే కొన్ని నిర్ణయాలు చెసు కున్నాను. రుజువుచేయలేను కనక అది సరైనవికాక పోవచ్చు. అయినా నాకుమాత్రం పూర్వ విశ్వాసం వుంది. అలమేలు ప్రధానం జరిగిన విషయం కండుతో చెప్పివుంటుంది. ఆతను అసంతృప్తితో, కోపంతో యీ పనిచేసివుంటాడు. అందుకు అలమేలు ప్రేరేపణ వుందంటేమాత్రం నేను వోవ్వుకోను.

ఆ సాయంత్రం అలమేలు ఓ నిమిషం తన మనసువిప్పి, రామయ్యగూడు పూళ్ళోలేరు. కండు పూళ్ళోనే - తనయింట్లోనే వున్నాడట - జ్వరంతో బాధపడుతున్నాడు. కనక నేను వెళ్లి మందివ్వాలిట- పగలువెడితే ప్రయత్న పూర్వకంగా పర్యటించానుండి వురకటమవుతుంది. అందుకని రాత్రి వెళ్ళమని కోరింది. మొదట్లో వొప్పకోకపోయినా తరువాత సరేనన్నాను. చీకటిని మధ్య మధ్య బార్నిలైటు వెలుగురు అడిపించి పారడ్రోలుతోంది. బార్ని కన్నుమూయ

గానే అంధకార పరివ్యంగం నొప్పిడికాదు. చప్ప డవుతుందని జోళుకుడా వేసుకోలేదు. కాలికి మళ్ళు, రాళ్ళు గుచ్చుకుంటున్నాయి. ఆ చీకట్ల నన్నెవరూ వెంబడించరని, చూడని తెలుసు. అందుకే ధైర్యంగా బయలుదేరాను.

ఆతని గుడిసె చేరుకునేసరికి గుమ్మందగ్గర నిల బకున్న ముప్పిరి నన్ను ఆనవాలుపట్టి లోపలకు తీసి తెల్పింది. భయంకరమైన విశృంఖలం. మిణుకు మిణుకు మంటున్న చిన్నదీపం - మంచంమీద కండు పడుకుని వున్నాడు. ఆ గుడ్డివలెగురులో ఆతని శ్మశానాశ్రయం నన్ను భయపెట్టింది. మానిపోయిన గడ్డం-రక్తంతో పెరి గిన మిసాల-వంకరగా తిరిగిపోతున్నాయి. ముఖం మీద అయిదారుచోట్ల ఏనాడో కలిగిన గాయాల తాలూకు చివ్వులు. గదంతాచూశాను-పది పన్నెండు సీను వెండిగిన్నెలు-మట్టిమాకునులు తప్పించి మరేమీ లేవు. అయిదారుగురు పిల్లలుమాత్రం దిసమొలలతో మంచంచుట్టా నిలబడివున్నారు-మనలికెల్లి ఏమన్నా విదో గొణుగుతోంది. కండు దొంగతనాలుచేతాడా? తనకుటుంబాన్ని ఇలాంటి దరిద్రస్థితిలో వుంచాడా? నా కళ్ళను నమ్మలేకపోయాను. జ్వరంసంతతి కను క్కుని ఇంజకునిచ్చాను.

'కందూ! ఈదొంగతనం మానేసి మంచిగా బతి క్కుడిమా? అనడిగాను. ఆతను నవ్వాడు. భయం కరంగా పళ్ళన్నీ తళింపేయాయి.

'నేనూ అలాగే అనుకున్నానండి-కాని ఈపూరి సన్నాసులు నన్ను వాళ్ళలో చేర్చుకొరు-గుర్నాగ్గలు. అందర్నీ కట్టగట్టి పరికేస్తాను-జ్వరం తగ్గనివ్వండి.'

'రామయ్యగూర్చి కూడానా?' అనగాలనే అడిగాను.

'తప్ప. ఆయన చేవుడిలాంటివాడు - న్యాయాన పోతున్నాడు-ఆయన వుప్పు చాలాకాలం తిన్నాను.'

'అలమేలుకు నీమీద ఇంత అభిమాన మెందుకు?'

'అమె చెప్పలేదు?'

'చెప్పింది, నీ కూతురు చనిపోయిందని- ఆమెనే నీకూతురుగా భావించుకుని ప్రేమిస్తున్నావని.'

నా వాక్యం ఇంకా పూర్తికాలేదు. కండు విక టంగా నవ్వాడు.

దగ్గుతెర అడ్డుపడేవరకూ - దాని కంతు కనప లేదు.

‘అలమేలు తెలివైంది. అసలుసంగతి చెప్పకుండా చివుంచింది. చాలా కథవుంది.’

‘ఏమిటి?’

‘ఇప్పుడుకాదు- రేపుచెప్తాను. ఇవే ఆయా సంగతులు. మాట్లాడలేను. విశ్రాంతి తీసుకోమని సలహావ్వటంనూ ఎక్కువగా మాట్లాడించినందుకు నేనే సిగ్గుపడి మర్నాడు మందుపరమ్యని బయటకు వచ్చాను. నెత్తిమీదనుండి ఓపెద్దబరువు దిగినట్లయింది. కండు ఏదో కొత్తిపడయం చెయితాడు. దాన్నుండి నా పూహలు, మన ప్రత్యేక సిద్ధాంతాలు ఎంతవరకు పతనమని తెలుసుకోగలను. పదిగజాలు వచ్చేసరికి ఎవరో యజంమీద చెయ్యివేసి గట్టిగా నొక్కారు.

‘హల్లో డాక్టర్! ఆర్థరాత్రి ఇలా బయలుదేరా లేటి?’

ఆ కంఠస్వని సింగారవేలది. నడిసూద్రంలో పడ్డాను. తొత చేతికాదు. కనుచూపుచేర దూరంలో వావలేటి కనపడలేదు.

‘నాకు తెలుసు-కండు ఇంకొంచీ వస్తున్నాడు. ఆవునా?’

‘అవును- అతినితల్లికి జ్వరంగావుంది. నెళ్ళాను’ అన్నాను ధైర్యంగా. ఆతను వికటంగా నవ్వాడు.

‘డాక్టరుగారూ! అబద్ధంచెప్పినా నేర్పుగా చెప్పారీ. అరగంబుక్రితమే ఆయింటికి నెళ్ళాను. మసిల్లి దుక్కలావుంది. కండు వచ్చాడని నాకు తెలుసు. ఇల్లంతా పరిశోధించాను. అతినిజాడ కనపడలేదు. దీన్ని బట్టి అతిన్ని దాచివుంచటానికి ఏదో గుప్తమైన చోటు వుందన్నమాట. అది కనుక్కోటం కొంచెం ప్రయత్నమేమోనా పడనా ఆసాధ్యంకాదు. కాని వృధా ప్రయత్నం ఎందుకు? మీరు నాకు అండగా వున్నారా! పదండి. మీరువెడితే తలుపుతీస్తారు. లోపలకు రానిస్తారు. అనుమానపడదు.’

అలమేలుమఖం కనిపించి మాయమైంది. ఆమె కన్ను ఏదో పెద్దకథను విప్లవీకరిస్తున్నాయి. కాని ఆర్థం చెప్పకునేక్రితం లేదునాకు.

‘ఓమించండి- ఈ విషయంలో మీకు సాయం చేయలేను- అది నా అంతరాత్మ బోధనకు విరుద్ధం.’

‘అలాగా! దొంగతనాన్ని, దొంగత్వి, ఖాసీ ను బలపర్చమని మీ అంతరాత్మ బోధిస్తే అది నిషేధన

అత్యుక్తాను- నశిల్ అత్యు- దానిమాట వివకండి- ముందే చెప్పాను. కండు దొరక్కదాదే మీ తీసుకువెడతాను. మీ భావి జీవితానికి నిస్స ?

కండి-మీమీద చిత్ర విచిత్రమైన ప్రాసిక్త్యా నవపగలను.’ సింగారవేలు నన్ను ఆలోచిం

మన్నట్టు గెంతునిమిషాలు పూయకున్నాడు- స్వల్పకాలంలో నేను ఏ నిర్ణయానికి రా

వేలు అన్నట్టు ఎవరికోసమో నా జీవితాన్నుం చీకట్లో మంచుకోవాలి? అలమేలుకు నాకు ?

అనుబంధం? స్వార్థం నామీద హక్కు చెల్ల చింది. తిరిగి కండు యింటికి బయలుదేరాను.

కారం, బలం, ధనం, ప్రభుత్వసహకారం, వ్యాయ అన్నీ అతని పక్షంలోవున్నాయి. ఎగిరిపడుతూ

లింజదానికి సిద్ధమవుతూన్న సముద్రపుటలతో పోరాడే దానికన్న తలవంచి ఆ కెరటాలవేగానికి అడు

రాకుండా వుండటమే మంచిది. తలుపుతీస్తాను. నా కంఠస్వరం విన్నాక తలుపుతీసింది మసిల్లి. కండు అనుమానంతో చూశాడు.

‘ఏమైంది?’ అనడిగాడు.

‘మరేంలేదు. మరో ఇంజక్షనుకూడా యిస్తే నీకు జ్వరం త్వరగా వయచవుతుందని వెనక్కి తిరిగి

వచ్చాను...అది సరేకాని అలమేలుకు నుత్వంపే ఎందుకింత అభిమానం? ఇప్పుడే చెప్పకూడదూ?’

‘చెయితాను వినండి.’ అంటూ కండు రేచి గోడ కానుకుని కూర్చున్నాడు. అతరుతతో చెవులు నిక్క

బాదుకుమని వివటానికి సిద్ధపడ్డాను. ఎంటి కారణాలు వివరిస్తాడో మరి!

టకటకమని బూటచప్పుకు-సింగారవేలు నలుగు రైదుగురు పోలీసులతోవచ్చి కండుని బంధించాడు.

కండు నాకేసిచూసి పట్టు పటపటకొరికాడు- ఈ మాసానికి నేను కారకుణ్ణి అతినికి తెలుసు.

* * *

అలమేలు ఎన్నడూ ముక్కు చీది యెరగను. కాని కండుదొరికిపోయాక ఓ నాడు మేడమీదనుండి కాలుజారి కిందకు దొర్లిపోయింది. అప్పట్నుంచి సరిగ్గా మాట్లాడేదికాదు. ఏవైనా మాటలు బయటకు జారిపడ్డా ఆసందర్భంగా వుండేవి. ఏన్నోనుండులు, ఇంజక్షనులు వాడిచూశాను. ప్రయోజనం లేక పోయింది. జీవితం నరకకుల్యంగా మారింది. రోజుకు

ఒక్కసారైనా నేను చేసిన పొరపాటు నుంచి మానంగా కంటినిరు పెట్టుకునే వాణ్ణి చివరకు అలమేలును మెద్రాసు తీసుకు పొమ్మన్నాను.

కొన్ని చిట్కాలు నాటంగట్ట ఆలే విడిచి తాయి. రంగునలో క్వాలిఫైడ్ డాక్టర్లు కావాలని, నన్ను పంపటానికి నిశ్చయించానని మెడికల్ ఆఫీసరు రాశాడు. ఇంక అక్కణ్ణుంచి వెళ్లిపోవటం సమంజసంగా కనిపించింది. రామయ్యగారికి కన్నీటితో కృతజ్ఞత చెప్పకున్నాను. అలమేలు నడవలేకపోయినా వెళ్ళి చెట్టిచ్చికాయలు తీసుకు వచ్చింది. కనుచూపు మేర దూరంవరకు బిడ్డేర్చిచ్చింది.

బమ్మ స్టాండుకు మైలు దూరం నడవాలి. రామయ్యగారి పనిమనిషి సామానుతో ముందువడుకున్నాడు. మనసంతా ఆత్మార్థ అనుభవాలలో, నత్తత్రాట మాగవెలుతురుతో నిండిపోయింది. ఒక్క ఏడాదిలో అలమేలు మనస్తత్వం నా హృదయంలో కోలాపువ్వులా వికసించి విశ్వసుంతలా వ్యాపించింది.

ఎత్తైన కొబ్బరిచెట్లు-ధియంకరంగా వురుసుకూ చూస్తున్న పడమటి కనుమలు - గుట్టలు - పరిపాలాలు- అన్నీ నన్ను చూపి నవ్వుతున్నాయి. దూరంగా నుడిగంటలు వినిపించాయి. అలమేలు నా హృదయంలో ఆస్తికత్వాన్ని స్థిరం చేయటానికి ప్రయత్నించిన విధానాలన్నీ తిరిగివచ్చి మెరిసి మాయమయ్యాయి. కంకు నుడి సెకువల్లే 'ఇట్టి వంకరగా సాగిపోయింది. పింగారవేలు వంకర మూతితో నవ్వాడు. రామయ్యగారు చీకట్లో నిలబడి కూర్చుంటూ 'అలమేలు ఏది?' అనకుతున్నారు. ఆ ప్రశ్నకు నేనే సమాధానం చెప్పాలి. ఆసంతృప్తి-స్వార్థం-అహంకారం - జవాబులేని ప్రశ్నలు-ఇవన్నీ నాలో వున్న ప్రకాంతతను కదిల్చివేయాయి. వెనక్కి పరుగెత్తి అలమేలు దగ్గర వారిపోదామనిపించింది. ఛీ! ఏదిటి అసందర్భపు బాలోవనలు! ఓ పదిపన్నెండ్లేళ్ల అమ్మాయికోసం నానిండు జీవితాన్నీ చీకట్లో ముంచుటమా? ... కారుహారన్ వినపడింది. వర్తమానం, కర్తవ్యం గతాన్ని మరపింప జేకాయి.

అయినాకేళ్లలో ఆమెను మర్చిపోవటానికి ప్రయత్నించి కొంతవరకు విజయం పొందాను. రంగుననుంచి తిరిగి వచ్చాక మెద్రాసులో సర్దన్ గా చేరాను, ఓనాడు శ్రీధరన్ కడుపులో కొప్పరి

వచ్చాడు. పరీక్షించి ఆపరేషన్ చేయాలని నిశ్చయించాను.

ఆపరేషన్ పూర్తయ్యాక శ్రీధరన్ కోలుకుంటున్నాడు. ఓనాడు అలమేలువిషయం ప్రస్తావించాను.

'ఆమెకూ, కంకుకూ ఏమిటి సంబంధం?' అనడిగాను.

'అదా? ఆదో పెద్దకథ - ఎప్పుటికప్పుడు మీకు చెబుదామనికోటం మర్చిపోవటం జరిగింది - వినండి.' అన్నాడు. ఆకిగా చూశాను. శ్రీధరన్ కథ మొదలు పెట్టేలోగా ఆపరేషన్ చేయబడినవోల విపరీతమైన బాధ మొదలైనది. డాక్టర్లు, నర్సులు వచ్చారు. ఫీఫ్ సర్జన్ వచ్చిచూసి పెదవి విరిచాడు. శ్రీధరన్ ఆపుకు ఘడియల్లో వున్నాడని నాకు తెలుసు.

'శ్రీధరన్! ఆకథ చెప్పావుకాదు.' అన్నాను స్వార్థంతో.

'చెప్పాను. అంతకంటే ముఖ్యమైన మరోసంగతి చెప్పటం మరిచాను - అలమేలు ఓనాడు కొలనులో కౌలు బారిపడి దినిపోయింది.'

అంతే. ఆతిను చివరిసారిగా కన్నుమూశాడు - నా ప్రశ్నలు అలాగే వుండిపోయాయి. కంకుకు వురికిత్త పడిందని తెలిసింది. అలమేలు ప్రతికోలాపుదయం కేరళి జేకపు అలవాటు ప్రకారం ప్లానానికె వచ్చేది. ఆమెకు ఈర బాగా చేరినవును. మరి ఎలా దనిపోయింది?...ఒక వేళ ఆత్మహత్య చేసుకుందా?...అన్నీ తలా తోకాలేని ప్రశ్నలు. ఒక్కసారి నిజమనిపిస్తాయి. మరోమాడు మిథ్యాబించాలనిపిస్తాయి.

* * * *

ఇదీకథ -

అంతా చదివాడుకనక నా తీరనిప్రశ్నలకు జవాబుచెప్తారనే ఆశతో మీశాబుకోసం ఎదురు చూస్తున్నా.

మీ ప్రియమైన,
అప్ప.

ఉత్తరం పూర్తయింది. గట్టిగా నిట్టూర్పుటం తప్పించి మరేంచేయలేకపోయాను. ఎంతగానో ఆలోచించాను. కాని అతిని ప్రశ్నలకు సరైన సమాధానం దొరకలేదు. అదో తీరనిసమస్యగా వుంటుండేమోనన్న భయంతో ఈ కథంతా మీకు చెబుతున్నా-మీరు తప్పకుండా సమాధానం చెప్తారన్న ఆశీర్వాదం నాకుంది.

తాదృశ పోలీసుది మాత్రమేవని గట్టి నమ్మకం. తమను, తమ ఆస్తిని రక్షించుకొనే హక్కు తమ కంఠవరకున్నవో తెలిసికొనేవారుకారు. ఒకరినొకరు కొట్టుకొని ఇద్దరూ కోర్టులలో అభియోగాలు తెచ్చి, ఇద్దరూ శిక్ష లనుభవించిన విషయాలు ఆదొంగ సమూహంలో గుర్తవుచున్నాయి, కోర్టుంటే భయపడేవాళ్లు. పోలీసుంటే హాడలు. అతడు రక్షక భటువన్న చైతన్యం ఏకోశానావుంటేదేకాదు. ఇది అప్పటి స్థితి.

స్వరాజ్యవరకడానంతరం వైసవెప్పిన దురాశాపరుల్ని - మూడుగా అందర్ని - పంపించేకారు. ఉద్యోగుల్ని క్రొత్తచైతన్యం పొందవలసిందిగా అభ్యుదయవాదులూ, నాయకులూ కోరారు. కవులు రావు బహదూర్లను పొగపూనికే బతులు, రాష్ట్రాగీతాలు పాడపాగారు. ఐతే, ప్రజలు మనసులో 'మన ప్రభుత్వం' అని పైకి ఆనుకొంటూనే వెనకటి (విషయాలు) అలవాటుగా రానిచ్చారు. దేశానికి అన్నాళ్ల నంచీ వస్తున్న దిగుమతులు తగ్గింపబడటంచేత ప్రజలకు ఉత్పత్తి నెక్కువచెయ్యవలసిన అవసరంవచ్చింది. రేషనింగ్ హావ అవసరమయింది. మన్యవరగతి ప్రజలు మహాఅవస్థపడ్డారు. కొందరు దొంగని వస్తువులు దొరికినప్పుడల్లా అవసరంలేకపోయినా కొవి ప్రాకుచేసేవాళ్లు. నల్ల కొట్టులో కొన్ని, ఆరుగురూద కొన్ని. వాళ్లు, పిళ్లు అందరూ-హావ మనసులో "మన ప్రభుత్వం" అనుకొంటూనే పైకిమాత్రం ప్రభుత్వాన్ని తిట్టేవాళ్లు. వెనకటి పరాధీన మనఃప్రవృత్తి ప్రజలనుంచి పూర్తిగా వదిలిందికాదు. ఇలాఉండగా.....

భారతరాజ్యాంగాన్ని తమరుచెయ్యటానికి ప్రవీణులసభ నేర్పుటచేశారు. వారు పైస్థితిసంతాపర్యవేక్షించి సంవిధానంలో "ప్రాథమిక స్వత్వాలు" అనే ఖర్చికక్రింద ప్రాథమిక స్వత్వాలేమిటో నిర్దేశించారు. ఇది యిలా ఇతరరాజ్యాల సంవిధానాల్లో చెప్పబడకపోయినా అక్కడ పాటించబడుతూనే వున్నాయి. కాని మన సంవిధానంలో ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసిన కారణం మామకందరెండై భావిస్థితిలో ప్రజలు తమ ప్రాథమిక స్వత్వాల్ని మర్చిపోవటమే - కనుక ఆ స్వత్వాలను (హక్కులను) ప్రవర్ధిరణ చెయ్యవలసినస్థితి ఏర్పడింది.

ఇంతటా, ఈ హక్కు లేమిటి? బాధ్యతలేమిటి? అధికారాలేమిటి అనేవి ప్రతిపాదనకి తెలుసుకోవలసిన అవసరమంది. ఏటినినిరించీ తెలుసుకోవలసంటే

ఏటిని ప్రవేశల్ని పరీక్షకు గురిచెయ్యటం ప్రథమ కర్తవ్యం.....

హక్కులంటే? ఈ హక్కు ఎలా పుట్టిందో ఆలోచిస్తే యేమైనా తెలుస్తుంశమా! క్రిమిన్నారా యగమూర్తి ఒక్కడూ వటపత్రకాయయి పాలకడలిలో ప్రకాంతంగా యోగవిద్రవోతున్నవ్వకు హక్కులూ బాధ్యతలూ అసలేనేలేవు. బొడ్డులోనుంచి తామరపువ్వు పుట్టి మింటికంట ప్రాకి విజ్ఞప్తిగింది. అందులో బ్రహ్మదేవుడు తినికాపుట్టాడో తెలివంటా పుట్టేశాడు. ఎంచెయ్యలో యేమి తెలిక నానా అవస్థలూపడి బ్రహ్మాండమైన తపస్సుచేశాడు. తన మనస్సు వికసించినట్లయింది. శిరికి సంకల్పించటం మొదలుపెట్టాడు. బహుశా తనలాటివాళ్ళు ఎలావుండాలో సంకల్పించాడు. తనలాటి బ్రహ్మనానప పుత్రులు పుట్టేశారు. వారంతా తమకేక్రికొలది సృష్టిచేశారు. ఈ సృష్టిఅంతా ప్రకృతిఅయింది.

ఈ సృష్టించిన ప్రకృతికి చైతన్యం కలుగుతున్నది. ఈ చైతన్యశక్తి యెలా పుట్టిందో బ్రహ్మనులకు తెలిలేదు. వాళ్లనుకున్నాడు 'ఈ శక్తియేదో వాళ్లకంటే గొప్పదీ' అని. మరి యీ శక్తికి, తిమకూ సంబంధమెంతవరకో అర్థంకాలేదు ... ఒక్కసారిగా ఈ శక్తి విజృంభించి, గాలిరూపంగావచ్చి తమని సముద్రంలో విసిరివేస్తే? ఒక్కసారిగా యీ శముద్రంలోని బడతాన్ని సముద్రాన్ని ఇగరజేసి పారేస్తే? శిబ్దాలు ప్రయాగం చెయ్యటాని కనువైన ఈళ్ళకు తనపని చేయటంమానేస్తే? తమకు లభ్యమయ్యే ఫలాలు తమను సంకోప పెట్టటం మానేస్తే? - ఇట్లా తలుచుకొని బ్రహ్మనానపపుత్రులు గజగజలాడిపోయారు ... తిరిగి ఆలోచించారు. ఈ శిబ్ద స్వర్గ రూప రస గంధాలు తామనుభవించటం తప్పదని, అవి అలా అనుభవించేందుకే యీ చైతన్యశక్తినిహావ తనస్థాయిలో నిల్వగలిగే భగవంతుడొకడేవడో వున్నాడని తెలుసుకున్నారు. ఈ దేవుడు చేసేదిమిట్టో అర్థంచేసుకుంటే ఏరాచిరాల్కు చైతన్యశక్తికి దానిని సుఖాలల మగ్గవడితే భగవత్స్వరూపానికిగల సంబంధ బాంధవ్యం అర్థంచేసుకొంటే భగవంతుడంటే లీలగా తెల్సుకోవచ్చువనుకొన్నారు.

అప్పటినుంచి తమయెదుట ఏమేం జరుగుతున్నాయో, ఎలా జరుగుతున్నాయో చూసి చూసి

భగవంతుని జరగాలని సంకల్పించాడు కనక అలా జరిగింపజేయటమూ, అందుకు భిన్నంగా తామేదీ జరపకుండా చూడటమూ తమవిధి అనుకున్నారు. అంతే: తమకొక బాధ్యత వచ్చిపడ్డది; తమ అందరికీవచ్చి పడ్డది. అందరిలో ఒక్కరన్నా ఈ బాధ్యతను నిర్వర్తించకపోతే ఇతరులు అతణ్ణి సరిదిద్దేవారు. ఒకరి నొకరు సరిదిద్దటం ఒకరిమీద యింకొకరికిగల హక్కుయిహాయింది. కాని వీరి ఆశయం కేవలం ప్రకృతిలో సహజమైనస్థితిని చెబుకుండాచూడటమే. కనుక సర్వజంతుజాలాల సామరస్యం చూసేవాళ్లు. 'సర్వేజనా సుఖినో భవంతు' అనుకొనేవాళ్లు. తత్పరితంకోసం తక్కువకోసం, తచ్చాంతికోసం, తత్సందర్భం కోసం, తత్పర్యంతికోసం తిద్దమైన సాధనచేసేవారు. కొన్ని జాతిగొట్టెలుంటే, వాటికోసం కుక్కన్నీ కాపలాపెట్టినట్లు కొన్ని విధున్నీ తమరుచేశారు.

ఏ విధులుచేసినా "సర్వేజనాః సుఖినో భవంతు"ను సాధించటానికే. ఆ సమయానికి ఆ ప్రకృతి సిద్ధమైన విధులే అప్పటి ధర్మశాస్త్రమయింది. అందులో వ్యవహారశాస్త్రంకూడ ఇమిడి కొంత భాగ మయింది. ఈ వ్యవహారశాస్త్రం ఇప్పటికీ ఎంతగా పెరిగి పెద్దదయిందంటే మనజేరిలో రాష్ట్రం ఒక్కంటికీ రెండు కాసనసభల చొప్పున, ఒక్కొక్క సభలో కొన్ని వందల సభ్యులచొప్పున అనేకమంది కాసన సభ్యులు కాసనాలు తయారుచేయవలసిన అవసరంపట్టి నంత. వారు కిరంపరగా చెసిన యీ కాసనాలన్నీ వ్యవహార శాస్త్రమై చినున్...కుమా !!

మరి యిప్పుడు హక్కులంటే యేమిటి? బాధ్యతలంటే యేమిటి? అనే విషయం ఈ కాసనసభలు చెప్పి పెట్టిన వ్యవహారశాస్త్ర దృష్ట్యా తెలుసుకోవాలి. వెనకటివలె "సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు" అనే ఒక్క మాత్రం యిప్పుడు చాలదు. అప్పుడు మానవ స్పృహ అంతా ఒక్కరాజ్యము కావటంమూలాన ఆ మాత్రం సరిపోయింది. ఇప్పుడట్లా యెట్లా కుదురుతుంది? అనేక రాజ్యాలున్నయి. ఏ రాజ్యంవారు ఆ రాజ్యం లోని మంచిపెద్దల్ని చూసుకోవాలి. "అప్పుడియ రాజ్యస్థజనాః సుఖినో భవంతు" అనుకోవద్దా మరి? ఈ సుఖం కొన్నా క్లినుభవించేటప్పటికి దుష్ట శక్తులు కూడ మత్తలతోపాటు పెరిగవచ్చు. అప్పుడు "స్వజనాః అధిక సుఖినో భవంతు" అని అనవలసి వస్తుంది.

దనుకొంటాను. మొత్తంమీద వ్యవహారశాస్త్రం తయారు చేయటానికిగల ఆశయం మాకుకావచ్చింది. ఇప్పుడు ప్రతి కాసనానికి ముందు వీతికలో తామెందుకు కాసనం చెయ్యాలో వ్రాస్తున్నాను కాసనకర్తలు.

ఇప్పుడు మరోచిక్కుంది. హక్కులవంగానే అనేక విధాల హక్కులు భావకొనికి వస్తుయి. కొన్ని భగవంతుడికి సంబంధించినవి; అత్యున్న సంబంధించినవి. అవి మతపుహక్కులు. మరికొన్ని సమాజానికి సంబంధించినవి. అవి సామాజికమైన హక్కులు. వీటివిషయం ఇప్పుడు చర్చించవద్దు. మన మిప్పుడు తెలుసుకోవలసినది "వ్యవహారిక స్వత్యాలు (Legal Rights) అనగా నేమి? అని.

వ్యవహారపు హక్కులు

ప్రపంచంలో ఒకటివికీ మరొక తీవికిగల సంబంధం ఏమిటి? ఒకడు ఇంకొకడినుంచి తనకుకలిగి సంతోషం వాంఛించటం. ఈ వాంఛయే అన్నిటికీ మూలకారణం. ఈ వాంఛ కేంద్రీకృత మైనపుడు అశేష పుడుతుంది. బౌద్ధ భిక్షువ్రేమించినా, తండ్రి కొడుకును వ్రేమించినాకూడ యీ అశేష కారణం. "నవా అరే పుత్రస్య కామాయ పుత్రః ప్రయోభవతి. సవివా అరే ఆత్మనస్తు కామాయ పుత్రః ప్రయోభవతి" (కొడుకును తండ్రిపట్టి నే వ్రేమించటం లేదు. తనను తను వ్రేమించుకొంటున్నాడు. కనక నే కొడుకును తండ్రి వ్రేమిస్తున్నాడు) అని తైత్తిరీయో సవిదత్తు చెప్తున్నది. అందుచేత ఈ "అశేష" సర్వాంగాలు సాకల్యంగా పరికిలించటం మనసరం.

ఈ అశేష అనేకవిధాలు. ఒకప్పుడది ఊహ మాత్రమే కావచ్చు. ఉదాహరణకు ఒకడు చెప్పిన కవిత్యం ఇంకొకడికి వచ్చినట్లయితే ఈ యింకొకడికి ఆ కవిత్యమందు అశేష పుంటుంది. కాని యిది ఊహ మాత్రమే; భౌతికమైనదికాదు. ఒక వేళ అది తన కవి త్యమే అయితే, అప్పుడుకూడ అశేష పుంటుంది. ఇతె అది ఊహమాత్రం కాదు. తనకు, ఆ కవిత్యమునకు కొంత భౌతికమైన సంబంధంవుంటుంది. ఆ కవిత్యమునుయితరులు మెచ్చుకొన్నప్పుడు తనకు ఇతరులకంటే విశిష్టమైన గౌరవము కలదు. దాని నచ్చుచేసినప్పుడు తనకు ధన రూపకమైన లాభము రావచ్చును; నష్టము రావచ్చును. ఇది అందులోని విశేషము. కనుక ఇది వట్టి ఊహమాత్రమైన "అశేష" కాదు. భౌతికమైన అశేష;

“ఫలాపేక్ష” అనవచ్చును. ఈ ఫలాపేక్ష జనసామాన్యమైనది. జనసామాన్యమైన ఫలాపేక్షలను సరిగ్గాంచి పురోగమింపజేయుటే, సమాజముయొక్క ప్రయోజనం. వాటివల్ల సరిగ్గాంచటానికి సమాజము అందుగల వ్యక్తులచేత కొన్ని నిర్దిష్టమైన పనులు చేయించటం, కొన్ని నిర్దిష్టమైన పనులు చేయకుండా చూడటం జరుగుతున్నది. ఏవి చెయ్యాలి, ఏవి చేయరాదో చెప్పే ఆమూల్యాలే విధులు. ఒక దొంగ పని చెయ్యాలంటే ఆ పని చెయ్యవలసిన విధి (duty) అతినివార వుండంటాను. ఒక దొంగ పని చెయ్యకూడకపోతే, ఆ పని చేయకుండా వుండవలసిన విధి అతినివార వుండంటాను. ఒకడు చేయవలసిన విధి నతకు చేయకపోతే న్యాయస్థానాలద్వారా సమాజము ఆ పనిని అతినిచేత చేయిస్తుంది. ఒకడు చేయకూడని పని చేయబోతుంటే న్యాయస్థానాలు అడ్డుకొని పోలీసులు ఆరొనుల ద్వారా ఆ పనికాకుండా ప్రతిఘటిస్తుంది. ఒక వేళ ఆ పని పూర్తి అయిపోతే, అందుకు కారణమైనవాణ్ణి శిక్షిస్తుంది.

హక్కు: ఇదంతా యెందుకు? ఒకడు మరొకడి కోసం చేయవలసిన పని చేయవంతుడు లేక చేయకూడని పని చేసేందుకు అనగా, ఆ మరొకడికల “ఫలాపేక్ష”ను సరిగ్గాంచుటకుగాను అనవచ్చును. ఈ విధంగా ఆ మరొకనికి ఒక హక్కు ఉంది. ఏమిటా హక్కు? న్యాయస్థానముద్వారా తన “ఫలాపేక్షలను” కాపాడుకొనుట. అనగా వ్యవహార మూలకముగ తన “ఫలాపేక్షలను” కాపాడుకొనుట. “హక్కులు” అని మనం ఇకముందు వాడితే, అవి ఈ వ్యవహార సంబంధమైన హక్కులనే అర్థముగాని, మరిసంబంధమైనవిగాని సాంఘిక సంబంధమైనవిగాని కావు. అప్పుడుగా కోర్టులద్వారా తీర్మానము కాగల, లేక సరిగ్గాంచవలసిన హక్కులే వ్యవహారపు హక్కులు; ఇతరములుకావు. (చూడండి శ్రీ జి. సి. వి. సుబ్బారావుగారు వ్రాసిన జూరిస్టుడెన్సు.) ఇది మనస్సునకు పట్టినగాని మిగత వ్యవహారాంశము లర్థముగలు కేలిక కాదు. హక్కులవగానే కోర్టులకు సంబంధించిన హక్కులనే అర్థం.

పూర్వపక్షం: ద్యూగియిట్ అనే ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు యిలా అన్నాడు. “హక్కు అనేది ఎవరికీ లేనే లేదు. మహా వుంటే అది న్యాయస్థానాలకు మాత్రమే

వుంది. ఎందుకనంటే, న్యాయస్థానాలేగా వ్యక్తులచేత వాళ్ళి విధులు నిర్వర్తించజేయ కలుగుతున్నది. వ్యక్తులకు ఒక్క పనిచెయ్యవలసిన విధిమాత్రమే వున్నది. అందుచేత వారికి విధ్యునుపారం నడవవలసిన బాధ్యత మాత్రమే వుందికాని, “హక్కు” అనేదిలేదు. అందుచేత పెద్ద ఉపన్యాసం గా వైన చెప్పిన హక్కులు వట్టి ‘గగన వసుమాలు’, లేనేలేనివి”.

విధిప్రకారం నిర్వర్తించవలసిన బాధ్యత వ్యక్తి మీదవుంటే అనేమాట నిజమే. కాని ఆ బాధ్యతతప్ప హక్కు లేదంటం ధరికాదు. ఒకదొంగబాధ్యత నిర్వర్తించకపోతే, ఉదాహరణకు - హుతుకాదు రామయ్యకివ్వవలసిన డబ్బు లేకారి కామయ్య యివ్వకపోతే రామయ్యకు వస్తుంకలుగుతుంది. అందుచేత రామయ్య కోర్టులో దావావేసి, కామయ్యదగ్గర డబ్బు వసూలు చేస్తాడు. ఇలా వసూలుచేయించే హక్కు రామయ్యకుంది. రామయ్యతరపున వసూలుచేసే అధికారం కోర్టుకువుంది. అంతింట్టే ‘రాజగారికి వుంది’ అనవచ్చు. మన రాజ్యంలో ‘రాజు’ లేడు కనక, రాజ్య సరిగ్గాకులకుంది అంటే సబబు. రాజ్యసరిగ్గాకులంటే, ప్రభుత్వం, న్యాయస్థానాలూ, శాసనసభలూ కలిసినట్టివాడు. వారికి సంపూర్ణంగా అధికారంవున్నది. అంచేత న్యాయస్థానాలకున్నటువంటిది, “అధికారం” కాని, హక్కు (right) కాదు. ఆ రాజ్య సరిగ్గాకుల ద్వారా కామయ్య చెయ్యవలసిన పని చేయించగలిగిన వాడు రామయ్య. రామయ్య, తన హక్కును న్యాయస్థానంద్వారా చేలాయించి కామయ్య తన పనినిచేసేటట్లు చేశాడు. కనక హక్కువున్నది రామయ్యకే. కామయ్యకు విధి చేయవలసిన బాధ్యతవున్నది. రాజ్య పాలకులకు అధికారం వున్నది. అధికారమును హక్కుగా భ్రమించి పూర్వపక్షికుడు మోసపోయినాడు. ఒక నిర్దిష్టమైన ప్రకారం పనులు చేయవలసిన బాధ్యత వ్యక్తిమీద వుండంటాడు. అది నిజమే. ఆ నిర్దిష్టత్వం ఏమిటి? ‘కొన్ని నియమాలు ననుసరించి’ అని అర్థం. ఆ నియమాలు, వ్యవహారపు హక్కుల సరిగ్గాణ్ణి అనే నన్నమాట. అందుచేత హక్కుల సరిగ్గాణ్ణి పూర్వపక్షికుడుకూడ ఒప్పుకొన్నదే—బహిరంగంగా కాకపోయినా.

సిద్ధాంత నిర్వచనం : ‘హక్కు’ను అస్టిన్ అనే ఆయన యిలా నిర్వచించాడు. “వ్యవహారసూత్ర

ప్రకారం ఎవరైనా ఒకడు మరియొకనికి సంబంధించిన ఒక విధిని చేయవలసిన బాధ్యత కలిగివుంటుంటే, ఈ మరియొకడుకలిగివున్నది ఒక హక్కు" అని. ఒకడు రోడ్డుబాగుచేయవలసిన బాధ్యతకలిగి వున్నప్పుడు, మరొకనికి అది బాగుచేయకపోవలయువలసిన పట్టు కలిగివుంటుంటే ఇతనికి ఒక హక్కు వున్నదని యర్థము. దానిని పురస్కరించుకొని కోర్టువారా మొదటి వానిచే రోడ్డు బాగుచేయించజేస్తాడు. ఇది బాగానే వుంది. కాని, 'అ' ప్రకారం ఒక జైలరు మరణశిక్ష విధింపబడ్డవానిని ఉరితీయవలెను. మరి ఈ మరణ శిక్ష విధింపబడ్డవానికి ఉరి తీయించుకొనగలిగిన హక్కు వున్నది అని అనవలసినదైతే, ఇదంతా హాస్యాస్పదమైన విషయము!

కాల్ మండు అనే ఆయన సైనికవనాన్ని యొగ తాళిచేసి, తను యిలా నిర్వచించాడు. "స్వామి స్థానాల్లో ఏయే ఫలాపేక్షలు, గుర్తింపుపడి రక్షింపబడుతున్నాయో ఆ ఫలాపేక్షలు హక్కులూ" అని. దీనిప్రకారం వైన వచ్చిన చిక్కు గర్భకొన్నది. సేర గుణి పురితీయవలెను—అని శిక్షాస్ఫూర్తిలో చెప్పిన దానిని స్వామిస్థానాలు పాటిస్తవి కనుక, అలా శిక్షింపబడటం రాజ్యంలోని మొత్తం సమాజావికేగల హక్కుగా గుర్తింపబడినట్లు చెప్పవచ్చు. సంఘమునకు, ఆ సేరముని ఉరితీయింప జేయుటకు హక్కు వున్నది అని చెప్పటానికి కాల్ మండు నిర్వచనం సమర్థమైవుంది.

తాడి తన్నేవాడి తల తన్నేవాడుంటాడన్నట్లు, 'అ' అనేఆయన ఈ నిర్వచనాన్ని ఒప్పుకోలేదు. "ఫలాపేక్ష హక్కుల్లా అవుతుంది? 'ఫలాపేక్ష' కూడ అపేక్షే. ఈ ఫలాపేక్షను స్వామిస్థానాలమూల కంగా పొందగలిగితే లేక పొందగలిగిన అవకాశం వుంటే, ఈ అవకాశమునేది హక్కు అవచ్చు" అన్నాడు.

హాలెండ్ నే ఆయన యిలా అన్నాడు. "ఒకడికి, మరొకడి పనులను ఆజమాన్యముచేసి, రాజ్యపాలకుల వారూ ఒక నిర్దిష్టమైన దోహదా నడపగలిగిన శక్తి కలిగివున్నట్లుంటే ఆ శక్తియే హక్కు" అని. ఈ నిర్వచనాన్ని చాలామంది ఒప్పుకొన్నారు. మనమూ ఒప్పుకొందాం. ఒకడికి హక్కువుందా లేదా అని తెలుసుకోటానికి యీ నిర్వచనం క్రిందికి వచ్చే శక్తి అతనికి వుందా లేదా అని చూడాలి. అందుచేత ఆ శక్తి

లోగుహములు తెలుస్తోవాలి. కనుక దానిని వ్యాఖ్యానించవలసి వుంటుంది.

వ్యాఖ్యానం : హక్కు అనబడే శక్తి వేరు— శరీరబలంతో ఇతర చేత పని చేయించగలిగిన శక్తి వేరు. శిష్టి కొడుకును దబాయించి తనకవిత్వానికి కొపిలు వ్రాయించుకొంటాడు. లేకపోతే చుట్టలు బజారు నుంచి తెప్పించుకుంటాడు. మేల్మూరూ అంతే కుర్రాల్లని. వాళ్లకున్న శక్తి హక్కుకాదు. శరీరబలం లేదా గౌరవమున బలం. దీనికి హక్కుకూ చాలా భేదంవుంది. అది గమనించాలి.

హక్కు ఎవరితో వాడే ఆ హక్కును చెలాయించ జేయగలవారి. అదేంమ్యాట? ఇతిరైచా చెలాయిస్తారనకండి. ఒక స్వామిలవా దున్నారనుకొండి. ఆయనంటే చాలామందికి నమ్మకం. కొందరు శిష్యులు ఆయనపిల్లలకు చెల్లటం తాత్కాలికంగా మానుకున్నారనుకొండి. ఇతర శిష్యులు—అలా చెల్లకపోతే యేదో చెడు కలుగుతుంది. ఈ మాట ఖాయం—అని భరించారు. ఈ శిష్యులు కొంచెం బాగుడి చివరకు వెళ్లారనుకొండి ఆయన వద్దకు దక్షిణతాంబూలాదులతో. ఇక్కడకూడ ఒక పని జలవంతింపిద చేయించటం జరిగింది. ఇది హక్కు అంటానికి వీలేదు. (1) కోర్టు వారూ ఆ పనిచేయించటం సాధ్యంకాదు కనుక (2) స్వామిలవాదు తమగా చెలాయించలేదు కనుక. ఆయన చాలా మంచివాడే నేమో. ఈ భరించిన శిష్యులు తమమీ మనుషులు కావటం మూలాన ఒత్తిడితెచ్చారు. అంతే. అంచేత వాడుపయోగించిన శక్తి హక్కుకాదు.

ఒకాయనకు చిన్న సంకేహం వచ్చింది: ఈ శక్తి అనేది కోర్టులో వ్యాజ్యమో, యేదో పేషెన్ డీకాన మాట్రమే 'హక్కు' అనబడుతుందా? ఒక వేళ వ్యాజ్యం వెయ్యలేని వికారివాడువుంటే వాడికి 'హక్కు' లనేని లేనేలేవా?—అని. ఆయనవాదం యేమిటంటే కోర్టువారూ యెప్పుడైతే పనిచేయించటానికి పూనుకొనలేదో 'శక్తి' అనేదిలేదు. కనుక అక్కడ హక్కు అనేదికూడా లేకుండా! కాల్యంకు "అలా కాదయ్యా శక్తి అనేదివుంటే చెలాయించబడకపోయినా అది హక్కు. చెలాయించబడగలిగిన అవకాశంవుంటే చాలు" అన్నాడు. కెడ్డివిక అనే ఆయన ఒప్పుకోలేదు. "అలా అంటే యెలాగు? పుట్టించినవాడు పెట్టకపోయినా డన్నట్లు హక్కు నిచ్చిన

‘లా’ అసరా నివ్వకపోతే, అది ‘లా’ కావడం మానేయ్యరా?’ అన్నాడు. ‘యూరీ జన్ విన్ గె మెడియం’ అన్నాడు. ఎక్కడ హక్కుంటే అక్కడ కోర్టు అసరా వుంటుందన్నాడు. ఏతవతా కోర్టు అసరా యిచ్చేచోట హక్కుంటుందని ఒకాయనా, హక్కున్నచోట కోర్టు అసరా వుంటుందని ఒకాయన విత్తుయందా ఇట్టయందా వాగావానికి దిగాన.

కాల్పంకు ఇలా విడమరచాడు : “స్వాయస్థానా అసరా ఇవ్వదగినట్లయితే (అనగా లా ప్రకారం) అది శక్తి. దానిని హక్కు అనవలెను. అనగా లా ప్రకారం హక్కు వుంటే, స్వాయస్థానాలు అసరా యివ్వవలసి వుంటుంది. అనమానంలేదు. కాని, మరి యే యితర కారణాలవల్లనయినా కోర్టులు అసరా యివ్వలేకపోతే అది లెక్కపోదికాదు. చెలాయించబడలేని శక్తికూడ ‘హక్కు’. దాన్ని అసంపూర్ణమైన హక్కునవచ్చు”. నన్నాడు. ఉదాహరణకు, లిమిటేషన్ చట్టప్రకారం మూడు సంవత్సరాలలోగా తేవలసిన ప్రోసోటు దావా తే 3 బోయనట్లయితే, కాలదోషం పట్టిపోతుంది. దావా వేసుకోనే పిలు దచ్చిపోయింది గాని, హక్కు అనేది వుందీ అంటారు. స్వాయస్థానాలు మాట్లాడానికి పిల్లేనధ్యక్షింకా ఏం హక్కు అవకండి. స్వాయస్థానాలు మరో విధంగా అసరా యిస్తాయి. చెపుతాను వినండి. ఏవిధానైనా ఆ ప్రోసోటు ప్రాసినాయనపిచ్చు ప్రాయంయికోన్నాయనచేత చిక్కిందనుకోండి. అదిబిచ్చు తనకు రావలసిన పద్దెక్రింద జమకట్టవచ్చు. వాటిని పురస్కరించుకోని దావాఅంటే తేలేడుకాని, బిచ్చుకస్తీ వాటిక్రింద జమకట్టినానని అతడంటే, స్వాయస్థానాలు ‘మంచిదే’, ‘మంచిదే’ అంటాయి. ఈ విధంగా హక్కు పూర్తిగా చావక, బ్రతికివుంది. అది అసంపూర్ణమైన హక్కుంటారు.

ప్రతిహక్కుకూ సంబంధించి ఒక విధి (duty) వుంటుంది. అనగా ఇతరుకు ఒకపనినిచేయవలసిన బాధ్యత వుంటుంది. మరి అది వున్నప్పుడేకదా కోర్టులు ఆ పని చెయింప కలిగింది. విధివుందనిచూస్తే దాని నానుకోని హక్కుకూడ వుందని తెలుసుకుంటూ వుంటానికి పిలు. ఈ హక్కు, విధి అనినాభావ సంబంధంతో ఒకదానివెంట ఒకటి సన్నిహిత్య నిలిచి వుంటాయి.

పరికరాలు : ‘హక్కు’నకున్న పరికరాలు యివి—(1) ఎవడికి హక్కు సంక్రమిస్తుందో అతడుండవలెను. (2) ఎవడిపై ఆ హక్కు చెలాయించబడవలెనో అతడుండవలెను. (3) నిర్వర్తించవలసిన పని యేమిటో అది తెలిసియుండవలెను. (4) ఏ వస్తువును గురించి ఈ బాధ్యత నిర్వర్తించవలెనో ఆ వస్తువుండవలెను. (5) ఈ హక్కునకు అధిభూతమైన ‘నూత్రం’ లేక దస్తావేజు యేమిటో అదివుండవలెను.

ఉదాహరణకు : నెంకయ్యదిగ్గర భీమయ్య పని వాడుగా చేరటానికి ఒప్పుకోన్నాడు. (1) నెంకయ్య హక్కుదారు. (2) భీమయ్య బాధ్యతదారు. (3) నిర్వర్తించవలసిన పని ఉద్యోగం. (4) భీమయ్య శరీర బలం లేక బుద్ధిబలం నేర్పు ఇది పైన (4) లో చెప్పిన వస్తువులు. (5) ఇద్దరిమధ్య ఒప్పుదల (5) లో చెప్పిన నూత్రం. ఇట్లాగే అన్ని హక్కులకూ సమాధానం దొరకాలి.

హక్కు వేరు — అధికారం వేరు. అధికారం చెలాయించేది స్వాయస్థానాలు; లేకపోతే ప్రభుత్వం. తద్వారా హక్కు చెలాయించేది వ్యక్తి.

హక్కు వేరు - స్వతంత్రం వేరు : - స్వతంత్రం అంటే అనువులేనిది. కాల్పంకు ఇలా అన్నాడు. “నా హక్కులంటే, ఇదిట్లు నాకేం చెయ్యాలో అని. నా స్వతంత్రం అంటే, నాకు నేనేం చెయ్యవలెనని అంటానో అది.”

ఫి.జి.

వ స ం త వా ల్ల భ్య ము

శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి

బ్రౌలరసాల పుల్లనవపల్లవ తీర్థ శరుండు, పుష్పలిక్

జాల లసత్పలాశెసుమ చాపగుణుండు, వసంతయోధ; త
తొల ముహూర్ముహూః ప్రసూరత ప్రవినంగి మనస్సోజిసి
పాలి విపాటనోద్యము డుపాగతుడయ్యెను, చూడు ప్రేయసీ !

ద్రుమములు పుష్పవంతములు, తోయము లుద్గతపద్మరాజముల్,
ప్రమదలు కామమంధరలు, వాయువు లాత్మసుగంధముల్, ప్రదో
షములు సుఖమ్ము, లెల్లదివసమ్ములు సుందరముల్, వసంత మా
నమున చరాచరప్రకృతి సర్వము చారుతరమ్ము జవ్వసీ !

రాగవతీ కపోలముకురమ్ముల రంగులు దిద్దు కర్ణసీ
మాగత కర్ణికార కుసుమమ్ములు, మేచక చంచలత్కచా
భోగములందు తావులు గుబుల్కొను దీవ్యదళోక మల్లికా
భోగవిలాసహాసరుచి పూరతరంగము లంగనామణీ !

అలరుల వింటివాడు మదిరాలసనేత్రతటమ్ములందు చం
చలుడు, కపోలపాలికల సర్వసితుండు, కుచమ్ములందు దు
ర్లలితుడు, శ్రోణి పీనుడు, వలగ్నపదమ్ముల యందు నిమ్ముడై
నెలతల యందు నామని సనేకవిధాస్థితుడయ్యె భామినీ !

మామిడి చివ్రుటాకు రసమద్యము నాని మదించి పుంస్పిక
గ్రామణి, రాగహృష్టత స్వకాంతను ముద్దుల గారవించు, నా
తామరపూవువై స నిసద మొనరించు కుమారపట్నద
స్వామి, నిజాంగనా మధురచాటుకృతిం భజియించు రాగిణీ !

సువదన లాచికొన్న యువశూరుల డెందము నేల కోకిల
ప్రవరము క్రమృతి స్మరనవాక్కుల నొంచు ? శుకాననప్రతి
చ్ఛవి గురుకింశుకప్రసవ శాతకతారులు చీల్చలేదటో ?
నవనవ కర్ణికార సుమనమ్ములు కాల్యగ లేదటో ? సఖి !

విరిసిన తియ్యమావుల నవిం బడి శాఖకలం గదల్పుచున్,
 పరభృత పంచమప్రచుర వాక్కులదిక్కులకున్ వహించుచున్,
 నరహృదయాంబుజస్మహరణ మ్మొసరించుచు పైమవాత ని
 స్సరణమనోహరానిలము ప్రేరదినమ్ముల వీచు మానినీ!

విరిసిన మల్లెపూవులు సప్తభుమ మానవతీ ప్రహాస పాం
 డరకుచు లెత్తగా నుపవనమ్ములు రమ్యములై హరించు బం
 ధురవినివృత్తరాగ మునిభూర్జటి చిత్తియులే! హరించు టే
 యరిది వయస్వి రాగమలినాత్మల సంతకుముందె సుందరీ!

కనుగవ మోప్పు, నేప్పు, సధికవ్యభ గద్గదపాటుకెందు, నా
 సను బిగియించు చేత, సతిచారివిరావమునేయు, కామినీ
 జన విరహార్తమానస దశావశు డధ్వగు డధ్వమోహనాం
 గణకిన పుష్పనమ్ర సహకార కుజమ్ముగాంచి గేహినీ!

పరశర మామ్ర కమ్రతర వల్లరి,
 చాపము కింశుకమ్ము, బాన్
 న్వరదళింకి, ఛత్ర మనవద్య
 సితామృత రోచి వేనికా
 పరభృత వంది, ఆ మలయ వాయు
 మదద్విరదుండు, లోకజి
 త్వరు డతనుండు మీ కికుత!
 భద్రము లెల్ల వనంతయుక్తుడై.

[అంక్రీకృత ఋతుసంహార కావ్యమునండి]

రాష్ట్రగానములోని రామణీయకము

శ్రీ నాగర్ల గురుప్రసాదరావు

నలువది యైదేడులు తెలుగువారు పోయిన పోకడలను పట్టించిన తెండు కావ్యములు “రాష్ట్రీగానము”, “ఉదయగానము” అనునవి. ఈ కావ్యములను రచించినవారు తుమ్మల పీతారావు మూర్తిగారు. పీతాధునిక ప్రసిద్ధ కవులలో నొకరు. “ఆత్మార్పణము”, “గర్వ త్యోగి” యను ధర్మవీరరసప్రధాన కావ్యములను, “పత్తిగపంట”, “శిబిల” యను ఖండకావ్యములను, “బాలాశీ—ఆత్మకథ” యను మహా వీర కావ్యమును పీతారావు మూర్తిగారు రచించిరి.

కవికృతమైనది కావ్యము. ఆ కవి యీ లోకము సకు తెంచినవాడు. ఇచ్చటి సంఘమునందు మెలిగిన వాడు. మాతృజేశమందలి వాయువులను పీల్చినవాడు. సమకాలీన సంఘమునందలి యభ్యుద్యోగన పరివరమును, ధర్మా ధర్మములను, మంచినెడలను గుర్తించినవాడు. ఆ సంఘయాత్రలో తానును గొంతెత్తి గానము నేసిన వాడు. కావున తత్సంఘ సర్వభాగము లాతని కావ్య మునందు ప్రతిబింబించును. అతిదాసంఘముపై దసప్రభావము నెఱుపును. కవికృత కావ్య పరికిలనములో నిది సంఘపరమయిన విమర్శ. “రాష్ట్రీగానము”ను, “ఉదయ గానము”ను మనమేమందిచ్చుకొన్నాము నుండియే పతింపవలయును; పరికిలంపవలయును. అప్పుడే మనకా కబ్బములలోని పాగములు, తీరుతియ్యములు, నయ వాణ్యము లందుపట్టగలవు.

అంగ్రుదెవకు? ఆతనికొక చరిత్రయున్నదా? తదితర జాతులవలె వాంగ్రజాతి నాగరకత నేర్చినదా? సంస్కృతిని పెంచినదా? అంగ్రుడు మహా సామ్రాజ్య నిర్మాతయై చరిత్ర కలంకార ప్రాయుడయ్యెనా? లలితకా లక్ష్మికి తెలుగుదీడ్డ కపురంపు టారకు లిచ్చెనా? ఐనచో వారని ప్రశస్తియొట్టిది? అస లాంగ్రునకొక వ్యక్తిత్వ యున్నదా? అను నీ ప్రశ్నలీ శతాబ్ద ప్రారంభములో నుప్పతిలినవి. ఈ ప్రశ్నల నా డాకాశమునుండి యూడిపడలేదు. క్రమ క్రమ పరిణామమున కావ్యరమయన యానాటి యాంగ్ర

సంఘమునుండియే యీ ప్రశ్నలు పుట్టినవి. పుట్టు టయే యాలస్యము. చరిత్రకారులు, కవులు సమాధాన ములు పెచ్చిరి. చరిత్రకారులు ప్రాచీన చరిత్రపరిశయం త్రవ్వితలకెత్తిరి. కవులు పురాంగ్ర చెధవ సంపత్తిని వర్ణించిరి. అదియొక యావేశము! అదియొక మగ్గు రామభూతి!!

దీనికి కారణము లేకపోలేదు. ఆనా డాంగ్ర రాష్ట్రోద్యమమును మహావిముద్రము తెలుగుజాతిపై నుప్పెసలు పొంగించినది. ఆ ప్రవాహములలో తెలుగు జాతి యొక్కరి చీక్కిరి యైనది. బంపురమునుండి బగ్గరివఱకు తెలుగునా పట్టుడికి వట్లువెకి పోయినది. “అంగ్రులకు ప్రశ్నోక రాష్ట్రీయ కావలె”నను పోలికక దిగంతముల మాత్రోగినది. అబాల గోపాలము రాష్ట్రీయ సాధింప నమముగట్టినది. కవులుమాత్ర మూరుకొన్నారా? నా రాంగ్రయశోగాన మొనర్చి నిరురవోవు మాకలను మెచ్చరించి మేలుకొలుపులు పొడిగి, ఆ యూపుగానే నవ్యాంగ్ర కవులలో నొక తరమువారు చేతధక్తి ప్రబోధాత్మకముగా నొక ప్రశ్నోక కవిత్వాఖ్యును నిలయించిరి. ఆ తరములో నా విధముగా చేతధక్తిని అసగా అంగ్రాభిమానమును గానమునేసిన కవులలో పీతారావుమూర్తిగా నొకరు.

ప్రాచీన చరిత్రాంగ్ర సాహిత్యములకు భేద మాపాదించు సంశయములో దేశాభిమానము సుదోధించు కవిత్వ యొకటి. దీనిని మనము జాతీయ కవిత్వము అని యందుము. ఈ జాతీయ కవిత్వము నూతనమైనది; తెలుగు కవుల వివుల నాకర్తించినదియును. అట్లని, ప్రాచీన కవులకు జాతీయ కవిత్వము చెప్పట తెలియ దాయని విజ్ఞాలు ప్రశ్నింపవచ్చును. తెలియననియే సమాధానము. నన్నయ, శ్రీనాథుడు, రాయల, భూర్లుటి, కుమారభూర్లుటి తదితరాంగ్రకవులు తెలుగు నాటిని తెలుగుజాతిను, తెలుగు మగంటిమిని ప్రశంసించిరి. శ్రీనాథుడు భిమఖండము, శ్రీదాభిరామము పల్నాటి వీరచరిత్ర తెలుగువారికి గాక మఱి యెవరికి దీప్తి కల్గె

లకు రచించినాడు? కాళహస్తి మాహాత్మ్యము, కృష్ణరామ విజయము, రంగరాయ చరిత్రము, రామ రాజయము మున్నగు కృతు లాంగ్రులకుగాక మఱి యొకటికే మోదము సేకూర్చును? ఐనను తదితర విషయములందువలె ప్రాచీనుల దృష్టికిని, నవీనుల దృష్టికిని తారతమ్యము గాఢముగా కన్పించును. నవీన కవులు దృఢించిన బాతీయ కవిత్వమును పరిశీలించినచో వీ కేవలము స్పష్టముగా గోచరించును. సంఘమునది నవీన కవుల సభికముగా నాకర్షించినది. అట్లకర్షణమునీత సహజమును. తెలుగువారు మఱచి మునుగునన్ని నిద్రపోవు తెలుగుబాతీని మేలుకొల్పుటలోనే నవీనాంగ్ర బాతీయ కవిత్వము పర్యవసించినది. క్రీ.శా.భాదులు కావ్యములు రచించిన దీదృష్టితోగాదు. ఆంగ్రబాతీయల మునుకారము తొల్లిటి నేటి కవులకు సమానముగానున్నను లక్ష్యముమాత్రము భిన్నముగా నున్నది.

మనకు తెలిసినంతవరకు నవ్యాంగ్రవాహితీ ప్రపంచములో దేశభక్తి కవిత్వమునకు క్రీ.శా.ముట్టినవారు సురబాడ అప్పారావుగారు. “దేశమును ప్రేమించుచున్నా” యను వారి నేయము జగత్ప్రసిద్ధ మయినది. కాని యప్పారావుగారు విశేషించి దేశభక్తి కవిత్వమాంగ్రుల పరముగా రచించినట్లు గానము. ఆంగ్రాభిమానము చాటిన యానాటి పెద్దతరము కవులలో రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి ప్రథములు. తరువాత విశ్వనాథసత్యనారాయణగారు, తుమ్మల సీతారామమూర్తిగారు, జాషువాగారు ముఖ్యులు. వాళరథి ప్రభృతులు తెలంగాణ కవిపుత్రులు ఆంగ్రాభిమానము గానముసేసిన ఇదీవలవాడు.

రాయప్రోలు, విశ్వనాథ, తుమ్మల, జాషువా— ఈ నలువురు కవుల కాంగ్రాభిమానము బాటట సమాన లక్షణముగా నున్నను వారు త్రొక్కిన మార్గములు మాత్రము భిన్నముగా నున్నవి. రాయప్రోలు, జాషువాగారు ఆంగ్రపురావైధము నెక్కుడుగా ప్రశంసించిరి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు “మహా ప్రబంధరచనా సౌందర్యపుష్క వాసనతో తీవ్ర క్రమ్యుగ” నాంగ్రుల చరిత్రలోని ముఖ్యకథా ఘట్టములను రమణీయముగా రచించి “ఆంగ్రప్రశస్తి” కూర్చిరి. దాళరథి తెలంగాణ దాస్య విముక్తికోటకు పాటుబడిరి. ఇక తుమ్మల సీతారామమూర్తిగారి పద్ధతి యదిగాదు. ఆంగ్రరాష్ట్రోద్యమమునది యీ శతాబ్ద ప్రారంభములో

పుట్టినదని మొదటనే విన్నవించిరి. సీతారామమూర్తిగారు పురాతనమైన తెలుగు వెలుగునుగూర్చి కవనముల్లినను, వారి దేశభక్తి కవిత్వము ఆంగ్రరాష్ట్రోద్యమముతో పెనవైచికొనిపోయినది. ఆ యాంగ్రరాష్ట్రోద్యమము పొందిన యాయా దశలను ఈయనవలె విపులముగా వర్ణించినకవి మఱియొకరులేరు. ఆ యుద్యమాఘాతములకు తోమ్మది తీచి యడ్డునిలిచి స్వాభిప్రాయములను స్పష్టముగా సీతారామమూర్తిగారివలె ప్రకటించిన కవులునులేరు.

“తెలుగుదేశము, తెలుగుభాష, తెలుగు చరిత్ర, తెలుగుప్రజ, తెలుగు సంస్కృతి అని నంతినే నా యుపలు పులకరించును. ఇది నాకు ప్రాణ కల్ప విషయములు. నేను తెలుగువాడిను—అను నహంకారము నా కెక్కువ. ఈ యహంకారమే ము కవిని చేసినది. ఇట్టి నా బాతీయు, నా భాషయు పరతింత్రములై పరకీయ సంస్కారము నాశ్రయించి ప్రాచీన గౌరవమును కోల్పోయినవిగా! ఇది నా మనస్సులో అనుక్షణముగా రెలగునట్టి యారాటము. ఈ యారాటమునకు నా తీవుడు కదిలిరాడు. ఆ కదిలి కయే రాష్ట్రగనము.

“1987 ఆక్టోబరులో విజయవాడయందు ఆఖండ్ల వైధముతో ఆంగ్రమహాసభ జరిగినది. ఆ సభలో పెద్దలు పిన్నలు రాష్ట్ర సంపాదనముపట్ల వెలువరించిన యుద్రేకము, పరిపించిన యుత్సాహము ఈ కృతీయక తరించుటకు కారణములు”. ఇది సీతారామమూర్తిగారు రాష్ట్రగనము “మనవి”లో వ్రాసిన మాటలు. ఈ మాటలలో రాష్ట్రగనము “పుట్టుపూర్వోత్తరము” లన్నియు నిమిషియున్నవి. “రాష్ట్రగనము” అని యీ కావ్యము నకు పేరు. రాష్ట్రమునుగూర్చి గానమని ద్వితీయ తత్పురుషలోగాని, రాష్ట్రముయొక్క గానమని షష్ఠీ తత్పురుషలోగాని మన మర్థము కల్పించుకొనవచ్చును. ఆ రాష్ట్రమునకు కౌవలనీవంత పూర్వ చరిత్రయున్నది. ఆ రాష్ట్రము ప్రత్యేకముగా నవరించుటకుముందు గాఢ చాల నడిచినది. కావున ఆ రాష్ట్రమునకు సంబంధించిన యీ విషయముల యొక్కయు, నింక మఱి కొన్నిటి యొక్కయు యావద్దాన మీ కావ్యములో నిండి నిడికీకృతమై యుండునను సారాంశము కావ్య వాచుమునుబట్టి తేలుచున్నది. ఆ రాష్ట్ర మే ది? ఆంగ్రము. దాని గానము “రాష్ట్రగనము.”

రాష్ట్ర)గాన సర్వస్వసార మీ క్రింది చిక్కని
కందపద్యమునందు పంచారించిన దనవచ్చును.

ఆంధ్రుఁడవై జన్మించితి
వాంధ్రుఁడవై యనుభవించు మాయుర్విభవం
బాంధ్రుఁడవై మరణించును
ఆంధ్రత్వములేని బ్రతుకు నానింపకురూ.

ఆంధ్రసోదరులను "తెలుఁగుఁడనము" కా పొడు
కొనుచుని హెచ్చరించుచు సీతారామమూర్తిగారు రచిం
చిన పద్యములలో నిది చిన్నది; చిక్కనిది; తీవ్రవంత
మును. ఈ గడ్డవా డాంధ్రుడై జన్మించినవాడు. అతని
చరిత్ర చోడ్చిది. అతడు వశ్యువాసి గాంచిన శుభ
ముహూర్తములు చరిత్రలో వేరేలు గలవు. వానినే
యీ కవిగారు పరమ రమ్యముగా చెప్పినారు.

కలదోయి! తెలుఁగుతోడుల తుటారి కటారి

చెలరేగి పగఱఁజేల్చినదివంటు

కలదోయి! తెలుఁగురాజులు గంగ గట్టుపైఁ

దిండించి పడగ లేత్తినదివంటు

కలదోయి! శేవు శేవులఁ బెలుంగునరంగు

పెనఁగి లంగర్లు దింపిన దివంటు

కలదోయి! తెలుఁగు పల్కులవెలంది—వెలంది

వెలుంగు లేడెడలఁ బర్చినదివంటు

కలదు కలదోయి! తెల్ల ప్రెగ్గడం మన్ను

మిన్ను తాళంబువైచి కేర్చెన్న దివము

నేటి నీపాటు వెంచి కన్నీటి నివకు

నిలచునే కాల మొకలీలఁ బెలుంగుబిడ్డ!

ఈ పద్యపు టెత్తుగీతిలో నేనాటికయిన తెలుగు
పాలమొక ఖండముగా నేర్చుకు నన్నయాస వ్యంగ్య
ముగా వివరింపబడినది.

ఆదియునుగాక ఆంధ్ర సంస్కృతిని రాయ
ప్రాలంబర నియనయు తనిదితిరక మొగము వాచినట్లు
వర్ణించినారు. "ప్రశస్తి"లో మన్న యా క్రింది
పద్యము లన్ని విధముల రాటులేలియున్నవి.

తనకత్తి నీవలోఁ బెంచె ధైర్యము పెప్పి

దక్షిణజ్జీటి హైందవ మతము

తనబుద్ధి పాగరత్వము లేటెల్లగా

వేద భాష్యములు వెల్లడించె

తనతంత్ర శక్తికై దార్కాణగాఁబాడు

సాలకే తుచ్చుటోపిలువెట్టె

తన కళానిష్ఠ కన్యమనోర రాణింపఁ
గల్పించె భువనైక శిల్పవీధి

తన రక్షణ తకది నిదర్శనముగాఁగ

మోసఁ గవిరాజు పల్లకీ ముందుకొమ్ము

కొమ్ము దిరిగినవారలే కొలువునేయు

దిక్కు లొత్తిన మొనగాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

అకిలంక శౌర్యమూర్తికి శివాజీకి రాజ్య

తంత్రంబు నాంధ్రుఁడే దానమిచ్చె

పీష్టాల యెల్బడిపించె మంత్రితంత్రంబు

మోసి పింగళివారి మోగోపంతు

పైతృశ్మశకు ధర్మి లోతులన్నియు మప్పి

మహిమ గూర్చెను దిల్లసుంగళంకు

కర్ణాట కవితా వికాస నిర్మాతలై

ప్రథితి క్కెరి పూజ్య పాదముఖులు

కూర్చె హిందీ కవితంత్రంబు క్రొత్త క్రొత్త

పాకములతోడ భట్ట పద్యాకరుండు

పుక్కిటి పురరాణములగావు పూర్వ చరిత

తఱచి కన్గొను డాంధ్ర సోదరులార!

ఆంధ్రరాజ్య స్థాపనారాధ్యుఁడై తెల్ల

వేలుపైనా డాంధ్రవిప్లవిభుఁడు

రణకళానిధి ముఖ్యమంత్రి ముగధోర్వి

కాసింపె క్రిముఖ చక్రవర్తి

బౌద్ధరామాలసెల నదలించె హాయింకు

కాలినాహవశిక స్థానపంకు

నిజ జయ సుంధముల్ నిఖిల దిక్కులఁబాఁతె

గౌరవి పుత్రుండు కాలకర్ణి

క్షాత్రపులగల్గి మశీవధాత్రితెల్ల

నాగుంపెయ్యెను వాసిష్ఠి వందనుండు

ప్రాంతవసివట్టి యాంధ్ర భూపతుల కథలు

చదువుఁ జోకపారి కంపెలు కదలియాడ!

లారిత్వ లక్ష్మీ విలాసంగమ్ము ని

ల్పితి వజంరా చిత్రలేఖనము

సవరించితివి శైవ భువనంబు వెల్లారా

కొండను మైసంపు టుండఁజేసి

విశ్మల ప్రభుని కోవెలంబుములచేతె

బలికింపఁగంటి సప్తస్వరాలు

ఒలికించితార! తిర్వలనాగు నగరులో

వెలలేని సభ్యతా విలసనములు

భగవద స్వేషణార్థమై పాటువడిన

యుక్తిమ తపస్వీవై కళాయోగివయన

రాష్ట్రగానములోని రామణీయకము

నీకు ఋణపడె రసలబ్ధి లోకమెల్ల
వాండ్ల శివీ! చిరంజీవివయ్య నీవు!

మన నీ పద్యములలో వర్ణితమును నాంధ్ర
సంస్కృతిని గుఱించి యాంధ్రున కెంత తెలియునను
నది యొక ప్రశ్న. ఏమియు తెలియదని కవిగారి సమా
ధానము. ఆ విధముగా నీ కవిత్వంపనివో మాత్రు శ్రీ
మద్దీశించి యడిగిన ప్రశ్నకులె నున్న యీ క్రింది పద్య
మును అతికు రచించుటలో రహస్యమేమి? "ఆమ
రావము" అనుదానిలో నున్నదీ పద్యము.

ఖండించెనా ఘోర ఖడ్గధారవీరంకు
మగధసేనాపూర్వ హంపెలంబు?
పడిపించెనా తెల్లనాటి శిల్పముమోయు
వాకవీరంకు రోము నగరమునను?
శ్రమియించెనా యితం పురుషవరీ కళా
పరిషత్తులో కాస్త్ర పాఠములకు?
ఆర్పించెనా పండ్రి హారావళివీరంకు
కనకాభిషేకంబు గన్న కవికి?

తాగెనా రామధర్మమై ద్యాగరాజా
ప్రమృదించిన గీతామృతము నితంకు?
పూర్వ సంస్కారమారుండై పుట్టు కలన
వేడుచున్నాంకు వివరింపువే! సమితి!

మఱి యాంధ్ర నాగరకత పూర్వ మీ మాదిరిగా
మూడుపూ లారుకాయలుగా విలసిల్లినదిగదా! ఈ
కావ్యము రచించునాటి కే తెలుగు మా గాణము సంతృప్తి
జొసగ లేదో యేమో పూర్వాంధ్ర మహాన్నత్యమేల
చవిచూడకపోయితి నయ్యోయని వాపోయినా రీ కవి
గారు. దానికి క్రింది పద్యమే సాక్షి.

పొలవీ పుత్రము క్రిందకొమ్మలమీదఁ
దెలుగు దెండ్రుం నర్తించునాఁడు
ధీల్లి కు నెదిరి చెండిన తెల్లు నిలుకాండ్రు
నవలక్ష లోరుగల్ గవియునాఁడు
రామారు కదనము జేచి తల్లి తిరుగునాఁడు
దెలుగు జొనుల కత్తి తిరుగునాఁడు
అల రోశిపాండ్య ధూములఁ దెల్లనరకార్ల
పసుపు నూయాణమై ప్రాకునాఁడు
మాచి సంతోషభారంబుమోచి శిరము
నూఁచు భాగ్యంబునకు నీంత నోచలేక
యేల పుట్టితి నిపు దీసి! యేటి బ్రతుకు
కలకటా! దాటిపోయె బంగారు యుగము.

ఏతాదృగ్విధమైన ప్రాక్రవాంధ్ర వైభవ ప్రశంస
యీ కావ్యము ప్రథమభాగములో మిన్నంటినది.

ఇంతగా పురాతన ప్రశస్తిచేసినను, ఆ వైభవము
దగ్గమైపోయినదని వాపోయినను లాభములేదు. ప్రాచీన
వైభవము ప్రాచీనమే. దాని పెంత పొగడినను లాభము
లేదు. మఱి యీనాటి తెలుగువాని గొప్పతనమెంతి?—
యను ప్రశ్న ఇంటనే పుట్టకదానదు. ఆ సంగతి యీ
కవిగారికిఁగూడ తెలియును. ఈ కావ్యము రచించు
నాటికిఁగూడ తెలుగుపాలము ఇంగువ కట్టిన గుడ్డవలె
నున్నది. ప్రాచీనకాలమునందువలె ప్రజ్ఞామూర్తులకు,
దానశ్రేణులకు, ఓరవరుల కాంధ్రదేశమునందు తెలుగు
లేదని సంతృప్తిపొంది, యీ కవిగారు తద్యతో గానము
గావించినారు; ఇక్కడినుండియే యాంధ్రప్రశస్తి
పొందిన తదితర నవ్యాంధ్రకవులకంటె భిన్నమార్గమును
త్రొక్కినారు. ఈ క్రింది పద్యములను చూడుడు.

జలధులేడింటి కవ్వలిమిట్టపై నల్లు
కొనె రాఘవేంద్రుని గుణలతాధి
కల్లాట నరపతి గ్రామకర్ష కబాలి
కింటిజేల్మయ్య విశ్వేశ్వరంకు
అలిజేల రాజకీయజ్ఞానచాతయ్య
చింతామణి జగత్ ప్రసిద్ధివరీ
సింధురాష్ట్ర (ప్రవాసేవకో తింసుండై
రాణించెఁ గోటమరాజుకులంకు

నాగపురధర్మ పరిషత్తునకు వినూత్న
రామణీయకమిడై మాచిరాజ్ఞయోగి
తారకావర్తి కుముదభాంధ్రపునియట్లు
వెలుగు నెచ్చోటనున్న మా తెలుగువాఁడు.

ఒహోహో! ఆంధ్రుండు భారతదేశమునకే ధూమణ
ప్రాయుండై యితర రాష్ట్రాధ్యక్షులకునులకు, శీవన
మర్పించినాడట!

పాలివోవలేదు తెల్లల పరాక్రమశ్రేణు
మన "బంగులూరి"లో మల్లుడించె
పడలలే దాంధ్ర విజ్ఞాన తేజఃపుంజ
మది రామలింగార్య నాక్రియించె
వెదిరిపోలేదాంధ్ర శేషుడీ సంపత్తి
పట్టాభి సచివులేర పట్టుకొనియె
రీటువోలే దాంధ్ర వీరదాతృత్వంబు
నా శక్తిరునిలోఁ దెనంగియుండె

తఱిగిపోలేదు తెలుగుల పసందు
కులుకుచున్నది చెరచిళ్ళ కలమునందు
నిప్పుచోహారు విందుకేనియును లేదు
పోదరా! తెన్ను నీ హక్కు లాడుకొమ్ము.

ఈ పద్యములందు తెలుగు వారందఱు ఆంగ్ల
వీరులు. ఆంగ్లజేతములో పర్యవీధముల సాంస్కృతిక
పునరుజ్జీవనమును కల్పించిన మహనీయులు. వారు,
తాము సద్విన నిర్విరామ సేవకు ప్రతిఫలముగా కవితా
ప్రపంచములో చిరస్థాయు లయివారు. వీరిలో నింకను
కొందఱున్నారు. తెలుగువారు వీరి కంతో ఋణపడి
యున్నారు. కనీస మీ పద్యములను చదువుకొని యా
లేక్షామూర్తులయెడ మనకుగల భక్తి ప్రపత్తులను బో
ధ్యుట మన కనిష్ఠధర్మము.

ఇవట నొకమాట చెప్పట యవసరము కాదను
కొందును. ఈ పద్యములను లేదా యీ కావ్యమును
చదువునపుడు మన మొక విషయము విస్మరింపరాదు.
అది యీ కావ్యోత్పత్తికాలము. ఆ కాలములో
మనము మానసికముగా విహరింప గల్గినచో నీ కావ్య
ప్రపంచములోని యానందము ననుభవించ గలుగుదుము.
ఇది యీ యొక్క కావ్యమును సూర్యయేగాదు నేను
జెప్పనది. సంఘమందలి మంచి చెడులను వర్ణించుచు
నీ శతాబ్ద ప్రాంధ్యములోను, నా నాకును వెలసిన
కావ్యము లన్నిటి కీ నూత్రము సమన్వయించును.

మఱియొకమాట. పై పద్యములలో కొన్నిటిలోని
ప్రశ్నలకు మనమీ నాదైనను సమాధానము చెప్పగలమా?
ఏమో? మన కొక ధర్మసమగ్రాంగ్లచరిత్ర మీనాటి
కైన నిర్మింపబడలేదే? ఈ నాటికిగూడ మన యాంగ్ల
చరిత్రాధిమానము మాటలకు మాత్రమే పరిమితమైనదే?
ఆంగ్ల సంస్కృతికి చిహ్నములని, జయపతాకలని
మనము ప్రశంసించు విశిష్టవిద్యాలయములయిన నేల యీ
కార్యవిరహమునందు ముందంజజేయవు? తెలుగు
నాయంకరము మాడు మాపులపై మోయువారి కయిన
మన చరిత్రకారుల జ్ఞానము “ఓషర క్షేత్ర వర్షోదక”
మగుచున్నదిని తెలియదా?

ఇంతటితో మొదట మహారించిన కందపద్యము
నందలి ప్రథమపాదము సారస్వము చేలినది. ఈ విధ
మైన ప్రాచీనాంగ్ల సంస్కృతి ప్రశంసయంతయు
నీ కావ్యములో మొదటిభాగముగా నేర్పడుచున్నది.

“ఆంగ్లవై యనుభవించు మాయుర్విధవం”
అనునది యీ కందపద్యములోని ద్వితీయపాదము.
తెలుగువిదవై సర్వాయురారోగ్య సంపదల సమభవించు
మని యీ పాదమున కర్తము. ఈ యోగము పై చూపు
లకు చాల నేరీకామండును. కాని సీతారామమూర్తి
గారి దృష్టిలో నాంగ్లకుగా జీవించుట యనునది
విస్తృతమైన, పరమపావనమైన యవగ్యానిరణీయ
మయిన కర్తవ్యము; విధి. మనమందఱ మాంగ్లలమే.
ఈ సంజ్ఞ మనకు కేవలము జన్మస్థానమునుబట్టి సిద్ధించి
నది. ఈ సంజ్ఞ చాలుగదా యని మనము సంశయిస్తే
పొందుదుము. కాని కవిగారి కింతమాత్రముతో సంతో
షము కల్గదు. కట్టు, బొట్టు, నడక, బాస—వీని
యందు ముమ్మాద్రుల తెలుగుదన ముట్టిపడెవలయునని
కవిగారి యాకాంక్ష. ఈ యభిమతమే రాష్ట్రీగాన
ములో రెండవభాగముగా నేర్పడుచున్నది.

బేషభాషలలో, నాచార వ్యవహారములలో
నాంగ్లత్వమే కావలయునను పట్టుదల సీతారామ
మూర్తిగారి కధికముగా నున్నట్లున్నది. ఈ దృక్పథ
ణమునుండియే కవిగా రానాటి యాంగ్లవిదవై చూపు
నారించిరి. పాపము! అతినిలో నీ కవిగారి కాంగ్ల
త్వము కన్పటించుటయేగాదు. పరకీయ నాగరకతా
వ్యామోహముగూడ దర్శనమయినది. ఎక్కడమాచిన
అనాంగ్లప్రవృత్తి. ఏ దెస పీక్షించిన అనాంగ్ల
సంస్కృతి లంఘిత్యము. వీనినియే సీతారామ
మూర్తిగా రెంటిగా బాధపడినాలో, యెంతగా మండి
పోయినాలో “తెనుగుదనము”, “మాతృభాష” యను
శీర్షికల క్రింది పద్యములను చదివినచో మనకు తెలియ
గలదు. మొదట కట్టుబొట్టులనుగూర్చి యేమని చెప్పి
నాలో చూతము.

అయ్యగునాడ కట్టుమన
కక్క అయే చుజరాతిబోపిలో
నెయ్యములేనిచో బ్రదుక
నేర మదబ్బుల లుంగిపొత్తు లే
దయ్యెనయేని చక్కదన
మన్నది నున్న తెలుంగువానికి
దయ్యపు వేసమేల మన
తాలెల తంగుల కట్ట గిట్టదే?

రాష్ట్రగానములోని రామణీయకము

ఈక ఈక పుట్టెడిక గొడమ
 ఈమొదల తెక్కలవోరె నాస్యల
 ష్టికి నొకవింత కాంతినిడు
 మోసములకొ గొట్టిగించి డ్రాంచి పో
 లికయంట ముక్కుక్రింద నొక
 లేకిము నీలెప్పడ; రద్ది యెద్దియో
 ముగిల వలెకొ జగుప్పనిడి
 మానసముకొ గలగించి వై చెడిన.

ఇంతియేగాను. ఆనాటి యాంగ్లములలో గల
 యానాంగ్ల లలితకళా వ్యామోహమును, అన్య చరి
 త్రాభిమానమునుచూర్చి సీతారామమూర్తిగారు వ్రాసిన
 యీ క్రిందిపద్యములు తప్పక చదవవలెనవి.

అప్పుశ్రియములు నీకు నాంగ్ల పత్రికలెల్ల
 నింటివేల్పులు టైములు, హిందు, మెయిలు
 నలసారములుగదా తెలుగు మందులు నీకు
 జంతుఫార్మకీ శుభా సాగరంబు
 కఱకు బంపెలు భద్రగిరి తిర్మలలు నీకు
 పంపిరి కైత్రంబు పరమపదము
 పరిహాస్యములు నీకు తాలమ్మ చరితముల్
 కరణంబు కుసుమాంబ చరణశీతి
 చవులి చంద్రుడు తెలుగుపుస్తకము నీకు
 విదియాహాస్తి హిందీకవి ప్రబంధ
 మక్కటా! యేలపుట్టె నీ కుక్కమాతి
 పిందియలు నీకు నంచితాస్పందములికి?
 దామెల్లవారి చిత్తిరువు సాంపులుచూడ
 వననీంద్రు గీతల కలవడెను
 కోడిరాముని క్రింద గొనియూడ నొల్లవు
 గామాను దలదాల్చి గారవింతు
 కన్నాంబ నెపుణుల్ గని నెరాసన లేవు
 దేవికొ ప్రతిమకై తీరవడెను
 నాగభూషణు గీతనెపుణ్య మెఱుంగవు
 టైగరాచారి పాటను గణించు
 వెల్లకాలము పాడుసింటి పుల్లగూర
 కొఱకు లొట్టులు చెయు దుగ్గణమె నీకు
 నిష్కడవతసుయ్యో నీ కట్టుబుద్ధి
 యొట్టు రుచియించె దీని నీ కవచు మప్పె?

చాళుక్య రాజ్య ప్రశస్తి నీ వెఱుంగవు
 నార్కన్ ప్రభుత్వ వర్ణన మొనర్తు
 దుద్రమాదేవి పౌరుష భంసల నెఱుంగ
 వలికలెత్తు మహత్త్వ మెన్నుచుందు

మూరన్న కావ్యకళా రూఢి నెఱుంగవు
 షేక్స్పియర్ కవికిఁ జేతల నిడుగు
 మన తిమ్మరుసు బుద్ధిమత్త నీ వెఱుంగవు
 వాల్ పోలు చరితంబు వల్లెవైతు
 నిన్ను నీ వెఱుంగ కెన్ని విధానంబు
 లాశ్రయించి సర్వదాశ్రమించి
 యెట్టి బన్నములకు నియ్యకొల్ నూపిన
 లేదు లేదు ముక్తిలేదు నీకు.

పోతన్న కలము సాంపుల నెఱుంగకమున్నె
 కులసిదాసువి కై తిత్తో బనేమె
 పొప్పిలి కథలోని దెబ్బ చూడకమున్నె
 మేవాడి పతనంబు మెచ్చనేల
 రాజశేఖర చరిత్రము పఠింపకమున్నె
 రంగభూమికి జయారావ మేల
 పూడండ సౌరభంబులను చీల్చకమున్నె
 సప్తసోజకై శ్రమ మలేల
 కోర్కెమై నొక్క భారతిం గొవకమున్నె
 కానక లేటికి మాధురీ కరుణకొఱకు
 వైత్య మెసలేని కంటికి ధ్రువులు గ్రమ్మ
 దిక్కు తెలియక యున్నాడు తెలుగువాడు.

ఈ పై పద్యము లత్యధికాంధ్రాభిమానముతో
 రచింపబడినవి. భారత చారిత్రాభిమానమునకు లింగోదక
 ములు వదల వలసినదేవా యను శింక పాతకులకు గల్గు
 నంతదాక నడిచిన వీ పద్యములు, కాని నిశితముగా నీ
 పద్యములను పరికిరించి వీని తాత్పర్యములో సత్య
 మేమాత్రము లేదని యాత్య సాక్షిగా మనము నెప్పు
 గలమా? ఎంతవఱకు మనము మన సంస్కృతిని, మన
 బాసము, మన వారిని నాదరించుచున్నామను ప్రశ్న
 లను మన మనసులలో పుట్టించుటకే కవిగా రి పద్య
 ములను రచియించి యుండవలెను. రాష్ట్ర గానా
 విర్యావ కారణములను ప్రకటించు కవి పల్కులను,
 నే మదాచారించిన వానిని పరికిరించినచో పాతకులీ
 పద్యములను చదివి యాశ్చర్యపడె రనుకొందును. అది
 యునుగాక సీతారామమూర్తిగారు సంకుచిత దృక్ప
 థము గలవారుగా కనరాదు. "ఆంధ్రత్వము లేనవాడు
 కలదా మనకించుక యేవి భారతీయత్వ" మనియే వారి
 జెదన. అదియునుగాక హిందీనిచూర్చి వ్రాయుచు.

వలది బాస యటంచు నే నుడివి గు
 ర్వాదంబు గావించ నీ

పృలుకే భారతజాతికల్ల నొక సం
బంధంబు సంధింపఁగాఁ
గల; దీచుట్టజీకింబులేకయ కదా
గానిలేదీని దాన్య శృం
ఖల సంపదీ భారతావని తిర
స్కారాలవాలంబుగక

అని వాటిరి. “సామాన్య సంభాషణలో పాపరింపం
దనవట్టు లే పది పదంబులే నేర్పినవ జాలనే” యని
హిందీకంత ప్రాధాన్య వివరణలో యుచితముగా
చెప్పిరి. దీనినిబట్టి సీతారామమూర్తిగారికి దురాం
ధ్రాభిమానమును మన మంటగట్టగూడదు.

వనలో నీ పద్యములను వారెండులకు రచించి
నాడు? కారణ మరయుదము. ఇగవది సంవత్సరముల
నాటి యాంగ్లదేశాలో పరవిషయ వ్యామోహ మధికి
ముగా నున్నట్లు కవిగారికి కన్పడినది. తెలుగువా డా
వ్యామోహ ప్రవాహములోపడి బొట్టుకొని బోవు
చున్నాడు. దీనిని కవిగారు కమలారమాచి సహింప
లేక పోయిరి. తా నాంగ్లకు గావున, ఆంగ్లదేశము
సహంకారము తనలో పెక్కువగా నున్నది కావున,
తా నాంగ్ల ప్రబోధము గావించుచున్నాడు గావున
నవశ్య మీ కేషభాష పరిచయముగూర్చి వ్రాయ
వలసిన యంత్యమెంతయైన యున్నదని సీతారామ
మూర్తిగారు తలంచిరి. స్యసంఖ్య సంస్కృతిద్యోకులను
మాచి సహింపకోపక యావేదనా పూరితములగు
కావ్యములను రచించిన కవులు దేశ దేశములలో
నున్నారు. ఆ పనినే యీ కవిగారుగూడ చేసిరి.
అందులకు మనము బాధపడరాదు. ఆత్మ పరికిలనము
గావించుకొనవలయును. ఆంగ్లత్వము సమసిపోయినవా
డింత తీవ్రముగా వ్రాయటలో వింతలేదు. లంకణ
ములను దీక్షవలయునన్న చిత్ర తీవ్రముగా జేయువలసి
యుండును. రాష్ట్ర గానములో సీతారామమూర్తిగారి
భావప్రకటన మీ ధోరణిలో నే చెల్లి నది. ఆవా డింతగా
వ్రాయట యవసరమైనదేమో! ఇంత కఠినముగా
పల్లిన సీతారామమూర్తిగారి “బాప్రాణి—ఆత్మ
కథ”ను సంతరించినారన్నచో వారి పలుకులలోని
యాధార్థ్యమును మనము గుర్తింపవలయు. ఆంధ్రాభి
మానమును జీవనమునందు ప్రతిభాగములోను ప్రదర్శింప
వలయునన్న ప్రబోధముగల యీ ద్వితీయభాగమంత
టితో పూర్తియైనది.

“ఆంగ్లదేశమై మరణింపుమి
యాంగ్లత్వములేని బ్రతుకు నాసింపకుమీ”

యీ గెండును కందపద్యములో తృతీయ చతుర్థ
పాదములు. ఆంగ్లదేశమై మరణింపుమని, యాంగ్ల
త్వములేని బ్రతుకు నాసింపవలదని సీతారామమూర్తిగా
రాంగ్లకులకు సంజెషించిరి.

ఆవాటి కాంగ్లకుగా మరణిందుట యెట్లు? ఆంగ్లత్వములేని బ్రతుకు నాసింపకుండుట యెట్లు? అను నీ గెండు ప్రశ్నలకు మనమొసగు సమాధానము లో నే యాంగ్ల రాష్ట్రోద్యమ చరిత్రయంతయు నిమిడి యున్నది. ఆ యాంగ్లోద్యమముతోబాటు సీతారామ మూర్తిగారుకూడ ప్రయాణమునీసినారని, తిరుద్యమ మునుగూర్చి తమకు తోచిన యభిప్రాయములను స్పష్ట ముగా ప్రకటించినారని ముందే నేను చెప్పితిని. ఏరిత్సంబంధమైన యభిప్రాయ ప్రకటనయే రాష్ట్ర గానములో తృతీయభాగముగా రూపొందినది.

ఆంగ్లకుగా మరణింపవలయునన్న ఆంగ్ల దేశములో పుట్టి పెరిగి మరణింపవలయును. ఆంగ్లత్వము లేని బ్రతుకు నాంధింపకుండువలెనన్న ప్రత్యేకాంగ్ల రాష్ట్రమును సాధింపవలయును. ఆ ప్రత్యేక రాష్ట్ర ములో బ్రదికినది బ్రతుకు. కానిచో నా బ్రతుకు మరణముతో సమానమే. ఈ భావమునంతయు ఆచిన్న కందపద్యపాదములలో సీతారామమూర్తిగారు గ్యని పూర్వకముగా చెప్పినారు.

1913 నుండి యాంగ్లము రాష్ట్రసంపాదనము పకు ప్రయత్నించుచున్నను విఫలమైనవారు వారిలో నున్న బోషములు, ఇతిరుల కుతంత్రములు ప్రత్యేకాంగ్ల రాష్ట్రోపరితరణమును వెనుకకు నెట్టినవి. తెలుగు వారికంటె వెనుక ప్రయత్నిములునీసినను పింఘుదీక్షి యులు, ఓఘులు తమతమ రాష్ట్రముల శేర్పరచికోనిరి. రాష్ట్రవాంధను దిక్కదంబు మగలునట్లు చాటుచున్న యాంగ్లల ప్రయత్నములు వ్యర్థములగుటకుగల కారణములను సీతారామమూర్తిగారు పరిశోధించిరి. ఆంగ్లదేశంలో నాంగ్లత్వము లేకపోవుట, యాంగ్ల జాతిలో విపరీత లక్షణములు కన్పడుట నున్ననునవి రాష్ట్రోపరితరణమునకు ప్రబల నిరోధకములని యీ కవి గారు పారాంశము తేల్చిరి. ఆ వాటి యాంగ్లజాతి యీ

రాష్ట్రీగానములోని రామజీయకము

కవిగారి భావనలో నెట్లు సాహిత్యరీంచినదో చూడుడు :

పరశేషభాషా పవర్య తారకమాట
నాంగ్రత్యమే సగం బడగిపోయె
పరభక్తమునకు భావజీ తోహాతులనెట్లు
సావ్యతంత్ర్య సమపేక్ష జాణిపోయె
కులతత్త్వములు చుట్టుకొని యార్వ్యులకుడింప
నైకమత్తము సర్వహాణిపోయె
అసమర్థతాపంకమందు బ్రుంకుటఁజేసి
మెట్టజేదాంతముల్ మీటిపోయె
నలగిపోయిన యానాటి తెలుగుబిడ్డ
కేమి సందేహింపు లిల్లి ! తనున్న
నిశుచుచున్నది యిప్పుడిప్పుడె రవంత
ఉద్ధరింపును మీ చిన్నగులూసని.

అనైకమత్త్య మాంగ్రులలో విరాడ్రూపము
గిరించినది. దానిమూలముననే యాంగ్రుల కభిలభారత
నందు నాటికి నేటికి వన్నెవాసి లేకుంప బోయినది.
కులభేదములకులోనై తెలుగుబిడ్డ తనవానిని గౌరవం
చుట నేర్పికొనలేదు. అతఁడు పెత్తనోద్రులను పట్టి
నాడు. తెలుగువారిలో నే కొందఱు తెలుగురాష్ట్రము
పెత్త, తెలుగుబాసయెవ సవతిలిల్లివలపు ప్రకటించిరి.
తెలుగువారి విమగడి నవ్రులపాలయినది. సీతారామ
మూర్తిగా రీ కోవనీయిద్ధి చూచివారు. తను హృద
యములోని బాగాను స్పష్టముగా ప్రకటించినాడు.

పైదికులన్నచో మొగము
నాడునొకండు నియోగిభోగముల్
భేదమునూర్చు నొక్కనికే
గిట్టుగు గిట్టుగు కమ్మవారి భా
గోర్తిదయమన్న గొందఱకు
నోర్యకు రెడ్ల యశంబొంకండు ప
మౌదమనీదు కాంతుల ప
మున్నతి యొక్కని కేమిపాపమా!

ఇది తాదవినెప్పుడు సీతారామమూర్తిగారు చాటి
కెచ్చిన సందేహమును వినుడు.

వచ్చెను బుద్ధివచ్చె నిక వద్దిక
వద్దిటవంటి తీరితిం
వెచ్చట వార్తవంటు కల దెచ్చట
కొర్యము తాంబెంచు నిం

కెచ్చటఁ బ్రజ్ఞ నెల్లు మఱి
యెచ్చట నొప్పు నుదార దర్శనం
బచ్చట నిచ్చుకొట్టక జోహారులు
వెట్టుకు తెల్లపోదగుల్.

అంగ్ర రాష్ట్రీద్యమమున కాంగ్ర మహాస్థ
యాలంబమై నిలిచినది. ఆనాటి మేధావులందరూ
యాంగ్రమహాస్థల కధ్యక్షులై తెలుగువారి కోర్కీని
చాటుటలో కృతికృత్యులైరి. కాలక్రమమున
నా పెద్దలందఱు దిగవంతులయిరి. రాష్ట్రీద్యమమునకు
తీవ్రాఘాతములు కల్గినవి. దిగవంతులయిన యాంగ్ర
మహాస్థాధ్యక్షులకు తెలుగులెల్లి దీనాశ్రద్ధను జూచిన
వారికి స్వర్గము నలకముతో సమానముగా నుండునని
సీతారామమూర్తిగారి యభిప్రాయము. ఈ క్రింది
పద్యమును చూడుడు

మర్మించెనా యొక్కనూతని పామగల్
విధుఁడు రంధయెనుండు వీడి ముమ్ము
గురుఁడెంతగా జేకొనున్నను గోష్ఠికై
తలయాఁచె నొక్క వేదము బుఱుంకు
విసముకొదా సుధారసధార మోదర్
రామచంద్రున కాంగ్రరాష్ట్రీరవికి
కారినపటి నందనారామ కుమబంధు
వనిలంబు నెమిలి పట్టాభిరాయు
గాంగవాంకణ మంగారకణము గాంగ
జీకునంబవడో వరసింహశిష్య
లిల్లి సంతెలలోఁ డిల్ల డిల్లువేరే
నాక మైనను నరకంబు గాకయున్నె ?

"ప్రహేళము"నందలి పద్యములన్నియు నీరసంపజిన
తెలుగులకు నవనవోన్మేషము సంధించుటకే వ్రాయబడి
నట్లున్నది.

రాష్ట్రీగానములో "పశ్చిమాంగ్రు"లను నొక
ఘట్టముకలదు. పశ్చిమాంగ్రులు తమ భూభాగమునే
రాయలసీమయన్నపుడును, సాగరాంగ్రులై శంకకొలది
యాదానిలో సమావేశమై ప్రత్యేక రాష్ట్రీవాంధ పరి
బుచ్చినపుడును సీతారామమూర్తిగారి పద్యములను
రచించిరి. రాష్ట్రీగానములో తీక్షణవృత్తితో రచించిన
భాగములలో నిది ప్రథమశ్రేణికి చెందును. వారికి
దత్తిమండలములనే రాయలసీమగా మేర్కొనుట
యిష్టములేదు. దానికి కొరణములును లేకపోలేదు.
త్రిలింగయ్య వీధులంతట మూరురాయరగండకు కృష్ణ

రాయలవారి పలుకు చాల్చినది. అట్టిసమయములో త్రిలింగ దేశమునందలి యేకభాగమునే రాయలసీమయని వ్యవహరించుట తగదని, యట్లు వ్యవహరించినచో రాయలవారికి సిగ్గుకలుగనని సీతారామమూర్తిగారు చాటివారు.

కటకంబాదిగ సెంచకంబువలకే
కన్నుత్రమై నత్కివి
స్ఫుటవాణీ పరిగీతమై పరన్నప
ధూ భంగ సంపాదియై
పటుకీర్తిం గనినట్టి రాజ్యముగదా
పొలింపె రాయంగు, మీ
నటనలో కన్పొని పల్లటిల్లియతిఁ ద
న్నా ! సిగ్గునన్ మ్రగ్గుఁడే!

ఇక సాగరాంధ్రులపై రాయలసీమవారికి నమ మానములు వలదని వ్రాసిన పద్యములన్నియు సోపవత్తి కములుగా, శైకమర్మి ప్రబోధకములుగా నున్నవి. వానినెల్ల నుదాహరించుటకది తావుగారు; సమయము గాను, మనమే చగువుకొని యానందింపవలయును. వివను ఈ క్రిందిపద్యము నుదాహరింపకుండు జాలను.

మాకుఁ మీకును లేవు భేదములు మా
మాటల్ యదార్థంబులే
కాకున్నక దినదాని దాఁజనక రం
గద్దంగ మాస్తాతీతో
మా కృష్ణమృదు గొంగిలించు కొనునే
మన్నించునే కుంగ భ
ద్రాహులంకష మీ శరస్వతి నితాం
రిన్నీ మా సంపన్నయై

“బులుగు సాంబమూర్తిగారు 1౪87 లో ఆంధ్ర రాష్ట్రముపట్ల ముముఖుల మాపరైరి. కాని 1౪89 లో మరల సాంధ్రోద్ద్యమమునకుఁ దోడ్పడిరి” ఆంధ్రులు సాంబమూర్తిగారి నపార్థము నేసికొనుట “ప్రమాదము” అని సీతారామమూర్తిగారు హెచ్చరించిరి.

అటు మతుఁబూడ్చి పెట్టె నిలు
లందుకొనెన్ భరతోర్వి శృంఖలా
చటల విపాటన క్రియలు;
బాపురే ! దంపి తిరిగి తాంగుడై
జొటజొట నెత్తు తోడినను
కూరతిఁ బాఠుఁడు సాంబమూర్తి, నీ
కెటులతఁ డెగ్గవేయు జన
నీ ! వివేచాలని వాడు లేర్పడెన్.

“ఆంధ్రరాష్ట్రము నంగీకరింపునని మ నీ వాగు కాంగ్రెసుపెద్దల కవికు రాయబారము పశుపఁగా వారు ముఁగోరికను తృణీకరించిరి.” సీతారామమూర్తిగారికి కగుపు మందెనది. ఎంత తీవ్రముగా పద్యములను రచించినాఁగో చూచినారా ?

ఏటికో దిక్కు చూచిన యీ జోహాన్లు
దనికో సిగ్గులేని యీ చేవురింపు
తేలూకో రాయబారముల్ వేలముగము
లెందులకో రాష్ట్ర లభి కై యింత రగవి?
ఎవ్వఁడాదాత మనరాష్ట్రమిచ్చి పంప
వరము లివ నెవ్వఁడా గోకవల్ల భుంకు
యాచనాదైవ్య మెఱుంగని యాంధ్రజాతి
యింత దిగజాటునే యెంత వింతపుట్టె !
ఎందఱువుల వెంటఁ బర్యవ్రతీల
మేఁక మెడదంటి పొటికి మెచ్చలేల
యరిసి యాత్మావలోకన మాచరింపుఁ
డదిగో ! మన ముక్తి మనచేతియందె కలదు.
విశ్వరూపమ్ముఁ జూపించు వేళిలంగు
జీన్మితోవుట లోకమ్ము మెచ్చులోడు
వివముచది యెంత సేవ్యమై వెలయుఁగాక
తలదిరుగువారి మన్నింపఁ దగగు లిగు.

అటులనే ముభాసు బాబాంధ్ర రాష్ట్రవాంఛను తిరస్కరించినపుడు కొన్ని పద్యములను రచించిరి. అవాటి సీతారామమూర్తిగారి యానేతిము కాంగ్రెసు పెద్దలనే పరిర్థిజంపవలయు నన్నంత వలకు పోయినది. ఈ క్రింది పద్యమును జూచుకూ.

వాసిగలట్టి నీకుఁ దల
వంపులుగూర్చుకు కాననియ్యులన్
కేసెకు పెద్దలక విశువఁ
తెల్ల ద నీకుకు ?—లిందు లేళిమున్
దోషమురాగు సంశయము
తోఁ బరిలేదు నభఃప్రమానముల్
వాసన పంచువాఁడు మన
చైధవ మేర్పకు పెట్టె ! వింటివే.

ఈ విధముగా సాంధ్ర రాష్ట్రోద్ద్యమమున కాఘాతములు గల్గించిన యాంధ్రేతిరులనే గాదు సీతారామమూర్తిగారు విమర్శించినది. తెలుగు జాతియెడ, తెలుగుభాషయెడ విముఖతదూపిన తెలుగువారు పైతము ఏరి కఠినవిమర్శకు లోగిరి.

ఒక "యంబ్రహ్మ" తెలుగు రాష్ట్రమున కే
దా "కుంభకోణము" నే
తమనై మొగ్గర మొడ్డినాడని మహా
దగ్గ ప్రభా విభ్రమక
భ్రమకుటిం జూపంగ నేల గ్రుడ్డుజీమి గం
తుల్ వెట్టగా నేల కౌ
ర్య కళాభిజ్ఞుల కేల పిచ్చుకపయిన
ప్రహ్వోత్త్ర సంధానముల్.
మన కేవల్య ముక్తికరుండు "తెనుక
మాటాడరా" దన్న కా
దనమున్ మెచ్చె నింకొక్క తైరవుండు ల
జ్ఞా త్యాగ పారీణుండై
"తెనుగుం జాతికి రాష్ట్రమేటి" కని ధిగ
ధిగావముల్ పల్కెం బ
చ్చని మాటమ్మన; నెచ్చటం గలరు కే
కద్రోహు లేతాదృశుల్.

ఈ రీతిగా పరిశీలు "లయోమయము అంకమ్మ
జాతర"గా నున్న ను సీతారామ మూర్తిగా రట్టి వ్యతి
లేకులను పరిగణింప కలదనియు, నుద్యమము తీవ్రముగా
కొనసాగింపకలయు ననియు నాంగ్రజాతికి ంజేతి
మిచ్చిరి.

కెమున్ నిల్విన జాతి, మాతృజగతి
సమ్మన సంపత్తికై
సకలం విచ్చినవాతి, కీర్తిలహరి
స్నాన ప్రయత్ మూడు కో
ట్ల కుమారుల్ గలజాతి, వీరిగని కం
టన్ నిప్పులన్ నీరునున్
ప్రకటింపం బనియేమి కేవల తృణ
ప్రాయుల్ గదా తాదృశుల్.

ఆంగ్లలు చెప్పపట్టణమునకై సల్పిన కృషి
యాంశ్రోద్యమమందునొకభాగముగానున్నది. తమిళులు
గూడ నాంశ్రోద్యమములో తెలుగువారితోపాలు
సంబంధము వెట్టికొనిరి. కాని యాంశ్రోద్యమముపై
నెయ్యియు మాపుటలో తమిళులలక్ష్య మాంగ్లల
లక్ష్యముకంటె సర్వదా భిన్నముగానున్నది. మద్రాసు
నాంగ్లలకు దక్కనీరాదని, పిలయిన తిదిరరాంగ్ర
భాగములు కలుపుకొనవలెనని తమిళులు ప్రయత్నము
సేసి కృతకృత్యులయిరి. చెన్నపట్టణము తెలుగువారిది
కాదని వారు చాటిరి. ఆనాడు సీతారామమూర్తిగారి

కలము విశ్వమాపము భరించినది. తత్ఫలితముగా
"అణవలు" అనుఘట్టమును రాష్ట్రగణనములో పాడిరి.
"పశ్చిమాంధ్రం" లను భాగమువలె నే యాఘట్టముగూడ
తీవ్రముగా నడిచినది. సీతారామమూర్తిగారు మద్రాసు
ఆంగ్లలదని యనేక చారిత్రికపత్తులను చూపిరి.
అదియేగాదు. ఆంగ్లల ప్రాధికరణమునకు నురులుగా
తమిళుల వివాహసంప్రదాయము లున్నవని సీతారామ
మూర్తిగారి యభిప్రాయము. ఈ క్రింది పద్యమును
చూడుడు.

ఎఱుంగుదురా? మీ రాంగ్లల
గరిమమ్మున కానవారుగా నిటఁ దెండ్లన్
దురగము నెక్కిమి, పందిరి
సరిగుంజల నిల్పు సాహసము నేర్వమియున్.

ఈఘట్టములో తమిళాంగ్ర సంబంధములను తడ
విరి. తమిళులకు సంస్కృతిభిక్ష పెట్టిన పల్లవు
లాంగ్రనుపాలురని నొక్కి వక్కాణించిరి. పారుడు
మన్నది యొక్క తమిళులపాత్రుగాదని పొంకరించిరి.

రాజ కులావతంస మప
రాజిత కౌర్య కథావిభాషి నూ
రాజనలేంద్ర ధూవరపు
రాకృత పుణ్యఫలంబు కంచితో
రాజులు మెచ్చఁగాఁ దమిళి
రాజ్యము నేలఁగలేద చోళులే
రాజులుగారు పొంతులై ప
రాక్రమణిలుగు గారు కారయా.

తిరుపతి, పింహపురిమండలములను ద్రావిడములని
తమిళులు చాటినపుడు సీతారామమూర్తిగారు య
త్నరముగా కవిత్వమువ్రాసి వారికి జవాబు లొసగిరి.
"ఆంగ్లకేసరి నైతి నదిరిపోవఁ దుపాకి కదురుగా నిలచి
జొమ్మిమ్మనాడు.....రంగయ్యనాయఁ డారం
భించి కాసనధిక్కారకరము సంధించునాడు, దుర్గ
దందాన మా దుర్గమ్మ చెలరేగి కాంఠిసంగ్రామంబు
జరుపునాడు" మద్రాసుమాదిను తమిళులార మీరెచ్చట
నున్నారని సీతారామమూర్తిగా రెదురుప్రశ్న వైచిరి.
నాటికి నేటికి వారి యా ప్రశ్నకు సమాధానము లభింప
లేదు సరికదా మద్రాసు తమిళుల కైవసమయినది.

ఈఘట్టమునందు సీతారామమూర్తిగారి మునిశిత
హాస్యము ప్రతిబింబించినది. హాస్యమునకు మూలము
చేశనమని విమర్శకుల యభిప్రాయము. ఆ చేశన

మీ క్రిందిపద్యద్యయములో నిండుగా నున్నది. బరి కింపుకు.

వేటిమి లేదు లేదు మమ

వేటుగఁజూచికుఁ నచ్చమైన మీ
కూరిమి చేరిమిం బహయఁ

గోరిన తిమ్మలమేము; మిమ్ములన్
యాజిన మాకు నిడైనలు

దోసెలు తేర్వన లుప్పమాపు పాం
బాగు నొసంగి యింకెవరు

పండుపునేయఁగ నేర్తు రక్కటా!
తరుమల మావి తేనియలం

త్రావకపోయిన నేమి స్వర్గపుం
బరిచితినున్న సోమరస

పానమునీయఁక యున్న నేమి మా
కిరులగభి న్నిలంబ ముద

యాచల మెక్కఁకమున్నె వెచ్చతై
గరగరయన కాళి యొక

కట్టిదిగో యని యయ్యరిచ్చినన.

ఆనాంధ్రనాయకులలో నొకరు తెలుగువారైనవారుని వెక్కిరించివారు. 1939 లో రాష్ట్ర కాంగ్రెసున కధ్యక్షులుగానున్న పట్టాభిగా రా యనాంధ్రనాయకుని సునిశితమయిన హెచ్చరికతో గౌరవించిరి. దానికీ సీతారామమూర్తిగారు పాంగిపోయి “పట్టాభికి తే” యని నాలుగు పద్యములను రచించిరి. కాలము తరవేగముతో నడుచుచున్నది. తెలుగువా రెన్ని ప్రయత్నములు సేసినను ఆంధ్ర రాష్ట్రము విడివడలేదు. భారతదేశమునకు స్వాతింత్ర్యము 1947 ఆగష్టు 15 నాడు సిద్ధించినది.

1948 సంవత్సరములో నుత్తిరార్థ మంతమున చున్నది. ఆంధ్రలో నొక ఖండమున తెలంగాణము నైవాము దాస్యమునుండి విముక్తిపొందినది. పట్టాభిగారు కాంగ్రెసున కధ్యక్షులై సర్వల ప్రశంసల నందికొనిరి. సీతారామమూర్తిగారి కీ విషయములను మఱచి పోలేదు. విజయవాడ ఆకాశవాణి కేంద్రము ప్రారంభమయిననాడు జరిగిన కవి సమ్మేళనములో నీ కవిగారేమని పాడినో వినుడు :

దుద్రమాదవి పొరుడ పతాకల నీడ

సాంపు పెంపులుగన్న కూరసీమ

పోతనాట్యుని క్రొత్తటాఁ దేనెకైతతో

సుడివోని కైవల్యమిడిన పాలుము

పర్యజ్ఞ సింగము డ్దౌవాభ వైరుషీ

వలికల్ ముసుమించి వలరు వోల

జగ మెఱింగిన బొద్దతై వశిల్ప మహాస్సు

పాంగి పొగ్గకు కలాభోగభూమి

కోటిమంది బిడ్డలు నిండుకొన్న గీము

మన తెలంగాణ మీనాడు మల్ల సఱచి

తరతరంబుల దాస్య బంధములు త్రెంచె

కులుకుచున్నది కంటివే తెలుగుతల్లి.

ఒడ్డ మాగాణియనఁ జక్కు వడ్డ కొడుకు

తెంగతో తెంగువారిఁ గన్పించు పాప

చేరుచున్నాడు నీ పొలిపేరలోన

నీకు నింకేమి కలరు తల్లీ! కొఱంత!

అనవద్య ప్రతిభా సముజ్జ్వలని దే

కారాధక గ్రామణిన్

మన పట్టాభిని విశ్వభారతము స

మృనించె; తేర్గన్న నీ

తనయల్ నేడు పరస్పరాదర సము

ద్రె ప్పాని సంకర్షణలై

తెనుఁ గల్లం బులకింపఁతేసిరి సని

తీ! క్రొత్త సంకాంతితోన.

తెలంగాణము నిముక్తతో సీతారామమూర్తిగారు పాంగిపోయి తెలుగుతల్లికి “రఘోత్సవము” జరుపసెంచి యభిలాంప్రదేశమున కాహ్వనములు పంపిరి. ఆ రథమును లాగుటకు తెలుగువారిని “రండు రండు” అని కేకలు వైచిరి. ఆ తెలుగుతల్లి రథము సీతారామమూర్తిగారికి జగన్నాథుని రథము వంటిది. దానిక్రింద పడి మరణించిన యాంధ్రులు స్వర్గసుఖములు పొందగలరని సీతారామమూర్తిగారి యాహా. ఈ క్రింది పద్యమును పరికింపుకు.

ఆ రథ నేమి ఘట్టవల

కగ్గములై మన హేమ కాయముల్

తీజినఁ దీటుఁగాక! చను

దెండు విచారము లేల చూపు నే

వా రమణీయ వృత్తును

వండురి సచ్చినవారి జాహ్ను నీ

తీరయవండు భోగములఁ

లేల్లరు పెన్నలరేల వచ్చరల్.

ఈ రఘోత్సవములోనే యీ క్రింది “ఆశీస్సు”

వరికి, తన "అకౌంట్" వెల్లడించి సీతారామమూర్తి గారు రాష్ట్ర గానమునకు ధీరతవాక్యము పాడిరి.

ఆంధ్రవాళిమ్ము నాంగ్ర జాతీయతా
మధుర సౌరభ్యముల్ మలయుఁగాక
చిగునెక్కి నేల నాలుగుచెఱంగులయందుఁ
దెలుగు రాచజీకంటు వెలయుఁగాత
లక్ష్మీ సరస్వతీ లలనా నివాసమై
యాంగ్రజేశమ్ము పేరందు గాత
విశ్వమోహన కళాసిద్ధియై తైలింగ
శిల్ప విన్యాసంబు తెలుగుఁగాత
రసక లోకమ్ము నీకు విందు లాసఁగి పాపఁగి
దేశికవితా లతాంగి వర్ణిలుఁగాత
తెనుగు జనయిత్రి పచ్చతోరణముతోడ
నిత్య కల్యాణరాశియై నెగడుఁగాత!

ఇంతటితో రాష్ట్ర గానము పూర్తియైనది. ఈ విధముగా నీ కావ్యము పురాణసాంగ్ర వైభవ ప్రశంస, ఆంధ్రాభిమాన ప్రబోధము, ఆంధ్రోద్యమ చరిత్ర గానము అను గంగా యమునా సరస్వతులకు కూడ

వియ్యె త్రివేణి సంగమమైనది. రాష్ట్ర గానములో నే పుట తిప్పినను సీతారామమూర్తిగారి యాకౌంట్ ప్రత్యక్షమయినట్లు ప్రత్యక్షమగును. తాను తన భావనా సిద్ధిలో నూహించికొన్న సమగ్రాంగ్ర రాష్ట్ర స్వరూపమున కక్షరరూప మొనగుటయందు సీతారామమూర్తిగారు రాష్ట్ర గానమును నిర్మించిరి.

సీతారామమూర్తి గారెంత క్రిమించినను వారు గన్న కలులు రాష్ట్ర గాన సమాప్తివాటికి దివాస్వప్నము లయినవి. ప్రత్యేకాంగ్ర రాష్ట్ర మింకను రాలేదు. ఆంగ్ర రాష్ట్రోద్యమ ప్రయత్నముల చిగువు, వేడి, కార జాంఝరములచే తగ్గిపోయినవి. అక్కడక్కడ తెలుగు మాగాము కావలయునను చిటుగొంతుకలు విన్పించుచున్నవి. ఎప్పుడాంగ్ర రాష్ట్ర మేర్పడునా యని కవి గారితోపాటు తెలుగువా డెదురుతెమ్ములు నూచుచున్నాడు.

రాష్ట్ర గాన విమర్శను ముగించుటకు ముంగురెండు ప్రశ్నలను చర్చించును. గత గాథను వర్ణించు నీ కావ్యప్రయోజనమేమి? రాష్ట్ర గానము రచించు

ఒక
రాలే
మీకు వుండడం
గర్వకారణం

రాలే

వాటికి కవిస్వరూప స్వభావములు, వ్యక్తిత్వ మెట్లున్నవి?—మనవనియే యా గెండు ప్రశ్నలు.

ఆంధ్రరాష్ట్రము సిద్ధించినది. తెలుగు చాలముల మగ్గమున్న గట్లు కూలిపోయినవి. ఆంధ్రు డాంధ్రుడుగా భారతదేశములో రాజించుచున్నాడు. ఇంకనీకావ్యము వలన కలుగు మేలెయ్యది?—యను ప్రశ్న రాష్ట్ర గానమును చదివినవారి మనసులలో నువ్వుతిల్లకమానదు. అట్టిప్రశ్న పాఠకులకు గట్లుట సహజము. మఱి యీ ప్రశ్నకు సమాధానము మనకు లభింపవలయును గదా? లభించునని నా మనవి. ఈ కావ్యము, సంపూర్ణముగా వాంఛరాష్ట్రమును గూర్చి చేసిన గానముతో నాద్యంతిము నిండియున్నది. రాష్ట్రగానములో తెలుగువారి చరిత్ర, రాష్ట్రమునకై వారుపడిన పాటులు, చేసిన చేష్టలు రాష్ట్ర సంపాదనములో వారికి తరస్థిని యొడ్డారములు వర్ణింపబడినవి. అనగా నవాంధ్ర రాష్ట్ర చరిత్ర దీనిలో గానమునీయబడిన దన్నమాట. రాష్ట్రోద్యమములో పాఠద్యము వహించినవారికి కావ్య మెట్లున్నను ముందుముందుతరములవారికి వాంధ్రరాష్ట్రమును గూర్చి యొక కవి యభినివేశముతో ఆంధ్రాభిమాన ప్రబోధకముగా నెట్లు గానమునీనెనో యాంధ్రోద్యమ మేయే మార్పాటులకు లొంగినదో జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుటకు రాష్ట్రగానము తోడ్పడగలదు. ఆంధ్రప్రజలకు సంబంధించిన యిత్యుత్తర మందు కలదు. కావున రాష్ట్రగానము ప్రజాకావ్యమగుచున్నది. సీతారామమూర్తిగారు ప్రజాకవి యగుచున్నారు. అదియునుగాక తెలుగువాడు రాష్ట్రము సిద్ధించుటకు చేసిన ప్రయత్నములలో, నడిచిన పయిలలో తెలిసియో తెలియకయో కొన్ని పెనత్రోవలుపట్టిరి. అవాదాంధ్రత్వ మాపాదను ప్రకము మూర్తిభవించిన యొక తెలుగు మానిసి యెంతగా వాటియినాడో యీ కావ్యము

వ్యక్తికరించుచున్నది. ఆంధ్రులలో గూడుగట్టిన యనైకమిత్యమెట్టి యనర్థములకు దారితీయునో రాష్ట్ర గానము యథాతథముగా చిత్రించుచున్నది. మనము మన గతిచరిత్రనుండి నీతిని నేర్చుకొని మనదోషముల కుచ్చాటనము నీయుటలో రాష్ట్రగానము చేయూతగా నిల్చునని నా మనవి. మొదటనే చెప్పవల్లు నవాంధ్ర వాద్యయములో నూతనశాఖయగు వాతీయ కవిత్వము నకు రాష్ట్రగాన మొక చిహ్నముగా నుండును గూడ.

ఇదే గెండువ ప్రశ్న. ఈవాటికి కవిస్వరూప స్వభావములు, వ్యక్తిత్వము లెట్లున్నవి? సీతారామ మూర్తిగారు “మనవి”లో చెప్పిన మాటలను మరియొక పారి చదువుకూ. ఆయనకు నేను తెలుగువాడనను సహంకార మెక్కువగానున్నది. తెలుగువాడు తెలుగు వానివనే జీవింపవలయునను నాకొంక్ష సీతారామ మూర్తిగారికి మిక్కుటముగా కలదు. వేదభాషలలో నాచార వ్యవహారములలో తెలుగుదనము విడనాడుట నాయన సహింపకు. వారికి రాయలసీమ, పాగరాంధ్రము, తెలంగాణమున్న కృత్రిమ విభజనము కంటగింపుగా నుండును. ఆంధ్రుడొకడే! ఆత డాంధ్రసీమ డని సీతారామమూర్తిగారి తలంపు. ఆంధ్రోద్యమ మున కవాంధ్రులు ఆఘాతములు కల్గించిననా డీకవి తోకత్రొక్కిన త్రాచయ్యెను. ఆంధ్రజాతిలోని నుడ దోషమును సీతారామమూర్తిగారు ప్రకటించి ప్రశంసించును. కకినముగా విమర్శించును. దోషములయెడ నాదృతిమాపు తనవారినిగాని, యితరులనుగాని యీ కవిగారు గరవింపదు. ఆంధ్రత్వము గెంత కొనియాడినను భారతీయత్వము నీ కవిగారు మఱచిపోలేదు. ఆంధ్రు డాంధ్రరాష్ట్రముకొఱకు యత్నములు సలుపుటకునుం దతకు తెలుగుదనము పాటించవలయుననియే సీతారామమూర్తిగారి యావేదనము.

ము ద్ద బం తి

శ్రీ బో యి వీ మ న్న

నవ నవోత్పల్ల బాల కైరవ నమాజ
మింక తన్నోల్లదని — శర ద్వృద్ధ డెంద
మగిలి హిమకమి జింది — పాహంగణమున
పూచె ననుకొందు బంతి పువ్వులుగ నిట్లు.

శరదవసాన సంధ్య తమిజార్చిన కోర్కెల మూర్తులివ్వి ; మి
గ్గురులుగ వ్రాలి, చెందొవల గుండెలు త్రావి, విభాత వేళ కే
మెరుగ నటుల్ ననించు, వికసించు, రచించు వధూ విభూతులన్ ;
తరుగని శోభ లివ్వి, సరదాల రథాలివి, ముద్ద బంతులే !

ఈ పిన్న బంతి చెట్టు మ
హా పెరిగిన సందెడే ; ఆనంతముఖాలన్
పూ పడగలు విడిగి జగ
ద్వ్యాపారము నడుపు శత సహస్ర ప్రభలన్.

ఇల వాసంతికి లేదు, జాతికిని లే దీచాటి సౌభాగ్య ; మే
యల రేనిన్ నిజ వర్ణ వాసనల బుయ్యారమ్ములో వాడి వ
త్తలగున్ ; జీవన మాధురీ కృషికి సద్యస్సూక్ష్మిగా బంతి — గొ
బ్బిళులన్, గుమ్ములన్, శిరమ్ములను దీప్తి జెందు నూత్నాంశలన్.

వేయి కాల సర్పముల గుప్పిటను బట్టి
పడగ లెత్తించి ఆడించు బంతి కొమ్మ ;
బీజమై కాలమే హృదభిని శయింప,
బంతి సహారా నిలుచు ద్వార బంధమందు.

చెలిమిని తమ్మి కళ్లు వికసించగ జేసిన నిండు మోము జా
బిలి నలరింపగా పడగవిప్పిన పెంజెడత్రాచు మేనికిన్
చెలువము కూర్చు బంతులనుచిక్కగ గుండెల కద్దు కొన్నదే
కలిమి ; అతండెవో రతికికాంతుడు, కాంతు డనంత సృష్టికిన్.

కొన్ని ప్రయోగాల పరిశీలనము

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు

ఇటీవల వెలువడిన యాంధ్రభాషా లక్షణ గ్రంథము లలో నాంధ్రవ్యాకరణ సంహితా సర్వస్వ మొక యుద్ధాంశము. 1 ఇది సంకీర్ణవిశేషంబల దెబ్బది నాలుగు పుటలలో రెండు భాగములుగా విభక్తమైనది. పర్వస్వము అనుపేరు ననుసరించి యీ గ్రంథమున నాంధ్రభాషా వ్యాకరణము లన్నింటియొక్క సమగ్ర సమన్వయ పరిశీలన ముండునను నభిప్రాయము విద్యల్లోకమునకు గలగవచ్చును. కాని ఇది యట్లుగాక, ఆంధ్రభాషా వ్యాకరణములలో నర్వాచీనమును, సంకీర్ణమైన శతాబ్ది ప్రథమార్థమున వెలసినదియు, పరవస్తు చిన్నయమారి ప్రణీతియనగు బాలవ్యాకరణ మునకు విశ్రుల వ్యాఖ్యానగ్రంథము. ఇందు చిన్నయ మారి తన వ్యాకరణమున నిచ్చిన భాషాలక్షణములకు, లక్ష్యములకు ప్రయోగములు ప్రదర్శింపబడియున్నవి. 'ప్రయోగమాలమ్ వ్యాకరణమ్' అనుశ్లోకము ననుసరించి గ్రంథకర్త యీ గ్రంథమున కది ప్రయోగ ములను, ప్రతిలక్ష్యమునకు చూపుటకుఁ బ్రయత్నించి రనుటలో సందేహములేదు. కాని వానినిగూర్చి వివరింపునపుడు, పలుచోట్ల—'ప్రాచీన కవిప్రయో గము లభింపలేదు', 'ఏకాశముందును లేదు', 'కవి ప్రయోగ మగవడెను', 'భారతమున గన్పట్టెను', 'మచ్చు నక్షర కానరాదు' అని యుద్ఘాటించుటచేత, నట్టి ప్రయోగముల పరిశీలనమునే దావశ్యిక మైనది. ఈ వ్యాసమున నట్టి ప్రయోగములు కలిపయము మాత్రమే ప్రదర్శింపబడినవి.

కల్లారము

కల్లారము: (ఆం. వ్యా. సం. స. పుట 38. సంజ్ఞానూత్రము.) "కొన్ని సంస్కృత శబ్దముల విషయ మునగ్రంథకర్తలను బ్రాంధులనుచు నూతన శబ్దములను భాషలోఁ జూపుచున్నారు. శబ్దప్రాస మహానిధి: పత్రికపట్టణ, కల్లార. శబ్దార్థచింతామణి: పత్రికపట్టణ, కల్లార. లింగాభిప్రాయము: పత్రికపట్టణ,

కల్లార. శబ్దార్థాకరము: పత్రికపట్టణ, కల్లార." అని కలదు. దీనివైవాఖ్య:

"కే జలే హ్లాదతే కల్లారం - అని వ్యుత్పత్తి. జల మందు హ్లాదించునది. ఇంచుక గోలుపును, పరి మళమును గలిగియుండు కలువ అని యర్థము. సంస్కృతియనున బ్రహ్మ, చిహ్నము, కల్లారము, పూర్వాస్థము, జీవా మన్నను పదములయందలి సంయోగములోని హకారము మొదటిదియైయైనను మచ్చారణమున రెండవదిగా వివరించుచున్నది. అట్టి ఉచ్చారణ వికృతియన్నను తెనుఁగున నిది తిత్తిమము లుగా ఒరిగితియులు. ప్రాకృతిభాషలో నిట్టి పదములను తిద్ధవములుగా నెన్నుదురు. 'హ్లా, హ్లా, హ్లా' నలకాం స్థితి యార్థమ్" అని ప్రాకృతిప్రకాశము (8-8) చెప్పుచున్నది. దీనినిబట్టిమాచిన తెనుఁగున తిత్తిమములో 'కల్లారము' అను యాపమే యుండి వలయునని స్పష్టమగుచున్నది."

కాని ప్రాకృతిమంజరిలో పై పదములయొక్క యుచ్చారణమునుగూర్చి యిట్లు గలదు.

"హ్లాద్యస్తీతి కల్లారం కల్లార మభిధీయతే, బ్రహ్మబ్రహ్మ మతి వైహం స్థితి యార్థ మితిదృశీ."

దీనినిబట్టి కల్లారమునకు 'కల్లారము' అను యాపాంతరమున్నదని యేర్పడుచున్నది. కల్లారము యొక్క యాపాంతరమే కల్లారము కాబట్టి 'కల్లారము' తెనుఁగున తిత్తిమముగానే పరిగణితిమైనది. ఇంక 'కల్లారము' అను పదముకంటె 'కల్లారము' అను పదమునకే ప్రయోగములు హెచ్చుగా కానవచ్చు చున్నవి. (1) తాళ్ళిపాక పెరితిరుమలయ్యగారు (తాళ్ళిపాక ఆస్థానాచార్యుల తనయులు క్రీ. శి.

1. గ్రంథకర్తలు కల్లారప్రకార వర్ణన చిన సీతారామస్వామి కామరూపిలు. ఈ గ్రంథ మాంధ్ర సర్వకళా పరిషత్తువారిచే బ్రకటితము (1951-52). ఆం. వ్యా. సం. స. అని సంక్షిప్తరూపము.

1500) తమ చక్రవాళి మంజరియందును, సుదర్శన రగపయందును 'కల్లూర' మని వాడియున్నాడు.

చక్రమంజరి: "మిసిమి కొండలు తమమీఁదకల్లూర పోరములో ధరియించి యంబువుల చల్లి" చక్రవాళిమంజరి యందలి నియమము ననుసరించి యీ శబ్దము 'కల్లూర' అనియే యుండవలెనుగాని 'కల్లూర' అని యుండరాదు. ముక్తపదగ్రస్తమున చక్రవాళిమంజరి ద్వీపదయందు చివర పదమధ్యమున సంయుక్తాక్షరములలోఁ గిందనే హల్లుండివ, దానితోడినే తరువాతి పాదము మొదలిపెవలెను. ఈ నియమమున 'క' చక్రవాళిమంజరియందే యుదాహరణము చూపెదను.

గంధమాంబు పంకరుహ కన్యూర
పూర్వైత్యముతోడఁ బాసఁగఁబుచ్చుదులు.

పై యుదాహరణలో 'కన్యూర' శబ్దములో సంయుక్తాక్షరము 'ప' తొరము. కావుననే తిరిగి పాదము మొదలిపింపవచ్చును 'పూర్' అని మొదలిపివది. ఆ రీతిగానే, కల్లూరలోని పోరశబ్దముతో గంధపాదము ప్రారంభించినది. అట్టిచో 'క'తో 'అను' కూపముండుట కవకాశమే లేదుకదా!

ఇట్లే సుదర్శన రగపయందును 'కల్లూర' శబ్దముపయుక్తమైనది.

2 కల్లూరమాలికాధరము చక్రము.

నిల్లధూమ సంశ్లిష్టము చక్రము.

ఇంకొకన్నను పృథ్వుగా ప్రాసయందున్న ప్రయోగముల నుదాహరించుచున్నాను.

క. బల్లాయినోమనట్టియె
దల్లాయలైనట్టి నిల్కడతో గనుగొన్నన
మేల్లా దంటి నిఖిలుగ

కల్లూరమరందముల్లు కల్కికై బల్కల్.

కవిజనోజ్జవని. 78 ప. 80-టి రఘునాథ భూపాలుడు.
(పునఃకొట్ట రాజు)

క. లిల్లజకపిండ్రుఁ డెవెరా

ల్కల్లూర ప్రియమథా నీకరములు నీ భా

మల్లార్ని మొదవఁజేసెను

బల్లితముగ నీ కట్టిపై ఘటమొనరింతున్.

యామినీ పూర్ణ తిలకా విలాసము. పెల్లపిల్లనరచవి
ద్వితీయాశ్వాసము. 34 పుట. 1904 ముద్రణము.

కల్లూరము అనుపదము చాల ప్రాచీన కాలము నాటికే 'కలు హారము' రూపము నందినది. క్రీ. శ. 1139 (శక. సం. 1051) నాటి నాదిండ్ల శాసనమున నిట్లు గలదు.

ఉ. మేరు గుణావతాగుఁడగు

మేడనికిం గలుహారగంధి యం
భోరుహాశ్లేత్రి, యన్వయవి

భూమి... 'మేడనాంబకుకా."

(తెనుగుకవుల చరిత్ర)

ఈ పద్యమయ కావనమును ముద్రించిన యాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారి కావన పద్యమంజరి (15 పుట. నెం 19 ను. కావనము. 3 పద్యము) పీఠికలో పై శబ్దమునుగూర్చి యిట్లు వ్రాయబడియున్నది. "కల్లూరగంధి" యనుటకు మాఱుగా 'కలుహారగంధి' అని యున్నది. 'కలుహార'శబ్ద మపశబ్దమును ప్రాంతిలో పీఠికాకారు లట్లు వ్రాసిరి. కాని యీ క్రింది ప్రాచీన కవి ప్రయోగములు పరిశీలించిన కలుహార శబ్దము లాక్షణిక మైనదేయని వెల్లెవోప్పను. ఇన్ని చోట్లకవి కుమార సంభవములో—

నీ. 2 లజాతి కైరవోత్పల కలుహారాది

గంధంబులోలి సద్గంధములుగ ఆ. 9

కమల మృదులిపములు కల్లూరమనువోత్పలముల—

రంకువోట్ల నీ పదము ప్రయోక్తమైనది. ముద్రణము లలో గంధపదోట యటవలఁదిలో కల్లూరయని యున్నను వ్రాత ప్రతిలో 'కలుహార' అనికలదు. గంధ వచోట ఆటవెలఁదిగావున వందవప్పులో 'కల్లూర'గా దిద్ది నను సరిపోవును. మొదటి యుదాహరణములో "జల జాతికైరవోత్పల కల్లూరాది" అని దిద్దిన వందోభంగ మును. కావున నన్నెచోడ మహాకవి 'కలుహార' పదమే యుపయోగించెనని తెలియవలెను.

క్రీ. శ. 1400 ప్రాంతమునాఁడగు మడికి సింగన తన పద్యపురాణములో నీ పదము నుపయోగించి యున్నాడు. మ. నురనై రిన్ గలుహార పంచకమునన్ బూజించి... 3 ద్వీపద భారతమున తిమ్మకవి:

2 Minor works of Tallapakam poets Annama charya and his sons. T.T. Devastanam Series, Vol. 1. Pages 17, 10, 67

3 ఈ గ్రంథ మాంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు వారిచే ప్రకటితమైనది. ఆంధ్ర సాహిత్య పీఠాధిపతిలు. క్రీ. వింగళి లక్ష్మీకౌంత్తముగారు పరిష్కర్తలు. సంపాదకులు.

ద్వి. కలహర వశశేత్ర కడగంటి చూడ్చి

యెలసి నుట్టిన చిత్తము లైల పవన

అది పద్యము—238 పుట.

తెనుగు భాషా సంప్రదాయము ననుసరించి పద మిన్యమున సంయుక్తాక్షరములుండవు గావున, కల్హరము శిథిలమై కలహర, కలహర రూపములుగా మార్పు చెందుట భాషా చరిత్రానుకూలమైయున్నది. ఈ కల్హరశబ్ద పరిణామమును బరిశీలించియు అది దియు మారకరి తన కవిసంకేతము విచ్ఛేదమున, తద్వల తిరంగమున కల్హరమునకు తద్వలము—“కలహర”యని చెప్పి యున్నాడు. తెనుగు నిఘంటుకాగ్రుం దీనిని చూచినట్లు కొనరాదు. “కలహ” దేశ్యముగా శబ్ద రత్నాకరమున (160 పుట), మార్కరాయ నిఘంటువు రెండవ సంపుటమున (190 పుట) వ్రాయబడి యున్నది. కాని పై చర్చనుబట్టి కలహ దిద్వలమే! కల్హర శబ్దవచనముగాని దేశ్యముకొదు అని నిర్ణయింప వచ్చును.

చిగురాకు

అం. వ్యా. సం. ప. ప్రథమ సంపుటము 854 పుటలో “చిగురాకు” అను టుగాగమరహిత రూపము భారతమునఁ గన్పట్టలేదు. అని గ్రంథ కర్తలు వ్రాసిరి. కాని ‘చిగురాకు’ అను టుగాగమ రహిత రూపమును తిక్కన సోమయాజియే ఆనుకొననిక పద్యమున వాడియున్నాడు.

సీ. చంచులఁ జిగురాకుఁ జించియారుచు నలి

నెలు గిచ్చు గండం గోయిలల సాంపు-

1.182.

ఇది కన్యా వివరము సమద్రవీరమున వచమున తేన నప్పడుగల వనవర్ణనలోనిది. పై వాక్యమునకు రెండు వాక్యములకింద వారు కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణ సార సంగ్రహమున విచ్చిన ‘చిగురాకు’ గల భారత పద్య పాఠము నుదాహరించి, ప్రాంత ముద్రణములందు దానికి పాఠభేదమున్నదని నిరూపించి, నాచన సోముని యుత్తర హరివంశము వందలి ‘సుడిగొన్న చిగురాకు జంపంబు’ అను ప్రయోగము నుదాహరించుచు “అట్టి ‘చిగురాకు’ అనురూపము పాధువుకొదవ రాదు” అని వ్రాసిరి. కాని తిక్కన సోమయాజి ప్రయోగమే యున్నప్పు డింత చర్చయే దీనిగుఱించి యవశ్యకము.

ద్వి. పారిగొని పోవుచు బొందిపై నవుడు

వయచిన చిగురాకు వడి బంపితియ్యి

వయవై చి... మహిమ. 16. పుట.

అని పాల్కురికి సోమనాథుడు పండిత రాగ్య దిరిత్రలో నీపదము వాడియున్నాడు.

గ్లా: గ్లా

సంస్కృతమున ‘గ్లా’ అనగా చంద్రుడు. ఇది యేకాక్షర శబ్దము. పుల్లింగము ప్రతిమాసం గ్లాయతి క్షయతీతి గ్లా: జ్ఞ. అని దీని వ్యుత్పత్తి గ్లామే హ్యక్షయే. ప్రతి మాసమును క్షయించువాఁడు అని దీని యర్థము.

తెనుగున ‘గ్లా’ శబ్దము తల్పియమైనపుడు, చిన్నయమారి బాల వ్యాకరణమున నీ శబ్దమునుగూర్చి యీ క్రింది మూత్రములను గాదించియున్నాడు.

ఇ గ్లా రా యుగంతంబుల ప్రథమైక వచనంబు నకు లోపంబు. బా. తల్పి 44

రై గ్లా శబ్దంబుల కోత్యంబు విభాషనకు 64

ఇగ్లా రామూత్రంబుచేతం ప్రథమైకవచన లోపం బు. రై లో, గ్లా గ్లా. 64

చిన్నయమారి మూత్రము ననుసరించి మూర్ఖు రాయ నిఘంటువు రెండవ సంపుటము 892 వ పుటలో “గ్లా:గ్లా. గ్లా. మ. వి. జ్ఞ. పుం 1 కృష్ణపక్షముందు క్షయించువాడు. చంద్రుడు. 2 క్యూరము” అని కలగు. శబ్దస్వరూపము ప్రవిర్భుతమైనదేకాని కవి ప్రయోగములు అంగుఁ గన్పట్టవు. ఈ సందర్భమున అం. వ్యా.సం. యందిట్లు వ్రాయబడియున్నది.

“గ్లా:గ్లా:రై అనువాటికి సయితము కవి ప్రయో గము లభింపకున్నను నవి పాధువులనుటకు నవ్వుయూర్వ గ మూత్రములై పరమ ప్రమాణములగుచున్నవి.” (పుట 607)

సంహితాకర్తలు పరిశీలింప లేదేమో కాని గ్లా శబ్దమున కీ క్రింది ప్రయోగములు నిర్ధారకముగాఁ గన్పట్టు చున్నవి.

1. కాశీఖండము.

రగవ: కంకేకాలకిరీట విటంక

గ్లాగుచిమళుకిత బలముడీ కర్ణిక. 6-124

2. పాండవరంగ మాహాత్మ్యము

ఘనపాకవింబక గ్లాదింబ 4-288

3. విజయవిలాసము

“గ్లానాడమెన్” 1-141

4. విజయోద్ధవని-(ఇది పుదుక్కోటరాజు రిఘు నాథ తొంభమాన్ రచించినది. పదాష్టాశ్రుతం గ్రంథము) యితవందనకిచ్చిన పదుపద్య. “గ్లా విమలాక్ష, పేంకటన గాగ్యమ్”. ఇదట “గ్లా” రూపమునికేయతి. కవి సీసపద్య పాదమును కందపద్యములో నిట్టిమిచ్చి యున్నాడు.

5. దిగ్గలల నా కబరీగర

ప్రగ్లాలికి రీహల సద్దురగిలా

నిగ్లా పిత రక్షమాత్రాం

డ గ్లా విమలాక్ష, పేంకటన గాగ్యమ్.

6. అనూబలపతి

“గ్లా యదయించెన్ బ్రహ్మదకరుడైమింబన్”

అనూ. 823 పు

7. కావ్యాలంకార చూడామణి

క. గోవులు పిరుకంగ గ్లానికులనృపతులు ధ

ర్యానిష్క్రూతి... 9-87

అని గ్లా శబ్దమును వాడియున్నాడు. దీనిని గూర్చి ఆ. వ్యా. సం. 6609 పుటలో నిట్లు గలదు.

“గ్లా శబ్దమునకును, గ్లా శబ్దమునకును, ‘దుర్లా’ లోపించుటచేసి యది దుమంతములు గా నేరవు కావు ననే వానికి నిగాగము రాజాలకు. ‘గ్లా చేతి, గ్లా చేతను’ అను రీతి నే వాని రూపము లుండవలయును.” అని వ్రాసి పై విన్నకోట పెద్దన పద్యము నుదాహరించి... “గ్లానికుల...” అనునది ప్రామాదిక మనకతీతమైనది” యనిరి. కాని తెలుగుభాషా సంప్రదాయము ననుసరించి యది సరియైనది.

దంష్ట్రా

“కంఠరాదులు క్లి బహుల్యంబులు బహుళంబుగా వగు. (తత్స 56) కంఠరము. కంఠర. విధాశబ్దమునకుఁ క్లి బ హుల్యత్వంబు నిర్దిష్టంబు. విధము. కంఠరా-వానికా - భిక్ష - దంష్ట్రా - గ్రీవా - పాదుకోల్కా ప్రభృతులు కంఠరాదులు.” అని చిన్నయనూరి నూత్రించి యున్నాడు.

పై గ్రంథమున 612 వ పుటలో దంష్ట్రాశబ్ద మునుగూర్చి యిట్లు వ్రాయఁబడినది:

“దంష్ట్రాశబ్దంబును బుంలింగంబు గాను గానం బడియెడి (ప్రాథ. శబ్ద. 24 నూ) అని ప్రాథవ్యా

కర్త వ్రాసినే కాని యంగులకుఁదగిన ప్రమాణమును జూపలేదు.” సంగీతాకర్తయొఁ బ్రయోగములను జూప లేదు. దంష్ట్రాశబ్ద మాకొంత స్త్రీ లింగము. అయినను ప్రయోగములు “దంష్ట్రము” అనుకొని కన్పట్టు చున్నది.

1. బ్రాతిగా వాదవరాహ దంష్ట్రంబు

భ్యాక మిశ్వరుచేతఁగాదె యున్నదియు.

బసవ పురాణము - 6-888 పం.

2. ధరణి మదములేని కరుణనుతోలే దం

ప్రీములులేని పన్నగములు తోలే.

సకలసీతి సమృత్తము. 1-50 ప.

దృష్టి - దృష్టు

శివభక్తి జనులమీఁదివ దృష్టు గాగ

సవినయ సంభ్రమానక్తి మొక్కుచును.

(బస. 2-79 పం.)

బాలవ్యాకరణమున ఆచ్చిక పరిచ్ఛేదము 12 శ సూత్రమున “బహువచనము పరంబగు నపుడు ‘వ-ల-ట-ర’ ల యుత్సంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా వగు.....తత్సయంబులం గోటి పిప్పలి శబ్దంబుల కీకార్యంబు చూపట్టెను. కోట్లు=కోటులు, పిప్పళు=పిప్పలులు” ఈ సూత్రముక్రింద వ్యాఖ్యాన మున నిట్లు గలదు:

“నేటి ముద్రణ సంస్కర్తలు కొందలు భారత మున “దృష్టు” అను శబ్దమును ప్రక్షిప్తము చేయు చున్నారు. “దృష్టి-సం. వి. ఇ. పు. బ. దృష్టులు దృష్టు.....క.....రా - కమున వనోగవ్య స్నేహ మ్ములానెడి దృష్టునిర్వి రియుగతతిపయన్” అది. 8. ఆ. 106 (నూ. రా. ని). ఇట కుంత్ పనుండు లను పోదరులు చూచుటలో బహువచనమావశ్యకిమని ప్రక్షిప్త పాకకారుల యాశయమై యుండును. ఇట్లే మఱొకచోటను గలదు. ఈ అజ్ఞాన కొండబిచ్చ దివ బోధను చేయుచు గూఢనూప శిఖాజ్ఞతలేమిఁ దెచ్చి కృతకాయము మీఁదను దృష్టునిల్పఁగా!... (విరా. 4-74 వావిల్ల ముద్రణము). ఇట్టిచోటులందల బహు త్వము నంగును జాత్యేక వచన ప్రయోగములు నిర్దిష్ట మగుటచేసి “దృష్టినిర్విరి”, “దృష్టినిల్పఁగా” అను రీతిని పైస్థలద్వయమునందును గవి ప్రయుక్తపాఠములై

యందునుని గ్రహింపవలయును. “దృష్ట్యోక్తు-పిష్ట్యుక్తు” అను రూపములను విర్యహింపఁజాలు కవిప్రయుక్తము లని విశ్వసింపఁదగిన ప్రామాణిక ప్రయోగములు లేమిం తెనీ యవి యుపేక్ష్యము లనఁదలము.” పుట. 789

మొదట “దృష్ట్య” అను రూపమునకుఁ గవి ప్రయోగములను జూపెదను.

నన్నెచోడని కుమారసంభవము—

గీ|| తన్నుఁగని యనిమిషులై రొ మన్న యైరొ
నాఁగ ననిమిషదృష్ట్యను నాకి సమితి

దగిరి కనుఁగొన..... (4-89)

పై ప్రయోగమున - “నాఁగ ననిమిషదృష్ట్యను”

అనఁచో ‘నాఁగ ననిమిషదృష్ట్యల’ అన్నను సరిబోవును గాన నిది నిర్ధారక ప్రయోగము కాదని వాదించవచ్చును. అట్లయిన నీక్రింది నిర్ధారక ప్రయోగములనుఁజూడుఁడు. పండితరాధ్యక్షరీత్ర—

ద్వి. మును మజ్జనాంబువుల్ ముంచిన దృష్ట్య
నిను పారి తను పూఁత నిగిడిన దృష్ట్య
పానరారి క్రోవ్యుడల్ పూన్చిన దృష్ట్య
ఘనఘాప ఘామంబు గప్పిన దృష్ట్య
పరగంగ వారకుల్ పర్వినదృష్ట్య

(చీవ. ప్ర. 179.)

లీల జంగమ దృష్ట్య ప్రమదాక్ర సమితి

పరగజంగమ దృష్ట్య ప్రమదాక్ర సమితి

నెఱయు జంగమదృష్ట్య వలలు లింగంబు. 194

వెలిచూచు దృష్ట్య లో పీక్షించు మనసు. 221

తనదృష్ట్య నాఁటి నొచ్చునో లింగమూర్తి 226

ఉచ్చి పాఠఁగఁ జూచు మరుదృష్ట్య చూచి.

పురా. 832.

ఉపతాప లీజంబు బువిదల దృష్ట్య. 844

మలపారుపై దృష్ట్య నిలిపి సమ్యక్తిని. 866

మఱి యట్లుగాక సమ్యగవై దృష్ట్య. 424

నానాగ్రమున దృష్ట్య నలినాటుకొల్పి.

వాద. 618

ఇంకను మహిమ, పర్యత ప్రకరణమున పా. 58,

220, 829, 405 పుటలలో ప్రయోగములు గలవు.

పై యుదాహరణలలో నొక్క స్థలమందైన “దృష్ట్య”

అనునది “దృష్టులు”గా మార్పుటకు పిలువదు.

మఱియు:

కరము నైవేద్యముల్ గప్పిన దృష్ట్య
లేనగుఁ దాంబూలాదు లింపైన దృష్ట్య
లసను పుష్పంజలు లసరారు దృష్ట్య -

—

గా..... చీవ. 179.

అని “దృష్టులు” అను రూపముగూడ ప్రయోగించుట చేత దృష్టి శబ్దమునకు బహువచనమున దృష్టులు - దృష్టు—అను రెండు రూపములు గలవని నిర్ధారితమగుచున్నది. ప్రచురముగా “దృష్ట్య” అను రూపమే వాడుకలో నుండుటచే, నన్నయ, తిక్కన ప్రయోగములలో, “దృష్ట్య” అని యుండుట ప్రాచీన మహాకవి, సమ్యక్త మేవని గ్రహింపవలెను. పై ప్రయోగములన్నియు, సంహితాకర్త మహాకవిగాఁ బరిగణించిన పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథమునుండి గ్రహించినవిగాన విశ్వసనీయమగుటలో విప్రతిపత్తిలేదు.

ఈ దృష్ట్యను గూర్చిన చర్యయంతయు సంహితా కర్త-నన్నయ యాంధ్రశబ్ద చింతామణి రచించెనని చాళుటకు, పట్టుదలతో పరిశ్రమచేసిన పాక్షికదృష్టిచే

భారతి సచిత్రమాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు	కాజుకల్	రం. బ్రాగు
4 వ కలరా పేజీ		
2 లేక 8 రంగులు రు.	125/-	గు. 100/-
2 లేక 8 కలరా పేజీ		
ఒకే (ఎలవు) రంగు	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్ధ పేజీ	85/-	80/-
పావు పేజీ	20/-	15/-

ప్రశ్నోక్త స్థానములకు 25% అదనం.

పంపించు కరువగా 12 ప్రకటనలు చేయు వారికి రం. బ్రాగు లేదు వర్తించును.

* కవులు, కవి కారులు, రచయితులు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచితే లేవకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,
మద్రాసు-1.

నేర్పడినదిగాని, ప్రాచీన కవిప్రయోగదృష్టిలో పరిశీలించిన నిట్టి వాదములయొక్క సవాళకొరకు. (మాడుడు పుట 788, 789 ఆంధ్రశబ్ద-చింతామణి. ఆజంత పరిశ్చేదకారిక, 18 వికృతివివేకము ఆజం. 57 కా, అహోబలవల్యాఖ్య. వీనిపై వ్యాఖ్య 193 విషయము.)

కోట్టు

‘కోట్టు’ శబ్దముపై ఆ. వ్యా. సం. స. వ్యాఖ్యలో (789 పుట.) “కాని యిట్టి కవిప్రయోగ మగపడదు. క. మరపిత్తు కోట్టుం బూర్యా

పరపక్ష దివముల..... (భాంతి 2 ఆ. 25 పు). ఇట్టి సంస్కృత సమాస గతి స్థలములం దవహోబలపతి తన మార్గమును విడిచికొని సంస్కృత సమంబులం దీ విధికిఁ బయ్యితి సంగీకరింపక తీరదుగదా! చ. తన చతురంగసేనలు శతంబులు పేలును గోట్టుమన— (ఉ. హరి 6-8.). వీనిలో ‘కోట్టులు’ నిర్వీర్యమౌ తులి లేదు.” అని కలదు.

ఈ క్రింది పండితారాధ్య పరిశ్రమప్రయోగముల ననుసరించి, ‘కోట్టు’ అను ప్రయోగము, ప్రామాణికమీ, కాదా విచారింపుడు.

ద్వీ. ఈ విధంబున నిర్వచింపబడి గోట్టు దేవాధికారముల తల్లమిచ్చితిని. పర్వ. 271 ఎలమి నిర్వచింపలు సేర్పూరు గోట్టు భుక్తిప్రదస్తానములు నూలు గోట్టు ముక్తిప్రదస్తానములు వేయు గోట్టు. పర్వ. 487 ఎంతయు నటువోక యాశ! ప్రాణేశ

“ప్రతి విశ్వేశ్వర్యులకు” యందు నిన్ను దరిఁజూడఁ గన్ములు దశకోటి కోట్లు రతి, ‘విశ్వేశ్వర్యులు ఇతి’ యందు నిన్ను నుతియించి జహ్వలు శతకోటికోట్లు

...

ఇలజనయనదేవ వీకోయనంగఁ

దలఁచ మనోముఖంబుల సంత కోట్లు

గా..... దీక్ష. 185

పాల్కురికి సోమనప్రయోగములననుసరించియే తిక్కన, నాచన సోమన యీ ప్రయోగమునుచేసి యున్నారు. “మామము సంభవంబుగల మానవకోట్లకు” (భాగ. 1) అని పోతనయు, “ఇట్లు కవలేక బ్రహ్మాండ కోట్లు మెలయు” (విష్ణుపురాణము-1-158) అని బెన్నెలకంటి సూరనయు ‘కోట్లు’ అను శబ్దమును

ప్రయోగించియున్నారు. ‘కోట్టుగోట్టు’ అను వానికిని ప్రయోగములు గలవు.

విప్ప శుభ

ఈ శబ్దమునకు విశ్వసనీయమును కవిప్రయోగ మీ క్రింది వైద్యగ్రంథమునఁ గానవచ్చుచున్నది.

సీ. గంధకంబును జాడకాయ నూతంబును

విప్పల్లు చేలగు తిప్పవత్తు.

(చి-కి-అవంగా చికిత్సాపారసంగ్రహము) సంహితాపర్వస్వకర్త దృష్టిలో నిది మహాకవి ప్రయోగము కాకపోవచ్చును. కాని మహాప్రామాణికంబగు చిన్నయనూరి దృష్టిలో నిది విశ్వసనీయమును, ప్రామాణికము నగు ప్రయోగము. ఎలయన చిన్నయనూరి దీనిని తన నిఘంటువున నిచ్చియున్నాఁడు. సూర్యార్యగారి నిఘంటువున 31 వ సంపుటము 819 పుటలో ‘తిప్ప సత్తు’ అను పదముక్రింద వైప్రయోగ మీయఁబడినది. అందు చికి. (చి. ని) అని కలదు. చి. ని. అవంగా చిన్నయనూరి నిఘంటువు. సూరియు వైప్రయోగము మనము నందికొనినయే యానూత్రము గావించియుండును. చిన్నయనూరి బాలవ్యాకరణమున నిచ్చిన యదాహరణము లన్నింటికి కవిప్రయోగములు గలవు. కవిప్రయోగారూఢముగాని పదమును చిన్నయనూరి యదాహరింపలేదని నిశ్చయముగా జెప్పవచ్చును. వైద్యస్వ గ్రంథమున కొన్ని సూత్రముల వ్యాఖ్యా సంబర్ధమున, సంహితాకర్త ప్రయోగము లేవని చూపిన వాని కన్నింటికిఁ ప్రయోగము లున్నవి.

‘లోపు’ — ఉల్లోపు

“అందుల వారనునట్టి ప్రాచీన రూపములందు వలెనే లోపు శబ్దముపై ‘ఉల’ చేరి పలుకుబడిలో నుకార మకారమై వికృతినంది ప్రత్యయత్వమునందిన శబ్ద మిదియని లో. చెడి.— (భా. నా. పే. 288—పు) ఈవ్రాత పారపాటు. ‘లోపు’ శబ్ద మే కోశమునందును లేదు. అందుల శబ్దమున ‘ఉల’ చేరెననుట సరికాదు. అందు శబ్దముమీఁది విభక్తులకు లట్లురాగా ‘అందు లకు’ మున్నగునవి సిద్ధించును. వెలవల మున్నగునవిలో వలెనే లోపల శబ్దములోనిది పలశబ్దము.” ఆ వ్యా. సం. స. ద్వితీయ సంపుటము పుట 1089. 40 వ విషయము. లోపు శబ్దము కోశముల కెక్కడ పోయినను, ప్రాచీనమునకు వచ్చుచోచు మహాకవి భువార సంభవ ములో నిట్లు ప్రయోగించియున్నాఁడు.

క. నుర గరు దోరగ విద్యా

ధరపుర వర సతులతోడ దనుజేశ్వరు కిం

కరులు రమింతురు దోహ

చరులకు వెలిలోపు గలది చతురానుదా !

ఇచట బ్రహ్మలో దేవతలు తారకాసురుని సేవకులు నేయు దుండగములు చెప్పనపుడు, ఆ కింకరులకు వెలిలోపు, అవగా బాహ్యం భృంగితరములు అను విద త్కూలేడు అని చెప్పచున్నారు. ఇచట వెలి బాహ్యము, లోపు అభృంగితరము-అని అర్థము. వెలిని బాహ్యమున నున్న సతులు, అభృంగితరము- లోపలనుండు సతులు. అనియు నర్థము. లోపుశబ్దము లోపల యను నర్థమున వాడుక చేయబడినది. గృహనిర్మాణ సంవర్ధమున 'లోపల'కు "ఉల్లోపు" అని వివరించును. పై పద్యమున 'వెలి' శబ్దమునకు వెలుపల అనియే యర్థము.

'ఈ పు త న'

"ఇట్లే ఈపుతన - అనునది యిచ్చుధాతువునకు నాశీరర్థక బూద్రూపముగఁ జేర్కొనబడుచున్నది. ఈపుత-ద్రు.-ఇచ్చుధాతువుయొక్క ఆశీరర్థకరూపము. ఇచ్చుతన అనువానికి రూపాంతరము. చ...సరస్వతీ శ్వరుఁ డుదారత మాకు జిరాయనీపుతన. ఉ.రా. 1-8 (మా.రా.ని.) ఇందు 'ఇచ్చుతన' అనియే కవిప్ర యుక్తమేమో? ఈపుతన అనుచోటి పుతారమును నిర్వహించు ప్రాసాదిభుజిత ప్రాచీనమహావి ప్రయో గము లభింపలేదు. 'ఈవి' త్యాగము అను కృదంత రూపము గన్పట్టుచున్నది". ఆం. వ్యా సం.స. ద్వితీయ సంపుటము. పుట 1236.

కాని "ఈపుతము" అను రూపము శ్రీ. శ. 1235 నాటికే గన్పట్టుచున్నది. శ్రీ. శ. 1235 నాటి శివర్ణ కాటని యనుమహిండ్ శాసనమున నీ రూపము ప్రయో గింపఁబడినది.

క. ఉరగేంద్ర దిగ్గజముల కుం

బరమాత్మాచాముగ నాతపత్రము వోలె

స్తర యెత్తిన కిరివరుండును

హరిగాటయ కీపుతము దమామతి శుభముల్!

ఈ పద్యమున "ఈపుతము" ప్రాసభుజితము కాదందులని యీ క్రింది పద్యము చూడుము. ఇది పై పద్యము తరువాతిది.

క. దేవాదిదేవు డివిత

సావరజంగమయముండు సవ్యేశానుండు గౌ

రీవగుం డనవరతంబును

నీపుతం గాటయకు దయ నభీష్టఫలంబుల్.

శిలాశాసనము లందిలి వ్రాత మార్చరానిది. అందును నిది పద్యమయ శాసనము. కావున ఈపుతన అనురూపము ప్రాసస్థానమున నున్నప్పుడు ప్రామా ణికమే-క.

3 తెనుగు కవుల చరిత్ర. మద్రాసు విశ్వవిద్యా లయ ప్రకటితము, ద్వితీయ ముద్రణము.

'ఈపుతన్' అను క్రియారూపమునకు ప్రయోగ ములు ప్రాచీనుఁడగు నన్నెతోడని కుమారసంభవము నందే ప్రారంభముననే కొనఁబడుచున్నవి.

చ. హరివికచామలాంబుజ స

హస్తిము.....న

య్యిగుపురఁజూచి నవ్వుపర

మేశ్వరుఁ డీపుత మాకభీష్టముల్

1-8

చ. అనుపమ దివ్యమూర్తి...

త్రిలోచనాదిలో

చనములు దానయైన రవి

చారు నిజప్రథ మాకు నీపుతన్.

1-6

క. హరుఁ దాదిగ...

మరుఁ డీపుత మభిలవశ్యమతి...

1-9

చ. నగజాత మత్కూరినిఁ

తేకొని తక్కుధగర్వి హివుతన్.

1-10

లభ్యమైన తాళపత్ర ప్రతులయందు, ముద్రిత ప్రతులయందు దీరూప మిట్లే యున్నది. మార్పులేదు.

ఉక్కు పంజరాలు

రమణ శ్రీ

పాత్రలు: కళ్యాణినాయుడు, నారాయణదాసు.
కిరోర్, వెంకట్రాయుడు, రాజయ్య, శ్రావణి,
పోరీసులు ఇన్ స్పెక్టర్, పెద్దమనుషులు—

* * (శ్రావణి నాట్యకళా మందిరం... నలువైపుల కుడ్యాలపై చిత్రకళాంజలి. ప్రకృతిదృశ్యాలు పరిమళాలతో ఆహ్లాదకరమైన వాతావరణం... సముఖంగా, శకుంతలా దువ్యంతుల ప్రణయఘట్టం... సూర్యోదయ కిరణాల మేల్కొన్న స్వేచ్ఛ శకుంతాల ప్రకృతిచిత్రం ... నభాగారాంతరానికి శిరోమాణిక్యంగా నటరాజవిగ్రహం. ప్రేక్షకలోకాన్ని తనవయించే, రంగు రంగుల ఊహల్లో దాగిన భావ స్ఫుర్తి... కళాశ్రీ ఆనందబాహులు నిత్యంవర్షించే, ఆ మందిరంలో... నాట్యసభా సంచాలకుడు నారాయణదాసు, మరో ఇద్దరు పెద్దలు మాట్లాడుకొంటున్నారు సోపానాల మీద ఆసీనులై.)

నారా: కళాకాంత ఆనందబాహులు ఎప్పుడూ యీ మందిరంలో రాత్రింవలసించే! మా నృత్యకళి చూశారూ! డబ్బుకోసం ఆశించడు. ఎంతివేళూ కళారాధన! నృత్య సంగీత విశ్వాసం... మా శిష్యులపరంపర. ఈ శ్రావణమందిరానికి, తీవ్రతలు సమర్పణచేశారంటే నమ్మండి!

1-వ పెద్ద: అయ్యో! ఎంతమాట ... చెయ్యకపోతే, ఎలా చెప్పండి! పెళ్ళి పెదాకులా వచ్చిన

మూలాంటివాళ్ళిం ఏం చెయ్యాలి? మీ నాట్య కళకి, కళ కళిలాడుతూ ప్రాత్యాహ మిత్వం తిప్ప.....

2-వ పెద్ద: మీగారిచ్చే ప్రదర్శనం ఇచ్చితారాలి! ఎన్నన్నావరే! మీ శ్రావణమందిరం పేరునినే సరికి, పాలుతాగే పాపకూడా అభిషయిస్తూ గంతులేస్తుంది.

నారా: నిజం.....నాట్యం, నృత్యం, అభినయం, హస్తముద్రలు అన్నింటికీ మన ఆంధ్రదేశం సాంప్రదాయకంగా భారతావరికే ఒకవడి దిద్దిం దనకొండి! సుఖ్యంగా మా ప్రదర్శనలో— 'జాలరులు,' 'నృత్యవాగిని,' 'శ్రావణ తోర్ణి'... ఒక టైమిటి? ఎన్నిరకాల నాట్య ప్రదర్శనలో?

1-వ పెద్ద: ఇంతిదూరం ఎందుకొచ్చాం? మీ కీర్తి విశే! నాట్యచార్య నారాయణదాసుగారంటే, కొంపమీది శోలి దిగిస్తుంది. పెళ్లి మహారాత్రి ఈ వారంలోనే..... మీరు ఊర అనండి! మూలాంటి కళాకారుల్ని సన్మానించడం మా కనీష్ఠార్థం — మీరడిగివంతా యిస్తాం.....

నారా: ఇప్పుడు నాట్యతారలుగా, ఆకాశవర్షంలో కెగిరిపోయి, చమక్ చమక్ మెరుపుల్ని వాళ్ళింతా, మా నాట్య కళ్యాణారంలో తియ్యారయినవాళ్ళే! మా నర్తకి నర్తకులందరికీ, ఏమూల కదిలినా, ఏ ప్రక్కకొరిగినా నాట్యంగా రూపొందించి, చెలామణిచేయించాలి క్తివుంది!

2-వ: ఆంధ్రుకే మిమ్మల్నింలిదూరం నెడుక్కుంటూ రావడం. మా పూళ్ళో కల్యాణినాయుడుగారు మిమ్మల్ని గురించి, ఎంతో యిదిగా చెప్పారు. మీరు మొదట ఒప్పుకోరని, తిర్వాత వారిపేరు వాచారించమని, 'ధనలక్ష్మి'తో సహారమ్యని... మరి మరి చెప్పారు!

నారా: కళ్యాణీనాయకుగారే!... ఇంకేం? చెప్పి
గారు! ధనలక్ష్మిలో సహా... నాట్యరంగునకి
రమ్మన్నారా?

1వ: బోనంది! మీరూ ఆయనకి ఉండేవరివయం,
ఈనాటిది కాదనీ, జన్మ జన్మల ఋణాను
బంధునీ... ఇంకా ఏదోనో. మిమ్మల్ని పాన
కుతూ చెప్పకొచ్చాను.

నారా: (తెచ్చకుతూ, తిట్టిబుచ్చుతూ) అహం ఎంత
మాట! మా ధనలక్ష్మికి నిరంతర ప్రాతానాం
అయనదేకదూ? క్షమించాలి! (లోపలికిమాటి)
గ్రావణీ! గ్రావణీ! రంకు కాఫీలు తీసుకురా
అమ్మ!

1వ: అబ్బేయ్య! ఇప్పుడెందుకండి! మాటల్లో
తాగేసివచ్చాం. మీరెందుకు క్షమ...

నారా: మీరు మోసుకోల్చిన సంజీవం, ఏమంత
సామాన్యమైందా? ఈ నాట్య కర్మాగారా
నికి, ఆయన భోగసా, పునాదుల్నించి పెరి
గింది!

2వ: అంతమంది మీ నాట్య కర్మాగారంలో పని
చేస్తుంటారా? అందరికీ, అభినయం,
నాట్యం... వస్తాయా?

నారా: విడిగాదు! మా కర్మాగారంలో యంత్రాలు కుప్ప
డింతవ్వు, పాడెం ఆడెం చెతగామి మరీ మరీ
అచ్చునద్ది చెపుతాను. ఒక్కోసారి అచ్చు
సరిగ్గా పడకపోతే, తిగలతెల్లెస్తాం...

1వ: అచ్చు సరిగ్గా పడకపోవడం ఏమిటండీ నా
మొనాం! ఇదేమన్నా అచ్చాఫీసా?

నారా: రంకులకుడా సరిగ్గా కలవకపోతే, అంతా
అలక్కుపోయి, అసహ్యంగా తియారవుతుంది.
(గ్రావణీ, కాఫీలతోవస్తూ యీ మాటలుబింది.
కనూ ముక్కు తీరుగల ముఖం... వెంటనే ఆక
ర్షించే వయస్సు)

గ్రావ: వీరిటి నాన్నా! నవ్వు మాట్లాడేస్తున్నది? అవ
తల వచ్చిన పెద్దకుమారునికి తిగిన సమాధానం చెప్పి
పంపించయ్య!

నారా: దేన్ని గురించి మాట్లాడాను! రంకులగురించా?
అయ్యో! నా పరాకు తిగలతెల్ల! కళ్యాణీ
నాయకుగారిని, గురించి జ్ఞాపకంవచ్చి, ఏదో
మాట్లాడేశాను. క్షమించండి!

2వ: మాకేదో సమాధానం చెప్పి పంపించయ్యండి!

నారా: ముందు కాఫీలు తీసుకోండి! చల్లారిపోతయ్య!

2వ: మీకు బహుశా ఏమైనా ఇబ్బంటారా?

నారా: చూడండి! ఈ నూరురూపాయలనోటుకి చిల్లర
నోట్లుంటే యివ్వండి!

1వ: బహు! దానికేం భాగ్యం! (నోటు తీసుకొని)
సరికొత్త నోటు! నెంబరెం లేదారాదు గదా?

నారా: ఇంకావయం! స్టేట్ బ్యాంక్ లో 10 వేల
రూపాయల చెక్కిచ్చితే కూర్చి రెన్నేను...
ఆ కాఫీయర్ అమ్మి పెద్ద నోట్లే ఇచ్చేశాడు.

1వ: (చిల్లర నోట్ల కట్టలు పైకి తీసి) ఇదిగో! మీ
నోటుకి ఇవి యెడావ్వు కిందుంచండి!

2వ: ఇక బయల్దేరండి! వస్తామండి! గొప్పగా నాట్యం
చేసే, అధనలక్ష్మిలో సహా చేంచేయండి!
కళ్యాణీనాయకుగారు మిమ్మల్ని మరీ మరీ
అడిగాడు.

నారా: గ్రావణీ! ఈ డబ్బు లోపలంచు. సరే మీరు
జిల్లండి!

(పెద్ద మనుషులు వెల్లిపోతున్నారు. కిలోరీ
లోపలనుంచి ప్రవేశించి... లోపలికి పోతోన్న
గ్రావణీకిలోరీ ని మాసి ఆగింది. యువర క్షంలో
స్వేచ్ఛకోసం అతరి కలెప్పలు తెప్ప తెప్ప
లాడుతున్నాయి. ఏదో మహామానం అనుభవం
అతని ప్రతిభని, ముఖంలో విడుదలచాయ కప్పి
వేస్తోంది)

కిలో: దాసుగారూ! ఇవ్వాళేం చెయ్యమంటారు?
'ధనలక్ష్మి'కి రంగులేవు. ఎవరికి రాత్రి సరిగ్గా
నిద్రలేవు. క రెంటు 'డిమ్' గా వుంది. వట్టు
బద్ధకం తిరుస్తోంది...

నారా: ఇంకా వయం! ఒక ఊణం ముందొచ్చావు
కావు... ఆ పెద్ద మనుషులు కళ్ల పడితే, యింకే
మన్నావుందా? బద్ధకం గిద్దకం వసుల్చుకొని,
రంకులు కలుపుకొని, పాగించండి
'హస్తమద్రణం'..... కళ్యాణీ నాయకు
దగ్గర్నుంచి, నాట్య పంకేతంకూడా వచ్చింది.
'ధనలక్ష్మి' మువ్వలు కట్టుకుని, ప్రదర్శనానికి
వెళ్లేవరకూ వృత్తిం చెయవలసిందే.

గ్రావ: పాపం కిలోరీ నిన్నల్లా 'మాప' మద్రలోనే
ఉక్కిరిబిక్కిరయ్యాడు. ఒక్క ఊణం స్వేచ్ఛగా
ఉపిరి చీల్చుకొనికపోతే ఏమైపోవాలి!

వారా : క్రావణీ! కిలోరని బెనకేసుకురావడం ఏం బాగోలేదు. అతికు మన బానిస... ఆ క్కులు తెగిన పక్షి... హు! లోపలికి వెళ్లండి. ఎవరేనా వస్తారు.

క్రావ : మనిషంత మనిషిని, ఎన్నాళ్ళిని, ఉక్కుపంజరంలో దాస్తాం?

వారా : ముందు నవ్వ లోపలికివెళ్లి క్రావణీ! (ఇద్దరూ లోపలికి వెళ్లారు. వారాయనదాసు అటూ ఇటూ పచ్చాల్లు చెప్పాంటే బతుక్కుంచి రాజయ్య వస్తాడు. నమ్మినబంటు. విశ్వాస పాత్రమైన హృదయం. కాపలా కాసికాసి వదిలిపోయిన కిరీం... మంచుకొస్తూన్న ముసలి తినం...)

రాజ : బాబూ! ఆడెవడో ఇవప్పించంనా వున్నాడు. కదల్చంటేకదల్చు... పేనం యిసిగ్గి యిలా నెప్ప నాకొచ్చాను.

వారా : ఎవరునాడు? విపనిమోదొచ్చావంటావ?

రాజ : నెప్పపంటే నెప్పపండి! అంతాఅయ్యగారితో మాటాడాల! అయ్యగారితోటే నెప్పాల! అంటజేగాని, ఎందుకొచ్చిందీ యిప్పి నెప్ప పండి. ఏం నెప్పకుంటారు?

వారా : యవకుడా? ముసలోడా?

రాజ : నా అంటి ముసలోజేసింది! పాపం బెంగట్టుకు పోయన్నాడేమో, పోయినోళ్ళ కోసం దిగాలు దిగాలు మంటున్నాడు...

వారా : సరే రమ్మను... ఎందుకో, విడిచి అర్థంగాని మనుష్యులంతా వచ్చి మీదపడతారు. పేరు 'నాట్య కళామందిరం' లోపలేం వేమలేస్తున్నామో, ఏనాటికూ మాడుకున్నామో మాడ్డానికొచ్చి, వెలిజరి వేమలేస్తాడు! అలాంటి వాళ్ళింతా కళాప్రియులట, కళాప్రియులు...

(రాజయ్యవెళ్లి వెంకట్రాయుకుతో ప్రవేశం. వెంకట్రాయుడు జీవితంలో పండితమనిషి... ఏదో బెంగతో క్రుంగిపోతున్నాడు. దేవుడి మీద భారంవేసిన వ్యక్తిలా కనిపిస్తాడు.)

(నటరాజ విగ్రహంముందు మోకరిల్లుతూ) హేనటరాజస్వామీ! జగన్నాటక మాత్రధారి! నా మొరాలించి, పాలించు!

వారా : ఇన్నేమేనా దేవుడి గువనుకున్నావుటయ్యా మొక్కులు తీర్చుకోదానికీ... ఎవరునువ్వు? ఎందుకీలా వచ్చావు? మాతో ఏమిటవసరం?

వెంక : రాయడిగుండెల్లో రాజకొంటొన్నావా— నాలుకేళ్ళనించి, వలిసి వారతీస్తున్నావా... ఇక భరించలేను. ఈ నటరాజస్వామి ముందు కరిగినీరైపోతాను... నటరాజయ్యా! నా కుర్రాణ్ణెక్కడ దాచావయ్యా?

వారా : మే మేం ఆర్యేవాళ్ళమనా, తీర్చేవాళ్ళమనా? నీదగ్గ రేమేనా చిల్లర నోట్లుంటే పడెయ్!

వెంక : మాపాయి చిల్లరుం దివ్వనా? అంతకంటే ఎక్కువలావుంటుం దీ రాయడిబతుక్కి! నా కొడుకే, నా దగ్గరుంటే, ఏకెన్నీ చిల్లర నోట్లు కావల్సినా తెప్పించి ఇచ్చేవాణ్ణి... బంగారంలాంటి నా తండ్రి, బంగారం తిరిగి పోతున్నా డెక్కడో?

వారా : ఏమై పోయాను?

వెంక : ఏమై పోయాడు? ఎక్కడున్నాడు? అది తెలిస్తే ఇంతమూర మెందుకు? నేను చచ్చేచివరి క్షణంవరకూ నా కొడుక్కొసం ఊపిరి పీలుస్తాను. విడుస్తాను. వాడికోసం ప్రాణాలర్పిస్తాను... పోరాడుతాను... వాడి అమాయక ముఖంమానీ ఎన్నాళ్ళయింది?! ఎన్నేళ్ళయింది?...

వారా : అత్యహత్యి చేసుకొని చచ్చిపోతూ డేమా పాపం!

వెంక : హర హర హరా! గంతకూట నీనోటవిన్నాను? అమా బెందుకొచ్చింది, నీ పాడునోట... నాజేం అప్రమోదపడనా? చావదానికీ! ఎక్కగా చిత్రాలు వేస్తాడు... కిల్లులు చేస్తాడు. నీసరీలు రాస్తాడు... ఒక టేమిటి? చిత్ర చిత్రమైన వ్యక్తి! ఏదేనా యావాడో, మనసులో అయ్యున్నదొంటాడు. మాయచేసి, మనిషిని మోసగించి మీటలుచేసి రహస్య మార్గాలు సృష్టిస్తాడు. ఇలాంటి కళామందిరాలు వేసకువేలు సృష్టించి పోరేస్తాడు. అలాంటి నా కొడుకేదీ! ఇప్పు డెక్కడుంటున్నాడో?

వారా : (వెలుకారంగా) సరకద్యారంవెంత కాపలా
కాయ కూచున్నాడు. వెళ్ళిమాడు. లేక
వాలే ఏమిటి గోడు! కాస్త తీరుబడిగావుంటే
చాలు. ఎవడో ఒకా జొస్తాడు సాంతిగోడు
గొణకడానికి... అంతకంటే బతుకు తెలుపులేదు.
వళ్ళించి పనిచేయరు.

వెంక : ఏదో! నే నడుక్కోదానికి రాలేదు. నీ దయా
స్వభిక్ష నా కక్కరలేదు...

వారా : కిందటి సంవత్సరం ఇలాగే పెళ్ళాం
ప్రపంచలేక చచ్చిపోయిందని కాగితం
రాయించుకొని దహనభక్తుకు సామ్యస్యని
వచ్చాడు. అదేకాగితం పట్టుకుని, అదేమనిషి
మళ్ళీ మెన్న సిద్ధమయ్యాడు. చూశావా?
అనుకోవడంలో దగా... బతికడంలో దగా.

వెంక : నా కుమ్రాడు చావడు. చావలేదు. సత్యం
గానే వుంటా డెక్కడున్నా. వాడు వెన్న
ముద్ద... ఆ వెన్నముద్దని కరిగించి, వెన్నకాచిన
నెయ్యి అమ్మకుంటున్నా గవరో... వాణ్ణి
ఉచ్చుల్లో ఇరికించి, అపకత్తెరలో నొక్కిపట్టి
ఇంప చెప్పలకింద కాళ్ళతో తొక్కిపెట్టి
వాడిచేతి వేటిచాకిరి చేయించుకొంటున్నాడు.
లేకపోతే, నాబాబు ఇంతకాలం తామసించడు.

వారా : ఏండా నీసోదీ... నీ కొడుకు ఖాసీచేసి, ఏ
జైల్లోనో ఖైదీగా ముగ్గుకుంటే, ఏరిటి మవు
చేసిది? ఎవర్నే మంటావ్?

వెంక : హరహరహరా! ఎంతమాట! దేవుకులేదూ?
నీసోట ఎలాంటిమాట విన్నాను! నిమ్మగురించి,
ఇవ్వా శెంతమాట వినిపించిదిరా నాతండ్రి!
నాబాబు ప్రాణాలుపోయినా అలాచేయడు.
ఖాసీ చేయల్సిన అవసరం ఏమిటి వాతండ్రికి!
ఎక్కడున్నా సేవ్వుగా స్వతంత్రంగా బతుకు
తాడు. వాడు బొమ్మలుజేస్తే కొమ్మమీది కొతి
దిగివుంది.

వారా : కోతి బొమ్మలపే వేసే, కోతి ముచ్చప్పమాట
నీ కొడుకు—ఆ కోతికోసం తిరుగుబ్బు పడక
పోతే, సవ్యాసం వుచ్చుకుని, ఏ మంచుకొండ
లకో రెవచ్చుకు పోరాదూ?

వెంక : వాడు కవిజిస్తే అంతేచాలు. మవు
చెప్పినట్టు, సవ్యాసం వుచ్చుకుపోతాను.

వారా : ఏలే, పేపర్లో వేయించక పోయావా?

వెంక : వేయించక పోవడమేమిటయ్యా! ఇదిగో! ఈ
కాగితం. (వారాయదాను కిచ్చాడు)

వారా : 'ఈ పై ఫోటోలో అబ్బాయిపేరు కికోర్,
వయస్సు పద్దెనిమిదేళ్ళు. మణికట్టుమీద గచ్చకా
యంతి మచ్చ. తిరిగిండులమీద అలిగి వెళ్ళిపో
యాడు. ఆమాకి తెల్పినవారికి 116 రూ. బహు
మానం...' ఏలే యింకేం! ఆ మాట పదహార్లు,
గద్దెలా తెమ్మకుపోవడానికి, ఏకాకి నిల్చోనూ
రాలే! వాళ్ళకోసం ఎదురుమాస్తా నుమ్మం
మందు కూచో!

వెంక : కూచుని, కూచుని విసుగెత్తిపోయాను. చివరి
కిలా, ప్రపంచంమీద తిరగబడ్డాను. వదిలి, వదిలి
వేసారాను.

వారా : మీ యిద్దరిమీదా అలిగి పారిపోయా
డంటావా?

వెంక : తిరిగి పదితిరిగి! ఇక వేరే కారణం చెప్పాలా?

వారా : మీ కుమ్రాడి జీవితంతో ప్రారంభం ఆడు
కోవడం ప్రారంభించింది కాబోయి! 'పదితిరిగి'
పాత్ర నిర్వహిస్తూ... నిశ్చేషంగా మవుస్వంజేం
చేశావా? ఇవ్వడెక్కడిని వెదుకుతావు?
నిరాక చేసుకో! నిలువునా నీర్లవా! హా!

వెంక : నీ కాళ్ళెట్టుకొంటాను నీ చేతులు పట్టుకొం
టాను. నా కొడుకుజావ చెప్ప. ఆ మాట పద
హార్లు మవ్వే వుచ్చుకో! నీమాటల్ని బట్టి నీకు
తెలుసునా కొడుకు ఆమాకి—హే! జగన్నాటక
మాత్రధారి! నటరాజస్వామి! ఈయనచేత
నిజం చెప్పించు తండ్రీ!

వారా : చాల్పలేవయ్యా! కలచేతకూడా మాట్లాడిం
చెలా వున్నావు! ఇక్కడెవరూలేదు. ముందు
దయచెయ్యి. మర్యాదగా పోకపోయేవో,
రాజయ్యచేత గంటిస్తాను.

వెంక : గంటిస్తావు... ఎన్నాళ్ళని, ఎంతమందని గంటి
స్తావు... నీ అధికారం వున్నంతవరకూ... నీ
యాజమాన్యం పాగేబంతివరకూ..... (బరిమి
లాడుతూ) ఎందుకయ్యా రెచ్చగొట్టడం? ఆ
మాటపదహార్లు మవ్వే వుచ్చుకో! నా కుమ్రాణ్ణి
నా కప్పగించు.

నారా : ఏం కలగవలెదుగదా?... (కోపంగా) పిచ్చెక్కిందా ముసలయ్యా! ఎవడో, దిక్కుమాలిన వ్యవస్థ తీర్చిపోయాట్ట! తిన్నగా మా యింటలో దాచుకున్నామని వచ్చాడు...రాజయ్యా! చూస్తావేం?

రాజ : సవనయ్యా! వెంకట్రాయడూ! దాసుగారికి మా పెట్టె కోపం నుండి...కోపంవచ్చిందంటే మడిసి గాడు. ఊ పను...

వెంక : పోతా! పొమ్మన్నార కదూ! మీ తిరుప్పావరమే మాకు కావల్సింది...అంతా మీ వాటకం తెలుస్తోందయ్యా! తెలుస్తోంది. ఒక అబ్బాయ్ కోకోర్...కోకోర్...(రాజయ్య అవతరికి లాక్కు పోతున్నాడవెంకట్రాయణ్ణి...)

నారా : హమ్మయ్యా! ముసలాడు కనిపెట్టేసి నట్టున్నాడు. గొప్పచిక్క వచ్చింది. (కంగారుగా అటూ యటూతిరుగుతూ) ఏమిటిదారి? వాణ్ణిలా వదిలియకోడిం? హోయ్ భగవాన్! నటరాజ స్వామీ! నీ ధిక్కున్న విముక్తుణ్ణి చెయ్యి. (కోకోర్ లోపలనుంచి వస్తూ)

కోకో : ఏవండీ! అంత ఆవేశంతో నలిచారు? ఏం ప్రమాదం లేదుగదా!

నారా : ప్రమాదమా? మరి ప్రమాదమా? ఎవర్రా నిమ్మ పిలుస్తా? ఓహో! (కోపంగా) ముమ్మల్ని బతక నిస్తావా లేదా? ఆ ముసలా డెవరంట? నీకెన్ని సార్లు చెప్పినా బుద్ధిలేదు? ఎలా వచ్చాడు వాడు?

కోకో : నాకోసం...ఎవరూ?...ఎవరూ వస్తా? నన్ను గురించి ఈ ప్రపంచంలో ఎవరికీ అక్కర్లేను... వాకు ఎవరన్నా రిప్పించుకోనే స్వాతంత్ర్యం కూడానా? నేను కుమిలికుమిలి, 'నేనూ' లో మరణించాల్సిందేగా?

నారా : మళ్ళీ ఆ ముసలాడోచ్చాడో, వాడికి 'నేనూ' గతి పట్టించేస్తాను...నీయో నిప్పు లేకుండా తిమ్మకు వచ్చేలా.

కోకో : మళ్ళీ నాకెందుకా కొత్తిపాపం! నాకోసం వాణ్ణిండుకు 'నేనూ' పాలు చెయ్యసం. (లోపలనుంచి క్రావణి వస్తూ)

క్రావ : ఎగం ఎగం పలిచేసి ఇలా వచ్చేకావేం! కోకోర్! నీకు కోనాకోనాకి మితిధిమిస్తోంది.

నారా : వంట్లో మాంద్యం ప్రబలిపోయి, కళ్ళు మీదికొచ్చి, అత్యాధిమానం చేచ్చి, ఇష్టంబచ్చివట్టె తిరుగుతున్నాడు. స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యం కావాలంట...వెళ్ళి బయటికి వెళ్ళి...పోతుంటా వారంటో, తేడిల్లో సిద్ధమాలారు.

క్రావ : అవన్నీ ఇవ్వడెందుకు నాన్నా?

నారా : నాడు చేసినపని! ఆ ముసలాణ్ణివట్టే మనమీద కుసికొల్పాడు. వాడొచ్చి ఇక్కడ ప్రాణాయామం పట్టుకున్నాడు. 'నా కొడుకు నిస్తావా? దస్తావా?' అని...

కోకో : వారండ్రే...నా కన్న తండ్రే వచ్చాడా? నిజంగా...

నారా : ఆ మెసబట్టి గంటించేకాను! నీకోసం... వాడల్లరిచేకాడో పోతుంటాస్తారు. నిన్నునే పట్టుకుపోతారు.

కోకో : (దుఃఖంతో) నాన్నా! నాకోసం వెనుక్కుంటూ వచ్చావా? ని మొహంచూసి ఎన్నేళ్ళయింకో?...

క్రావ : కోకోర్ దుఃఖించి ఏరిటి ప్రయోజనం? లోపలికి వెళ్ళు. నాన్నగారి నీకు తెలిసిందేగా? అందరిమీదా అలాగే ఎదురుతాడు.

కోకో : దాసుగారూ! ఒక్కసారి మానాన్నని చూపించండి. నన్నీ బంధాల్నించి, విముక్తిచేయండి. మీరహస్యాలు కడుపులో పెట్టికాయకొంటాను. ఎంతనీపురానలనిచెప్పిరి, చిక్కనిచీకటి, ఆవాడు యంత్రాలతో నిరంతరబారాటం. నేనూలో బతుకు. నాకిది యావత్తవట్టె రుక్కావోలే ఏమిటి దాసుగారూ! అక్కడ కైలుతిప్పి, మీ నుప్పిట్లో పడ్డాను. నాగిరంలో ప్రతిరక్తమిందువు పిండేరి ఎన్నాల్సినా తానతారు? నన్ను బయటికి పోయిందే, ఏమైతే అందేదే భుంధి. నాకాశైలే సుఖం...ఎంతకాలం ప్రభుత్వాన్ని, చట్టాన్ని మోసం చెయ్యగలం?

నారా : అబ్బో! ఉపన్యాసమిస్తున్నావు పాపాసం? తిన్నగా "నేనూ" లోపోయి క్రావణి చెప్పింది పూర్తిచెయ్యి!

కోకో : దాసుగారూ, మీకాశ్చుపట్టుకు బతిమిలాడుకుంటున్నాను. నాకీవ్యధ తొక్కులు వివ్వ

కున్న స్వేచ్ఛకావాలి. ఉదయా ప్రకాశాల బంగారు సూర్యకాంతుల్ని చూసి ఎన్నేళ్ల యిందో? సముద్రపుటాడ్డుని కూచుని, తరంగాల ఘోష విని ఎన్నాళ్ళయిందో? గాలివాన, కుపానూ అన్నీ కన్నులుగైపోయాయి. స్నేహ మంటే యేమిటో మరిచిపోయాను. ఆనందమంటే ఏమిటో గుండెల్లో అణగారిపోయింది. ఎన్ని రకరకాల మనస్సులతో, మాటలతో రాపిళ్ళు పొందేదో నా హృదయం? అదునుచెడి పదును చెడి ముద్దెక్కిపోయాను... బ్రావణీ! బ్రావణీ! నువ్వేనాచెప్ప. నా కాళ్ళుబండారీపోయాయి. కళ్లు కాయలైపోయాయి. ఎందుకు నన్నీలా బల గల్లా పీడించుకుంటింటారు?

బ్రావణీ: నాన్నా... ఏమిటి కికోర్ గొడవ?

నారా: అమ్మాయ్! నువ్వేం మెత్తబాగు! ఎత్తు మీద ఎత్తైస్తున్నాడు. నాటకంలో పాత్రలా పిలిపించాడు. మన కనుగప్పి తెప్పించుకోవాలని అభ్యుపగమిస్తున్నాడు. పిడి కీపాత్రమైనా విగ్వాస ముందా? కన్న కడుపునా రచనాస్థంబాచి, పోలికలు కంటపడకండా కాపాడం! నేను తెలచుకొంటే... ఒక్క ఊణం చాలు! ఉరికంబ మెక్కిందడా? కికోర్! నీ కిదే హెచ్చరిక. నీవు నా బండివి. బానిసవి... నీ రహస్యంతో, నీ గుండెలు నానుప్పట్లోవున్నాయ్! బ్రాగ్రత్త! నా రహస్యాలన్నావో? — నిన్ను దహించిపారే స్త్రయ! హూ! అంతా లోపలికి నశివండి...

(నిష్క్రమణం... తెర)

2

(కిందటి కళామందిరమే. ఎవరూలేరు. నట రాజ విగ్రహంలో గంభీరత కూనాన్ని చూరలాడు తోంది... అడుగుల్లో అడుగులు వేసుకుంటూ వెంక బ్రాయుకు ప్రవేశం.)

వెంక: హరే! ఎవరూలేరేం! బంగ్రాహు వెగవ కూడా! హే నటరాజస్వామీ! ఈవాటికి కరుణించావు గదయ్యా!

(హాల్లోంచి లోపలికి వెళ్ళిదానికి ప్రయత్నిస్తుంటే రాజయ్య తోడుగా ప్రవేశం)

రాజ: ఎవడాఅది? దొంగలాగొచ్చావు? ఈ రాజయ్య గాడి బడితెబాబా రుచిసూస్తావా?

వెంక: (ఉలిక్కిపడి) రాజయ్యా! నేను...

రాజ: (ఎగాదిగా చూసి) హో నువ్వా? ముసలై యడూ? మర్రి మెడచెట్టి గంటించుకోనా కొచ్చావు? ఏటా దిక్కులుసూస్తూ యెదుగు రున్నావ?

వెంక: నా కడుపుతోత... నా కొడుక్కోసం... నా కికోర్... వాడి పని తెల్లి రాచి అంపాపమైతేది. ఊణం కాంతిలేదు. వాడి బతుకే అంత కాబోలు... ఇల్లు విడిచిపోయాడు. దానిమాట లొక్క ఊణం పడలేకపోయాడు. వాడి జాతకంలో ఏం రాసుందో? ఏం అఘోరి కర్మం తల చెట్టాడో? నాలుగేళ్ళయింది... ఈ పాటికి పెళ్ళిచేసి, హాయిగా కాపురం చేయించును...

రాజ: ఐతే, మారుటి తల్లి బరికుండగా కాపురం పెయ్యని ప్రమా? నీ నేడ ప్రసంగాని... కోడలిపిల్లని గూడా గొలుక్కు తినేస్తది...

వెంక: అదింకా ఎక్కడ బరికుందీ? ఏ నాడో మంచ మెక్కింది!!? జేవుడులేదూ? నా కొడు కుసురుపోసుకుని, కోగాలూ రొమ్ములుపాలై, చివరికి కన్ను మరుగైపోయింది. చావు బతుకుల మధ్య అల్లాడిపోతూ, 'కికోర్'ని తలుచుకు తలుచుకు తల్లడిల్లిపోయింది. చివరి కోజాల్లోకి గాని తెలిసిరాండే వాడి గొప్ప. ఆ దీపం ఆరి పోగానే, వెంకపడి చీకట్లోపడి తిరిగాను. ఊళ్ళ మీదపడి తీర్థయాత్రల చేరు వెప్పి, వెదికిన లోపే వెదికాను... ఎక్కడ శివుం బయలు పడ్డా, ఎక్కడ చిత్రం కనిపించినా, 'కికోర్' కోసం ధ్రువించిపోయాను. చివరి కీర్తా గొచ్చాను. మీ పూలతోటలో ఆ పాలరాతి విగ్రహం నన్నాకట్టి పిలిచింది - 'ఇదిగో! నీ కికోర్ ఇందులో వుంటాడు చూడు' అంది! ఆ నటరాజ విగ్రహం చూడు రాజయ్యా! ఎంత గంభీరంగావుందో! ఆ చూపుల్లో నా కొడుకు పిలుపులు ఎలుగెత్తి వినిపిస్తున్నాయ్! వాడెక్కడున్నా శివుం, చిత్రం బయలుపరి చేస్తుండమో!

రాజ: అంత గొప్పొడన్నమాట! ఐతే, నీ కొడుక్లా ఉండల్సివోడు గాదు... ఏ మారాజా కొడు గ్గానో బుట్టి, కలకటేరువని పెయ్యల్సివోడు.

వెంక : లోప లెవరూలేరా? అంతా చిక్కు చిక్కు పంటోందీ.

రాజ : 'పెదర్చనా'లివ్వనా కళ్ళారందరూ ... మా దాసుబాబుకి సమ్మన బంటుని... నేనూ కిసో (నాల్గొక్కరుచుకొని) కిసో కిసోమని తినునవ పడున్నా. లోపలికి నీరుతలకాయ గూడా దూర్చివోద్దన్నాడు. నువ్వేటి? యేమనునా దాసుకొచ్చేవాడ!

(లోపల్నుంచి కేక... రాజయ్యా! రాజయ్యా! అని.)

వెంక : ఎవరిదా గొంతు? లోపలెవరూ లేరని అబద్ధాలు మాస్తావే?

రాజ : (గాభరాగా) అత్తే! ఏం నేను. లోపలెవరూ నేండే! అదా! నిలకగొంతు... నిలకని పెం తన్నాం... కావ నమ్మనిలక (లోని కుద్దేళించి) పంజరింలో నిలకా! నోరెత్తకు! ఆక్కడే పడుండు. బయట కొచ్చావో పచ్చావన్న మాట!...

వెంక : పంజరంలో చిలక బాగా మాట్లాడుతోందే? ఎక్కణ్నుంచి కొట్టుకొచ్చారు?

రాజ : సానా రోజుల్నించి పెంతన్నాం... ఓ రోజు రాతిరేల ఎగిరగిరి, తెక్కలు లిపతప గొట్టు కంటూ... పూల్లోటలో వారింది... నే నొడిసి పట్టుకొని, దాసుబాబు కొప్పగించినను. ఇప్పుడేటో ఎగిరిపోతా నంటంది... దాసుబాబు పెప్పినా, నేవనమ్మపెప్పినా యినకుంటే యిన కున్ది.

వెంక : ఒక ప్రాణజీవం తీసుకెళ్ళి తెక్కలు విరిచికట్టి పుక్కు పంజరంలో బంధించి—దాన్ని నలిపేస్తున్నాడు. పాపం! ఆ పాపమంతా రాజయ్యా నీడే!...

రాజ : ఆ పాపం నాకే కుట్టుకొందిలే! యెదవజల్లు... దాసుగారికి బొట్టా కట్టూ అంతా అమ్మేడు కొన్నాను... బానిసబతుకు.

వెంక : ఆ చిలకని, పంజరలోంచి ఎగరేసి పారయ్యి కూనదూ? ఆ పాపం పోతుంది—అది నిన్ను తలుచుకంటూ అలా అలా తెక్కలు విప్పకొని ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోతుంది.

రాజ : అబ్బో! ఇంకేటన్నా వుందా? దాసు బాబుకి సిగరెక్కి యీపు నీరేస్తాడు. ఎగరేసినా యెగర్చుదులే నిలక! దానికి రక్కలేవు గందా? బయటికి తొంగి నూసిందో, డేగలు తన్నుకు పోతయ్!

వెంక : అది కాదుకాని రాజయ్యా! మీ దాసుకింత విశ్వరథం ఎలావచ్చింది? కదా మండిరం నించి, కానీ వచ్చేలా కనిపించడే?

రాజ : హో! రాకపోడమేటి? పెదర్చనానికి, 500 రూ తక్కుచిచ్చుకోడు గందా? ఇంకా యేటో యేపారంలు నేస్తాడు... అయ్యన్నీ మనకెందు కేటి?

వెంక : అత్తే తెలియ కదుగుతున్నా... (లోపల్నుంచి గంట గగగగ మోగింది. రాజుయ్య కంగారుడి పోతున్నాడు...)

వెంక : ఏటా మోగడం?

రాజ : అత్తే గడియారం అలారం, ఏటి అటెంపే, నూస్తన్నావు? యీ డెంపు తిరుగు... (మెల్లగా లోపలిద్వారం వైపు జరుగుతూ, గొళ్ళం వెయ్యిబోయే లోపులోనే, కిశోర ప్రవేశం. స్వేచ్ఛకోడం అతని నాద్యయం తెక్కలు తొడుక్కుంది. కళ్ళు కలల్లో విలవిలలాడుతున్నాయి. రాజయ్య కింపరమెత్తుతూ పొమ్మని... వైచేగకాడు. కిశోరని దాచడానికి అతని ప్రయత్నాలన్నీ విఫలమైనయ్యే వైగా.)

కిశో : రాజయ్యా! నన్నుక పారి బయటికి వెళ్ళనీ— ఓక్కపారి పూలతోటలో పోయిగా...

రాజ : హా! నిలకా పంజరంలోకి పో. దాసుబాబుతో చెప్పానా! నీక కొనేస్తాడు.

కిశో : కోస్తే కొయినియ్! ఏమైనా చెయినియ్... నేను వెళ్ళక తప్పను. ఎవరుమానినా, ఏం పర్యాలేదు (సంభాషణ విని, వెనుదిరిగిచూసి)

వెంక : హయ్! రాజయ్యా ఎవరిది...?

రాజ : నిల కెగిరొచ్చేసింది. పంజరింనంచి...

వెంక : (కిశోర వైపు పరవశంతోయాస్తూ) ఊపట రాజవామీ! ఇన్నాళ్ళ కీ దీసుడిమీద దయ గలిగిందా? అడ్డుతొలగు రాజయ్యా!

(కోర్ ఒక్క పూవుక, రాజయ్యని నెట్టుకొని, దూసుకొన్నాడు. కోర్ ని వెంకట్రాయకు, వెంకట్రాయణ్ణి కోర్ ఒక్క నోకల్లను ఏదో అపూర్వ మానభావతో, కొట్టుకుంటున్న కళ్ళతో)

వెంక : బాబూ! నీవు వాదావనేవా? నా కోర్ వేనా! ఏమిటిదంతా ... ఇక్కడెందుకొక కుమిలిపోతున్నావు?

కో : నా భావం చక్కగా గ్రహించారు ... నేనెవరికి? బానిసని ... నా పేరు మీదేలా తెలుసు?

వెంక : నాయనా! నీ చేతిమీద కాలిన మచ్చ... ఏదీ?

కో : నా పిన్ని పెట్టిన వాత జీరితాంతం మానదు. ఇన్ని తెలిసినట్టుకుసుకున్నాను. మీ రెవరూ?

వెంక : (ఏకుసుట్టుగా) నాయనా? నన్ను గుర్తుపట్టలేవు? నీ తండ్రిని ... వెంకట్రాయణ్ణి ... నా కన్నతండ్రిని రిందరేవంతగా మరీపోయాను...

కో : (ప్రబుడై జుప్టిలో ఏదో మెరుస్తూ) నాన్నా! నీవా! ఎంతగా మరీపోయావు? నీ కడుపున చిచ్చుపెట్టి ఈ ఉచ్చుల్లో చిక్కుకున్నాను... పిన్నెక్కడుంది?

వెంక : ఇంకెక్కడి పిన్నిరా తండ్రి! దానిదా రచే నాడో చూసుకొంది. నీ కోపం వెదికి వెదికి కళ్ళు కాయలు కాచేలా ఎదురు చూసి చూసి... ఓ కోపం ... ఈతలుం ... నిన్ను చూసుకొంటున్నాను. ఎన్ని బాధలు పడ్డావో? ఎక్కడక్కడ తిరిగావో?

కో : (రాజయ్యవైపు తిరిగి) రాజయ్యా! నువ్వుల్నిద్దరినీ, అలా ఒకరిని లోటలోకి పోవేయ! నునుగులు విప్పి మాటాడుకొంటాం. ఈ మాత్రం పాయం చెయ్యి—జీరితాంతం నీకు ఋణపడివుంటాం—

వెంక : రాజయ్యా! నీ చేతులు పట్టుకొంటాను. ఈ పిట్టాదిలెయ్య! నీకు కొడుకులీపి తెలిసేవుంటుంది. జన్మజన్మానికి నీ కడుపున పుడతాను.

రాజ : ఓరయ్యా! అల్లనై పోతది. నీ నోదయ్య... ఇంకానయం ఎవరి కంటన్నాబడితే, ఎటున్నా

వుందా? దాసులా లీలోపులో వచ్చేస్తే ఏటవుద్దో తెలుసా?

వెంక : రా రా కోర్! ఏమిటో ఎందుకు? ఎలా ఆడోపాడో చూస్తాగా?

కో : నీకు తెలియదు నాన్నా! నువ్వురాజుకో! దాసుతో నెప్పించే, నేను పడేపాట్లు లెక్కువవు... (రాజయ్యతో (ప్రార్థియవకుటూ) రాజయ్యా! నా అజ్ఞాతవాసం నీకు తెలుసు. నా కష్టాలన్నీ తెలుసు. ఇంత చక్కని మహిమైందో నిన్ను జపించుకొంటాను. నన్నొదిలిపెట్టు! దాసుతో నవ్వుకు...

రాజ : (కరిగిపోయి) ఇన్నాళ్ళూ కలుసుకొన్న తండ్రికి కొడుకులుంది, ఎవరూవులు నీస్తే నాకే లొస్తది? యెల్లండి బాబూ! యెల్లండి! మనుసు విప్పి మాటాడుకుండి రండి! దాసులాబాచ్చే రిలికే, అంతా మరీపోవాలి. నేపోకే, నామీదిరుసుకు పడతాను.

(కోర్, వెంకట్రాయకు బయటికి వెళ్ళారు.)

తెర.

3

(బయట ఆవరణలో అందంగా పెంచిన పూల లోట... కోర్ వెంకట్రాయకు ఒక్క నోకల్సు కొగలించుకొని, అనందబ్రాహ్మలు రాలుస్తూ పరస్పరం అర్థం చేసుకొనడానికి ప్రయత్నిస్తూ చెట్టు గుబురులనుగ్గి కూచున్నారు.)

కో : ఇంకేవుంది? అంతా పర్యవశివం...

వెంక : తర్వాత ఏవయిందిరా నాయనా? ఈ దాసు గాడి తలలో ఎలా పడిపోయావురా తండ్రి!

కో : నేనారాత్రి హోటల్లో గదిలో నిద్రపోతున్నాను. తెల్లవారినదికి, పోలీసులు ప్రత్యక్షమయ్యారు. నా దగ్గరే కత్తి దొరికిందట! వెంటనే లాక్కుపోయారు. ఆ స్త్రీని హాస్పిటల్లో చేర్చారు. తర్వాత ఆదివేషయిందో నాకు తెలియదు.

వెంక : నాయనా! నీవుగాని ఆ హత్య చేయలేదు గదా!

కో : నాన్నా! నన్ను నమ్మవా? కత్తియాస్తేనే గడగడలాడి పోతానే! ఎవరికేనా చిన్న చెట్టు తగిలి రక్తం కారివేసే, తల్లడిలి పోతానే! అలాం

టిది...ఓ స్త్రీని హత్యచేయడం... నేను హత్య చేశానంటే ఎవరూ నమ్మలేదు. ఎన్ని కడవల పచ్చిరక్తం తాగితే, నేను హత్య చేయగలను నాన్నా!

జెంక : బాబూ! నువ్వు చెయ్యవు... నువ్వు చేయలేవు ... నీ నెత్తిమీద ఎంత ఆపవించ నెద్దలా వారింది! ఆ ఖానీచేసిన దుర్మూగుడు చితిగింద ప్రేరిపోతాడురా!

కొకో : ఆ హంతకుడు నా గదిలోంచి తప్పించుకు పోయేటప్పుడు కత్తి వాద్యం పోలేసిపోయాడు. అది నా పీకలు చుట్టుకొంది. కైల్లో చీకటి కొట్లో పోలేకారు. పసుపుని బాచినట్టు తాదారు. చంపానని అబద్ధమాడమని, ఆక్రోశించారు. నాకెప్పుడు తలుచుకొంటే నల్లు గనకొడు న్నోంది. నేను చంపండి ఎలాచెప్పను? ఆ రాత్రి కైలరు పోరపాటున తాళం వెయ్యడం మానే తాడు. నలురాజస్వామి నామీద ఒక చావు విసి రాడు. అప్పుడే, ఒక తీర్థంనుంపు పోలీసు స్టేషనుమీదుగా వెళుతోంది. అందులో కలిసి పోయాను.

జెంక : (మానంగా వింటూ) కిర్యాత్ ఏమయిందిరా నాయనా! ఎక్కడెక్కడ తిరిగావు? ఈ దాడు గాడెక్కడ దాపురించాడు?

కొకో : తిన్నగా యింటికి పారిపోయొచ్చేదామనుకొ న్నాను. ఎక్కడెక్కడో నక్క ఆర్థరాత్రి ఈ పూలబోలలో నక్కాడు. దాసు పన్నిన వలలో చిక్కుకున్నాను. నాలంటి కొకా రుపి కొనపే ఇంతికాలం ఎదురుచూశాట్ట! చితే నేనొచ్చింది మకోరకం కైల్లోకని తెలియదాని కంతోకాలం పట్టలేన. వారహస్త్యం ఆయన దాచడానికి, ఆయన రహస్త్యం నేను దాచడా నికి... అంగీకారం కుదిరింది. ఈ త్షణం వరకూ నాకశీనూ నా జీవిత సర్వస్వాన్ని ప్రక్క దారుల పట్టించాడు. ప్రపంచాన్ని ప్రహ్లాం డంగా మోసగించడానికి కుమ్మం నుండు నలు రాజ విగ్రహాన్ని పాకుకొన్నాడు. నా రక్త నాళాల్లో స్వేచ్ఛనీ మనస్సునీ అరికట్టి మూరులు నుచ్చాడు. నన్నొక త్షణం బయటికి పొక్క నివ్వకు. కళామందిరంలో ప్రతీ సొందర్యాలు

పులో నా ఘోష వినిపించాను. నాన్నా నా చిత్రాలన్నీ చూశావా? ఈ లోలలో పాల రాతి విగ్రహం...

జెంక : దూకానా తిండ్రీ! చూశాను. ఈ పాలరాతి విగ్రహమే, నీ ఉనికికి దారి తీసింది.

కొకో : ఇప్పుడు దాసుకూతురు క్రావనే నన్ను ప్రేమి స్తున్నదట! స్వాతింత్యంలేని నా బతుకున ప్రేమకు తావేది? నాన్నా! ఎంతమాడగాని, చెన్నెల నీవగాని, నా శరీరం మీద పడేం? దానెలా వప్పుకొంటాడు మాప్రేమని! ప్రేమ పాక్కు నాకీ జన్మలో లేదని, ప్రేమించవద్దని, ఖండితంగా చెప్పేతాను... పరిసరాలమీద ప్రప రించడంకంటే, ప్రగాయానికి వేరేవారి లేదను కొంటాను.

జెంక : దాసు! నీకూ మధ్య వున్న రహస్యపు తెర తొలగించరా! తండ్రీ! నిన్ను రక్షించుకొంటాను.

కొకో : ఆ నలురాజస్వామి దిగొచ్చినా, నిన్ను రక్షించ లేడు. ఎందు కింకా ఆశిపెడతావు? ఆరహస్త్యం నన్ను దహించి పోరేస్తుంది. —

జెంక : నువ్వెందుకు నిర్బంధంలో వున్నావో నాకర్థం గాదురా! ఆ దాసు నిన్నే అచికైరలో కొక్కిపట్టాడో తెలియటంలేదురా! నీ రహస్త్యం నేనూ నీకు బరువుగాకండా మోస్తాను. ఆరేదో చెప్తూ...

కొకో : ఎలా చెప్పనెలా చెప్పను? బయటికి చెప్పేస్తే ఇంకేమన్నా వుందీ? ఈ కళామందిరానికే ద్రోహం చేసినట్టు.

జెంక : దేవుడివేర నాట్యంవేర మీరాను ఆడుతోన్న నాటక మేమిటి? ఆంతమాత్రాన, రహస్త్యం బయలుపరిచినా పాపంలేదు!

కొకో : ఎన్ని ప్రమాణికాలు... ఎన్ని ఒట్లు చేశానో? అఖిరికి నీమీదకూడా...

జెంక : బనా ఘరవాలేదు. లేకపోలే నువ్వీచీక టింట్లా, చితికిపోవలసిందే!

కొకో : 'స్వీచ్' స్వీచ్' అని ఉట్టూతలూగుతానేగాని బయటికి కొచ్చి నేనేం జీవించగలను? పోలీసుల భయం నన్నెపుడూ వెన్నాడుతూనేవుంటుంది. వేటకుక్కలు నన్ను తిరిమి తిరిమి కొట్టడాని

కెప్పుడూ వేచివుంటాయ్! ముందు కాపం...
వెనక పాపం... ఎక్కడికీ పోలేను...

వెం: బలే చెప్పవన్న మాట! కన్నతండ్రికి చెప్ప
నూచిని రహస్యమేమిటి? దాగా ఆలోచించుకో!

కిలో: నన్ని బుంది పెట్టకు! నేను చెప్పలేను.

వెం: (కోపంతో) చెప్పకపోతే చావు. పునాదుల్లో
ఓహో కదిలించేస్తాను! ఒక్క పోలీసు రిపోర్టి
చ్చామా అంటే, నిన్ను నీ మందిరాన్ని దాసునీ
సమాధులమట్టంగా మట్టు మట్టి మీ అంతు
లేల్చేస్తాను...

(రాజయ్య పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చి)

రాజ: చాళోచ్చేస్తున్నాను! త్వరగా తెలుపుకు
రండి! (వెళ్ళు)

కిలో: నాన్నా! అంతపనిచెయ్యకు. ఇంక మందిని,
తైల్లా త్రోయించి, మళ్ళీ బావుకోలేవు—

వెం: ఒక్క చిన్న రహస్యం చెప్పడానికి, నివ్వంత
రాధాంతం చేసేస్తున్నావా? ఆ దాసుగాడు
నీకేదో మాయమం చెట్టాడురా!

కిలో: నాన్నా! నా పరిస్థితుల బలవంతం నన్నీలా కట్టి
పడేసింది గానీ ... వివా విను ... (చెవులో
చెప్పాడు రహస్యం) ఎక్కడా పొక్కనివ్వకు.
పొక్కనిచ్చావా, ఇక చచ్చినట్లే!

వెం: హోరి పిడుగా! ఇంత నాటక మడుగున్నావురా
నాలోడుకు నడ్డంపెట్టుకొని ... దామా! నీ అట
కట్టిస్తా... నీ అంతులేలుస్తా!...

కిలో: నాన్నా! ఈ రహస్యంలో నేనూ ఉన్నానని
మరిచిపోకు... నువ్వెవరికీ ద్రోహం తెలపెట్టకు.

వెం: ఎంత ద్రోహం! ప్రళాద్రోహం! ప్రభుత్వ
విద్రోహం! కిలో! ఈ కలనించి నిన్ను
విముక్తుణ్ణి చేస్తా...

(కిలో లోపలికి, వెంకట్రాయుడు వెలుపలికి
వెళ్ళిపోతున్నారు.) తెర.

4

(నటరాజు విగ్రహం ముందుకుంచి, కిలో
ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు ... అతని పేనెవుల్లో
మానం... అతని కళ్ళిల్లో మానం... అతని
మానంలోంచి నీలుస్తూ క్రావణి ప్రవేశించి...)

క్రావ: ఏమిటంత మహాదీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నావ్
కిలో!?

కిలో: (నేరుగుని) ఏమిటి? ఆపస్తే వచ్చేకారా?
ప్రదర్శనం నించి...

క్రావ: హో! ఎప్పుడూ అంత ఘనంగా జరగలేదు
ప్రదర్శనం. ఇక ఏనాడూ అంత గొప్పగా
నాట్యం జరగదు మన కళామందిరం ద్వారా...

కిలో: అలాగా! అంత గొప్పగా జరిగిందా?

క్రావ: మన 'సవలక్ష్మి' సంకీర్తన! నీకళామండ్రలూ,
రూపమండ్రలూ చూసి అశ్చర్యపోయాడు
కళ్యాణి నాయకు... వీసమెత్తు లేదా కూడా
కనిపించినా గవలక్ష్మి 'ఘటంఘట' వృత్తిం
చేస్తుంటే మన వ్యాపారం నీకేం లోటు కిలో!
అదంతా నీ ప్రభావం...

కిలో: ఏం చెప్తే, ఏం లాభం! ఆలమటించే దొకరూ,
అనుభవించేది మరొకరూ... ఇది ప్రపంచం
క్రావణి!

క్రావ: కిలో! ఏమిటా అన్యాయజేం! నీ యిష్టం
వచ్చినట్టు మాట్లాడితే నేను నవించను.

కిలో: ఆ దాసుగారి కూతురిని మళ్ళీగా సహిస్తావు...
నువ్వొక అట... నీ లెండ్రోక అట... అగు
తున్నాడు వాలో...

క్రావ: ఇది నీ అంకిట నువ్వు కొనితెచ్చుకొన్న
రిద్దినం...

కిలో: నేనేం నేరం చేశానని... అందరూ చిలకల్ని
గోరింకల్ని పంజరాల్లో బంధించి, పెంచుతారు,
మీరు మనుషులు మనుషుల్నే ఉక్కు పంజరాల్లో
బంధించి పెంచుతున్నాను! మీరూ ఆసలైన
మనుషులంటే...

క్రావ: నువ్వీలా వక్రంగా మాట్లాడితే, నేనేం
చెయ్యమ కిలో! నాన్నేం చేయగలను?
ఎవరం చేయగలరు? ఏనాటి కళ్యాణి ఈనాడనుభ
విస్తున్నావ్!

కిలో: నన్నెవరూ ఏం చేయనక్కర్లేదు. నా దారిని
వక్కుపోనివ్వండి! మారుమేదంలో బతుకుతాను.
మనిషిని పూర్తిగా మారిపోతాను... ప్రకృతి
సౌందర్యంలో లీనమైపోయి, అందని ఆకాశాన్ని,
ఆందాల తారాచంద్రుల్ని, చీకటి చీరలు

వివ్వకొని, నలుగురు భారలు మట్టుకొనే ఉడుకొంటిన్నీ, సంధ్య సుందరుల అరుణ భారాన్ని పీల్చి చుంటిందేనికావలన్నీ చూస్తూ, జీవితం మలయూహుతింలా విచుకొంటాను....

క్రావ: నీ స్వేచ్ఛ వెనకూ అరికట్టలేదు క్షోర! నీ హక్కులైతరూ త్రోసిరాజవలేదు, ఆ ప్రవాహం ఎప్పుడో కట్టలు త్రెంచుకుంటుంది. నిజంగా నిన్ను చూస్తే... జాలేస్తోంది క్షోర! ఐతే, నేను నీకేం సహాయం చెయ్యలేను! నిన్ను నా హృదయ దేవాలయంలో నిలుపుకొన్నాను.

క్షో: (క్రావణి కళ్ళలోకి చూస్తూ) నువ్వేం చెయ్యలేవు! నన్నే యంత్రంగా మర్చి, నాజీవితంలో ఆడుకొంటావ్. నీతో హృదయకూ అందులో దేవాలయమే కూడా వున్నయ్యా? పురుషుల్లా కర్మించుకొంటూ తిరిగి నీతాకోకచిలుకవి... గొంగళిపురుగులా వుట్టావు! ఈ నాకు నీతాకోకచిలుకలా ఎగురుకున్నావు! ఈ దబ్బుంతా మీ కెలా వస్తోంది? ఎవడి దీ ఖిక్కి? చివరి కవరి? పడుకుందో కిక్కి!

క్రావ: ఎవరికి పడుకుంది కిక్కి? నీకే! పాపభీతి కూడా ప్రదర్శిస్తున్నావ్! పాపం! నువ్వే లేకపోతే ఈ పాపం మేం చెయ్యక పోయేవారేమో! ఆచ్యులు చెప్పిచ్చావు. రంగులు రాయారుచోవు!

క్షో: ఔను! నా నుండేని అదృష్ట వ్రాసి యిచ్చాను. నా మనసులో ఊహలు రంగులు వ్రాసి ఇచ్చాను. అవే మీరు మార్చుకొని, మేడలకట్టుకొన్నారు. బంగారు గోడలు కట్టకొన్నారు.

క్రావ: ఎందుకీ ఆవేశం! క్షోర! (గోమగా) నా మాట విను. మనిద్దరం ఒకటైతే, మనల్నెవరూ గలవలేదు.

క్షో: పిచ్చిదానా! నా పేరు అంటరాని వస్తువు. నా యోగం గుర్చియోగం... నా జాతికం మహా పాతికం... నాకు ప్రేమ లేదు; పెన్నిధి లేదు. నన్నెవరూ సమర్థించేవారు లేరు! కొరివిలో తలగోక్కుంటా నంటావేం?

క్రావ: నాకాధియం లేదు క్షోరీ! నీవు హుమర్ గా వుండు. నన్ను రాహులంగా ప్రేమించు. చూ నాన్నతో సంగతి నేను చూసుకొంటాను.

నిన్ను లోకం గర్హించదు. నిన్ను హంతక క్షోర గా లోకం గుర్తించదు. నీ కిలానికి గీటు రాయిగా మన వివాహం జరిగిందంటే, ఆనంద స్వర్గాలు నేరుగా నువ నటరాజస్వామి ముంగు మోకరియ్యలేదు!

క్షో: నీ ఊహలకి చక్కనిరంగులేసి, గాలిలోకి వదులు క్రావణీ! అవి ఆకాశంలో గాలిపట్లాల్లా ఎగురు కుంటయ్! వాటిని దాం లనో లేలిగ్గా ఆడించొచ్చు! మూక్షుణంకో ఏ 'అణుక్షుణం' పగిలి ఏ విలయం వృష్టిస్తుందో ఊహించలేవు గాని, స్వర్గానికి విచ్చేవలు వేస్తున్నావు!

క్రావ: ఐతే, నేనంటే నీ కిష్టంలేదా? నా మనస్సు నీకర్థంకాలేదా? ఏం? నేనేం అందంగా లేనా?

క్షో: అందం..... నా భావ సౌందర్యం లో నీ వెక్కిరింపు? నా ఊహావిశ్వంలో నీ నునకెక్కిరింపు? కణం? 'ఇచ్చు'తో నిమిత్తమంటే, నే నీ క్కు పంజరంలో చిక్కుకొనకనే పోతును!

క్రావ: నీమీద, నీ శిల్పాలమీద, నీ చిత్రకళమీద ఏదీదో మనసులు పోయాను..... నా ఆశలు భగ్నంచేస్తే నేను బయటలేను!

క్షో: నా హృదయత్రయ సమస్త్య తొలుతి నివారించబడాలి! నా హక్కులు నాకు సంక్రమించాలి! నామీదిఅపవందలు తొలగిపోవాలి! ఆనాడే, నేను మానవుణ్ణి. అప్పుడే నే నెవరైనా ప్రేమించడానికి హక్కుంది. నా యీ దానిసత్యంలో నెల్లినగురించి ఆలోచించే అధికారమే లేదు క్రావణీ!

క్రావ: కళాద! క్షోర! నీవు మహా శిల్పిని—కళా వేత్తని... నీవు చీకటిలోనే చిక్కి చిలికి పోతున్నా, నీ జిజ్ఞాస ఎంత బలీయమైంది? నీ సౌందర్య తీర్ణికి హద్దులేదా?

క్షో: చక్షువు నిర్ణయించేదే సౌందర్యంకాదు క్రావణీ! దాని వెనక ఇంద్రియాల కందని, అంతరంగ సౌందర్యం ఒకటున్నదని, నీవు మర్చి పోతున్నావు... అదికూడా పరిణతి నందినపుడే నా కళి సార్థకమౌతుంది—

(నారాయణదాసు ప్రవేశించి)

శ్రావణి: నాన్నా యింతసేపూ నీ వెక్కడున్నావ్!

నారా: అత్తే! అలా పూలతోటలో హాయిగా స్వేచ్ఛగా గారి లీలుకుంటూ తిరుగుతున్నాను. అలా ఏకాంతంగా కూచుని, ఆకాశంవైపు చూసుకొంటూ ఆలోచించడంలో ఎంత ఆనందం వుంది శ్రావణి! (కిశోర్ వైపు చూసి) ఏమిటి? భర్తలూ సంప్రదించుతూ మంచి ఉన్నతి స్థాయిలో కొనసాగుతున్నయ్. (ఒకళ్ళ మొఖా లొకళ్ళు చూసుకొంటున్నారు.)

శ్రావ: అత్తే! ఏమీలేదు.

కిశో: అబద్ధం... ఏమీ లేకపోవడమేమిటి? అంతా మీగురించే!

నారా: ఔను. ఉత్తమ కళారాధకుడి కెపుడూ ఆపూర్వ ప్రశంసలే! మన రూపాయెక్కడి కళ్ళినా కంచుకుంటూ మోగుతుంది!

శ్రావ: ఆ మోగడం వెనకాల మన సుండెల అగురు కూడా వుందని తెలుసుకో నాన్నా!

నారా: సుండె లదడంకూడానా? గుడ్డొచ్చి పిల్లని వెక్కిరించబోయిందట.....ఈ దాసుకి కాసు దాసోహమంటుంది—ఈ వ్యాపారంలో కొన్ని లక్షలు మార్చాను. నన్నెవ్వ రాక్షేపించేది పిచ్చి పిల్లా!

శ్రావ: ఔను. ఒకణ్ణి బానిసగామార్చి ఆ రక్తంతో ముందుకొని, కొన్ని లక్షలు మార్చాం. ఈ క్రిమంతా ఎవరిది? అతణ్ణి నీ స్వార్థాని కుపయోగించుకొనికూడా సుర్తిచలేకపోయావు!

నారా: కిశోర్! ఇందాకణ్ణుంచి శ్రావణికి నూరి పోస్తున్నదంతా యిదా? నల్లనివన్నీ నీళ్లు తెల్లని వన్నీ పాలు అని నమ్మే అమాయకులుని మోస గించి బట్టలో వేసుకొందామని చూస్తున్నావా? అదెన్నటికీ సాగదు!

శ్రావణి: పాపం కిశోర్ కేం తెలియదు నాన్నా!

నారా: (నిరసనగా) 'కిశోర్' ఎవడురా వాడు! నా బానిసీకు! నా వెళ్ళుకొంది నానుభవగ. పూత్య రించాడో కనిక్కిన నొక్కి పారేస్తాను. 'కిశోర్' మన వ్యాపార మహాప్రభంజనంలో గడ్డిపోచ. వాడి చేతుంది ఈ వాటకంలో పాత్ర!

ఒట్టి గాజుపాత్ర! చెయ్యి జారానో ముక్కలు ముక్కలై పగిలిపోతుంది—ఏనాటికీ అతికడు శ్రావణి!

శ్రావణి: మవ్వన్ని చెప్ప! కిశోర్ ని నేను ప్రేమిస్తున్నాను. అతిని నీడగా తీచిస్తాను! మేమిద్దరం ఒకటైతేనే నీపూ గుళిస్తావు! రా! కిశోర్!... (కిశోర్ శ్రావణి లోపలి వెళుతున్నాడు.)

నారా: హూ! ప్రేమిస్తుందట! ప్రేమ...

(తెర)

5

(హాల్లో నారాయణదాసు, ద్రావరు ముందు కూచుని, పైల్వూ ఎక్కువంటు చూసుకుంటున్నాడు. హఠాత్తుగా కళ్యాణి వాయుకు ప్రవేశించి.)

నారా: రండి! రండి! వాయుకుగారూ!... ఊరక రాకు మహాత్ములు... ఏవో విశేషం వుంది. మర్యాద మన వ్యాపారానికి సావకాశమేమైనా చిక్కిందా?

కళ్యాణి: దాసుగారూ! మీరింకా వాడ్డి దారి నే వున్నాను. అవతల కొంపలంటుకు పోయింటే.. ఈ ప్రకటన చూడండి!

నారా: (ప్రకటన అందుకొని) హా! పికిరిప్పి కూతిర్చి రాంబందులు లెక్క చేస్తాయటండీ! ఇలాంటి ప్రకటనలు చాలా చూశాం! అంత మాత్రంచేత మన ఉద్యమం మానుకుంటామా?

కళ్యా: నామాట వివండి! మీదగ్గరుండే నోటుకాగితా లన్నీ తగలజెల్తుండి. మయ్యకైనా లేకండా అయ్యలు మటుమాయం చేయండి! ఊ! ఇప్పుడే బయల్దేరండి!

నారా: కానాలంటే మీదగ్గరుండేవన్నీ కాల్చుకోం డంటేగానీ... మమ్మల్ని ప్రపంచంలో ఎవరూ అనుమానించలేదు... వాట్య కళారాధకులం... మా నటరాజస్వామి అండ ఎప్పుడూ మాకుండనే వుంది!

కళ్యా: మీ మూర్ఖత్వానికి ఏం చెయ్యాలో అర్థం కావడం లేదు. మీ మాస్తముద్రలూ, రూప ముద్రలు అన్నీ మీకిచ్చేస్తాను. నా సొమ్ము నాకు పారెయ్యండి.

వారా: (అప్రమేయంగా) వాయుమగయా! ఏదిటిదంతా ఏదో ప్రకటన చూపించి మమ్మల్ని వెదిరిస్తున్నారా? మరకం జరిగిన తర్వాత మళ్ళీ ఈ జన్మలో పున్పుకోవడమనేది జరిగదు...

కళ్యా: దానూ! రాతోయే కుపాను ప్రళయ రూపంలో ప్రత్యక్షమవుతుందని గుర్తించలేక పోతున్నావు...

వారా: ఏం వాయుమగ ఖోర్ఖోం చెప్పడం నేర్చుకుంటున్నావా?

(క్రావణి లోపల్నుంచి కంగారుగా ప్రవేశం)

క్రావ: నాన్నా! ఏదిటిదంతా...? వాయుమగయా! ఇప్పుడేం వచ్చిపడింది...?

(ఎవరూ మాట్లాడరు. ద్రావ్యమిడుతున్న ప్రకటన తీసి కొన్ని పదాలు తగ్గించి, చదువుకోండి.)

క్రావ: 'మహాజనలారా!...—చలామణి ఎక్కువగా పానుతోంది. మా డిపార్టుమెంటువారు—తయారు చేసేవారిపై నిఘాపేసి వుంచారు. ఈ లోపున ప్రజలంతా సహకరించాలి! ఎక్కుడున్నా సరే, చట్ట వ్యతిరేకుల్ని, ప్రభుత్వ వంచకుల్ని ప్రహకంటకుల్ని వేటాడి తీరుతాం—మీ కనుమూసంగా, ఎక్కువ ఏది దొరికినా సరే, కనిపించినా సరే, వెంటనే, మా డిపార్టుమెంటు కప్పగించండి! మాతో సహకరించేవారికి తగువిధంగా ఖతలూకరిస్తాం.' ఇట్లు—పోలీసు కమీషనరు.....

నాన్నా! అవతల కొంప లంటుకోవోతుంటే, నీకు నవుల్లా కూచున్నావా? వాయుమగయా! మోరైనా చెప్పండి!

కళ్యా: ఎంత చెప్పినా, ఆయన తలకెక్కడం లేదే ఏంచెయ్యమంటావ్ తల్లీ! వివాళికాలంలో విపరీతములని దొరికే అన్నారా?

(లోపలగోడ కూలుతోన్న చప్పుడు కోరో లోపల్నుంచి కంగారుగా వస్తూ)

కోరో: విపోయింది...అంతా సర్వనాశనం విపోయింది. 'నేనూ'లో బాదంతా పడి కూలుతోంది. కూలు లోంజేమిటి? కూలిపోయింది. నేను ఇవతల ద్వారం దగ్గరుండబట్టి పరిపోయింది. లేకపోతే నేనూ అందులో కూరుకుపోవాల్సిందే!

క్రావ: } హో! ఎంత ప్రమాదం తప్పింది! పోలే
కళ్యా: } పోయిందిలే, కని విరగజైంది!

వారా: హో! సర్వనాశనమైపోయింది...నేలు విలువ చేసే, వాయంత్రాలు, నా 'నేనూ'—'నేల మాలిగ' కూలిపోయింది. నటరాజ స్వామి? ఏమిటి అగ్నిపరీక్ష? రండి! పడండి! చూదాం! (హఠాత్తుదా ఇన్స్పెక్టరు, వెంకట్రాయుడు, ఇద్దరు పోలీసులు ప్రవేశం)

ఇన: అగండి! ఒక్క అడుగు ముందుకు వేళారా? (పిట్టలు చేతిలో ఆడిస్తూ) ఇందులో కోరో ఎవరు?

వెంక: వాడేవండి! వాడే...నా బంగారు తండ్రి!

ఇన: కోరో! నీన్నీ వారాయలదాసు నిర్బంధించారా?

కోరో: (దాసు ముఖం చూస్తూ) చూ!

ఇన: దాసుగారూ! మిమ్మల్ని రెట్టు చేస్తున్నాను. (పోలీసు ల్నుద్దేశించి) మీరు లోపలికెళ్లి రణిఫ్ చేయండి!

(పోలీసులులోపలికి వెళ్తురు)

వారా: వాడేవండి! 'కోరో', కైగునించి పోలిపోయిచ్చిన హంతక కైదీ అండి!

ఇన: అదంతా మాకు తెలుసులెండి! మా పోలీసు లను

ప్రజల వర్తకం. ప్రత్యేక పాపాపవలన ప్రకంపించిన ఉక్కు పంజరాలు

1 పారిజాతం: కళం వంపులే. కథమడు. దాగండి సోమయాజులు; రావికొండ విశ్వనాథకాఫీ; వంతుం శ్రీరామకాఫీ; షరాణా మునిష్యాణ్యకార్య; దొమ్మి రెడ్డిపల్లి సూర్యారావు; పాత్రా; పూదా; అంగం వేంకట కృష్ణారావు; ఇర్లావురపు జగన్నారావు; తుంకి వేంకటరావు; వూరపాటి కృష్ణారావు. వెం దు. 1-25 ప. 2.

2 తెరమెరుగులు: (వదికం వంపులే) మిక్కి ఎల్లదొరికింది (రావి కొండం రావు); దొంగ (పోతు కూది పాణిపావు); తెల్లవారింది (పాత్రా); తెంతురు పీడలు (కొండయిది శ్రీరామవంశి మూర్తి); పీంకు ప్రత్యేకం (అంగర సూర్యారావు). వెం దు. 1 50 ప. 2.

3 బూచీ: (వలం): రవయి: బరిరాది కాంతారావు. వెం: దు. 1 25 ప. 2. శోధా ప్రచురణలు, విజయనగరం సిటీ.

మానమీద 'కిరో' ని పట్టుకొన్నారు. తర్వాత
కాంతకుడి అసలు స్వరూపం దొరికిపోయింది.
ఆ ప్రేమ మరణ వాతావరణంలో కాంతకుడి
బాటలు చెప్పింది. కత్తివీడ ప్రేమ ముద్రలు
గాని, రక్తపు మరకలుగాని కిరోవి కానే
కావు. అతినిమిద ఆనెరం తొలగిపోయినా,
నరి కొత్త నేరంవచ్చి అతని కత్తివీడ విరుచుకు
పడుతోంది.

పెంక : ఇనస్పెక్టరు గారూ! మీరుచేసిన వాగ్దానం
కురిచిపోతున్నారు.

ఇన : కిరో! నిన్ను అరెస్టు చేస్తున్నాను.

గ్రావ : ఇనస్పెక్టరు! నన్ను కైదుచేయండి! కిరో
వట్టి ఆమాయికుడు. అతనికేం తెలియదు. నేర
మంత మాది!

వారా : ఇనస్పెక్టరు! ఏంటి దొర్లవ్య కాండ్!
మా కళానిలయాని కెందు కింత ద్రోహం తల
పెట్టారు? కళారాధనే జీవిత లక్ష్యంగా, ఈ
శ్రావణ కళామందిరంలో మాకు మేమై జీవితం
జమియించుకొన్నామే! అలాంటి ముమ్మల్ను
మానించి...

ఇన : వారాయన దాన్! కళ కేరీట, ప్రజలపేరీట ఈ
నటరాజస్వామి చాటునకున్నండి దొంగనోట్లు
అచ్చువేశారు. దొంగనాణాలు ముద్రించారు.
ప్రభుత్వాన్నీ ప్రజల్నీ భారీ ఎత్తున మోస
గించారు! ఈ నాడు మీపాపం పండింది!
ఏవంటారు నాయ్దు గారూ!

కల్యా : అబ్బే నేనెమంటాను? ... వెళ్లిస్తా నండి!
మీరంత చాలా కష్టంతో వున్నారు. పాపం!
వెళ్లిస్తా.

ఇన : ఆ పాపంలో మీకు వాటావుంది నాయకు
గారూ! మీ రక్కడి కడతరు! చాలామణి

చేయడంలో దాసుగార్ని చేయితిరిగింది నరి
పించుకొన్నారు. చుట్టాలలో మీరూ 'అత్త
వారింటికి పడండి!

కల్యా : నా కిందులో ఏం సంబంధంలేదు. నన్నెందు
క్కులువుతారు? అనవసరంగా నాతో జోక్యం
చేసుకొంటే, పరువుపట్టం దావా వేస్తాను...

ఇన : పాక్ష్యంతో నేహా విద్యుత్తుంది, బయటేరిన
దొంగనోటికిదొంగి! ఈసారి బాగా చూడండి!
(నోట్లు చూపించాడు).

(పోలీసులు లోపలనుంచి వచ్చి)

పోలీ : సార్! అంతా లోపల కూలిపోయింది సార్!
చీమ దూరదానిక్కుడా సందులేదండి!

ఇన : మన మొచ్చే లోపలే కూల్చి పారేశా రన్నమాట!
దాసుగా రెత్తుకు పై యెత్తులో వున్నాను...
హూ! అందరూపడండి!... తోడు దొంగలు...

వారా : ఇనస్పెక్టరు గారూ! తప్పంతా నాది...
'కిరో' అమాయికుడు... అతనిని నేనే బంధించాను.
అతనిని బానిసగా చేసుకొన్నాను.
నోట్లు అచ్చువేసింది నేను ... అతన్నొది
లెయ్యండి!

ఇన : అదంతా కొద్దులో... పడండి!

(అంతా బయటికి వస్తున్నారు)

వారా : పెంకట్రాయకు గారూ! దిక్కు చూచిన
రై పోయింది. గ్రావణి ... ఎలా కా పాడు
కొంటానో? మీ మీదే భారం...

గ్రావ : (దుఃఖం దిగమింపుతూ) నాన్నా! నేనింక
లా జీవించను?!

పెంక : అంతా ఆ నటరాజస్వామిలీల... మీ జగన్నా
టక మూత్ర భారీ! మా మొరాలించు... నా
కొడుకుని రక్షించు... (మోకరిల్లుతాడు విగ్రహం
ముందు) తేర.

హరివంశము: సంవృతి మాధురి

శ్రీ మల్లంపల్లి శరభయ్య

భాగవత దశమస్కంధ వస్తువునకు, హరివంశ వస్తువునకు అనేక మార్కాంతములలో భేదము కలదు. ఈ పురాణముల రచనలయందలి లక్ష్యభేదము దీనికి కారణమైయుండును. హరివంశము భారతీయ హాసమునకు అనుబంధము. లీలామానుడు భావమును అవధరించిన వారాయణుని కల్యాణగుణానుకీర్తనను భాగవతమునకు ప్రవర్తకము, పరాయణమునైయున్నది. వసుమతీ భారావతాశోద్యమమునకు మానుషధూమికైకొనిన పరమేశ్వరునకు ఉద్దిష్ట లక్ష్య నిర్వహణమునందు భేదములేదు. ధూమికై నిర్వహణ విషయమున భాగవతమునుపట్టి శ్రద్ధా శైథిల్యము గోచరించును. పుట్టినంత నెఱవలలోనే దేవత వసుదేవులకు విజయస్వరూపము చూపెను. ఆ నడుమయే యమునోద్ధరణ ఘట్టమున విభుత్వమును ప్రదర్శించెను. పూతనా శిశువానిని సంహారములలో నైన పరమేశ్వరత్వము ముఱుగు పడలేదు. అవలయిపోదను దనయులునుపాకకు విశ్వరూపము చూపిన సందర్భము లనేకములు, ఇట్లు ప్రభావ ప్రదర్శనము, విమృట మాయా విస్తరణము ప్రాకృతజనులకు దాగిలి మూఁతగా భేలావిలాసము నెరపుట భాగవతములో అనుపదము గోచరించును. తత్వక శాపధియైతివలన సప్తామానులలో ముముక్షులైన పరీక్షిజ్ఞపహిలునకు భగవత్కల్యాణగుణానుకీర్తన వ్యాజమున తల్లి నిరూపణార్థముగ సుకముహర్షి ఉపదేశించిన ఉపవాదిన స్వరూపము భాగవతము. అచ్చట కథ ఆప్రధానము. విషయము ప్రధానము. అమృతమగున కృష్ణకు పరమేశ్వరునిపై భావమును పరీక్షితునిగాని పాకకులను గాని విస్తరింపనియమియ దాని లక్ష్యము. అర్చనదైన శ్రోత. ఆశ్చర్య భూతుడైనవక్త. ప్రతిపదము పరమార్థ విషయములు భాగవతమునందు రాకరింపబడినవి. అది అధ్యాత్మనిష్ఠులకు ఉపాదేయమైనంత కావ్యనిష్ఠుల కిల్పశృంగులకు గాదు. వస్తువు ఒక్కటి యయ్యును దశమస్కంధమున వున్నంతవ్యాప్తి హరి

వంశమునకు రాలేదు. దానికి వ్యాప్తి వచ్చుటకు, దీనికి రాకపోవుటకు కారణము జనుల కావ్య రసజ్ఞతాలోపమైనంత అధ్యాత్మనిష్ఠయనిష్ఠ కాదు.

భాగవతమునందు పరమ గౌరవముంచి హరివంశము కావ్యదృష్టితో అనుశీలించదగియున్నది. దేశములో ఒక సామాన్యభిప్రాయమున్నది: భారతము కవిత్వముమే వ్రాయవలయునని; భాగవతమును రచించిన పోతన గారే రచింపవలయునని; ఆ మహాపురుషవృత్తి వారి కావ్యరస్యమూపమైనదని; విధి విధానము దానికి అనుకూలమై ఆయా గ్రంథములు ఆయా మహాకవుల చేతబడినవి. పోతనకూడ దీనిని త్వంగ్య ముర్యాదచే మూచింపకపోలేదు.

ఒకరన్నయిది కవికాది కవులీ
యొక్క బురాణావళి
తెనుగున జేయుచు మర్కరాకృతి సుభా
ధిక్యంబు తానెట్టిదో
తెనుగున జేయుచు మున్ను భాగవతమున
దీనిం దెనిగించి నా
జననమున సభలమునై నద పుర
ర్వ్రంబు లేకుండగన్.

నా సుభాధిక్యము ఎట్టిదో అనుకొనుట, నాపాలబడుటలాగే భాగవతముయొక్క సుభాధిక్యమున్నదనుట. అట్లే భాగవతము జనారాధ్యమైనది. పోతన గారు భారతమును నిర్వహించు సంధివమును ఊహింపలేముగాని కవిత్వమును భాగవతమును రచించిన ఎట్టింతుననుటకు ప్రమాణముగా హరివంశ మున్నది.

ఎఱ్ఱాచెగిది హరివంశ రచనాప్రక్రియ నిర్మల వస్తుగ్రహణముచే భాగవతకర్తయు, వస్తుభాగ గ్రహణముచే నాదవసానమునకు కలగించిరి. గోవర్ధనాద్రి ప్రత్యంత భూములయందలి కీలారములలో—పసుల త్రొక్కిడి నెగనిన పరాగములలో—కలయు మారుచు

లేక యువయించిన హరివంశ కావ్యేందు వింబును బ్రుంకుడువడి సమధికరముజేయముగానున్నది. యమువా తీరమునందలి ఆ వచ్చికబీళ్ళ ఆహాగములు, ఆ కీలార ములు, కడుపులసమ్మి, పర్వతోపతేవలైన గొల్లల జీవన తీరమాధుర్యము, వచనీతివార్ధియము, ఆహ్లాదముగ విన ముప్పుగొంధము—నగరోపాంతములకు చాల దివ్యులలో నున్నవి.

కృష్ణావతారవస్తువు కవిత్రియైక నిర్వహణ సాధ్యమైన అద్భుతోదంతము. సంవదన వివరణాత్మకమైన కృష్ణుని మాయాభేలనమును చిత్రించుటకు వలసిన ప్రాగల్భ్యము కవిత్రియమునకే కలదు. వివృతిమైన కృష్ణుని పరమేశ్వరత్వము భాగవతమునందు మునుఁజేపులకు ఆరాధ్యములమగాక. దాని సంవృతి మాధుర్యము హరివంశమునందు కావ్యజ్ఞులకు మననస్వాగువుగ నున్నది.

ప్రళయ నిశాసముద్రభంగ విఘాత వ్యగ్రోధ పలాశమునందు—ఉత్తనకాయయైన శిశువువలెక్రావణ కృష్ణుని నిశామధ్యమున మధురలో—కంకుని వెలసాలలో దుఃఖసముద్రవీచియైన తల్లి యుడియందలి సద్యఃప్రసూతశిశువు కౌలుకేలు ఆద్యుయంకగా వసుజేవుడు మాచెను. అద్భుతగృహమునందు మార్గ్య దుదయించిన్నుండెను. ఆశిశువు నోయ్యవనీతి చేతులనల్లన పొదిగొని వసుజేవు డంతఃపురము వెలువడెను. విశ్వంధుడైన శిశువు నెత్తికొని నడుచుచున్న వసుజేవుని అకుసులను నిర్భయముగ నిశాగర్భతీణములు మోసినవి. అంత రెయింజానకు పన్నుకట్టుటకై ఆపుడు రాజధానికి వచ్చియున్న వందగోపుని యింటికి నడుచి వసుజేవుడు నవప్రసవయైన ఆ యశోద మాయావిమోహితయై ఒండేమియు నెఱుఁగకున్నదశలో ఆమె తల్లియునందు తన శిశువునుపెట్టి ఆమె కన్న తూతునుగని మరలివచ్చి జేవకీతలమునందుంచి తానే బోయి కంకున కా ప్రసవవార్త చెప్పెను.

ఇచ్చట సంకలలు తెగిపడలేదు. కేమహివచ్చి తెలుసాల తిలపులు తెలుపలేదు. యమున పాయపడి త్రోవ యీలేదు. అవంతి ఛణామండలచ్చక్రము శిశువుపై తూగివచ్చుటలేదు. దివ్యులనున్న ఘోషమునకు బోయి వచ్చు వ్యవధానములేదు. మధురలోనే జరిగిన యీ శిశు వ్యత్యయమునకు అమానుషఘటనలతో పనిలేదు. మానుషారంభములయందు నిలినమై దైవమెట్లు

సంపన్నప్రయోజనమునకో ఈ హరివంశ సందర్భము గంధీరముగ నిరూపించుచున్నది.

దైవోపహతుడైన కంకుడు జేవకీజేవి పాదములపై పడి తీమాపణము జేడికొనెను. అశ్రుపూర్ణవయనయై ఆమె 'ఇట్టికోకమునా కనుభవించును ముద్గర్భంబులకిట్టి బాకలంబోవను నున్నకడగట్టిన తెఱంగు. నీవేమి పేయుదువు' అనెను. నీవేమిపేయుదువు అనుటలో ఉదార్తతీతుకు మిగిలినిగైవములయిన మనుష్యారంభముల అల్పత్వమును వివేచించు వివేకపరిపాకమున్నది.

నాటి జేకున పుత్రోదయార్థినందన వ్యాజ్యమున ప్రియఃఖుడగు వందగోపునింటికి వచ్చియున్న వసుజేవుని ఇంగితిగోపనము, ప్రసంగచాతుర్యము అరయతిగినవి.

'నీవదృష్టవంతుడవు. అత్యద్భుతలక్షణాన్వితుడవు లేతోరాశియునైన కొడుకును గన్నావు. ఈ శిశువు దోడ్కొని భార్యాసమేతముగ మీ కాపురమైన పల్లెకు పోయ్యు. ఈ రాజధానిలో నెందుకు? ఆ ప్రేషల్లెలో రోహిణికన్న నా సుతుడొక డున్నాడు. వానినినూడ నీ బిడ్డగ తాచికొనుము. నాడు పెద్దవాడు. వీడు రెండవవాడు అను తలంపుతో వీరిని పెంపును. అడవి అపాయములకు నెలపు. విషురకుంఁపలయును. నాదుఃఖమేగుని నీతోఁ జెప్పదును. పుట్టిపుట్టగనే జేవకన్న పుత్రులనెల్ల పాపజాతియగు కంకుడు వాట్లఁజెట్టికొన్నాడుగదా! రోహిణి తాలిన ఆ గర్భమొక్కటి తప్పి బయటపడినది. వీనిని నీ నెట్లయిన ధరించి నాచే దీవన వడియును. ఈ యార శిశుఘాతినయైన పూతన అను రక్కసి కంకుని పశువున శిశుహింసాశ్వేదగమే దాని పనిగా తిరుగుచున్నది. ఇప్పుడే నీవీ యూరు వదిలి బోయి తెల్లవారకమునుపే పల్లెపట్టునకు జేరికొనవలయును. గూళ్ళలో పక్షులు కూయుచున్నవి. తూర్పు తెలుపారుచున్నది. నీ కీ యూర వచ్చినవని యైనది. ఇంక ఆలస్యమేల? కదలిపొయ్యు.'

ఈ మాట పొందకలో మిత్రుని పుత్రోదయమును అభినందించుట, అతనియొద్ద తన హితైషిత్యము తెరగా—తనకొడుకును అరిసికి ఆప్సగించకయే ఆప్సగించుటయు, అపాయములనుండి హెచ్చరించుటయు, ప్రయాణమునకు తొందరపెట్టుటలో రహస్య ధింగభీరుత్వమును ఆద్యుపదించుచున్నది.

నందుకు వెళ్లిగొల్ల. అతని పుత్రోదయావంధము ప్రయాణమగు సంరంభము అపాయకమగు జాన పదత్యమునకు అలంకారములై మిక్కిలి స్పృహజీయముగ నున్నవి. కుదుపు తేకుండుటకై తొట్లలోపెట్టి పురిటిపాపని మోపించుకొని భార్యయు తాను మేటి గుణ్ణుల పూర్ణివ పాటబండికిక్కి వెంటనే నందుకు మందికు ప్రయాణమయ్యెను.

అశ్రమములు ఘోషములును ఒక్కమాపు. శాంతి రసతలంగిరిమైన ఇచ్చటి ఘోషవర్ణనము హృదయమునకు ఊరసముద్రావగాహా సౌఖ్యమును అవహించుచున్నది.

పుష్పిత ఫలితానేక తిరురాజీ మండితమైన కాళిందీతీరము - తీరము ననుసరించి దీర్ఘ దీర్ఘములైన కోరడులు-కోరడులనడుమ పఅమైన పెరిమలు-పెరిదులనడుమ వేడుకున బీక్తి పయి మంచుకురిసిన పులు మేసినచ్చి నెమరువెట్టుచు సుఖశయితలై కల్యాణదర్శనలైన కడుపుల వరుసలు-చ వరుసల నడుమ వ్రేలు పేరు పెరచిలవ వీనుపులులు లారనిచ్చి ఆంధ్రరవాసన మాలతో ఉత్సవతరంగములై తల్లుల కభిముఖముగఁ గ్రేగుగుకుచున్న లేగల ఆనందసంచారములు - వెదమాపుల ఉపాంతములలో మలయుచు బలియుజంకెలతో ఒండొకటిఁ జేరనియక కోరాడు దశోల్లసిత మద వృషభముల శాంత గంభీరాకృతులు-ఆపులనేళ్ల నెమరు నుదుపులు పాలకుండుల మసలు తమ కేరములకు పెట్టని నగలై, ఎఱుసెలల కపిలకన్నుల వెదెగుమాపులతో గొరుటెలుగులతో జాతుగచితి బహువ్యాపార నిమగ్నములైన గొల్లలు - వయోనుమాపముగ గములు గములుగ యుమాజాబలాహరణ శ్రేణిదాదర్శనీయులు కొందఱు- మృదుగీతి విస్తరితకాంతిక సంప్రవృత్తి దధిమఖన వ్యాపారపారిణలు కొందఱు-ఘృతితక్రవిక్రయ, గృహ సమార్జన, శిశుసమాశ్వాసన, బాలక భృత్యభృక్తి ప్రదానాదులైన గృహకృత్యములవలని చిడిమడిపాలు వెలయు మెలగుచున్న గరిష్టకుటుంబములు కొందఱునైన గోపికల ఉదాత్తచేష్టితములతో సర్వప్రకార సుందమును, వసత్పూర్ణులను కుటీరమును, శిశులకులూర్చిత మంచకమును, తివ్యమాన దుగ్ధ మాతృగర్భ ముఖమును, దధినిగు సుందరవేదికమునెన ఆనందిభోషమును ప్రభాతముతో కృష్ణుడు ప్రవేశించెను.

ఇచ్చట వర్ణములైన వేళికాలములు ఘోష ప్రభాతములు ఆధారపటముగా అమృత ప్రతిభోగీయిత

మైన ఈ వస్తుసృష్టిలో-చలువయు ప్రసన్నతయు మాధుర్యమును కాంతియు నిండి హృదయమునకు అనిర్వచనీయమైన సమరసస్థితిని గలిగించుచున్నది.

కృష్ణకైక క్షీణారసాలమునకు ఎఱ్ఱా పెగవ ఇట్టి ఆమృతాలవాలమును గట్టెను. వస్తుగర్భమునందలి ఆమృతమును వెలివిరియించు దృష్టియే దృష్టి. పెగవ చూచుచున్నది తేజు.

బండి దిగిన వెంటనే వృద్ధగోపికలు సమృతయగు యశోదకు చేసిన నవమూలికా మంగళమునకు నందుని అంతరంగము హత్తోత్తరంగమైనది. గోపలములో కృష్ణుడు గోపికానయన పర్యమై అత్యగ్నుతమైన తనప్రభావము అనిరూపణీయముగ పెరుగుచుండెను.

నందుని కుటీరము. కుటీరాంగణమున ఆతని పాట బండి. బండికింద తల్పము. తల్పముపై ఉత్తాన శాయియైన శిశువు. శిశువుచక్క నిద్రించుచున్న యశోద. అద్దమరెయి పిల్లలను వెదకొని చంపి తిన రాక్షసి వచ్చినది. వచ్చి అనుభావ చకితయై అంతగతి నిలిచి బిడుగు లోకపామాస్య శిశువు కావెనుకొనెను. ఆమూర్తి, అట్టితేజము, ఆమహిమయు, నివాతదీప్తశిఖయై వెలుగుచుఁ దనకు అగ్నుత భీతి వ్యాపాహ పాదవశ్యమును గల్పించుచుండగ కొంతసేపు నిద్రానించి చూచెను. శిశు-రాక్షసి మధ్యమున నవచిన వృత్తమునకు నిశాగర్భమే సాక్షి. ఒక ప్రాద్దురెయి! వికృతమైన ఆర్తస్వనినిని పల్లెలోనున్న వాగెల్ల మేల్కనిరి. అంతకుమున్ను పిల్లని యేడ్పుచిని యశోదయును లేచి చక్కలో పాపనికానక నందుని పిలిచెను. అతఁడుదరిపడి నిద్రతెరిసి పరువెత్తికొని వచ్చెను. పల్లెలో నున్న వాగెల్లరు వచ్చిరి. వచ్చినవారు చూచిన దొక్కటే వికృత దర్శనము. బండిచక్రము లంతలేసి కన్నులలో తిరుగుబడి మెలయుచున్న గ్రుడ్లతో, అతిమాత్ర దీర్ఘములైన కాలుసేతులతో, ఒకలుపగిలి, ఎముకలుపలిసి, చర్మము ప్రొవైపడియున్న రాక్షసి కళేబరము! అగ్నుతి భయపరశమైనవారు గెంపవ సారి చూచి కాని కానియొడిలో అవ్యాపన్నులై వెలుగుచున్న కృష్ణుని చూడలేదు. భాగవతమును జదిరి యున్నవారి కిందలి సంవృతి మాధుర్యము తెలియ గలదు. ఈ కరుణ సంద్రమోల్పణము స్థావర జంగ మాత్మకమగు సృష్టిమాలమును గదిరించుచున్నది.

‘అకట నేడెల్ల! నేడెల్ల! హా! కుమార!
 హా! తనూభవ! హా! వత్స! యనుచు నార్చి
 దల్లియును దండెయును వచ్చి తమజా బొదిరి
 అమ్మగేతుల బామ్మకులాక్షి యనుచు’

కొడుకు సురమున కదిమికొనెను.

అచింత్య హేతువైన అపద కవచవసిష్టుల భద్రపు
 త్యాగి కొర పురస్కృతమైన ఈ మందలింపు దినుకు.
 ‘ఇది యేమి? ఈ రక్కసి ఎక్కడినుండి వచ్చె?
 ఇచ్చిలుకవానిని ఈ చందంబు సేయ నీవల వివరించి?’
 యనుష్యులద్దీ పరిధికి అందక దైవికమై వచ్చిన అపదకు
 భార్య విమరుపాటే కరణమైనట్లు! దీనికి విషయమన్న
 గమై వచ్చిన సమాధానముతో గృహిణీత్వ జననీత్వ
 భావసంపదలు తొలంకియారుచున్నది.

‘కడుపు నింపంగఁ జన్నిచ్చి కొడుకు నిద్ర
 నొవ దీవియ మందంగఁ బ్రొద్దునోపు
 నంతదాడ మేల్కొనియుండి యలసి-కన్నా
 కింత మానీతి ఆలస్యమేది యిందు?’

ఈ పాపజాతి రక్కెస
 ఎవనిదిఁ గవంగి యిదటి కేతెంచెకొ! యీ
 పాపం డిమ్మెయి నెట్లో
 ప్రోవజీయో నిజమి మాయ పుట్టెకొ! ఎఱుంగన్.

కానక కన్నపట్టి యిటు
 కట్టెడిరక్కెసవాతే జక్కియున్
 దానొక కీడునొందక ము
 దంబున నాకిద చెర-నిక్కువం
 చేసలివాక్షికిం గలచె!

యొట్టి తపంబున పేర్కొ—
 ఈ కడపటి చరణమునందలి ఆత్మసమాశ్వాసము లోక
 ములకెల్ల సమాశ్వాసము!

‘చంద్రబింబాననుఁడింకవీరకు
 పరమాయుధుపేతుంఁ! యెల్లభంగులకొ’

అనంద వికసితాననుడై వండుకు యశోదకవచుండి
 తీసికొని కుమారుని తానెత్తికొని గోకరీష మిశ్రిత
 మైన ధూపరాగముతో పాపని నొప్పల దిలకయించి
 రమ్మనూ క్త మిట్లు పఠించెను.

శ్రీ నాయకుండు రక్షించు నీ మందర
 వేగ రక్షించు నీ వెనక దిక్కు

వరుస నీదక్షిణ వామభాగముల
 రక్షించు రవ్వయోహాక్షిగుహులు
 నీమీదు దిగువయు నీరజాహితుకు నా
 మకియు రక్షించుట ప్రకట కగుణ
 దిక్కులుగాక్కు నీ తక్కినచోటులు
 రక్షించు రెవ్వరు నక్కజముగ
 స్వస్తిగావించు నీకు వృషస్వజాం
 సవామలై శ్వర్యకాలి వినాక పాణి
 నిత్య శివలన గోవులు నియత పుణ్య
 యొనఃస్థామియు నిను నెల్లయందుఁ బ్రోచు.

సకల దైవత రక్షకుడు విశ్వభావ శైలిత చిత్ర
 వృత్తియైన ఆభీరగృహపతి రక్షింకొదిగి యున్న
 మాగ్యము చేతుని కొనియోచుచున్నా! భాగవత కర్తకు
 కృష్ణుని పరమేశ్వర భావమునందే నిమగ్నతయును,
 పారవశ్యమును. మనుష్య ధూమికయందు పరమేశ్వ
 రుడు కైవళమును ఎల్లు ప్రదర్శించునో,
 అజ్ఞాత తన్మహిమలైన విశ్వభావనిష్ఠులు అగింత్య
 హేతువులన అతివి అన్యుతములకు ఎల్లు కలవరచుండ
 దనో, ఆ కలవరము నారి సంస్కృతి భావమాధుర్యమును
 ఎల్లు శైలిత మొనర్చునో, ఈ పరిశీలన-నిద్రహాణము-
 పగమేశ్వరునివలె శిష్యునంద శక్త్యావతల ఎత్తా ప్రగడ
 వంటి కవులకే సాగ్యమైన రిచును. కంసుని
 పనుపున రేపును మాపును పల్లెలో తోచు రాక్షసోత్పా
 తములను నిలీన మహిముడైన నిభృతిశిశువు-తా నెఱు
 గనియట్లు, తాను కానట్లు ఎంత అనాకులముగ, ఎంత
 నిర్లప్తముగ కంపకట్టెనో ఎత్తా ప్రగడ నిద్రహాణము
 అంత అన్యాయమును అంత గంభీరమునైన జగత్పతిని
 పుగ్రునిగాఁ బంపిన వందయశోదల సంస్కృతి జీవన
 మాధుర్యము నే ఉపరితలమునకు వెల్లివిరియించును.

హరివంశమున పూతనా సంహారము రాత్రి
 వృత్తము. కెటాసురధంజనము దివావృత్తము, పూతనా
 ప్రయోగము అజిజిబోయిన ఐదుక కంసుకు కెటా
 సురుని పంపెను. వాకు వచ్చి వంగునివాకిట నున్న
 బండి నావేళించి సమయము వార్చియుండెను. పాపని
 ప్రోపరసి పామ్మపై ఆ బండికిందనే నిద్రపుచ్చి
 యశోద తోడినెచ్చెలతో చేరువనున్న యమునకు
 జలకేళికేగెను.

రాక్షస సన్నిధానమున శిశువుకు మెలకుక
 వచ్చి ఒద్ది నెవ్వరులేక ఏకాంతమున తనలో తా
 నాడుకొనఁ జొచ్చెను.

హరివంశము : సంవృతి మాధురి

నోరన కేతులు గండు స్రుక్ష్మి కోనుచున్
మోమల బాష్పంబున
వీరంజనే తలకింప వేర్వయ్యే బారిక
మోతేనులన గమ్మలించి
పాగం దోయచుఁ జేవఁబూని నిలుచు
య్యెన్ మీది కల్యాణుచున్
శ్రీ రహస్యంఘ్రియుగంబు గింజికోనుచున్
తెల్వంబు వెట్టించుచున్.

ఈ భేలరాక్షసుని కిరుగించుటకు కావోగము. శ్రీ
రహస్యంఘ్రియుగమును కదల్పుచుండె నట.

రాక్షసుడి ట్రాలోచించికొనఁ దొవఁగను —
‘ఒకదిక్కు దోఁగి లోఁగి నైఁ బడునో!
తొలగి కమ్ముల మోయ నిల చలంప
తొడరి కే పటలెంచి త్రొక్కుననో! పలు
గాఁడి లోనైన యంగముల నొకట
ఎడలించి మీఁదట నెసఁగకు పరపెలఁ
బడఁద్రొచ్చి యువఁతునో! పశువు నేమి
వెరవున వధియింప దొరకొను? నా కిది
యవసరంబని..’

నాని కలవర మెఱిగి లీలాశి వు చిన్నికొలు అల్లన
లీలమే చాచితాఁచెను. బండి తలకెవలె గంధు లెవరి
కల కలములై భూమిపై జెల్గొనెదలె పడెను.
ఇంతలో లేగతలఁపునఁ బారిన భేనువునలె నెచ్చెలులను
విడిచి వేగ సుస్సారితై యోడె యముననుండి
యింటికెవచ్చెను. వాకిట అణవలె పరియున్న బండి
చూచి ఆమె పై ప్రాణము పైవఁజోయెను. పరువికివచ్చి
కొడుకు నె త్రికొని యురమున కదిమికొని—

నిన్నిట పాటనైచి రెగ
నిగురవోయెడి పాపడంచునే
మిన్నక నీళ్ల నాటయమ
మి తిక్కేటికిఁజోయితిన్ నిజం
బన్నకుహర! యింకేపువ
యర్థి భవజ్ఞవకుండు వచ్చిన
న్నెన్ని తెఱంగులన్ బజపఁ
డింతియుఁజూచిన నర్పు నల్కలోన్.

కొడుకునకు రెప్పిపోయిన గంధముకూర్చి కన్న
ఆగామి భర్తృకోపమునకు ఆమె తలంకఁజొచ్చెను.
ఈ బండి యిట్లుగుటకేమి హేతువు! దీని నెవ్వరెఱుఁ
గుదును? భర్త వచ్చి ‘ఏమే ఇది!’ యని అడిగిన బడులు
చెప్పట కేమిగలదు. ఆమె మనసు మనసులోలేదు.
నిన్న గాక మొన్న అంత గంధము రెప్పిపోయినది. నేను
మరల నిది యొకటి. ఈ శిశువేమో! పూట పూట నీ గం
డములేమో! ఆమెకు పాలు వోక డిండువడియుండెను.
దినాంతమునకు గృహపతి కీలారములనుండి యింటికి
వచ్చెను. సాము నెరసిన అతని కేళిసంచయము అరణ్య
సంచారముల రారిన వనకుసుమకింజల్కపరాగ భూస

రమై మిక్కిలి మానర మెయుండెను. గోఖుకోదత పరా
గమున య్రుండుకు వేడియున్న అతని మోమున నెమరు
బొ టరదగించినది. అతడు నెంగాదికావె కట్టెను.
లేజనుగుల జగితో వది అతిస్మిగ్ధకాంతియొయుండెను.
తేల కర్మశక్తిగంధిలయన్ని చొచ్చెను. అతని వెనుక
ముందర గోపాల పరవారము కడుపులను నూర్చిన
ముచ్చట లాదాయ వచ్చుచుండిరి. దూరమునుండి
వాకిట అణవలె పరియున్న బండినిఁ జూచినంతలే
అతనిపై మిన్న విఱిగిపడెను. వానికింద కృష్ణుని
పరుండెట్లుల అలనాట గదా! కుట్రాఁ జేమయ్యెనో!
ఏమియూడెనో! అరి త్వరితగతి వచ్చి వాకిట నందుకు
చూచిన ఆనందవర్షమే దర్శనము.

ప్రవగు గామృతి నూరిగించుచుఁ బోరిన్
జూదస్థితో గాపమా
నవదంబున్న నలంకరింప వికస
నానీకపత్రాభిలా
చనదీపులే జననీయభేందువు పయన్
సంప్రీతిఁ బర్యంక నో
పు నిజాభిప్రీతి కల్పరాధిఁ గనియెన్
బుక్రున్ బచ్చిత్రోధయున్.

చూచి నుండె నిమిరికొనుచు యోదతో ‘ఇది
యిట్లెవడేమి నిమిత్తము? ఆలోచించికి త్రోవె పవ
న వేనో! ఇదట పినుగాలి వీచెనో! అయినను ఇది
యింత విపర్యస్తముగుటకు పిలులేదే! అది యెట్లైనఁ
గానియు. అవ్యాధముడై పడు నాకు దిక్కెను. ఇంక
సర్వమును అభ్యుదయము అనెను. ఈసారి నిమిత్తా న్నే
పడుచునకు అతని ఆనందము ఎడమియలేదు. గదద
కంతియై యోడె పతిమోము లేరకొనఁజూచి తన ఆప
రాధ ముగ్ధుని వేదించెను.

‘వావలన రిప్పు పాలగలదు. మీరు సహించవల
యును. నే నిష్కాపరి నెప్పటియిట్లు యీ బండికింద
మంచంబున నిగురవుచ్చి యేలు కుఱంగలికాపువం
గ్రమ్ముటం జనుదెంతునని జలావగాహనంబున కరిగి
మగుకు వప్పటి కిది యిట్లె యున్నయది. మన భాగ్యం
బునం గుమాగుని కీ బారి గడచెను.’

గంధము గడచిన గాఁడిరికి దోడుగ అర్ధ్రాపరా
ధయును ఈ కులాంగవా సంప్రదారము బాజాయను
ప్రసాదమునై నందుని విత్తిత్తిగార స్వయములను
సంపన్న మొనర్చెను. ఇట్లు—ఏకసుతవిధ క్త
మయ్యెను పరస్పరాలంబనమును వారి ప్రేమబంధము
రిదేకాశ్రయ వివరమానమై దినదినమునకుఁ దఱితిపులై
ప్రెగ్గడ కల్పయచిగు శాశ్వతత్వమును భజించెను.

అజవలలెన బండిని మఱల గుసంఘటిత మొనర్చి
కొనియున్న నందగోపుని ఇంకే దిఁలను గలవరపెట్ట
లేదు.

కలలో పిలుపు

శ్రీ పి. గణపతికావ్య

జ్ఞానవా తెరచాప కరటాల జీరాడ

సాగినది సంధ్యాప్రవాళ నౌక

జలధిలో జలతారు వలలోన మీనమై

మిలమిలల మెరిసినది చంద్రవంక

తెలిమంచు తెరల కావల తరళ హాసితమై

వలిగె ధ్రువతారకా దీపశశిక

ఎలుగెత్తి ఎవరో! అవలితీరమున నిలిచి

పిలిచిరో కలగించె నొక్కకేక!

అలక లల్లన సోకి వలిగాలి నిట్టూర్చె!

కలకలము రేగె రిక్కల పలకరింతలో

కలకాల మీలీల కల తలాడగ సోలి

కలవరింపనేల! లే తెమ్ము! నచ్చెల్లీ!

సాహితీ సుగతుని స్వగతం

ముప్పై ఏళ్ళనాటిమాట. 'జెల్లూరిలో కాకుంథల నాటకం ప్రదర్శిస్తున్నాడు. శ్రీ యశవల్లి నూర్యనారాయణగారు దువ్యంతిపాత్ర దర్శిస్తున్నారు. శ్రీ యశవల్లివారు దువ్యంతిపాత్రాభినయంలో మొదట సంస్కృత శ్లోకాలు చదివి రిక్తాత్ తెలుగు పద్యాలు చదవడం పరిపాటిట. ఈ వార్త సంస్కృత విద్యార్థులకు కర్తరసాయన మైంది. రంగస్థలం ప్రేమకులలో కిటకిటలాడుతున్నది. అతి కష్టమీద ఆఖరు తరగతిలో చోటు సంపాదించాము.

తనప్రావస పూర్తయింది. "గ్రీవాభంగాభి రామం ముహూ రనుపతతి స్వందనే బద్ధదృష్టిః—" అనే శ్లోకం కేదారగౌళిలో పాడుతూ ప్రవేశించాడు యశవల్లివారు. ఒళ్లు జలదరించిపోయింది. ఒకటి, రెండూ, మూడూ అంకాలు రసకంఠాయంగా పాగిపోతున్నాయి. కాకుంథలను అనుసరించేటప్పుడు "కిం తీర్తితైః క్షిమవిషోదిధి రాద్ధ్యివారౌ—" అని కన్నులలో చదివి "చల్ల నివైశ్రమం బుకుపజాలిన" అని తెలుగుపద్యం అందుకున్నారు. కాళిదాసే అన్నట్టు రంగస్థలం "రాగానుబద్ధ చిత్తవృత్తిః ఆరిభిరే ఇమి" ఉన్నది.

ఎవ్వడు నాటకం ధరతివాక్యం పాడారో! ఎవ్వకు ఇంద్రకు చెరుకున్నామో తెలియ. కాకుంథలం శ్లోకాలు రికరకాల రాగాలతో చెవులలో గింసురు మంటూ, మొదటలో తిరిగిపోతున్నాయి. ఈశ్లోకం ఈ రాగంలో పాడాలని నురుపాడుతెనుకూ పాతప్రవచనాలలో తెలుపలేదే! నాటకంలో పద్యాలు పాడాలూ, చదువాలూ!—అనే ఉద్యమ మొక్కటి ఉండనే ఉండాయే! యశవల్లివారు ఏ సంప్రదాయం ప్రకారం, ఏ నాట్యకాస్త్రానుసారం ఈ రాగాలతో శ్లోకాలు పాడారు? వ్యాఖ్యాతలుకూడా చెప్పివట్టు లేదే! ఏమో!—ఇలా ఆలోచనలు పాగిపోతున్నాయి. సంజోహలు చిలవలు పలవలుగా అల్లుకు పోతున్నాయి.

వ్యాఖ్యానాలే చూడటం మరొకమారు; రాగ నిర్దేశం ఉండేమో! ఉండే! మూత్రధారుని అజీకం తోనే కదా నటి

"ఇసి చుంటిఆ ఇ ధనురేసం
మఉమార కేసరవీహాఇ,
ఓదంసఅంతి దలమాణా
పమదాఓ సిరీస కుసుమాఇ."

అని గ్రీష్మగ్రును వర్ణిస్తూ పాడింది కోకిల కంక మెత్తి. "అహహా! నీగీతం బలేబాగుంది. చూడ వచ్చిన వారంతా చిత్తరువులై పోయారు.

తవాప్యి గీత రాగేణ
హరిణా ప్రసభం హృతః,
ఏష రాజేవ దువ్యంతిః
హరంగేణాతి రమాసా."

అని నటికి భితాలు పడేస్తాడు మూత్రధారుడు. ఇక్కడ రాగమని, గీతమని ఉన్నాయికదా, ఏటికి వ్యాఖ్యాతలు వివరణలలో రాగాల పేర్లేమైనా ఇచ్చారా అంటే...ఇసి చుంటిఆ ఇ అనేది 'త్రింశ న్నాత్ర దలద్యయూహా' ద్వితీయామా లయ భేదః' అని రాఘవభట్టు వ్యాఖ్య చేశాడు. గీత రాగేణ అనేదాని వ్యాఖ్యలో 'గీతే గీతా నిబద్ధేన రాగేణ శ్రీరాగాదినా ధాతునా. హరిణాశ్రుతి సుఖచేన, హర్తం కీలమ స్త్యుతిచా' అన్నాడు. రాగమంటే శ్రీరాగం మొదలయినది అని ఉదాహరించడమే కాని ఈ గీతం ఈ రాగంలో పాడాలనే నిర్దేశమేమీ లేదు. ఇక వైఖానస శ్రుతి వాసాచార్యుడు "అత్ర గీతజ్ఞేన రాగావ్యాక్రియో వర్ణస్వర తాళాది నిబద్ధ సందర్భ విశేషభిధీయతే... గీత రాగేణ గీత సంబంధ స్వరవిశేష జాతురంజనేన" అని వ్యాఖ్యానించాడే కాని రాగం ఫలనా అని చెప్పలేదు. కాటయ వేరుకు కూడా రాగనిర్దేశమేమీ చేయలేదు. (ఇది పారంగ రాగ మన్నారు ఒక పండితులు. దాని మూలం 'తసాప్యి గీత రాగేణ...సా రంగేణాతి రమాసా' అని మూత్రధార వచనంలో కలదని కూడా అన్నారు. పారంగ రాగం అపరాష్ట్రరాగం గనుక ఈమాట చాల సహేతుకం.)

ఇక పంచమాంకం ప్రారంభంలో హరిసపదిక పాడిన

“అహింస మహాలోలులో భుమం
తనా పరియంతి చూత మంజరిం,
కమల వసతి మే త్ర నివృద్ధా
మహాఅర విహ్వరితోసి గం కం కహం?”

అనే గీతంలక్షణం వివరించారు వ్యాఖ్యాతలందరూ.
కాటయజ్ఞముడు దీనిని ద్రువాగీతి అన్నాడు. కాని
రాగ మేమిట?

విక్రమార్కరీయంలో ఈ గీతాలు చాలవస్తాయి.
విక్రముని ఊర్వశి విరహాన్వితాన్ని ఈ గీతాలలో
అత్యద్భుతంగా చిత్రించాడు కాలిదాసు. చతుష్పది,
పట్టపది, జంభాలిక, ఖండభార, ఆక్షిప్తిక, చర్చరి,
ఖండకం, ఖురకం, కరుధిం, ఖండిక మొదలయినవి
ఈ గీతాలు. వీటిలో ఒక్క ఖండికా లక్షణంలో
మాత్రమే రాగ నిర్దేశం కనిపిస్తుంది.

“పర్యాయేణ కన్తే స్థిర్యక్
పతము క్తం భుతంశిక,
క్రీరాగ మంభ తాలేన
విబధ్ధా ఖండికా మతా.”

అని. తక్కినవాటికి రాగాలు చెబితే ఎంత బాగుం
డేదీ? రాగం అక్కరలేక వట్టిదరునే నట పుటిలిక.

“రాగేణ రహితం యశు
అర్థమ త్రిలికాయతం,
భాషయైనవ తన్నాట్యం
పుటిలీ సంజ్ఞకం మతం.”

అయితే చర్చరీ గీతాలలో ఒక్కటి మాత్రం అచ్చంగా
మన జాజర. చర్చరీ జాజర అయిందన్నారు గదా
పెద్దలు.

“విజ్ఞానము వన్నెల తేట
రాగమీరగా రమణుల పాట
మేరు చెసిన పినబ్రాహ్మణు వీట
జాణలు మెత్తురు జాజరపాట.”

అనే జాజర నడకను విక్రమార్కరీయంలోని

“మోరా పరమాట హంస రహంగ
అలిగట పవ్వల నరిత కురంగం
తుట్టావా కరణే రణ భమంతే
తాగహం పున్నిత మధో అంతే”

4-70

అనే చర్చరీతో పోలిస్తే అచ్చంగా రెండూ నడకలో
ఒక్కటే అయ్యాయి. కాని, ఈ జాజర రాగమూ
తెలిదు; ఆ చర్చరీ రాగమూ తెలిదు.

ఇక నాగావందంలోని నాయిక మలయవతి
పాట విందాం. ఆమె అమ్మవారి ఎదుట

“ఉర్బుల్ల కమలకేసర
పరాగ గౌరవస్యతే మమ హి గౌరి!
అభివాంచితం ప్రసిగ్ధతు
ధగవతి యుష్మత్ప్రేపాదేన”

1-14

అని సంస్కృతం ఆశ్రయించి వీణమీద పాడింది.
దీనిని నాయకుడు జీమూత వాహనుడు చాటుసుంచి విని
“వ్యక్తి ర్వ్యంజన భాతువా” అని లక్షణజ్ఞాన పురస్క
రంగా వ్యాఖ్యానించి మెచ్చుకున్నాడు. రాగ
మేమిట? చెప్పరాదా? రాగం చెప్పి ఉంటే ఆ రాగం
హద్దుని తర్వాత నేటివరకు ఎన్ని విధాలుగా మారి,
ఎన్ని పేర్లు పెట్టుకుందో జాతికాలు కట్టే వాళ్ళిమే?

ప్రియదర్శికలో ఆరణ్యిక వీణ సారిస్తూ “ఘట
బంధన సంబంధం” అని, “అహింసవరా అశీతా” అని
పాడుతుంది (గాయంతీ వాదయతి). నాయకుడు
రాగం పేర్కొనడం పరీక్షలాగ తేనెబలుగా ఉందను
కుంటే వ్యాఖ్యాత వివరించవద్దా!

సతే: కుద్రకవి సుగ్రీవ విజయం ఉన్నంతలో
నాటక పూర్వరూపమైన సంపూర్ణ యక్షగానమన్నాడు
కదా? దానిలో పాటలకు రాగనిర్దేశం చేశాడా?—
అంటే; త్రిపుట, జంపె, కురువిజంపె, అటతాళం,
వికతాళం, అర్ధచంద్రికలు, ఏలలు-అనే విధజన ఉంది
కాని రాగవిభాగం కలిగించలేదు. దీని కొక పండితు
లన్నాడు...రాగం రమణీ, తాళం కాలపురుషుడు.
స్వేచ్ఛగా సంచరించడమే రాగాన్ని కట్టుదిట్టంగాకట్టి
వేసిది తాళం. కనుక తాళం ప్రధానం కాని రాగం
ప్రధానంకాదు. ఒక పాటను ఏ రాగంలో నన్నా
పాడుకోవచ్చు, తాళం మాత్రం చాలవరకు మారదు...
అన్నారు.

ఈ రాగం ఈ ఋతువులో పాడాలి, ఈ
రసానికే వాడాలి, దీనికి ఇది చైతతం, ఇది దీని
ప్రయాపం, ఇది స్త్రీరాగం, ఇది పురుషరాగం, అని
కాలదేశాదులు నిర్ణయించారు సంగీత లక్షణ కర్తలు.
ప్రధాన రాగాలు ముప్పైరెండు. వాటిలో ఎనిమిది
జగతా, భూపాల, భైరవ, మాలవ, క్రీరాగ, వసంత,
పారంగ, ఫలమంజరిరాగాలు పురుషరాగా లన్నాడు
“శివతత్వ తత్త్వ కర”కారుడు బసవరాజు. తక్కినవి
కురంతి, మేఘరంజని, మేలావరీ, మలహారీ, కర్నాటీ

చేశాక్షి, గుండక్రియ, ధన్యాసి మొదలయినవన్నీ శ్రీరాగాలట.

పూర్వయామంలో చేశాక్షి, ధైరవ, ఫలమంజరి, భూపాలి, సాహురి, రామక్రియ మొదలయినవి; గుండవ యామంలో కురంజీ, తోడి, వరాలి, ధన్యాసి, వసంత, లలితరాగాలు; మూడోయామంలో మేఘరంజని, రామ క్రియ, గుండక్రియ, మల్లారి మొదలయినవి; తురియయామంలో కర్నాట మొదలయినవి పాదాలన్నాడు బసవరాజు. ఇవన్నీ మూర్త్యాంశంతో పుట్టాయిగనుక పగలే పాడాలట. వీటిని ఉదయం పాడితే “స నర మృత్యుమశ్నుతే”. ఇది “సాయంకాలేతి నిందితా”. కుద్ధవట్ట, సాలగవట్ట, కుద్ధవరాటక, వరాటక, ద్రావిడి మొదలయినవి చంద్రాంశవట. కనుక “సాయ మేతే ప్రకాశత్యాః తస్యక్రి రతులా భవేత్.”

‘రాగవిభాగ’కారుడు పోమనాథుడు మరొక అడుగు ముందుకువేసి, ఉత్తమ మధ్యమ రాగాలు నిర్ణయించి ఈ ఈ రాగం ఇష్టాదీప్త్యచే పాడాలని, ఈ ఈ గడియలోనే పాడాలని అనడానికి మారు ఉదయం, పగలు, సాయంత్రం, రాత్రి అనే విభాగంలో తోసి వేశాడు. ముఖారి, తిడి, వసంతవరారి, నామవరారి నిత్యం ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు పాడవచ్చు. వసంతం, ధైరవి, భూపాలి, గొడి, పూర్ణ శంకరాభరణం, హిందోలం, ఉడుకాలంలో; సావేరి, ధైరవరాగాలు ఉదయం; మల్లారి, నాటమల్లారి మధ్యాహ్నం; సారంగం అపరాహ్ణం; మాలవగౌడ, శ్రీరాగం, ప్రదోష సమయంలో; బక్క, రెవగుప్తి సాయం కాలం; నాదరామక్రి, కర్నాటి రాత్రి.

తోడిని హర్షానికి; వసంతాన్ని శృంగారానికి; ధైరవాన్ని ప్రార్థనకు; శ్రీరాగం వీరరసానికి; ధన్యాసిని కూడా వీరరసానికి పాడాలన్నాడు “సంగీత సమయసార” రచయిత శ్రీ పార్వతీచేతుడు.

‘సంగీత దర్పణ’కారుడైన చతుర దామోదర మూరి ఈ గడియలోనే ఇది పాడాలనే నిర్బంధం సవరించి ఫలానా సమయంనంచి, ఫలానా సమయం తర్వాత అని మరికొంత అనుమతి యిచ్చాడు: మధుమావతి, చేశాఖ్య (చేశాక్షి), భూపాల, ధైరవి, వేలావతి, మల్లారి, వల్లారి, గుర్జరి, పంచమం, ఘనశ్రీ, మేఘరాగం, ధైరవ—ఇవన్నీ “ప్రాతరారభ్య నిత్యశః”; శ్రీరాగం తృతీయ ప్రహరం

తర్వాత; కామోది (కాంబోజి) ద్వితీయ ప్రహరం; తర్వాత; శ్రీరాగం రాగిణులతోసహా శిరంలో; వసంతం వసంతంలో; ధైరవం గ్రీష్మంలో; మేఘ రాగం వర్షర్తువులో; పంచమరాగం రాగిణులతోసహా శరద్రుతువులో.

‘సంగీతపారిజాతం’లో అహోబలుడు మధ్యమాది, భూపాలి, ధైరవరాగాలు ఉదయం; హంస, దీపక, కాంబోజి, కంకణ, సారంగ, దేవగాంధారి రాగాలు ద్వితీయప్రహరోత్తరం; ఘంటారవ, శ్రీరాగాలు తృతీయప్రహరోత్తరం; నీలాంబరి, ముఖారి, ధైరవి, లలిత, మేఘనాద, ఆనందధైరవి, సావేరిరాగాలు “సర్వదా చ మఖప్రదాః” అన్నాడు.

పచ్చకప్పురపు తిరువేంగళనాథుడు (1540) చొక్కనాథచరిత్రలో పల్లలుకనే పెద్ద గాణ పాండ్య భూపతి ఆస్థానానికివచ్చి ‘వేళలెరింగి యాస్వరము తేర్పరచి’ పాడాడట.

రాగవిషయాలను అతడు ఈవిధంగా తెలిపాడు:

శ్రీరాగ రాగమంజరియు నాటయును
ధైరవి భూపాలి బంగార మాలి
వియును వసంతంబు వెలయుంగ నెనిమి
దియు మగరాగముల్ దీనికి సతులు
మలహరి చేశాక్షి మంచికాంబోజి
లలిత వరారి నీలాంబరి తోడి
కన్నడ గోళయు గోళక తెలమి
ధన్యాసి దేవగాంధారి సౌరాష్ట్ర
పారి గుండక్రియ భల్లాతెలియును
రామక్రియయు మేఘరంజి కురంజి
సామంతయు ముఖారి శంకరాభరణ
ములు నిరువది నాల్గు ముదితరాగములు
నలరంగ బురుషుల వతివల నెరిగి
పరగమిత్రముల ముప్పదిరెండు దెలిసి
పురుష శ్రీరాగములో పొందుగా గూర్చి...

‘సంగీత దర్పణ’ రచయిత రాగాలకొలదులు చెప్పినా ఆఖరున ‘రాజాజ్ఞయా సదా గేయాః సరు కాలం విచారయేత్’ అని మంచి హెచ్చరిక చేశాడు. “రాజా కాలస్య కారణం” కదా మరి? అయితే బసవ రాజు మాత్రం దేవతా స్తుతిపూర్వకమైన గానానికి వేళ, ఆవేళ అనేది అవసరంలేదన్నాడు. పెండ్లి ముహూర్తాలు ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు ఉంటాయా?

మరి రాగాల వేళ పాతా అంటూ కూచుంటే శుభ
ముహూర్తాలు ఆనుతాయో? కనుక

“వివాహ సమయే గానం దేవతాసుతి పూర్వకం,
అవేలాగాన మాకర్చ్య నదోమః పరిక్షీర్తితః”
అన్నాడు.

అవేళ అనగానే, అవేళ పల్లిన నాటరాగ
మేళం విని కటకటపడిన ఆల్ల పానివారి ముఖం చీల్చింపు
కనిపించి, మందలింపు వినిపించడం లేదూ

“వాలారూ కోనగోళ్ళ నీ వలసరిక
వాయింపమో నాటకుక
మేళంపై న విపంచి నిన్న మొదలుక
నీ వంటమింజేపి ఆ
అలాపంచె అవేళ పల్లెడు ప్రభా
తాయాత వాతా హతా
లోలత్తంతుల మేళవింప గదవే
లోలాక్షి దేశాక్షి.”

అనే పద్యంతో మనకు! నాట సాయంకాలం పాతే
రాగం. వమాధిని నాటవాడున్నా ప్రవరని చూచి
విస్తుపోయి అరుగు దిగి వచ్చింది; తిరస్కృతయై తిగి
పోయి తన పీఠను మేళానుగుణంగా మేరువు దిక్కుకో
లేదు. తెల్లవారింది. తెల్లవారి నాట పాడారాడు.
ఉదయరాగాలలో ఒక్కటి దేశాక్షి. కనుక దానికి
అనుగుణంగా మేరువు సర్దుమని చెలికతెల మెచ్చరిక.
“పీఠను అంతకుమునుపు చలించు మేరువుతో వాడు
చుండిరి. ఆయా మేళమునకు అనువుగా మెట్లను సర్దు
టను గురించి ‘వాలారూ కోనగోళ్ళ నీ వలసరిక
వాయింపమో’ అను ఆల్ల పాని పెడిన మనుచరిత్ర
పద్యముతో స్పృహమగును. పీఠ మేరువులను ఇప్పటి
వర కదలక నిర్మించు పద్ధతి భట్టుమూర్తి, గోవింద
దీక్షితులు మొదలగు విద్వాంసు లనేకులు పరిశోధన
చేసి కనిపెట్టిన ‘పిద్ధ విషయము’ అన్నాడు. సుప్రసిద్ధ
సంగీత విద్వాంసులు శ్రీ సంధ్యావందనం శ్రీనివాస
రావుగారు. కనుక మన కవిపండితులు రాగాల కాల
దేశాలను సాధ్యమైనంతవరకు పాటించారనే అన
వచ్చు. అవేళ, అపశ్రుతి కర్ణకటువులు కదా! అందు
వల్లనే గిరిక

“అజాబిలి నలుంగు వెలికల నా
యినేక రాకాని
రాజశ్రీ సఖిమై మహిమ బహు
గ్రంథాత్తి యెల్లెత్తి యా
రాజవాసన యెచ్చి గిన్నెరవఘా
రాజల్కిరాంభోజకం

భోజిమేళ విపంచికారవ సుధా
పూరంబు తోరంబుగాక”.

4-52

కాంభోజి (కామజి) ద్వితీయ ప్రహారీ తర
గేయరాగం కనుక గిరిక వెన్నెల వెగలకు వసివాడ్వాడి
(కాంభోజిలో) వివ్వతం సమంజసమే. కాని,

“ఈమనబుట్టి దెందమున
మోల్చిన శోకదహవలంబుచే
గాసిలి ఏద్యై ప్రాణవిభు
కట్టెదుటక లలితంగి పంకజ
శ్రీ సఖిమై మహిమయు
తేల చెరంగిడి బాలపల్లవ
గ్రాసకమాయకంక కల
కంక వఘాకల కాశీస్వనిక.”

అని సత్యవఘాటి ఏడుపు పంచమరాగంలో
అయితే, పంచమరాగం “ప్రాతరారభ్య విత్యక్తిః”
పాడవచ్చును కనుక సమంజసమే. పద్యంలోని లలిత
అనే పదం లలితరాగాన్ని మూచిస్తుందిమనున్నా
మరేమీ ఆక్షేపణ ఉండదు. కల్పవలకు కల్పవృక్షమైన
కృష్ణరాయలు వర్ణనలలో మేళురంజనరాగం పాడా
లనే సంప్రదాయానికి మరింత సాగనుతెచ్చి మధురా
నగరమానిసులు మేళురంజనరాగంలో మేళులనే ఆక
ర్షిస్తారన్నాడు:

“ఆ పురపూర్ణవిధి వధ
రాధర భూముల గర్జ మున్నుగా
నా పయికి నివసంబుని
యట్లుగ గ్రాలు ఘనాని దార్పి రీ
లా పరతన్ ఘటంపురుడు
లాస్యము నేయగ మేళురంజనా
లాపముజేసి పోషిరిక
లాపి కలాపి కలాప కుంతలల్.” 2-14

ఇంతకూ, ఈ మేళురంజని “సర్వదా చ శుభప్రదా”.

సంగీత విద్వాంసులసంగతి ఎలాఉన్నా మన
పూర్వులు- తెలుగుకి పండితులుమాత్రం ఏరాగంలో
పద్యాలు చదువాలో కొంత మాధ్యార్థి మూడవగా,
కొంత స్పష్టంగా చెప్పారనే అనవచ్చు. రామాయణం
కూడా గానంచేసిందే అంటారుకనుక పద్యం వీదో
గతితో నడవారేకదా—రాగంలేకపోయినా తాళంతో;
ఈ గతిసే గమకమన్నాడు. కవి కవిత్యం చెప్పవచ్చు,
గ్రంథాలువ్రాయవచ్చు. కాని శాసితంలేనిదానివలనో,
సంగీతజ్ఞానం లేనిదానివల్లనో పద్యం రంజనంగా చదు
వక పోవచ్చు. కనుక కవి రచనను ప్రసన్నంగా చదివి
సభాసదులను మెప్పించడాని ప్రతి రాజాస్థానాల

లోను గమని ఉండేవాడు. గమనంలో రాగచ్ఛాయే కాని, రాగ కల్పనలతో పనిలేదు. పెద్దన "ఇంతలు కమ్ములుండ" అనే పద్యం వ్రాసి రామలింగకవికి విని పించగా "ఏం తాతా? ఇంతలు కమ్ములుండ అంటే చింతాకంఠనా" అని చిటికెపట్టిచూపి వెక్కిరించాడని, పెద్దన గాఢరావడగా, తన గమనంతో తన చెయిచూపి చేరిన చూపించి సమరించాడని ఒక కట్టుకథ. తిక్కన ఉద్యోగపర్యంలో "ఉండం గవి గమని ప్రముఖ విద్యజ్ఞనంబులు" (3-282) అని ప్రయోగించగా గమని పదం అర్థంకాక 'గమక' అని పరిష్కర్తలు దిద్దివేశారని పరిశోధకులంటారు.

తిక్కన సమకాలికుడైన శివదేవయ్య పురు సేరసారంలో వాచకలక్షణాలు చెబుతూ,

"అయ్యో రసంబుల కనురూపముగ పెక్కు రాగముల్ పడితలు బాగుపుట్టు చదువుచున్నాను వీరల చదువు లోలు చదువు లేదని పొగడిరి సఖికవరులు"

అన్నట్లు సకలసీతి సమ్యకంలో ఉదాహృతమైంది (పుట. 304). తెలుగు భారతం పురాణ పద్ధతిని చదివే తీరు చెప్పేటప్పుడు హరివంశం ఉత్తరభాగంలో

"మునుకొని పోవ కంఠియును
నుట్టక నిల్వక భావముల్ రసం
బును నెలయ వ్రసల్పడక
పొందుగ వాక్యతిభాగ మొప్పుగా
నెనిమిది తాపకంబులను
నేర్పడి వర్తము లుల నిల్ల నే
ర్పనయగ వాచకుండు కడు

నింపగురీతి పఠింపగా దగుట. 10-297

అని ఉంది. ఇక్కడ తాపకం, వాచకుడు అనేపదాలను బట్టి, పురుసేరసారంలో తెలిపినవిధంగానే, రాగ యుక్తంగా పద్యం చదువాలనే అభిప్రాయం కదా!

పురాణం శ్రీరాగంలో చదువాలని తామరపల్లి తిమ్మయ్య శేషధర్మములలో ఇలా తెలిపాడు :

"పదపదంబును విభజించి తుదయు మొదలు నేరుపడ శబ్దభావంబు తెరిగి రాగ సమితి నెనను శ్రీరాగ సరణి నెన సర్గ సుతింప బురాణముల్ చదువవలయు"

2-681.

తిమ్మయ్య 1500 ప్రాంతంవాడు. అప్పకవి ఇతని గ్రంథంనుంచి పద్యాలు ఉదాహరించాడు. శ్రీరాగం త్రితీయ ప్రహరీ త్రితరాగం గమక పురాణానుకూలం కదా! ఇక సంగీత సాహిత్యకళానిధి అయిన ధీబ్ధు మూర్తి వసునిత్ర పద్యాలలో రాగాలపేర్లు మిడించి, ఆ పద్యాలు ఆరాగంలో పాడాలని మూచించాడు: "నానా మూన వితాన వాసనల నానందించు

సారంగ మేల న న్మొలచుటందు" అనే పద్యక సారంగరాగంలోను; "అరిగా పంచము మేం గించి నవూలవ్యేక హిందోళైఖిరి" అనేపద్యం హిందోళిరాగంలోను పాడాలని మూచించాడు. వసుచరిత్రను శిష్టు కృష్ణయూర్తి కాశ్మీరీగారు వ్యాఖ్యానించి, ఏయే పద్యం ఏయే రాగంలో చదువాలో తెలిపారట. ఈ వ్యాఖ్య విశాఖలో పర వస్తువారి గ్రంథాలయంలో ఉందట.

ఇంత చెప్పినా, ఎవరికివారు ఏదో నిర్ణయం చేసినట్లే కనిపిస్తుందికదా? ఔను. తాదానికి తప్పని సరి నిర్ణయం ఉంది కాని, రాగానికి నిర్ణయంలేదని మొదట చెప్పిన పండితులూటలే సత్య మనిపిస్తుంది. వావిళ్ల వారు రెండు వ్యాఖ్యానాలతో భవనాగరిలో ముద్రించిన కావంతలంలో అంకాలలోని ఆయా శ్లోకాల గేయరాగాలపట్టిక ఇచ్చారు. ఆ రాగాలను "సంస్కృత సాహిత్య ప్రవర్తన మార్గదర్శక ప్రళమా చారిత్ర్య: శ్రీ గోమతం శ్రీనివాసాచారిత్ర్య: శ్రీ మద్విః (రిటేరుజిటి జి) సి. వి. కృష్ణస్వామి అయ్యర్ మహా శయ్యశ్రీ వీరశైవ్యరాగానుసంధాన మకారి." శ్రీ గోమతం శ్రీనివాసాచార్యులు, శ్రీ సి. సి. కృష్ణస్వామి అయ్యర్ గారు నిర్ణయించారట. ఈ నిర్ణయంకూడా వారి అభిరుచికార్యమే.

గ్రామకర్తారతంగా వేరేమంతా తిరిగాను. చాల వరకు ప్రతి రాష్ట్రంలోను దేవీనాటకాలు, సంస్కృత నాటకాలు, నృత్యకలాపాలు చూచాను. రెంగాలిల "ఒనాఘాతం పుస్తాం కిసాలాయు" విని చెవులు మూసుకోన్నాను. ఉత్తరప్రదేశ్ వారు చప్పయ్, చాపాళా బాజీలలో చదివే సంస్కృత నాటక శ్లోకాలు విని తులసిదాసుకు, ఆయన ఆరాధ్య దైవ మైన జానకి జానికి నమస్కారం పెట్టాను. శోకం కంటే రాగానికి ప్రాధాన్యమిచ్చే తిమిళుల తీరుకు తల ఉపడం మానుకున్నాను. ఫారసీ గజల్ లాగ, కేరలాగ చదివే పంజాబీలపద్ధతి విని పరుగునీశాను. చిన్నవాడు విన్న యెవరినీ వారి పురుషకంఠం లోని పద వినిపించలేదు. 'కీంకీతలె' అన్నప్పటి కన్నడరాగం—తుర్కూమాను గేయరాగం గమక, నాటకంలో దుష్ట్యంతుడు శివంతులను అనునయినూ సాయంకాలం కొంచెన్నట్టు, "సాయంత్రేనే సవన కర్మణి సంప్రవృత్తే" అని స్పష్టమౌతున్నదిగమక— ఎంత ఉచితంగా ఉంది! యెవరినీ వారు ఎంతో ఆలోచనతో కాలదేశాలను, సంగీత లక్షణాలను ఆకళించుకొనే ఆయా రాగాలలో పాడిఉంటారు. ఆయనను తీర్చిదిద్దిన గురువర్యుడు శ్రీ మల్లాది అయ్యత రామకాశ్మీరీగారిచేతి చలన అదంతానని అంటారు.

.. రామచంద్ర

కలగూరగంప

యంగయంగాల ఉగాది

66

జనవరితోనే కొత్త సంవత్సరం ఎందుకు ప్రారంభం కావాలి? అని ప్రశ్నించాడట రోమను కవి ఓవిడ్ జ్యోతిర్వికారమైన జానుష్యును. "జనవరి నాటికి నూర్వొడు మకం రాశిలో ప్రవేశిస్తాడు. అంత వరకు మంచు ముసుగులో ఉన్న ప్రకృతి ఆ ముసుగును తొలగించుకుని తొంగిచూస్తుంది. తర్వాత దానిలో రాగోదయ మాతుంది. మాతన జీవితం జనవరి నుంచి ప్రారంభమవుతుంది గనుక దానితోనే నూతన సంవత్సర ప్రారంభం" అని జానుస్ జవాబు చెప్పాడట.

రోమనులు సూర్యోపాసకులు. సెమెటిక్ జాతులన్నీ నూర్వొని ఆరాధించేది. కనుక సూర్యోపాసకులు, నూర్వొ మానం అనుసరించేవారు జానుస్ జవాబుతో తనివి చెందవచ్చు. కాని, చంద్రమానం అనుసరించేవారికి ఇది ఎలా సమాధానం?

జానుస్ ను ప్రశ్నించినట్టే మన సంవత్సరాది కూడా చైత్రమాస ప్రారంభంతోనే ఎందుకు మొదలు కావాలని ఎవరైనా ప్రశ్నించే ఉంటారు. దానికి హేమద్రి పండితుడు

చైత్రమాసి జగద్భ్రూహ్మ సప్తర్ష ప్రథమేహని,
శుక్లపక్షే సమగ్రంతు రదా సూర్యోదయే సతి.

(చైత్రశుద్ధ పాడ్యమి సూర్యోదయ సమయంలో బ్రహ్మ ఈ జగతును సంతృప్తంగా సృష్టించాడు.) అని సమాధానం చెప్పాడు. మానవసంఘ క్రమవికాసానికి తార్కాణం లభదగిన ఉగాదిపంటి పండుగలను, పర్యాయ బ్రహ్మసృష్టితో ముడిపెట్టడమంటే సహజంగా కనిపించకపోవచ్చు. కాని, హేమద్రి వివక్ష సంఘంలో పీఠపఠన ఆచారం తెలుపవలసినది మనం తెలుసుకోవలసి ఉంటుంది. అయితే చైత్రశుద్ధ ప్రతిపదే సంవత్సరాది కావడమెందుకు?

ఆకాశంలో మిలమిలలాడే చందమామ తిరుగు పురుగులతో మాసవారి కాలభ్రాతం ప్రారంభమైంది.

చంద్రమండలం కొన్నాళ్లు నిండారుకూ, తర్వాత క్రమంగా పన్నగిల్లుకూ, 28 వాళ్లలో (అభిజన్ముక్షత్రంతో సహా) మరల నిండుతనం సంతరించుకుంటూ ఉండడం చూచి పార్థమిమంచి పార్థమికి గల కాలాన్ని మానవుడు లెక్కకట్టి చంద్రుని పేరుతో వ్యవహరించాడు. మాస - చంద్రుడుగలది. మనకు నెల (చంద్రుడే) నెల. ఆ నెల మనపై కురిపించేది వెన్నెల. పాశ్చాత్య భాషలలో మాసపర్యాయమైన 'మంత్' శబ్దంకూడా చంద్రునికి సంబంధించినదే - మూన్ త్ - మంత్. పూర్ణిమనుంచి మరొక పూర్ణిమ వరకు మొదట ఉన్న ఈ నెల లెక్క అనులోమంగాను, ప్రతిలోమంగాను వృద్ధిక్షయాలను గణించడంవల్లనే కాబోలు - క్రమంగా అను (మా రహిత - మా శూన్య) మైన నాటినుంచి మరొక అనుకు వచ్చి, తొలి నెలవంక వెలసే పాడ్యమి నుంచి పాడ్యమికి ఆసే ది;ంగా రూఢమైపోయింది.

క్రమంగా మానవునియిద్ది వికసించింది. చంద్రుని గతిని, చంద్రమార్గంలో పన్నిహితంగాఉండే ప్రధాన నక్షత్రాలను, చంద్రుడు ఆ నక్షత్రాలను సమీపించడంతో ప్రకృతిలో, తనపరిసరాలలో కలుగుతున్న మార్పును మానవుడు పరికిరించాడు. నక్షత్ర మండలాలకు ఏదో పేర్లు పెట్టుకొని ఆ మండలాలలో (పూర్ణిమ నాడు) చంద్రుడు ప్రవేశించినప్పుడు - చిత్రానక్షత్రాన్ని సమీపించినప్పుడు చైత్రమని, విశాఖను సమీపించినప్పుడు వైశాఖమని - అయా కాలవిభాగానికా నక్షత్రం పేరు పెట్టారు.

నెలలతో పాటే ఋతుపరిగణన జరిగిందో, అంతకు ముందే జరిగిందో చెప్పలేము. మండే ఎండలు, వెంటనే వాన, వాన వెలిసిందో లేదో మరల ఎండలు, పండిన అడవులు, ఆహారాలమూ రాలుకూ ప్రకృతి మోగుపోవడం, ఎముకలుకొరికేదలి, పిదప గారడీలగ రాగోదయం - ఎక్కడచూచినా కానవచ్చే ఇంపు సాంపులు మానవుని ఆవాయాసంగా అభిజ్ఞానిచేసి ఉంటాయి. చూచాయగా, సహజంగా లభదగిన ఈ అభిజ్ఞతన అనుభవంతో స్ఫుటాలుచేసి, క్రమంగా కాలం

ఉన్న ప్రాంతాలలోను వెదిక కర్మలకు చంద్ర మానాన్ని అనుసరించడమే దీని ప్రాచీనతకు ప్రమాణం. అగ్నిపూజకులైన ఛార్వీలు ఎప్పుడో మనసుంచి విడిచిపోయినవారు. వారి సంవత్సరాది శాశ్వతం. అది కూడా వసంతమాసంలో, దాదాపు మనకు గాది దరిదాపులలోనే రావడం కూడా చంద్రమాసం ప్రాచీనతకు మరొక నిదర్శనం. తెలుగు కన్నడ మహారాష్ట్ర మాలవాది ప్రాంతాలవారు చాంద్రమానాన్నే అనుసరించారు. ముసింలు-వి దేశంవారెనా-పూర్తిగా చాంద్రమాసం వారే. అధికమాసాలను పరిగణించి చంద్ర నూర్ణమాసాలకు సామరస్యం కల్పించే సంప్రదాయం వారికి లేదు గనుక వారి పండుగలు ఒకసారి మన-చైత్రంలో, మరొకసారి వైశాఖంలో-ఇలా సంవత్సరం తిరిగే సరికి ఇటీవల ప్రతిసెలకూ తిరుగుతూ ఉంటాయి. చాళుక్యుల కాలంలో మాత్రం నూర్ణమాసం ఆంధ్రదేశంలో అధికవ్యాప్తిలో ఉండేదిట. ఇప్పుడు మనదేశంలో సారమానాన్ని వంగ, తమిళ, కేరళ, పంజాబు, సింధు, అస్సాంవారు అనుసరిస్తున్నారు. బౌద్ధస్మృతి మానాన్ని మార్వాడీ, గుజరాతీలు నడుచుకుంటారు. చాంద్ర సారమాన సంవత్సరాలు ఒకసెలముంచూ వెనుకలుగాను, ఒకప్పుడు ఒకటి రెండు రోజులు ముందు వెనుకలుగాను వస్తూఉంటాయి-చైత్ర వైశాఖమాసాలలో. బౌద్ధస్మృతిమాన సంవత్సరం దీపావళి అమావాస్యతో ప్రారంభమౌతుంది. శరదృతువు కొన్ని పంటలకాలం గనుక బౌద్ధస్మృతిమాన సంవత్సరాదికూడ పంటలకాలానికి సంబంధించినదే నెనవచ్చు.

మేష విభుత గ్రే వైవతదివానికి - అంటే సంవత్సరార్ధానికి-ప్రారంభమైనప్పుడు; భాస్కరాచార్యుడు సిద్ధాంత శిశుమణిలో మార్కుకు లంకానగరంలో వసంతియుతువు కుక్క పడి ప్రతిపత్తువాడు ఉదయించడంవల్ల (ధూ మధ్యరేఖపై ఉండడాన్నిబట్టి) ఆనాడే ఉగాది అనడంవల్ల;

(లంకానగరాగ ముదయాచ్చ భానా
తినైగిత వారే ప్రభుమం బభూవ,
మధోస్పితాదే ర్దీప మావర్షం
యుగాదికావాం యుగప త్పిన్వతిః)

సంవత్సరం వసంతిరుతో ప్రారంభమైందని (మధువు మాధవత్వ వాంఠికావృత్) యజుర్వేదం ఒకవైపు ఘోషిస్తుండగాను; భర్మసింహ, నిర్ణయసింధుకారులు ఈ ఉగాది పండుగ సంవత్సరాది పండుగ అనడం మాత్రమేకాక, నిర్ణయసింధుకారుకు శుద్ధపాడ్యమి నుంచి అమావాస్యకుగల కాలమే సెల (ఆత్ర కుక్క

ప్రతిపదాది రమాంత నివ మాసః ప్రాయేణ దాక్షిణ్యై రాద్రియతే) అని నిర్ణయించినప్పుడూ; విభ విధాల సంవత్సరాలు లేమిటి?—అనే ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. కానీ, ఋతునిర్ణయంలోను, సంవత్సరాది నిర్ణయంలోను ప్రాచీనకాలంలో వివిధాచారాలున్నాయనడమే దానికి సమాధానం. ఒకప్పుడు కొద్దిగాను బట్టి ఋతునిర్ణయం జరిగేది. వేదాంగ జ్యోతిష కాలంలో ధనిష్ఠాకౌర్తికో ప్రారంభమైన శిశిర ఋతువుతో—మాఘపూర్తి మునుండి రెండు సెలలతో మొదటి ఋతువు—సంవత్సరం ప్రారంభమయ్యేది. ఇది ఉత్తరాయణ ప్రవేశకాలం కూడాను. ఇది పరాశరసి మతం. రామాయణంలో చైత్రం పన్నెండవ సెల, రాముడు ఋతువులన్నీ గడిచి పన్నెండవసెల అయిన చైత్రంలో శుద్ధ పవమినాడు జన్మించినట్లు చాలకాండలో ఉంది. (తత్త్వి ద్వాదశీ మాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ.) దీనినిబట్టి వైశాఖ ప్రారంభమే సంవత్సరాది రామాయణ కాలంగా. మార్గశిర పుష్య మాసాలన్నీ చేసుకుంటే వత్సరారంభమని కాత్మ్యది మతం. అమరసింహుడు అమరకోశం కాలవర్ణలో మార్గశిర పుష్య మాసాలతోనే మొదటి ఋతువని అన్నాడు. మార్గశిర మాసానికి 'అగ్రహయణికా' అనేది పర్యాయం. అగ్రహో హయనం కలది-అంటే సంవత్సరమంతా ముంగంటేది, లేక సంవత్సరాగ్రంలో ఉండేది. అంటే మన సంవత్సరాది మార్గశిర పుష్య, మాఘ, ఫాల్గుణ, చైత్ర, వైశాఖాలవరకు వేరుతూ వచ్చిందనంపిస్తుంది. అంటే అక్వీణామావాస్య కార్తిక పూర్తిమ, మార్గశిర పుష్యలలో సంకృంతి పండుగ, మాఘ పూర్తిమ, ఫాల్గుణపూర్తిమ, హాళి పండుగ, వసంతిపంచమి, చైత్రపంచ పాడ్యమి, వైశాఖ, వైశాఖపూర్తిమ—ఇవన్నీ సంవత్సరాలులే. రామాయణంలో అన్నట్లు వైశాఖంలో సంవత్సరం ప్రారంభించే ఆచారం సలనే కాబోలు నేను ఉత్తరావధం లో నూర్ణమాన సంవత్సరాదికి వైశాఖ (వైశాఖ)అనే వ్యవహారం ఉంది. భారతంలో చైత్ర వైశాఖ మాసాలు వసంత ఋతువనే గణన ఉంది. ధివిష్య పురాణంలో యుగాదులను సూచించే వర్ణనకూడా సంవత్సరాది వై విధ్యాన్ని గ్రహవపణమింది. కృతయుగం వైశాఖ ర్పితీయినాడు, త్రేతాయుగం కౌర్తిక వమినాడు, ద్వాపరయుగం అక్వీణ త్రయోదిశినాడు, కలియుగం ఫాల్గుణ పౌర్ణమినాడు పుట్టాయని కృష్ణార్ధగవామకు ధర్మరాజుకు చెప్పినట్లు, వీటిని యుగాదు లంటారని అన్నట్లు వుంది. (యుగాదుయస్మి కళ్యంలే తిథౌ తస్య స్మరిభిః.) మరి ఈ దినమే ఉగాది ఎలా?

ఋతువులు కాలభర్తృత్వంలో సంబంధించినవి గనుక సాయనాలు. ఎప్పటికప్పుడు కదలిపోతుంటాయి

విభవతునిబట్టి. విభవత్ మరీనా మనం ఇప్పటికీ
చైత్ర చైత్రాభాసాలు వసంతియుతువు అంటు
న్నాము. రామాయకాలంలో చైత్రాభిషేకాలు
వసంతం. భారతకాలంలో విభవత్ చలించవల
చైత్ర చైత్రాభాసాలు పడదీ. అంటే భారతకాలంలో
విభవత్ మృగశిరలోపచ్చి, వరాహమిహిరని కాలా
నికి అశ్వినానికి చలించింది. కనుకనే విభవపురాణం
“వేదాదౌచ మృగాదౌచ మైత్రేయ విషవః సితాః”
అని చెప్పింది. తిర్వాత మారుతావచ్చిందనేకదా!
(నేడు మాఘమాసంతోనే వసంతియుతువు ప్రారంభ
మాతున్నది. చైత్ర చైత్రాభాసలో ఎండ్లు మండిపోతు
న్నాయి. ధర్మసేంధువుకారుడు ఉగాదివాడు నింబ
పత్రాశనం (వెవకొకటి తివరి) చేయమన్నాడు. నేడు
మన ఉగాదికాలానికి చేపచిగురు మదిరి పూతభావ
రాలిపోయి, పిండలు పుడుతున్నాయి.) వరాహమిహ
రుడు కీడుశకం విదేశతావాడు. తనకు కొన్ని శతా
బ్దాలకుముందే విభవత్ మృగశిరమండి అశ్వినవక్షత్రం
ప్రథమ పాదానికొవడం ను రించాడు; వేదాంగశాస్త్ర
తివ కాలంకంటే ప్రాచీనమైన ప్రాచ్యజాలకాలంలో
వసంత విభవత్కాలం కృత్తికావక్షత్రంలో సంభవించ
డాన్ని పరిశీలించాడు. తనకాలంలో వసంత
విభవత్కాలం అశ్వినానికి సంభవించవలెనె
అనాటినుంచి ఉత్తరాయణం దేవమాసదినం—ప్రారం
భం కావడం ప్రాచీన సంప్రదాయం గనుక అదే
వసంతకాల ప్రారంభంగాను, అనాడే సంవత్సర
ప్రారంభంగాను నిర్ణయించి మాన ఋతు సామర్యం
చేశాడు. వసంత విభవత్కాలం వచ్చేసరి వసంత
ఋతు ప్రారంభం—అంటే చైత్రమాస ప్రారంభం
పరిగణింపబడవచ్చును. కొన్ని మనం—ధర్మసేంధు
కారుడన్నట్లు — కుక్క ప్రతిపదాదినుంచి అమా
వాస్యతో ముగిసేకాలాన్ని నెలగా పరిగణిస్తున్నాము
గనుక ఆ పాద్యమనే సంవత్సరాదిగా పెట్టుకున్నాం.
నాటినుంటే నేటివరకు చైత్రమాసంలోనే ఉగాది
పండుగ అనే ఆచారం ఏర్పడింది.

వరాహ మిహిరుడు, వసంత విభవత్తునుబట్టి
యుతుమాస సామర్యం సాధించనేమో సాధించాడు.
కానీ, అప్పటినుంచి వసంతవిభవత్ 28 డిగ్రీలువెక్కు
వచ్చి నేడు ఉత్తరాభాద్ర రెండుపాదంలో పడు
తున్నది. అంటే రెండునెలలకు ముందే వసంత
ఋతువు ప్రారంభమాతున్నది. శింశుమరచక్రం
ఏడాదికి 50 1/4 వికలలపాటు వెక్కు తిరుగుతుంది.
కనుక మర్యాచక్రం 850 డిగ్రీలు తిరుగడానికి 50 విక
లలు కేవలం ఉండగానే విభవత్ వచ్చుంది. ఇలా
72 సంవత్సరాల కొక డిగ్రీ ప్రకారం వెక్కువచ్చింది
కనుక ఇప్పుడేమో మరల సంస్కరించుకోవలసిన అవసరం
ఏర్పడింది. ఇటీవల ప్రభుత్వంవారు చేసిన మార్పు—

మార్చి 21 తో సంవత్సరం చైత్రం ఆరంభమని—
మాదా ఈ చృష్టిలో సమగ్రం కాదేమో!
సంవత్సరాది పండుగమాట సరే! ఉగాది అనే
మాట ఏమిటి? యుగమంటే కాలం. తదాది యుగాది.
మన లోడివానెవ కన్నకులు నేడూ యుగాదిఅని
యకారాదిగానే దీనిని వ్యవహరిస్తారు. యకారాది
పదాలు తెలుగుభాష సంప్రదాయం కాదుగనుక
యుగాదిలోని యకారం ఉకారంగా తెలుగువారి
ముఖయంత్రంలో మారి, ఉగాది అయి ఉంటుంది.
“శిశుమవు”

పల్లవులు

శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

గత సంచికలో శ్రీ తంగిరాల కుత్సారావుగారు
పల్లవుల పుట్టుపూర్వోత్తరాలు పరిశీలించి మొట్టమొదట
పల్లవులు ఉత్తరహిందూస్తానము వారే. అచ్చటనుండి
క్రమముగా దక్షిణాపగానికి వచ్చారు” అని వ్రాశారు.
పల్లవులు దక్షిణాపథమువారే నని వాదించేవారికి ఈ
‘పలవ’ అనే పదానికి ‘పహవ’ అన్న విదేశీయ జాతి
నేరుకీగల సామర్యము అడ్డు. గౌరమిపుత్ర శాతకర్ణి
“యవన, శక, పహవాదులను నిర్ణించి నానన్ని కాసన
వాక్యముకూడా పహవులు భారతదేశములోనికి వచ్చి
యుండిన వారనీ, వారిని గౌరమి పుత్రుడు నిర్ణించి
నాదనీ మంచిస్తాననీ.

పల్లవరాజు చెక్కించిన శిల్పగులెమ పరిశీలించి
నప్పుడు చిత్రమైన అంకాలు కొన్ని గోచరిస్తున్నాయి.
ఇది భారతీయములు కావనే నా కనిపిస్తున్నది.
వివరిస్తాను చిత్రించండి.

- (1) మహాబలిపురములోని గంగావతరణ శిల్ప
చిత్రములో దిగువన ఒక జటా మకుటధారి చేతిలో
‘కార్దుకోషియా’ అనే లేడికొమ్ము ఆకారపు పాత్ర
ధరించాడు. ఇది వస్త్రము కానేకాదు. ఇల్లాంటి
పాత్ర మనదేశానికి కాదు.
- (2) పల్లవులు శిల్పించిన సింహపుజాలు రింగు
రింగులూ - గాంధార ఋద్ధుని జాట్లు రీతిగా - తీర్చి
వుంటుంది. మహాబలమర్చించి త్రములో ఆమెవాహనమూ
ధర్మరాజు సింహాసనమనే బంకకు ఒక అంచునగల
సింగపు జాలూ, పల్లవ వస్త్రంభాలకు దిగువనగల సింహాల
జాలూ రింగు రింగులుగానే ఉంటుంది. అమరావతి
శిల్పములలోని సింహాలకు కవచజాలూ యావమే వేరు.

పల్లవులు తీర్చించిన సింహాంధ్రుడికి అదే రకపుజాలు కనబడుతుంటే మువల్లు అది ఏకో హతాత్పరంభము కాక, కావలెనని తీర్చించినదేనీ అది నాని(విదేశీయ) శిల్పసంప్రదాయమేనని నాకనిపిస్తున్నది.

(3) గణేశరథము పార్శ్వముమీద ఒక శిరస్సు దానికి కొమ్ముల కిరీటము వున్నది. ఇలాటి కొమ్ములే, అద్భుతరథము గర్భాలము మధ్యములో నుండి (నరిసింహ వర్మ?) మహారాజు బయటకు కూడా వుండినట్లు లాంగ్ మాడుట్టు 'పల్లవ అర్కి టెక్చర్' అన్న గ్రంథచిత్రము వల్లనూ, ఈ నాటికివున్న ఆ కొమ్ముయొక్క కిరీట పార్శ్వములలోని కమ్మమువల్లనూ, తెలుస్తున్నది. కొమ్ముల కిరీటము - ఒక్క మోహెం టో దాకో పటపటికి తప్ప భారతీయ శిల్పాలలో ఎక్కడా నాకు కానరాలేదు. పట్టకలోమల్లి భాష్టసాలము ప్రంభమునకు ఒక ద్వారపాలుకు (కోటోలు) అతికి వున్నాడు. అతని కొమ్ముల కిరీటము పల్లవ శిల్పముల అనుకరణే గాని పశ్చిమచాళుక్యుల స్వంతము కాదను కుంటాను. మహాశివుర గుహాలయములలోని ద్వారపాలుర కెందరికో ఇలాటి కొమ్ముల కిరీటాలున్నాయి. మొగలరాజపురం—ఇండికిల పర్వత—, గుహల ద్వారాలకు ప్రక్కన ద్వారపాలురకు ఇలాటి కొమ్ముల కిరీటాలు కనబడుతున్నవి. ఈ కొమ్ముల నడుమ పైకి కోసుగా పోతున్నది కిరీటము.

అయితే ఇది ఏమిటి? అన్నది ప్రశ్న. పల్లవ రాజులు ఏమగు తలవంటి కిరీటమును స్థిరపెంచినట్లు కంచి కైలాసనాథాలయములోని శాసనము నూచించిన భాగమును కీ. శే. వెంకయ్యగారి కుమారుడు నిరూపించినారు. 'ది కాయిన్స్ ఆఫ్ ఇండియా' అన్న సి. కె. బ్రాను ప్రస్తావనలో మూడో పేజీలో నాలుగవ నాణెముమీద ఆ ఏమగుతల (కిరీటము) ఉన్నది. రెండో పేజీలోని ఆరవ నాణెము—మిహంపగుడి—మీద కూడా అలాటి తల ఉన్నది. ఎక్కడ చూచినాకో జ్ఞాపకము చాలదుకాని అలాటి కిరీటము స్థిరంచిన గ్రీకు రాజు బొమ్మ ఒక నాణెము పోబోమీద చూచినాను నేను.

పల్లవుల కాంచీపురరాజ్యకాలములో ఈ ఏమగుతల కిరీటము, ఇటూ అటూ కొమ్ములవలె నూరిన దంతములతోనూ, పొట్టి అయి పైకి పొడుచుకున్న తొంపముతోనూ పల్లవ కిరీటముగా తిరుమూ అయినదా అని నా కనుహనముగా ఉన్నది. పల్లవులు 'శివపాద శేఖరుల'ట, ఈ కొమ్ములగు కిరీటము పై తిరుగుకు శిల్పవ్యాఖ్యానము కొనసాగునగా? కొమ్ములరెండు రెండు శివపాదములు.

కోటోలు కూడా శివపాద శేఖరులే. దంజా పూరు బృహదీశ్వరాలయ గోపుర ద్వారపాలుర కిరీటాల—పక్కవకాక—పై కొమ్ము త్రిశూలము కన బడుతున్నది పల్లవ కిరీటము ఈ త్రిశూలధారి కిరీటముగా పరిణమించినదే నా కనిపిస్తున్నది.

పల్లవులు పహ్లావులే. యవనకోకాది విదేశీయ జాతులతో భారత దేశమునకు వచ్చినవారు కావోలు! 'పల్లవభాగ్యము' అని అకోమని నాటికే పేరుపడ్డ పహ్లాదూ, కైలాసరాజ్యమువంటి దుర్గును ప్రదేశాలలో చిన్న చిన్న రాజ్యాలు ఏర్పడుచుకుని పాలిస్తూ, శైవము నవలంబించి, లింగపూజచేస్తూ, శాత వాహనుల ఒత్తికి కైలాసరాజ్యములలోనికేవలము, శాత వాహనుల ప్రథమీణించిన తరువాత కంచీలో రాజ్య పాపన చేసుకుని విజృంభించారు. బౌద్ధులు అనూరాధ పురమువంటి కైలాసరాజ్య ద్వారపాలుకుగా నిలిపిన నాగులను తిప్పించి గదాధిగులను ద్వారపాలుకుగా నిలిపినవారు పల్లవులేనని వారి శిల్పాల సాక్ష్యము.

“సంపన్న సమాజం”

ప్రపంచంలో, అన్ని దేశాలన్నా అమెరికా ఆర్థికస్థితిగర్వితమయినదని ఈ క్రింది లెక్కలను పరిశీలిస్తే తెలుస్తుంది. మొత్తపు ఉత్పత్తి శాతంలో ఇవ్వబడినది (1955 సం.).

ఉక్కు - 40%	(రష్యా 17%)
పెట్రోల్ - 49%	(రష్యా 10%)
రబరుమార్కెటింగ్ - 85%	(రష్యా 10%)
బొగ్గ - 27%	(రష్యా 16%)
మోటారుకార్లు - 72%	(రష్యా 15%)

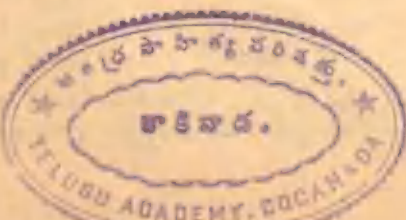
ఇటీవల బ్రాంజన్ కెన్సెల్ గార్ ట్రెయిన్ 'Affluent Society' అనే పుస్తకంలో ఈ విషయాన్ని చిప్పిస్తూ కొన్ని చిత్రమైన సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదించాడు. “సంయుక్తరాష్ట్రాలలో తిండితక్కువ అవ్వడంవల్ల కన్నా ఎక్కువ తినడంవల్ల చాలామంది మరణిస్తున్నారు. ఒకప్పుడు బలసంఖ్య అహంకారవార్తలను వెంటాడుతూ ఉంటే ఇప్పుడు ఆహార పదార్థాలు జనాన్ని వెంటాడుతున్నాయి. మన కార్లకు వాడే ఉక్కులో నాలుగు అయిదు అడుగులు శేవలం అలంకారానికి తప్ప అవసరానికి మూత్రం కాదని ఎవరైనా ఒప్పుకు తీరుతారు.” “...ఉత్పత్తి మన భావాలలో అతి ముఖ్యంగా ఉండిపోయింది.” (ch 9, sec 11.) ప్రాచీన ఆధిభాత్య ఆర్థిక సిద్ధాంతాలు ఏపరిశీలులలో ప్రతిపాదించబడ్డవో విశదీకరిస్తూ, ప్రస్తుతం

అమెరికాలోని సిద్ధాంతాలు ఈ సిద్ధాంతాలనుండి అభివృద్ధిపొందినవని గార్డ్రెయిట్ అభిప్రాయపడ్డాడు. మైన ఉదాహరించిన వాక్యాలు ఉత్పత్తిని (production) అన్నిటికంటే ముఖ్యమైనదిగా పరిగణిస్తున్నారనే విషయాన్ని బయటపెడుతుంది. ఆదమస్మిత్, మార్షల్ మొదలయినవారి కాలంలో ప్రపంచం మొత్తంమీద దారిద్ర్యమే ఎక్కువగా ఉండటంచేత, కొందలు ఎప్పుడూ తక్కినవారికంటే సంపన్నంగా ఉండడం తప్పదనీ, జనాభా సంఖ్య పెరుగుదలని వస్తు సంపదయొక్క పెరుగుదల మించలేదనీ ఒప్పుకోవలసి వచ్చినది. ఆ తరువాత యంత్రావలంబ పరిస్థితులు పూర్తిగా మారిపోయినా ఈ సిద్ధాంతాల ప్రాబల్యం తగ్గలేదని గార్డ్రెయిట్ చెప్తున్నాడు. అందువలన అప్పటికి ఇప్పటికీ 'ఉత్పత్తి' అతి ముఖ్యమయినదిగా పరిగణిస్తున్నారు. ఈ ఉత్పత్తికి సంబంధించిన సిద్ధాంతాలపైన కూడా దార్విన్ సిద్ధాంతాల ప్రభావం లేక పోలేదు. అందుచేత 'పోటీ' (Competition) అధిక సిద్ధాంతాలలో అతిముఖ్యమైన స్థానం అలంకరించినది. గార్డ్రెయిట్ పోటీయొక్క ప్రాముఖ్యాన్ని తీసివేయడంలేదు. ఉత్పత్తినిగరించిన పాతసిద్ధాంతాలు జీవితంలోని ప్రాథమికావసరాలు దీర్చడం కష్టమైన పరిస్థితులలో ప్రతిపాదించ బడటంవల్ల ప్రస్తుతం అమెరికాలో ఈ సిద్ధాంతాలకు ఇప్పుడున్న ప్రాముఖ్యం అనవసరమని అతనివాదం. ఉత్పత్తిమితిమీరిపోయిన పరిస్థితి అమెరికాలో ఏర్పడినది. అందువల్ల తయారుచేసిన వస్తువులను అమ్ముటానికి ప్రకటన పద్ధతులు కూడా మితిమీరిపోయినవి. అవసరంలేని వస్తువులను కొనడంవల్ల ప్రజలకు కొత్త అవసరాలు కలుగుతాయి (పెద్దకొడు కొనడంవల్ల, ఎక్కువ పెట్రోలు ఖరీదుపట్టు). ఇదే విధంగా తక్కిన అనవసరమయిన వస్తువులవల్ల ఇంకా అనవసరమయిన అవసరాలు ఏర్పడుతాయి. ఈ పరిణామ క్రమానికి అంతు ఉండదు.

పిలుపింటివల్లా మరొక పరిస్థితి ఏర్పడుతున్నదని గార్డ్రెయిట్ అభిప్రాయం. కేవలం వ్యాపారం

లోనే నిమగ్నలయిపోయి ప్రజలూ, సంఘమూ తమ బాధ్యతలను మరచిపోతున్నారు. "మనం వ్యక్తిగతమైన ఆస్తిని అభినందిస్తున్నాంకాని దీనిని కాపాడే రక్షకదళానికి కావలసిన ఖర్చులకు ఇద్దరవడంలేదు." (ch 9, sec v) ఈ పరిణామంవల్ల సంఘంలోని తుల్యస్థితి తప్పిపోతున్నది.

ఈ విషయాన్నే ఇటీవల మన ప్రధాని ఆచార్య స్వారణోపన్యాసంలో చూచాయగా చర్చించారు; ఉత్పత్తికి మునుపు ఉన్న ప్రాముఖ్యం లేదన్నారు; ఉత్పత్తికన్నా, ఉత్పత్తిమయిన వస్తువులను ప్రజలకు వ్యాధియగా పంచడమే ముఖ్యమని చెప్పారు. మనదేశంలో ఉత్పత్తి జనసంఖ్యకు పోలిస్తే చాలా తక్కువగానుక మనకు అమెరికాలో ఉండే సమస్యలు లేవు. కాని మనము సోషలిజంను స్వీకరించినట్లు సెర్రూ చెప్తున్నారు. సామ్రాజ్యవాదాన్ని ఖండిస్తూ జాతీయసిద్ధాంతాన్ని (స్వరాజ్య సిద్ధాంతాన్ని) సెర్రూ పొగడారు. ఇక్కడ ఒక అనుమానం కలుగవచ్చు. H. G. wells ఈ అనుమానాన్ని స్పష్టంగా చెప్పారు. "If socialists object to a single individual claiming a mine or a great stretch of agricultural land as his own individual property, with a right to refuse or barter its use and profit to others, why should they permit a single nation to monopolise the mines or trade routes or natural wealth of the territories in which it lives, against the rest of mankind?" (The out line of History ch 37, sec 5.) ఈ ప్రశ్నికు సులభమయిన సమాధానం లేదు. సెర్రూ కూడా తమ ఉపన్యాసంలో ఎక్కడా పరిమిత సమాధానం ఇవ్వలేదు. పన్నులను అంగీకరించేవారు విదేశీద్రవ్య సహాయం విషయమై ఎందుకు అంతబాధపడుతున్నారో అర్థంకావడం కష్టం. ఇచ్చేవాడూ, పుచ్చుకునేవారూ కూడా కొంచెం కూడాపులిచేసిన తర్వాతనే ద్రవ్య సహాయం జరుగుతున్నది.

గ్రంథ విమర్శనము

సవ్యసాహితీ

[కవితా సంకలనము]

ప్రతులు: సవ్యసాహితీ సమితి. 208, బోయి గూడె, సికింద్రాబాదు, వెల: సాదాప్రతి 4-50 గ్రంథాలయప్రతి 5-50.

కవితా సంకలనాలనేక విధాలు. ప్రత్యేక జీవిత దృక్పథం కలుగజేసే రచనలూ, సంపుటిగా ప్రకటించబడునూ, లేక ప్రత్యేక విషయ మేదయినా ప్రధానంగా స్వీకరించి ఇటువంటి సంకలన రూపం దొందవచ్చును. లేక సాహిత్యంలో ఒక ప్రధాన యుగానికే ప్రాధాన్యం కలిగించవచ్చును.

కాని 'సవ్యసాహితీ' సంకలనం పై మౌనంగా ఉండి విభిన్నమయిన పంథాలో నడిచింది. ఇటీవల హైదరాబాదులో వెలిసిన సవ్యసాహితీ సమితిసభ్యుల కవన రచనలు కొన్ని చెర్చి ఒక ప్రత్యేక గ్రంథంగా ప్రచురించడమే సంపాదకుల ప్రధాన లక్ష్యం.

శ్రీ శివశంకరస్వామి, శ్రీ నోరీ నరసింహశాస్త్రి, శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు, శ్రీ దాశరథి కృష్ణయ్యార్య, శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి మొదలయిన ప్రసిద్ధులే కాక అంతగా ప్రసిద్ధులుకాని కొంగ్రత్తకవులందరూ ఈ సంకలనంలో కవిపిస్తున్నారు.

ప్రసిద్ధులలో శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు మొదలయినవారు కేవల సాంప్రదాయకులు. శ్రీ దాశరథి మొదలయినవారు ఆధునికులు. ఇంకా ఈ రెండు వర్గాలకు చెందిన అత్యధునికులు, వెర్రినూ వింతెగోరణులవారు అనేకులున్నారు. ఈ విధంగా ఈ సంకలనం ఒకవిచిత్రమయినకలగూరగంపలా తయారయింది.

కొందరికిగా కేర్వొనదగిన కవులు కాక పోవచ్చును. కాని ఇటువంటి వారొకప్పుడొక చక్కని ఖండిక రచించవచ్చును. ఆ విషయమనే ప్రత్యేక రచనలతో పాశ్చాత్యవాద్యులలో చిరస్మరణీయులయిన వారనేకులున్నారు. ఈ సంకలన సంపాదకు లిటువంటి రచయితలకు ప్రాతినిధ్యం కల్పించదీచినప్పుడు వారి

ప్రసిద్ధ రచనలే సేకరించబడినవి ఉన్నది. సంపాదకుల విషయంలో అంతగా శ్రద్ధ వహించినట్లు కనబడదు. ఇంగుచేత ఈ సంపుటిలో చక్కని రచనలతోబాటు అతి సామాన్యమయిన ఖండికలుకూడా చేరిపోయాయి.

ఈ కవితా సంపుటిలో సాంప్రదాయకమైన వృత్తాలు, కందాలు మొదలయిన ధంకో రీతులేకాక స్వేచ్ఛా ధంకో రచనలు, వచన కవితా రచనలుకూడా చేర్చారు. ఈ శోరణి ఖండికలలో శ్రీ కుంకుమి రచన ప్రప్రథమంగా పేర్కొనదగినది. విటిలో యుగే యుగే ఎన్నదీగన గమకంతో పాగిపోతుంది. ఇది ఆ రచనలో ఒక భాగం:

‘చెవులెత్తి విను నరుని తలపుల ఆలమందలకు
చక్కిలిగిరికిగా
అడివి మూలమూలల త్రవ్వి యెత్తినఅందము
పుక్కిలింతిగా
వేలు బోగలూదిన భువనమోహన గీతాశీలుణ్ణి
కామ బాలుణ్ణి, గోవిందగిరి ఎత్తిన గోపాలణ్ణి
ఘోలాకపు రోరవ కారిన పాలనసాగినవిశాలపరిధిలో
హాలాహల జన్మ హేతువయిన ఈబ్రతుకు
శ్రమల వారిధిలో
కోటికోట్ల నరులకు దిన దినం పెరిగే వగే
ఈనా ఆవతారానికి పరమ కారణం
శ్రద్ధగా వినుమొయి వరుడా!
నేను సంభవామి యుగే యుగే

ఇక శ్రీ శివ శంకరస్వామి, శ్రీ నోరీ నరసింహ శాస్త్రి మొదలయినవారి రచనలు చాలావరకు పత్రికలలో ఇంకిన ప్రాంతం ప్రకటించబడినవే.

ఈ సంపుటిలో బుచ్చిబాబు, మరయా మొట్టమొదటగా కవులుగా అదర్శించారు. బుచ్చిబాబు గారి ‘ఆకలిదప్పులు’ ఒక విమూలన దృక్పథంతో పాగింది.

విజయవాటికపై ‘అభ్యుదయము’ అనే శీర్షికతో శ్రీ శివశంకరస్వామి రచించిన గీతిక సంపాదకులీసంకలనం మొట్టమొదట ప్రచురించారు. ఈ శీర్షిక దీనికెంత

వర కన్యయిస్తుందో ఇదమిద్దం గా నిర్ణయించడం చాలా కష్టం. కాని ఇది శ్రీ స్వామిగారి ఖండికలలో ఎన్న దిగిన రచన.

“స్వర్గవాసినలో న స్తుతితమైవవిధాన
ధరిధరాగ్రముల్ తనరారుచున్నయది!
అమాల చూడముగ నవసీతహా శ్రీశి
వల్లించినరీతి భాసిల్లుచున్నయది.
కొనుంధరాగాంతుకమ్మ తల్పినయట్టు
జిల్లుచున్నది కృష్ణ పీఠమహాదేవి.
దివ్యదేవాలతో జేజరించున్నారు.
కాద్యలస్థలముపై సంచరించెను జనుల్
ఉత్సాహ విభలేమై ఉప్పరంబునవోవు
ఖగభూదేవయల్ కల్లోత్పివము చెయు
మందమందమ్ముగా మలసి యంగములంటి
పవనాంకురవసీల్ పాదవర్ణియగున్లు
ఇది విజయవాటికా! ఏడుఖములులేక
ఆనందతొండలంబగు స్వర్గవాటికా!
ఈ ప్రభాతమువేళ నేవ ప్రకమగొన్న
నవ్య సృష్టిరధాన నాకమ్ములకు దోచు!”

నేటికాంబలో కవులు స్వతంత్రంగా తమ
కావ్యాలు గ్రంథరూపంలో ప్రచురించుకొనే అవ
కాశాలు చాలా తక్కువ. ఇందుచేత కవితా సంకలనా
లీలోపం చాలావరకు తీర్చగలవు. నిజానికి వేర్వేరు
లక్ష్యాలతో మనకిటువంటి సంకలనాలింకా ఎక్కు
వగా రావలసిఉన్నాయి.

ఈ దృష్టితో పూరితీ నీ ఈ సంకలనం పాఠకు
లందరు పరిశీలించదగినదే. అయితే ఉత్తమ కవితా
దృష్టాంతో పరిశీలనీ దీనిలో లోపాలన్నీ గోచ
రిస్తున్నాయి.

నవ్యసాహితీపరిమివా రికమందైనా ప్రత్యేక
లక్ష్యంతో అధునాతన సారస్వతంలో ఎన్నదగిన
సంకలనాలు ప్రచురించాలని ఆశిస్తున్నాను.

‘కాశ్రి’

హిందీ సాహిత్యం

రచయిత: అయాచితల హనుమచ్ఛాస్త్రి ఎం. వి.
(హిందీ కవులగురించి తెలుగులో రాసిన ఉత్తమగ్రంథము)
పుటలు 820 — వెల షోషేట్తోరు 8.00
గ్రంథకర్త శేర, 5 కార్పరేషన్ హైస్కూలు రోడ్డు,
మద్రాసు-6 కు వ్రాయాలి.

ప్రపంచ కథలు

(రెండవ భాగం)

తమత: మానవ జీవితం సరళమైనది. నాగంకత
బలిసిన కొందీ మానవుడు చేతులారా తన జీవితాన్ని
జటిలం చేసుకొన్నాడు. చివరికి ఆ కలలోనంచి
బయట పడలేక దాగ పగలకున్నాడు. కనుక నే తిరిగి
ప్రకృతికి సన్నిహితుడు కావడానికి ప్రయత్నించడం
మానవునికి పరిపాటి అయినది. ఏ అవస్థలో ఆయనా
ఉన్నదానితో తృప్తి చెందడం అలవసీలేదు.

కథనాదా జీవితం ముడిచే. జీవితంలో మృగ్య
మైన సారస్వతం కథలోనూ గోచరించదు. మానవ జీవి
తాన్ని అవగతం చేసుకొని, మానవుని ప్రేరేపకీకర్త
లను అవగాహన చేసుకొని, వాటి ప్రభావం మూల
ముగా సంగ్రహించే అవారంతర సంఘటనలను కథలో
సరళంగా చిత్రించడం అందరికీ సాగ్యంకాదు. విశే
షలై కామూ నిలిచివుండే ఉత్తమమైన కథలకు ఈ
సారస్వతమే గీటురాయి.

ఈ కోవకు చెందినది ఖ్యాత అన్నాల్ అబ్బాస్
రచించిన కథ—“అనోహా అనోహా.” ఈ సంపు
టలలో తాగూర్, మహిసా, విక్టర్ హ్యూగో,
ప్రాంకాయ్ మున్నగు మహా రచయితల కథలు
ఉన్నాయి.

(ప్రపంచ కథలు, రెండవభాగం, అనువాదం -
‘రవి.’ ప్రకాశకులు—ప్రజా సాహిత్య పరిషత్తు,
తెనాలి. మూల్యం—ఒక రూపాయి పావలా.)

‘అనోహా — అనోహా’ లో ఇతివృత్తం
ఇది. సర్వ సామాన్యమైన జీవితం గవచ్చే నిర్మూల్
కుమార్ అంతిమకు తనకు అందుబాటులో లేని జీవి
తంలో ఏకా అవిర్యచనీయమైన మహానందం ఉన్నదని
ఉహించాడు. కోరుకొన్నాడు. కలలు కన్నాడు.
చివరికి నలవులలో కాశ్మీరు బలి పవ్వకు అగ్ర ధ్రిమ
లో ఉన్న శిరి సాంగర్మంలో ఆటాంటి ఆనందం
అనుభవించాడు. తిరిగి తమకు నిజమైన పరిమితులలో
పడేవరికి ఆ ఆనందానికి అంతరాయం కలిగినది. ప్రకృ
తిలో పడారు. ఎవరి జీవితమార్గం వారు అనుసరించ
డానికి నిశ్చయించుకొని విడిపోయారు. ఇది అత్యంత
సరళమైన మనోజ్ఞ కథాచిత్రణం.

ఈ సంపుటిలో 11 కథలు ఉన్నవి. వాటిలో
మాడు డ్రెంచి కథలకు అనువాదాలు. తిత్తూరి
భారతీయ భావలలో కథలు.

గ్రంథ విమర్శనము

అనువాదాలు అధికంగా ప్రచురితం అవుతున్న కాలమిది. దేశభాషలలో నేమి, విదేశ భాషలలో నేమి ఉన్న ఉత్తమ పాపిత్యాన్ని అనువదించి తెలుగు పాఠకులకు అందజేయడం ఎవరు చేసినా హరించ దగినదే. అయితే ఈ అనువాదాలన్నిటిలో సర్వసాధారణంగా కనుపించే లోపాలు కొన్ని ఉన్నవి. అనువదించవలసిన తీరు శ్రద్ధ చూపకపోవడం ఒకటి. సుప్రసిద్ధమైన రచనలే అయినా, సామాన్యమైనవే అయినా అనువాదాలు మూలానికి చాలా సన్నిహితంగా ఉండడం అవశ్యకం. స్వీయరచనలలో చూపే శ్రద్ధకన్న అనువాదాలపట్ల చూపవలసినది సహజంగానే అధికంగా ఉండాలి. మూలానికి గాని, మూలరచయితకు గాని అవంతయినా అపచారం జరుగకూడదు. ఇతిర భాషలలోనుంచి ఇంగ్లీషు భాషలలోనికి అనువదించే రచయితలు చూపే అత్యంతమైన శ్రద్ధ సుపరిచితమే అయినా తెలుగు అనువాదకులు ఈ విషయంలో అలసత్వం వహించడం తగదు. అనువాదాలలో భాషా దోషాలకు అద్భుతస్వలు తోడుకొవడం మరొక పెద్ద లోపం. ఇది తుంకివ్యంకాదు.

‘రవి’ అనువాదం సాఫీగానే సాగినది. ఉన్న స్వల్పమైన దోషాలకు మరలుద్రణంలో అయినా సరిదిద్దుకొనడానికి ప్రయత్నించడం అవసరం.

ప్రపంచ కథలలో ఉత్తమమైన తెలుగు కథలను కూడా చేర్చడానికి ప్రయత్నించడం—అందులోనూ భారతీయ భాషలలోనుంచీకూడా కథలను అనువదించి నష్టమే సహజంగా ఉంటుంది.

ఈ సంపుటంలోని కథలు సురించి అంతగా చెప్పవలసిన పని లేదు.

కళోరమైన కల్పక విరచనంలో హృదయం బంధించినది. గర్భం పేరిట హింసాచరణం విధానమైనది. మానవత్వం లోపించినది. తెలియకుండా ప్రేమ హృదయంలో ప్రవేశించినది. చివరికి ప్రియుడే తన చేతిదబ్బకు గాయపడినప్పుడు రామమారి మండ్ర ప్రేమను సుర్తించక తప్పలేదు. భిక్షువుకు సర్వస్వానికి అర్పించుకొని ధమ్మశాలైనది. ఇదే రసంధ్రుని ‘భిక్షువు’లో ఇది వృత్తిం. ఖలిక్ జిబ్రాన్ ‘రచించిన - వసువు’లో విషయం పరాకాష్ఠ చేరినది. సరీష్ ప్రేమించాడు. ఆమెకూడా అతని ప్రేమించినది. సరీష్ ప్రేమించిన సోసన్ ఆమెను మోసించినది. ఆమెకు వేరొకరితో వివాహమైనది. తీరా వివాహం అయినతరువాత ఆమె సత్యాన్ని సుర్తించినది. సరీష్ సాంగత్యాన్నే అభిలషించి

నది. కాని అతనికి నమ్మకం కుదురలేదు. ఆవహానం సహించలేక ఆమెసలీను పొడిచి తానుకూడా చేతులారా ప్రాణం తీసుకొన్నది. ఈ పరిణామానికి కారణమైన సోసన్ జీవితమూ నీరసమైనది.

కన్న బిడ్డలకు పట్టెడు మెతుకులు అయినా పెట్టలేని నిర్భాగ్యతీపులు తోడిబాలరి అవాధిష్టలకు అనందంతో ఆశ్రయమిచ్చిన ఉదాత్తమైన గాన విక్టర్ హ్యూగ్స్ రచించిన ‘బాలకులు’.

తరిమ్యా కథలకూడా ఉత్తమమైనవి. ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగినది మన్మథనాథ్ గుప్త రచించిన ‘ఇంటికోసం’. ప్రేమించి వివాహం చేసుకొన్నా అద్దెకొంపలో పలాభావం సమస్య అయినది. వృద్ధుడైన తండ్రి అయినా తలదాచుకోవాలి; కొత్త కొడుకు అయినా ఇంటిలో ఉండాలి. ఇద్దరికీ ఎవం లేదు. ఈ పరిస్థితి సహించలేక ఆమె పుట్టినంటికి పారిపోయినది. వృద్ధుడైన తండ్రి పరలోకానికి పోలేగాని సమస్య పరిష్కారం కాలేదు.

అందరు చదువరిన కథలు. పాఠకుల ఆదరణకు వానాలు పొందగలవు. —కామరాజు.

జా తి య ర చ న లు

1. వ్యాసవాణి (సాహితీ వ్యాసములు)	0-37
2. ఖండకృతి (ఖండకావ్యముల సంపుటి)	1-25
3. ఆంధ్రనీలకులు (ఆంధ్ర ముఖ్యుల జీవితాలు-2 భాగములు)	1-00
4. నవగీతాలు (జాతీయ కీర్తనలు)	0-19
5. కవిత్వ (ప్రసిద్ధ కవుల పద్యగోళాలు - సంపాదన)	0-50
6. ఉత్తమ కథలు (సాహితీనీలకుల గాథలు)	0-75
7. వయోజన విద్య	0-25
8. వ్యాసభారతి (వివిధవ్యాసములు)	1-00
ధూిపాక వేంకట సుబ్రహ్మణ్యముగారితో కలిపి వ్రాసినవి.	
9. ప్రజారాజ్యము (సామ్యవాద నాటకము)	} 1-00
10. ఉపాధ్యాయుడు (నాటిక)	
11. చలో ధీరీ (నాటకీయ చరిత్ర యజ్ఞకథ)	0-75
12. జనాభేరి (జాతీయ ఖండకావ్యము)	1-25
13. వైతాళిక కథలు (జాతీయ నాయకుల జీవితాలు)	0-75
14. జాతీయకథలు	0-75
15. అచార్య రంగా	0-75
16. కౌంసెలు విజయం (చారిత్రక నాటకం)	1-00

జా స్త్రీ వేంకట నరసయ్య.

R. V. S. C. V. S. హైస్కూలు వంశీకుడు.
(చిలకలూరిపేట, గుంటూరుజిల్లా)

గాధాసప్తతి

[అనువాదకులు: కవిశాసనం, కావ్యతీర్థ (గ్రీక్) లక్ష్మీవరసింహశాస్త్రి. పుటలు: క్రాసు 218. మూలము: మాడురూపాయలు. ప్రాప్తిస్థానము: మాచిలోట్ల వీరరాఘవశాస్త్రి, కల్యాణి(పెన్, తెనాలి.)]

ఎంత రచించిచిరని సమకాలమువారలు పెచ్చుకే కదా!—అన్నాడు ఎంతో ఆశీర్వాదంతో చేయవలసినది. పెచ్చుకే రచనలలోని రామణీయకాన్ని గుర్తించి గౌరవించడమనే సహృదయత ప్రాచీనరచనలపట్ల అచూచామికలో పగులుతీసి నంతగా సమకాలిక రచనలవైపు మొగ్గును. కనుకనే సమకాలమువారిని మెచ్చుట సహృదయతకు పరాకాష్ఠ.

ఈ పరాకాష్ఠకు పట్టాభిషేకం తొలిసారిగా జరిగింది తెలుగువాడులోనే. హాసాతివాహమడు తన కాలంలో ఆనోట ఆనోట వినిపించే కమనీయ ప్రాకృత కవితలను—పూర్వం, సమకాలం—విద్వి గాధాసప్తతిగా కూర్చి, ఈలాటి కూర్పులో తిర్వాతివారికి తెన్నులతీర్చాడు.

ఈ గాధాసప్తతికి శ్రీనాథుడు 'మానూసు మీసాల నూర్చి యోవనమున' నే అనువాదం ప్రారంభించాడు. తిరండి శ్రీ రాఘవశాస్త్రి అనంతకృష్ణశర్మగారు, కొన్నిటికి శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు అనువాదం చేశారు. ఇది పదిహేను సంవత్సరాలకింద అనుబంధ మే మాడు సంవత్సరాలకింద ముద్రితమైంది.

భాషాంతరీకరణం—అనువాదం—సామాన్యమైన పనికాదు. అనువాదకుడు మూలకారునితో సమానమైన పాండితీ ప్రతిభలు కలవాడు కాకపోయినా, మూలకారుని మనసును మెట్టగలిగినప్పుడే అనువాదం మూలమంత మధురమాతుంది: అలా కావచ్చును నా మిత్రులొకరు అన్నట్లు

“భగవద్గీతా కించి దగ్ధతా
గంగాజలబవ కణికాపీతాః”

అన్నదానికి

“భగవద్గీతలు కించి దగ్ధతలు
గంగాజలబవ కణికలు పీతలు”

లా ఉంటుంది. మన సాహిత్యం అనువాదంతోనే ఆరంభమైంది. కాని, విధిచూపులైనవా రెందరు!

శ్రీనాథు సంకటివాడు అర్థమను మత్రేణులు చేయడం వల్ల వ్యర్థపదాలు గుప్పించాడు.

అనువాదం సాధారణంగా రెండు విధాలు. మొదటిది: మూలాన్ని యథాతథంగా అనుసరించడం, రెండవది: మూలాశ్రయమైన స్వతంత్ర రచన. ఇది ఒకొక్కప్పుడు మూలానికొకప్పుడు కావచ్చును. కథా ప్రధానమైన పురాణాల్లోనివాల తెలిసింపునా రెండవ పద్ధతి రమ్యంగా ఉంటుంది. గాధాసప్తతివంటి రసఖండాల తెలిసింపునా మూలంలోని దీపితేటలు తెచ్చుకోకపోతే వాటికిల్పం మనకు భాసించదు; అనందమూ ఉద్బుద్ధంకాదు. కనుక మొదటిపద్ధతే ఈలాటి విషయంలో సముచితం. ఈ దృష్టితో పరిశీలించినప్పుడు: శ్రీ లక్ష్మీవరసింహశాస్త్రిగారు మూలంలోని సాగసులను కొన్నిచోట అనువాదంలోకి కొనివచ్చారనడం నిస్సందేహం. కాని, పెచ్చుచోట్ల శ్రీనాథునిలాగ అర్థమను మత్రేణంమీద శార్దూలంమీద ఎక్కించడంవల్ల, చంపకాదిమూలలు చేయడంవల్ల అది మహాకాయమూ, మహాభీకరమూ, శ్రీ మధురానాథశాస్త్రి చామూనాల్లలను అనుసరించడంవల్ల మూలవిగుచ్చిమూ కావడం—సింహాపలోకం చేసుకునివుంటే వారికే తేలిపిడి. అలాటివాటిని కొన్నిటిని పాఠకులు పరికించండి:

- (1) తాలూర భవానుల ఖండిత
కేంద్రో గిరిరామి పూర్ణం,
దర బుద్ధులున్న డేబుడ్డ
మహాలక్ష్మీ హీరణ్మయి. 1-87
ఘన సలిలధ్రువామరీత
ఖండిత కేంద్రమే భరమున్నవ
మునుగుడు చీలించుకా రసవి
ముగ్ధత మూగిన తేంట్లగుంపుతో
గువగున నిమ్రు మా కడివి
కొమ్మపై నెలయేటి పొయ గొ
య్యన దనలోన కీర్తుకొని
పా జరవించును మన్న దంతయున్.”

(ఇక్కడ కొంతవాగులోపడింది కదంబకుసుమం కాని కొమ్మకాదు. కడిమిపూవు పడి సుడిలోచక్కర్లు కొడుతూ మునుగుతూ తేలుతూ పోతూవుంటే తుమ్మెదలు తేనెకోసం వెంటనంటాయి. పూవులన్నప్పుడున్న సాగసు కొమ్మలంటే లేదు. కొమ్మ కొట్టుకుపోతూ ఉంటే కేసరాలు రాలితే ప్రసక్తికంటే ఆకులు యదాయదలే పడడమే ఉంటుంది. మధురానాథ శాస్త్రిమీద ఈ సారస్వం గ్రహించక ‘కదంబవృక్షం’ అని వ్యాఖ్యానించాడు. శ్రీ అనంతకృష్ణశర్మగారి అనువాదం చూడండి:

కొండపైలయేటి గుడికి జిక్కుకొని కలిగి
లిగురుచును గేసరంబులు విరిగిపోవ
కొంత మునుగుచు దేలుచు కొదము లేటి
వెంటనంట గడిమిపూవు వెల్లబోయె.)

- (2) అనరితచి తే దిలరే
శుద్ధిమణి పితలమే వినునీరే,
కాకాళి కుకుంబ వివాదా
భవిత తలకలవి పోహా. 1-59
- మరది కడుం జెహం గరవ
మాలిన బుద్ధి మెలంగుచుంట గు
రైరిగియు నింటి కోడిలు వ
చింపదు తొందరపాటు వాడుగా
గరగరయెన వాగుండు
గాపుర ములిరితోడ జింద్రవం
దర యవునన్న భీతి వీర
తంబెద గ్రుంగుచుమండు గాని తాన్.

(వృత్తంలో నడవదలచవలెవల ఎన్ని పదాలు పొగు
చేయవలసినచ్చిందో చూపిండ్డి. దీనికి ౩ వేటూరి
ప్రభాకరశాస్త్రిగారి తెలుగునేత.

తన మగండు గండ్ర వెనుకముం దరయడు
మరది యింట చెడ్డమనకువాడు
వెల్లడింప దెదియు నిల్వలు గుణవతి
నలంగుచున్న దిల్లు నిలుపుకోరకు.

ఇదెంత సంకృతి సుందరతా సహృదయుల హృదయం
(ప్రమాణం.)

- (1) దిద్దమణుమాటిఅవి వి
గహిల్ దిదలయ్యి చేచ్చు ఇమావీ,
ఒకరది బాలుక ము
టివ్వ మాణో మరసురంతో. 1-74.
- ఉడగబోని కటలక చే నుగుకున దయిత
దయితు నెడగొన్న విగి యెల దనకు దాన
యెడలి పుడిసిట బట్టిన యిసుకవోరె
మరసురంతోపుచున్నది మాడు డిట్టలు.

(మూలంలో ఉన్నది విడికిలికొని పుడిసిలికొను.
విడికిలిలో పట్టుకున్న ఇసుక ములభంగా రాలిపోవం
లోని సారపట్టం పుడిసిలిలో పట్టినప్పుడు లేగు. మూల
విరుద్ధంకూడా.)

- (4) హాళి హరిద్రా భరి అం
తెరా ఇ బలా ఇ బాలవలయన్న,
సోహంతి కిలిం చితకంటనిగా
కం కాపిసీ కలతెమ్. 1-80.
- స్నానమున బసుపంటిన బాలవలలు
బాలముల బాగువేయగా సాగివావు
వెదురు పుడకతో బంతి యిక్కేళి బారి
నెవని ధన్యుని తేయ నూహించినావో!

(ఒకయిల్లులు స్నానం చేసి, వాకిల్లోనూమని ర
చిక్కు తీసుకుంటూ దువ్వెనలోని మల్లెలను పుల్లతో
తీసివేసున్న సుందరదృశ్యం. ఇది అనుదినం మనం
చూచేదే. కాని నరసింహశాస్త్రిగారు ప్రాచీన
వ్యాఖ్యాతలు బాలవలయమంటే దువ్వెనఅని చెప్పిన
అర్థాన్ని మాని మధురానాథునిమాటల్లోపడిమూలంలోని
అందాన్ని కాస్త మాయంచేశారు. బాలవలయబాలం—
అని దాటివేశారు. శ్రీ శర్మగారి అనువాదమిది :

పసపునీలాడి దువ్వెనపండ్ల నదుమ
జిక్కుకొనియున్న మెలను జిన్న ముల్లు
గ్రుచ్చి తీసెద వెవ్వని కోర్కెపండ్ల
తేయనున్నావు తెల్లవే చిన్నదాన?

- (5) తటసంకిత జేతేక్కంత
వీలుక రక్కణేక్క దిగ్గుమణా,
అగణిత విణిజిత భజ
పూరణసమం వహి కాళా. 2-2.
- పొంగి కరుణముంచికొని
పోవునో, ముప్పన నందుగూలి యే
భంగము గల్గునో, యనిన
భావన లేక, తటగ్రుమాగ్రా
ఖంగల గూట రెక్కలను
గప్పిన పిల్లల గాదుకొంచు హా
యింగొను కాళి నేడు గ్రహ
హించి గతించిన దేటి నీటిలోన్.

(నీటిో చెట్టు కొట్టుకుపోతూ ఉంది. ఆ చెట్టు కొమ్మ
పైనే కాళిగూడు. దానిలోని తన పిల్లలను కాపాడుదా
మనే ఆతరంకొద్దీ తిల్లి కాళి, చెట్టు మునిగిపోతుందనే
భయంకూడా లేకుండా ఏటి ప్రవాహం వెంటనే
ఎగురుతూ పోతుంది.—ఇది మూలం లాతృర్యం.
అనువాదమిది 'హాయింగొను కాళి నేడు ప్రవహించి
గతించినదేటి నీటిలోన్' అని అనువదించవలె
ప్రవాహం వెంటనే పోతూ ఉంది అన్న అర్థంరక
గతించినది—మరణించిందనే అర్థం రార్థం వస్తుంది.
దీని శిర్మగారి అనువాద మిది:

కొమ్మ కొనపయి గూటిలో గూరుచున్న
తనకు పిల్లల గాపాడు పనియే తలచి
మునిగిపోవునునను భీతి గొనక కాళి
వెవరెడని గంట చెట్టుపై వెలి వెంట.)

- (6) పాలేద అన్నభల్లం వ
ఉలహ మగ్గుమ దేఉలదారే,
హేమంతలల వహి
విజ్ఞాంతలం పలాగ్గిం. 2-9
- చెరి దరిద్ర బానపద
సీమమునందలి గ్రామదేశతా

గారము ద్వారమందు జరి
గారికి నీట్లుచు బాటసారి చ
ల్లరిన చెత్తనిప్పు మసి
యూరిన కుప్పను నూది నోటితో
సారెను తీల్చసాగ బడి

చచ్చిన పెద్ద యెలుంగునుంబరెకా.

(చలికాలం. కుగ్రామదేవాలయముందు గడ్డిమంట
వేసుకున్నాడొక బాటసారి. గడ్డి బుసబుసమండే ఆరి
పోతుంది. కాని కుప్పగా వల గా చారలు చారలుగా
కాలిన ఆకారంతోనే ఉంటుంది. దానిని కగ్రతో
కలికితే లోపల ఎర్రగానిప్పు కనిపిస్తుంది. నోటితో
ఉదరు; ఉడితే కంట్లో పడుతుంది. తలపెన పడు
తుంది. కగ్రతో కదిలించడం పడెటూరి మామూలు
దృశ్యం. సాగడంతా 'పలాలాగ్ని' అన్న దాంట్లోనే
ఉంది. గడ్డికాలి వల గా ఎలుగొడుగు - చెంట్లకలూ,
వలుతూ - ఉంది. దీనిని అనువాదంలో "చెత్తనిప్పు
మసియూరిన కుప్పను" అని చెప్పడంవల్ల మూలంలోని
రమణీయత పొడైపోయింది. ఈ ఆర్థ్యాలన్నీ ధ్వని
ప్రధానమైనవి. వ్యంగ్య మర్యాద దాటి వ్యాఖ్యానాల
లోని తిక్కలన్నీ కలిపి పెద్ద వృత్తిం పేనితే మూలం
చచ్చి పొరుకుంటుంది.)

(7) హోంతివి జీవులచ్చిత
ఘుగిర్జితహోద కిమిపురిసస్స,
గిహ్యోతవ సంత రిస్స
నితలచ్చాహి వ్య పహిఅస్స.

2-82

ఎంగిలిచేత గాకి నడ
లింపని లోభికి చెద్దకల్మిశ
స్తంభతమాను గాక యది
సర్వము వ్యర్థమే సుమ్ము, నిండుచే
సంగిని మండు పెండ్ల బడి
జాల తిండిచెడి బాటసారికిం
తెంకున వెంటవచ్చు తన
చిక్కనిదేహపు నిడపోలికన్.

(మూలంలోని బిగిజగీ అనువాదంలో సంవృతి లేనందున
పోయాయి. ఎంగిలిచేత గాకి నడలింపని, మండు పెండ్ల
బడి చాల తిండిచెడి, తెంకున - మొదలయిన వ్యర్థ
పదాలు - ఉర్బలమాలను ఆగ్నియంచడంవల్ల - తిప్పనిసరి
అయ్యాయి. శ్రీ ప్రభాకర కావ్యీగారి అనువాదం ఎంత
సంవృత సుందరమో చూడండి:

ఎంత వృద్ధి గాంచె నేనియు దనసామ్ము
చేత లోభి సుఖము చెందలేడు
మండు పెండ్ల మాడుమండు గ్రోవరి తన
యొడిల నీడ దనుపు నొందవట్లు.)

(8) పాత పడితస్స ప ఇ లో
పుట్టిం పుత్తే సమారుహా త్తమ్మి,
దధమణు రుణిలప
హి హోసా ఘోరిణి వి కేక్కంతో.

1-11

మూల పదములపై చాలి జారివేకు
కోనెడి చెలువుని పిచ్చువైననును బుడుత
డెగిసి యెగ్రాకు పని గొన వగవు నెత
మరిగియున్న యిల్లాలిలో నిలువదయ్యె.

(ఎంత మూల విరుదంగా అనువదించారు! పతికాశ్యపై
పడ్డాడు. అయినా ఇల్లాలి కోపం తగలేదు. అలాటి
రసక - దాంతుట్టులో పోవకు తండ్రిపిచ్చెక్కి "గుర్రం
గుర్రం" చేశాడు. దాంతో ఆ యిల్లాలికి వవ్యాగలేను.
తోనుకొని వచ్చింది - అని మూలభావము. అంతే
పతిచేయలేని అలకతీర్పు సుతుకు చేశాడు. కాని
నరసింహకావ్యీగారు 'వగవు వైత మరిగియున్న
యిల్లాలిలో నిలువదయ్యె' అని అనువదించి కదికి,
సహృదయులకు అన్యాయంచేశారు. దీనికి శ్రీ ప్రభా
కరకావ్యీగారి అనువాదం వివరించి.

కాశ్యమిదబడి మగకు వేకుకొన పిచ్చు
గుర్రమెక్కియాడె గుర్రవాడు
అట్టయేడ్చు నాగ్రహము జొల్లిగిల్ల యి
ల్లాలికంత నవ్వు రాలవారె.)

(9) ఫలహీ వాహాపుజ్ఞాహ
మంగలం లంగరే కుణంతీవీ,
అస ఈ ఆ మణోరహ
గబ్బిణీత హత్తా ధరహారంతి.

2-65

దూది పాలముల క్రాంతిగా గున్నబోవు
నాడు నాగలి కుండ్రాక్కు వనువు నవుకు
కోర్కు లుబుకెక్కు నెడదతో గుచములదరు
హలికు నెలనాగ చేతులు వడకిపోయె.

(ప తిచేను గున్నదానికి ఏరు పూజచేసే సమయంలో,
కాపు జవరాలు చెడినెగనుక, ప తిచేను ముందుముందు
తినకు సంకేతసలం అవుతుందనే ఆశలు మనస్సులో
ముసుగుకోగా, చేతులు వడికాయ - అనేది మూల
భావం. అసతి కనుకనే వడకడం. సతి అయితే
భక్తితోనే ఉంటుంది. 'హలికు నెలనాగ' అనే
అనువాదంలో మూలంలోని అసతిలేదు. దానితో
పూర్తిగా విరుద్ధార్థం వస్తుంది. మూలంలో కుచాలు
అదరడ మేమీలేదు. శ్రీ శర్మగారి అనువాదం :

ప తిచేను దున్నవలసి మంచిదినాన
మడకపూజ చేయ దొడగి నవుకు
కోర్కులాత్మ గుబులుకొన గడగడ మని
వడక దొడగ గాపు చెడిపె కేలు)

(10) జిక్కమాహిం వి ఛేతాహిం
పామరో కే ఆ వచ్చిని వడఇమ్,
ముతపితజాల సుణ్ణిల
గేహ దుఃఖం పరిహారంతో.

2-69

కాలకరాళి జిహ్వ కెరగా
నుసుకొడ్డి గతించిపోవ ని

ల్లాలట మనస్యమైన స్వగ్న
హమ్యున, కారని కోకమాపుకోక
హలికు డొక్క పూట యయి
నన జన డేపనిపాటు లేకయే
లేలుతుల నూరక చ
రించుచు నుండును గాని చేనిలోక.

(పాలంలో పని అయిపోయింది. ఇంటికి వెళ్ళిరి.
కొని, ఇల్లాల మరణించింది. ఇల్లు బావురుముటున్నది.
కనుక కాపు ఇంటికి వెళ్ళికు; చేను కదలకు. కొని
అనువాదం వ్యాఖ్యాన ప్రామాణికం ఉంది. 'లేలు బతుక్కు
నూరక చరించుచు నుండును గాని చేనిలోక' అనేది
మాలంలో వ్యంగ్యం. ఆ మర్యాద అనువాదంలో
వాచ్యమే మనోజ్ఞత కొరవడింది. దీనికి శ్రీ మల్లంపల్లి
శిరభయ్యగారి పద్యం:

నీకు బలిపి పనులు పెరి యున్న పాలావ
కంటె కాపు మాడ దింటి మొగము
ఆచిర మృతి కులాంగ వాత్యంత కూనీకృ
తాలయమున బావురన్న ఎడద.)

(11) గేహూ పలోఅహ ఇమం
పహానితలతా పఇవ్వు అక్పేఇ,
జా ఆ మతి పడము
విష్ణు దంతజాలంకిఇం బోరం. 2-100.
ఇదిగో కె కొని చూడుడీ యిట్టలనుచు
జిన్న నగవు కెమ్మోవిపె జింనువొంద
చితిగో సంకుచున్నది సతి ప్రధమజాత
దంతయుగ్గాంకితియు గన్న తనయు మొగము.

(ఎంత పొరపాటయింది అనువాదంలో. పిల్ల డిక్కి పాల
పండ్లొచ్చాయి. రెనుపండును కొరికాడు. అదొక
అన్నుతి సంఘటనం తిలికి. కామా మరీ! ఆ పాలపండ్ల గా
ట్టున్న పండును భర్తయి చూపిందట. ఎంత ముచ్చటైన
విషయం. అనువాదంలో మూలంలోని బదరం సంగతి
—ప్రథమోద్భిన్న దంతయుగ్గాంకితబదరం సంగతి—
వది?)

(12) తా కింకరే ఉ జఇ తం
నీతీత వఇవేలు వేలిత భజీపి,
పాటంసట్టద క్తి త్తి
జీసహంగీ ఆ వి ఇదిక్తో. 3-21
పట్టు పరదాల గీల్కొల్పబడిన చనులు
విగిసిపో, పరబాట్టన వెళ్ళివొద
నిలచి, నిస్సహమా మేన విగిరి కనిన
నీవు కనిపింప నపుడామె నిమి నేయు.

(వ ఇవేలు - వృతివేషన - మంటె శాస్త్రీగారు పొర
పడారు. నాయక ఇంటి కంచెదగ్గరికవచ్చి దానికి
రొమ్ము ఆనించి, కాశైత్తి చూచిందన్నమాట. ఎంత
చక్కని సంగతి? ఉత్కంఠతో చూచెటప్పడు

రొమ్ములు కంచెకు ఆనుకోగా మరింత పొంగినట్టయూ
యన్నమాట. అలాటి వాటిని శాస్త్రీగారు పట్టు పర
దాలతో కీల్కొల్పాడు.)

(13) విక్రిగ్గో మాహమాసమ్మి
పామరో పాఇంం వఇలేణ,
నిదూమ ముమ్మర విత్తి
సామవీత భజో పడిచ్చంతో. 3-38
మాఘమాసాన హలిక కుమాకుంకు
కొమరుప్రాణపు వియురాలి తియురుదనుల
వినపు కనిపెట్టి గుప్పటి వేగముమ్మి
యొక్క బలిసిన గిత్తివా యూర గొనియె.

(ప్రియురాలిపాలిండు పొగలేని ముగ్గురములు అనేది
ముఖ్యాంశం. మాఘమాసం చలికి తాళగలవన్నమాట.
అందులోను ఆమె శ్యామ కనుక కాకివ్యం మొదలయిన
గుణాలు వ్యంగ్యం. 'ప్రియురాలి తిమిగుదనుల వినపు'
లో ముగ్గురాల మనోహరతలేను. హలికకుమారకుకు
కాదు. చాలికుడే. బాగా అనుభవం కలవాడే. దీనికి
శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రీగారిఅనువాదం వివండి :

హెచ్చెనెల మాఘమాసము వచ్చె ననుచు
గునుగంబడి తెగవమ్మి యెగుగొనియె
జలికి బొగలేని కుంపట్టు గలపులివకు
తెలియ విగింనులను తృప్తి వేద్యగాడు.
శ్రీవాళుని అనువాదం :
మాఘమాసంబు పులివెల మలయునుండ
బచ్చెం బమ్మకొన్నాడు పణములకును
(పపరమునకు)
ముదితచమ్ములు పొగలేని ముగ్గురములు
చలికి నొరగోయు కేలుండు పెరికుండు.
(శ్రీడా. పు. 86.)

(14) రణ్ణా ఉ తణం రణ్ణా ఉ
పాణింం సవ్యతం సతం గాహమ్,
తహాని మతణం మతోణం
అ ఆమరంతా ఇం పెమ్మొఇం. 3-87
ఒకచో జలని మంచినీరు నొకచో
నొమ్మారు లేలేత ప
చిృక వార్జించి స్వయమ్ముగా జలలుగా
జీవించుచుం గాన కా
నకు సంచారము నేయుగాక తమ జ
స్యం బుండునందాక బా

ఉపయుక్తమైన సరిక్రొత్త పుస్తకములు

వ్యక్తపాఠము-ఇంజనీరింగు-వైద్యముక్కర్తి విద్యుత్తు
పై ప్రామాణిక కేటలాగ్ ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి.

N.K. Paul & Sons, Post 12202, Calcutta-5.

యక ప్రేమములు నిల్పు జీవకలకు నా
యా లేళ్ళకున గాధమై.

(ఎంత చిక్క గా చెప్పదగింది ఎంత పెంచారు?
జంకలూ లేళ్ళూ వేరే? శ్రీ శిర్డీమ్యగారి అనువాదం
చూడండి:

అవపులిడె కనక బకంబ కవతుల
మడియలిడె నీరె పానమునకు
దేని బ్రతుకు దానిజేకాని మృగమృగీ
(ప్రణయ మాశిరపాత బంధి.)

(15) ఆజం మోహముహితం
ముఖతి మోక్షా పూజని హలివి,
దరపుడిల వేంట్టుభాలో
న ఆ ఇ హానితం వ ఫలహీనః 4-60

రతిసుఖ వివశి గ్రామీణసుత మృత్యుని
తిలచి హలిక పుత్రుడు పిక్కి బుముజాప
అరలు చిటిక కాయల బగుపుగోడ
వంగిచెంగున నవ్వెను బ్రతికొమ్మ.

(అయ్యో! మూలాన్ని ముట్టించేకారే. హలికుకు
దొడ్డోనో, లోలలోనో ఇంటి యజమానురాలినో,
యజమానుని కూతురినో సంపాదించుటకు. ఆమె
పాదపద్మంలో మెరుచి సామ్యునిలపడింది. హలికుకు
ఆమె చనిపోయిందని పరుగుతాడు. అదిహాని సగం
కాయలు పగిలిన పత్తికొమ్మ నవ్వినట్లుందట. ఏమి
సాగను! ఏమి సాగను! అనువాదంలో ఇదేమీలేదే!
మూలంలోని 'ఆర్య' 'గ్రామీణసుత' అయింది. గ్రామ
+ ఇన సుతి అని ఉద్దేశమా? ఆమె యజమాని యిటి
ప్రీతికనక స్నేహలికునిధియం. పత్తికొమ్మ మందహాసం
చెసింది. "వంగి చెంగున నవ్వ"లేను. శ్రీ శిర్డీగారి
అనువాదం చూడండి!

చొక్కె కనులమూయు సుదతి జ చెప్పనటం
విడిచిపారు కాపు వెనుకజూచు
పత్తికొమ్మ పగము పగిలిన కాయల
మొగమువంచి చల సగియేటోలే.)

(16) పిక్కిరి ఆ మణి ఆ మహా
వేవిఆ ఇ ధులహరిసింజిఅవ్యాఇ,
నికంతు వాడనీడి
కుసుంధి తుంహ పృసానిణ. 4-92
ఎలయు సీతార్ములు నూంకృతులును మొగము
ములుపులును జేరియూపుల మంజుశింజి

తములు గాంతురు మీ ప్రసాదమున ముగ్ధ
కులకుమారికలు గులాబి కోమ్యుగార!

(ఏద్యం పసంకుగా ఉండికొని—మూలంలోని
"కుసుంధి" గులాబి కోడు. కుసుమపూలు.
కుసుమపూలను, వాటి ఎరుపు రంగును వేలం. పెరిగా
ప్రాచీనులు — గాధానప్ర శితిగాక — వర్ణించారు.
అలాటి గూటను 'గులాబి' అని అనువదించడం సాహస
మేవంటాను. కుసుమంబు, కుసుమనూనే నేటికీ
రాయలసీమలో ఆ బాలగోపాలం ఎరుగును.

(17) చందవ వరిచేలిలో దూరి కడుపు
నింప మేయుచున్నది నెరకుంపకుంత
5-2

(మూలంలో ఉన్నది 'జవే చరఇ'-యవంభారతి
అని. యవల చేనువేరే. వరివేరే. యవలంటే దేశవాళీ
బార్లి-జా. ఇ త్తెరాదిన పెద్దపంటల్లో ఒకటి.

(18)...ఇట్టి తెనుగు పదములు మూడు పగు
నెనిమిది గాధానప్రశితిలో కొనవచ్చుచున్నవి. ప్రస్తా
వనపు. 9. (గాధా నప్రశితి తెనుగుగడ్డపై వెలసిన
రచన. తెనుగు కవిరాజు సేకరించిన ఈ గాథలలో దేశీ
పదాలు-ముఖ్యంగా తెనుగుపదాలు, సంప్రదాయమూ
వల్లెలియక మానవుకదా? ఇలాటివాటిని కులబాల
దేవుడు మున్నగు వ్యాఖ్యాతలు, పాదలిపాదాగ్నికు
మొదలు హేమచంద్రుని వరకుగల ప్రాకృతివైయాకరణులు,
విభుంట్టుకారులు దేశపదాలుగా నిర్ణయం
చాగు. అత్తి, వాలుంకి (ఒలెంక), పీలుఅ(పిలక),
పొట్టం(పొట్టి), కిలంచిత (కిరిచ్చో, కింతు), అద్దాడి
(అద్దం), భోండి (పండి), సుతి (చెరకు), తుప్ప
(తోరపు), ఫలహీ (ప్రత్తి), వెంట (వెంటి) రుంప
(రంప), సిప్పర(చీపుగు), తోలార, మనహ (మనవ),
బివ(బిటు-అవిటు), మణిల, పాణిఉడి(పాణి), తీరవి
(తీరగు), కుసుంధి (కుసుమ), గడిజ్జ ఇ (నలయ),
పక్కల(మొక్కలి), చటుఅం(చటి), ఉలం (ఉల్కు
ఇల్లు, ఉల్లోపు), చోజ్జం, పుత్తేప (పిడక), ఉప్పంగ
(ఉప్పెనగ), పలాల(పులు), కివి(క్వి) మొదలయినవి
తెనుగు పదాలుగా నిరూపిస్తున్న సర్వధారి వైత్ర భార
తిలో వ్యాసం చూడగోరినాను)

ఏమెనా ఈ అనువాదం 'కావ్యానికి శీవితం
వ్యంగ్య వైధి' అన్న అలంకారిక నిర్వచనం విస్త
రించే సాగిందని అవసరం సాహసంకొడు. రా. చ.